

**van erf-
goed naar
omgevings-
waarden**

Ing. D. Bolhuis

van erf- goed naar omgevings- waarden

Ing. D. Bolhuis / september 2020

Inhoudsopgave

Verantwoording	5		
DEEL I		DEEL II	
1. De omgevingswaarden: uitgangspunten en doelen	7	4 De identiteit van de 16 kerkdorpen	43
1.1 Uitgangspunten en doelstelling	7	5.1 America	45
1.2 Hoe werkt de erfgoedkaart	7	5.1.1 Wachtpost 16	45
1.3 Wet en beleidskader	7	5.1.2 waardevolle bebouwingen	46
1.4 Stimuleren, samenwerken en kennis delen	9	5.1.3 waardevolle landschappen	49
2. Cultuurgeschiedenis Horst aan de Maas	11	5.2 Broekhuizen	55
2.1 Vormen en functies in een aards krachten spel	11	5.2.1 Aan de Maas	55
2.2 Ruimtelijke vormen	11	5.2.2 waardevolle bebouwingen	56
2.3 De verborgen geschiedenis	12	5.2.3 waardevolle landschappen	59
2.4 De zichtbare geschiedenis	14	5.3 Broekhuizenvorst	63
2.5 De natuurlijke landschappen	17	5.3.1 De goede buur	63
2.6 De oude landschapstypen	17	5.3.2 waardevolle bebouwingen	64
2.7 De jonge landschappen	21	5.3.3 waardevolle landschappen	70
3. De onderdelen van de omgevingswaarden	25	5.4 Evertsoord	75
3.1 Archeologie	25	5.4.1 (Bijna) volgens plan	75
3.1.1 Oplegnotitie	25	5.4.2 Waardevolle bebouwingen	76
3.1.2 Herziening wetgeving	25	5.4.3 Waardevolle landschappen	78
3.1.3 De praktijk	27	5.5 Griendtsveen	83
3.2 Waardevolle bebouwingen	29	5.5.1 De Parel van de Peel	83
3.2.1 Rijks- en gemeentelijke Monumenten	29	5.5.2 Waardevolle bebouwingen	84
3.2.2 Beschermd dorpsgezicht	29	5.5.3 Waardevolle landschappen	90
3.2.3 Karakteristieke bebouwingen	29	5.6 Grubbenvorst	95
3.2.4 Kwaliteit en kansen	30	5.6.1 De parel aan de Maas	95
3.2.5 Uitgangspunten voor wijzigingen en verbouwingen	31	5.6.2 Waardevolle bebouwingen	96
3.3 Waardevolle landschappen	35	5.6.3 Waardevolle landschappen	103
3.3.1 Huidige situatie	35	5.7 Hegelsom	109
3.3.2 De landschapsbiografie en participatie	35	5.7.1 een dorp ontstaat	109
3.3.3 De waardering	35	5.7.2 Waardevolle bebouwingen	110
4. Visie omgevingswaarden	38	5.7.3 Waardevolle landschappen	113
4.1 De kernkwaliteiten	38	5.8 Horst	117
4.2 Ontwikkelrichtingen	39	5.8.1 Begonnen als Berkel	117
4.3 Op naar de omgevingswaarden	39	5.8.2 Waardevolle bebouwingen	119
		5.8.3 Waardevolle landschappen	132
		5.9 Kronenberg	139
		5.9.1 School, kerk, dorp	139
		5.9.2 Waardevolle bebouwingen	140
		5.9.3 Waardevolle landschappen	143

5.10	Lottum	149
5.10.1	Rozen en paarden	149
5.10.2	Waardevollen bebouwingen	150
5.10.3	Waardevolle landschappen	157
5.11	Meerlo	163
5.11.1	Kasteel wordt Kasteelke	163
5.11.2	Waardevolle bebouwingen	164
5.11.3	Waardevolle landschappen	167
5.12	Melderslo	173
5.12.1	Agrarich heden, en verleden	173
5.12.2	Waardevolle bebouwingen	174
5.12.3	Waardevolle landschappen	177
5.13	Meterik	183
5.13.1	Groot, groter, grootst	183
5.13.2	Waardevolle bebouwingen	185
5.13.3	Waardevolle landschappen	188
5.14	Sevenum	193
5.14.1	Eigenzinnig en trots	193
5.14.2	Waardevolle bebouwingen	195
5.14.3	Waardevolle landschappen	206
5.15	Swolgen	213
5.15.1	Verstild verleden	213
5.15.2	Waardevolle bebouwingen	214
5.15.3	Waardevolle landschappen	216
5.16	Tienray	221
5.16.1	Het Lourdes van het noorden	221
5.16.2	Waardevolle bebouwingen	222
5.16.3	Waardevolle landschappen	224

Bijlagen

I	Archeologische toelichting maatregelenkaart	231
II	Gemeentelijke ontheffingsbeleid	235

Verantwoording

40 jaar Horst (aan de Maas)

Ik ben medio 1980 mijn loopbaan begonnen bij de dienst 'Bouw- en Woningtoezicht kring Horst' als specialist bouwfysica en constructies. In 1990, na het opheffen van deze dienst, heb ik samen met de collega Huub Salemans (gemeente Helden) de 'welstandszorg Peel en Maas' vorm gegeven. Een samenwerking van 9 gemeenten op gebied van de welstand. Voor de gemeente Horst werd ik adviseur van de monumentencommissie, een commissie die tot 2014 voor de gemeente Horst werkzaam was. In 2006 viel de samenwerking Welstandszorg uiteen en werd de welstandszorg vervangen door de dorpsbouwmeester. Ook hiervoor heb ik het secretariaat behartigd. In deze tijd mocht ik ook de weg voor de nieuwe Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK) voorbereiden. Deze commissie nam in 2014 de adviestaken van de welstand en monumentenzorg over.

In dat jaar heb ik afscheid genomen van de architectuur en mocht ik de cultuurgeschiedenis van de nieuw gevormde gemeente Horst aan de Maas inventariseren. In dit boekwerk heb ik de resultaten van deze zoektocht samen gebracht.

Van erfgoed naar omgevingswaarden, dat doe je samen!

De afgelopen jaren ben ik vooral op zoek geweest naar oplossingen om het erfgoed in de gemeente te delen met onze inwoners. Jacqueline van Melick, beleidsmedewerker Omgeving en Hans van der Noordt, onze gemeentesecretaris, geloofden in de meerwaarde hiervan. Zij hebben mij geholpen de waardevolle gebouwen (één van de drie onderdelen van het erfgoed) digitaal samen te brengen in de app 'Horst aan de Maas'.

De erfgoedinformatie haalde ik vooral bij de *heemkunde-, historische- en landschapsverenigingen* in Horst aan de Maas. Zij weten enorm veel van hun omgeving.

Ook heb ik verschillende deskundigen geraadpleegd. Bijzondere bijdragen komen van de schrijvers die veel wetenschappelijke informatie hebben vertaald in publieksvriendelijke teksten: *Thijs Pubben, Wim Moorman en Jos Schatorjé*. Zij hebben het erfgoed in Horst aan de Maas toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Voor het inventariseren van de landschappen kreeg ik ondersteuning van *Anjo Verhoeven*, lid CRK en (oud-) collega *Bas van de Lisdonk*, adviseur groenbeheer. Samen met de vrijwilligers van de Stichting Landschap Horst aan de Maas hebben we het historische landschap van Horst aan de Maas geïnventariseerd, beschreven en in kaart gebracht.

De eerste aanzet tot de interactieve benadering van het erfgoed kwam van Adviesbureau BügelHajema. Dat verzorgde het beheer van de interactieve internetsites. *Niek van den Berg*, geo-informatiekundige, was voor mij altijd benaderbaar en loste (bijna) ieder technisch probleem op.

Het erfgoed is van iedereen. Het gaat over de (gemeente)grenzen heen. Belangrijke partners voor het verder ontwikkelen van het erfgoed zijn de provincie Limburg en het Huis voor de Kunsten. De samenwerking met *Anita Janssen, Martijn Hermans en Marjon Zijlema* is erg belangrijk geweest het vakgebied provincie breed verder te ontwikkelen.

De meeste foto's in dit boekwerk zijn gemaakt door *Hans van der Beele*.

Een bijzondere kennismaking ten slotte had ik met *Hans Renes*, auteur van het boek 'Landschappen van Peel en Maas'. Hierin onderzoekt hij de geschiedenis, de kenmerken en de waarden van het cultuurlandschap van Noord- en Midden Limburg. Dit boek is de basis van onze cultuurgeschiedenis. Het was daarom een eer hem als spreker te hebben op één van de erfgoeddagen die ik heb mogen organiseren. Hartelijk dank allen voor jullie inbreng!

Rest mij iedereen die ik niet heb genoemd te bedanken voor de samenwerking in de afgelopen 40 jaar. Ik wens jullie veel succes de komende tijd!

Dienco Bolhuis,
Consulent erfgoed, gemeente Horst aan de Maas

1. de omgevingswaarden: uitgangspunten en doelen

1.1. Uitgangspunten en doelstelling

Dat alles bij hetzelfde blijft, is zelfs voor cultuurhistorie niet het geval. Landschappen, dorpen en gebouwen zijn het resultaat van voortdurende ontwikkeling. En die ontwikkelingen gaan, zo lijkt het, in een steeds hoger tempo met soms sterke koerswijzigingen. Veranderingen worden voor de cultuurhistorie bedreigingen als er onvoldoende nagedacht is over wat je met de waarden kunt doen. De gemeente Horst aan de Maas wil de aandacht en het nadenken over cultuurhistorie bevorderen. Dat is ook een opgave vanuit het Rijk omdat de Erfgoedwet en de komende Omgevingswet hiertoe verplicht. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om daar iets mee te doen en dat pakken we positief op. Daarbij is de hoofdlijn heel nadrukkelijk gericht op stimuleren.

Het uiteindelijke doel is het leesbaar en herkenbaar houden van de geschiedenis in de openbare ruimte. Dit wordt bereikt door de belangrijke elementen op een goede wijze te behouden en nieuwe ontwikkelingen daarbinnen een plek te geven zonder de karakteristiek aan te tasten. De geschiedenis van een pand of locatie moet leesbaar blijven. In de praktijk blijkt dat de historische objecten en het (kleinschalige) landschap hierbij de belangrijkste ingrediënten zijn.

Door het presenteren van een digitale en interactieve cultuurhistorische kaart wordt erfgoed op een makkelijk manier toegankelijk. Bij de inventarisatie is nadrukkelijk de samenwerking met 'het veld' gezocht. De omvangrijke inventarisatie vraagt om een fasering. In deze eerste fase is de waardevolle bebouwing geïnventariseerd. Het cultuurhistorische landschap is in de tweede fase aan de beurt gekomen.

1.2. Hoe werkt de Erfgoedkaart

Er is bewust gekozen voor een digitale, interactieve kaart. Via punten op de kaart, inzoomen naar een locatie en het kunnen kiezen uit kaarten uit verschillende tijdvakken kan de gebruiker zelf op zoek naar historische informatie in de directe omgeving, de eigen straat, het dorp, de gemeente.

De basis informatie wordt verzorgd door de gemeente. Deze informatie betreft o.a. de rijks- en gemeentelijke monumenten, het rijk beschermd dorpsgezicht Griendtsveen en de landschapselementen zoals die bekend zijn bij de gemeente en provincie. Het is geen statische kaart. Nieuwe informatie kan door eenieder worden aangedragen. Zo zijn de 900 karakteristieke panden in 2017 door de heemkunde verenigingen en het LGOG voorgedragen en door de CRK aangewezen.

In 2018 werden in samenwerking met de landschaps-verenigingen de bijzondere landschapselementen in kaart gebracht. De aangeleverde informatie betreft vooral plaatselijke kennis over solitaire bomen, markante ensembles en bijzondere natuurgebiedjes. Deze informatie wordt niet rechtstreeks op de kaart getoond, de informatie wordt eerst door de redactieteam geanalyseerd en in het groter kader geplaatst. Deze, door burgergroeperingen aangedragen kennis, is waardevolle informatie voor het verder te ontwikkelen erfgoedbeleid van de gemeente Horst aan de Maas.

Met deze werkwijze wordt al ingespeeld op de intentie van de nieuwe omgevingswet.

1.3 Wet- en beleidskader

Rijksbeleid

De wetgeving ten aanzien van het cultureel erfgoed en op het vlak van de ruimtelijke ordening zijn de laatste jaren aangepast. De Monumentenwet 1988 is per 1 juli 2016 vervallen. Een deel van de wet is op deze datum overgegaan naar de Erfgoedwet. Het deel dat betrekking heeft op de besluitvorming in de fysieke leefomgeving gaat over naar de Omgevingswet. Vooruitlopend op de datum van ingang van de

Omgevingswet zijn deze artikelen te vinden in het Overgangsrecht in de Erfgoedwet, waar ze ongewijzigd van toepassing blijven zolang de Omgevingswet nog niet van kracht is.

De Erfgoedwet bundelt en wijzigt een aantal wetten op het terrein van cultureel erfgoed. Voor wat betreft de archeologie geldt: de kern van deze wet is dat wanneer de bodem wordt verstoord, de archeologische resten intact moeten blijven (in situ). Wanneer dit niet mogelijk is, worden archeologische resten opgegraven en elders bewaard (ex situ).

Naast de archeologische waarden geldt dat bij ieder ruimtelijk plan een analyse van overige cultuurhistorische waarden opgesteld moet worden (artikel 3.1.6 Besluit ruimtelijke ordening). Voor zover in een plangebied sprake is van erfgoed, dient dan ook aangegeven te worden op welke wijze met deze cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten archeologie rekening wordt gehouden.

Op deze manier is een meer gebiedsgerichte benadering mogelijk, die gericht is op het behoud en de versterking van de ruimtelijke kwaliteit van een bestemmingsplangebied, door te anticiperen op de voorkomende archeologische, historisch-geografische en historisch-(steden)bouwkundige waarden.

Provincie

De provincie Limburg besteedt via het ruimtelijk beleid en via het erfgoedbeleid veel aandacht aan cultuurhistorie. U kunt daarvoor kijken naar het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) en de beleidsnota's over cultureel erfgoed. Hier halen we de volgende belangrijke boodschap aan uit het POL: *behoud en versterken van de kenmerkende kwaliteiten en afwisseling van het landschap, in combinatie met het ruimte bieden aan ontwikkelingen die bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van dat landschap. Ruimtelijke kwaliteit zien wij hierbij als de goede functie op de goede plek op de goede manier ingepast in de omgeving.*

En wat te denken van de tekst uit de beleidsnota monumenten: *Het behoud van ons erfgoed staat immers voorop. Maar ons erfgoed moet ook ten dienste kunnen staan van die gebruikers, of dat nu bewoners, ondernemers, toeristen of de bezoekers van onze musea zijn. Daarvoor is het van belang dat dit erfgoed een duurzame (economische) functie heeft. Het komt regelmatig voor dat een monument leeg komt te staan, omdat voor nieuwbouw wordt gekozen. De inzet is om hiermee terughoudend om te gaan en pas voor nieuwbouw te kiezen als het monument geen oplossing biedt. Bij een ontwikkelopgave worden dus eerst de mogelijkheden onderzocht van realisatie in een beschikbaar rijksmonument. Is dit niet mogelijk dan worden de beschikbare gemeentelijke monumenten onderzocht en als laatste de beschikbare beeldbepalende gebouwen.*

De provincie zet die ambities om in tal van acties. Investeren in verbetering van kenmerkende landschappen, bijdragen aan restauraties en herontwikkelingen etc. etc. Bij dat alles is samenwerking, het publiek er bij betrekken en het delen van kennis en informatie van belang. Als hulpmiddel ziet de provincie veel in digitaliseren om Limburgse verhalen te vertellen.

Gemeente

De gemeente heeft wettelijke taken op het vlak van cultureel erfgoed waarvan de aandacht voor rijksmonumenten het meest bekend is. Ook, zoals hierboven aangehaald, moet de gemeente aandacht besteden aan cultuurhistorie bij het opzetten van ruimtelijke plannen (zoals artikel 3.1.6 Bro stelt). Naast al die wettelijke taken is er eigen beleidsruimte om meer te doen. Zo zijn er bijvoorbeeld gemeentelijke monumenten aangewezen en kan de gemeente op grond van 'toetsingskader kunst en cultuur' organisaties ondersteunen die zich inzetten voor 'oudheidkunde'. Zij kunnen, indien ze voldoen aan een aantal voorwaarden, een stimuleringssubsidie krijgen.

Gemeentelijk archeologisch beleid: Een logisch gevolg van deze beleidskeuze is dat de gemeenten ook kunnen overgaan tot het benoemen van gemeentelijke archeologische terreinen. Er bevinden zich in de gemeente Horst aan de Maas een beperkt aantal vindplaatsen die zo belangrijk én zichtbaar zijn, maar geen (beschermd) archeologische rijksmonumenten, dat een bescherming tegen erosie-maatregelen noodzakelijk is. Het voorstel is derhalve om het nut en noodzaak van gemeentelijke archeologische monumenten voor Horst aan de Maas te onderzoeken, en de belangrijkste, nog niet gewaardeerde archeologische terreinen in

kaart te brengen en te waarderen. Daarnaast is het voor een doeltreffend en efficiënt archeologiebeleid zeer nuttig om een onderzoek agenda op te stellen. Omdat dit samenhangt met ontwikkelingen in een groter gebied dan louter de gemeente, is het efficiënter om dat samen met (een paar) regiogemeenten te doen. Daartoe moet het huidige beleid echter eerst worden geëvalueerd om inzichtelijk te kunnen maken wat wel en niet zinvol is om op te graven, om uiteindelijk vooral kennishiaten te dichten in plaats van het zoveelste van hetzelfde te onderzoeken

Monumentenbeleid: niet alle voormalige gemeenten in de gemeente Horst aan de Maas kenden gemeentemonumenten. De voormalige gemeente Meerlo/Wanssum kende geen gemeentelijke monumentenlijst en zijn er geen individuele gebouwen of complexen beschermd als gemeentelijk monument. Het is logisch voor de drie kernen Meerlo, Swolgen en Tienray gemeentelijke monumenten te benoemen.

Een bijzondere status geldt ook voor Griendtsveen dat van rijkswege beschermd dorpsgezicht is. Tijdens vaststelling van rijks beschermde dorpsgezichten, was de gemeente Horst bezig met de vaststelling van de gemeentelijke monumentenlijst. Om die reden is toen besloten te wachten met het aanwijzen van een monumentenstatus van andere panden, totdat het rijk de procedure had afgerond. Echter nadat Griendtsveen rijks beschermd dorpsgezicht werd, is 'vergeten' de overige monumentale panden formeel gemeentelijk monument te maken. Ook hier is het logisch om de overige monumentale panden van Griendtsveen de status van gemeentelijk monument te geven.

1.4 Stimuleren, samenwerken en kennis delen

Het op de kaart zetten van cultuurhistorie, dat is letterlijk en figuurlijk de opgave. De gemeente Horst aan de Maas heeft die ambitie en wil dat samen met de inwoners en (lokale) deskundigen doen.

In letterlijke zin wordt er gewerkt aan een digitale kaart. Het figuurlijke op de kaart zetten wordt gedaan door samenwerking en stimulering. Als dit succesvol wordt kan ieder er zijn voordeel van hebben en hoeft het niet te leiden tot een formeel beschermingsbeleid zoals dat gehanteerd wordt bij monumenten. Stimuleren waar het kan, beschermen waar het moet.

In Horst aan de Maas zijn veel mensen actief op het vlak van cultuurhistorie en landschap. Juist door samen te werken en kennis te delen komen verhalen los, ontstaat er belangstelling en kan er positieve energie gehaald worden uit de historie. Dat kan ten goede komen aan een betere beleving van ieders omgeving, en vormt een inspiratiebron voor behoud en ontwikkelingsplannen.

2 Cultuurgeschiedenis gemeente Horst aan de Maas

2.1 Vormen en functies in een aards krachtenspel (de kansen)

De ruimtelijk te onderscheiden landschappelijke gebieden werden in de loop van honderden eeuwen gevormd door de inwerking op de bodem door diverse krachten van de natuur (wind, water, klimaat, vegetatie, fauna). De belangrijkste kracht was echter de wil van de mens (individueel of samen met anderen) om het landschap dienstbaar te maken aan zijn beoogde doelen. Daarbij was de inzet van technische hulpmiddelen bepalend wat mogelijk was. De verbanden van mensen (huishoudens, bedrijven en instellingen) schiepen daarbij door menselijke handelingen gevormde landschappen waarin processen rondom wonen, werken en vrije tijd ruimtelijke vormen kregen. Daarbij was geen sprake van een lineair proces. Wel kan men stellen dat hoe recenter het historisch verloop en de technologische ontwikkeling was, ook de menselijke invloed belangrijker werd voor de gebiedsontwikkeling. Vooral in de hoge en late Middeleeuwen (1000-1500 na Chr.) werden onze gebieden voor het eerst in de geschiedenis intensief en blijvend veranderd. Dat leidde er toe dat in de gemeente Horst aan de Maas twee oude en twee jonge landschapstypen tot ontwikkeling kwamen. De oude landschapstypen (vooral vanaf ca 1250 na Chr.) zijn de dekzandontginningen en de rivierterrasontginningen; de jonge landschapstypen (na 1880) zijn de hoogveenontginning in de Peel en de jonge heideontginningen. Daarmee is de gemeente Horst aan de Maas is meerdere opzichten uniek te noemen. *Niet alleen zijn hier het enige Zuid-Nederlandse veenkoloniale dorp met een unieke ruimtelijke (hiërarchische) structuur en de voor Nederland aparte oude rivierterrasontginningen fysiek waarneembaar; ook komen nergens zo veel verschillende oude en jonge gebiedsontwikkelingen met eigen karakteristieke kenmerken naast elkaar voor.* Dat biedt kansen voor economische ontplooiing (toerisme en recreatie), landschaps- en natuureducatie, evenals vorming van identiteiten en het gevoel hier 'thuis' te zijn. Maar het legt ook de

verplichting op ons om de kenmerkende structuren -waar dat maar mogelijk is- met passende functies te behouden.

2.2. Ruimtelijke vormen (Van losse element naar ensembles en patronen)

Binnen de landschapsgeschiedenis worden historische objecten verklaard vanuit hun vorm en functie binnen een gebied. Vaak is hierbij sprake van een samenhang. Bij vormgeving volgt de vorm doorgaans de functie. Maar bij gebiedsontwikkeling heb je ook vaak te maken met het landschap als drager van cultureel erfgoed. Dan is de vorm vaak niet meer te verklaren vanuit de hedendaagse functie(s), maar gaat de vorm terug naar verouderde of zelfs fossiele taken. Het vormgegeven gebied is immers drager van diverse gegroeide landschapstypen, die soms duidelijk zichtbaar en afleesbaar zijn en soms verstopt raakten omdat ze in de loop der tijd veranderden. Je moet dan deze 'verstopte' landschapsgeschiedenis zoeken door middel van aanwijzingen in bijvoorbeeld de bodem(sporen) en oude cartografische documenten. Een gebied is zo een (historisch) gelaagde drager van landschapsinformatie. In de recente honderd jaar werd veel wat niet meer volledig functioneel was, opgeruimd en veranderd door economisch-rationele gebiedsontwikkeling. Daardoor kreeg het landschap eenzelfde functie als veel gebruiksgoederen, die eenvoudig konden worden weggeworpen na gebruik. Hierdoor ontstond in het derde kwart van de 20^e eeuw de term 'wegwerplandschap'. Inmiddels is door vele beleidsimpulsen op nationaal, provinciaal en regionaal niveau de overtuiging gegroeid dat ook archaische en fossiele landschappen in de moderne tijd functies hebben voor vrije tijd, genoeg en wetenschap. In zijn 'gelaagdheid' is een landschap ook drager van cultureel erfgoed dat beheerd moet worden. Daarbij is het essentieel niet altijd alles te willen bewaren, maar vooral de unieke en kenmerkende elementen op hun waarde te schatten en verantwoord te conserveren, zodat maatschappelijke ontwikkelingen op gepaste wijze mogelijk zijn. Daarbij is het wel noodzakelijk deze belangrijke elementen te onderkennen en vooral in hun samenhang te bezien, want de samenhang is de

verklaring voor het ontstaan en het functioneren van de vormen.

Historische objecten binnen een gebied vormen samen door mensenhanden gevormde ruimtelijke structuren. De historische objecten vormen een veelheid van uit onderdelen opgebouwde elementen, die samen een ensemble kunnen vormen, wat weer de basis kan vormen van patronen die een ruimtelijke structuur bepalen. Die ruimtelijke structuur kan een divers uiterlijk patroon hebben. De mens heeft zich vaak ten doel gesteld de ruimte te organiseren en te structureren in een vorm die past bij de functie. Te samen vormen deze fysieke onderdelen van de ruimtelijke structuur (elementen met hun onderdelen, patronen met hun ensembles) de verzameling van 'historische objecten'. De belangrijkste karakteristieken van deze historische objecten zijn:

Elementen zijn basiseenheden met een zelfstandig ruimtelijk karakter. Denk daarbij aan een bijzonder gebouw (bijv. *kasteel*), een vaak voorkomend gebouw met een regionaal-karakteristieke typologie (bijv. *langgevelboerderij*), een opgehoogd aardwerk (bijv. *grafheuvel*) of een uitgraving (bijv. *defensiekanaal*). Elementen zijn opgebouwd uit onderdelen.

Onderdelen: zijn essentiële gedeelten van een element. Bij een *kasteel* is dat bijv. de torens of de weergang; bij de *langgevelboerderij* is dat het woongedeelte, het stalgedeelte en de opslagruimte met bijbehorende vormen aan deuren; bij de *grafheuvel* is dat bijv. de begraving en de randstructuur; bij een *defensiekanaal* bijv. de watervoerende bedding en de moeilijk neembare helling onder een steile hoek.

Ensemble: is het geheel aan ongelijksoortige maar met elkaar samenhangende elementen die zowel ruimtelijk als functioneel in een bepaalde periode bij elkaar hoorden. Bij het *kasteel* is dat de oprijlaan, de tiendschuur, de voorburcht en hoofdburcht, de boomgaard met tuin, de grachten met de aanhaking aan stromende waterlopen, eventueel banwatermolens en bijbehorende leenboerderijen, etc. Bij de *langgevelboerderij* is dat de losstaande schuur, het regionaal ontwikkelde type van kippenhok, de waterput, de hoek voor de mestvaalt, het bakhuisje, de groentetuin en oprij pad, etc. Bij de *grafheuvel* is dat de ligging ten opzichte van andere begravingen, de situering nabij een beekdal of

préhistorische weg, etc. Bij een *defensiekanaal* is dat de aanwezigheid van kazematten en bunkers, de aansluiting op andere watervoerende kanalen en beken, de aanwezige sluizen, de aanvoerwegen voor proviand en ammunitie, het vrije schutsveld, etc.

Patronen: worden gevormd door ruimtelijk samenhangende en gelijksoortige elementen. De meest voorkomende patronen zijn lineair (lintbebouwing langs oude dekzandontginningen, defensiekanaal), rechthoekig (jonge ontginningen en bebossingen), radiaal (veenkolonie Griendtsveen) of amorf en organisch gegroeid (oude landschapstypen).

2.3. De verborgen geschiedenis (van steentijd tot de middeleeuwen)

Om de samenhang tussen historisch proces en landschapsontwikkeling te kunnen doorgronden moeten sporen hiervan aanwezig zijn. Voor de tijdvakken vanaf de schriftcultuur van de late Middeleeuwen (vanaf 1250 na Chr.) zijn veel archiefbronnen, kaarten en beeldmateriaal met aanduidingen beschikbaar. Maar voor de oudere perioden dienen sporen in het landschap aanwezig te zijn om dit te kunnen bestuderen. De belangrijkste aanwijzingen om het landschap te kunnen 'lezen' zijn bovengrondse zichtbare landschapselementen (grafheuvels, akkervelden, wegen, gebouwen, etc), oppervlaktevondsten die duiden op specifieke menselijke activiteiten, opgravingsssporen en de interpretaties hiervan door archeologen, alsmede plaatsnamen die door hun woordsamenstelling en vorm de ouderdom en betekenis verraden. Vaak zijn de oudste zichtbare landschapselementen en oppervlaktevondsten door landbouwactiviteiten en grootschalige infrastructurele werken, zoals de aanleg van nieuwe woonwijken in de 20^e eeuw, verwoest (vergraven) of overdekt (bijv. onder een ruim 700 jaar oude plaggenbemesting). Het is de samenhang met de archeologische kaders die het hier mogelijk maakt uitspraken te doen over kenmerkende ontwikkelingen uit het verre verleden en de noodzakelijke beheersmaatregelen voor deze sporen. Hiermee wordt recht gedaan aan het belang van het cultureel erfgoed dat zich in onze regio vormde en nu de 'verstopte geschiedenis' vormt. Je ziet de

‘verstopte geschiedenis’ vrijwel nooit aan het aardoppervlakte, maar het is er wel. In het onderstaande wordt geschetst hoe het aandeel

Steentijd

Gedurende het overgrote deel van onze geschiedenis was de invloed van de mens op het landschap qua omvang en intensiteit uitermate gering. Tot aan het sedentair worden van mensen door de beschikbaarheid van landbouw- en veeteelttechnieken in de jonge Steentijd (in onze regio ca 4300 v. Chr.) was dat zelfs vrijwel nihil doordat groepen van jagers en voedselverzamelaars een nomadisch bestaan hadden dat hen naar rijkere zomer- en winterkampementen bracht, die vaak nabij (stromend) water waren gesitueerd, enige beschutting boden en een rijke flora en fauna kenden. Inmiddels zijn al tientallen (vergraven en dus verstoorde) kampementen in de gemeente Horst aan de Maas ontdekt, waarbij één ongerept kamp al decennia lang als nationaal archeologisch monument is beschermd. Recent is bij onderzoek in het gebied Ooijen-Wanssum een afgedekte oeverwal ontdekt die vol met intacte opeenvolgende steentijdvondsten zit, waarna besloten is om deze rug buiten de werken te houden en te beschermen vanwege de nationale monumentale archeologische waarde.

Brons – en ijzertijd

De sedentaire mens bouwde kleine ‘zwervende’ nederzettingen waarbij akkers werden aangelegd en grafplaatsen werden opgericht op dekzandruggen langs waterstromen. Doorgaans zijn de sporen hiervan niet meer bovengronds zichtbaar of het moet in een matig verstoorde voormalige heide-omgeving zijn, zoals een aantal grafheuvels (jonge Steentijd te Meerlo; Brons- en IJzertijd te Grubbenvorst, Horst-Tienrayseweg en Floriadeterrein) en de nationaal belangrijke akkercomplexen uit de IJzertijd (zogenaamde *celtic fields*) aan de Meerlosebaan in Grubbenvorst en in het grensgebied van Sevenum en Blerick (Siberië en Krayelheide). Van betekenis is de aanwezigheid van bijzondere metalen voorwerpen, zoals gevonden in Meerlo, Hegelsom en 't Ham, die wijzen op een sociaal gedifferentieerde samenleving met eigen rituelen en ceremoniën.

van de ‘verstopte geschiedenis’ in de loop der tijd langzaam maar zeker toeneemt, met name vanaf de Hoge Middeleeuwen.

Romeinse tijd

Met de komst van de Romeinen werd ons gebied geïntegreerd in een complexere samenleving die de eerste vier eeuwen van onze jaartelling (0-400 na Chr.) vooral in het Maasdal (Grubbenvorst, Lottum, Broekhuizen en Broekhuizenvorst) tot meer menselijke ingrepen aanleiding was dan hierbuiten. Toch kwamen buiten het Maasdal, en dan vooral op de hoge en droge randen van de naar de Maas stromende beken, ook inheems Romeinse activiteiten voor, zoals een nederzetting uit de 3^e eeuw in het Hoogveld te Horst bewijst, met sporen van landbouw en ambachtelijke activiteiten van ijzerbereiding uit ijzeroer. In het Maasdal moeten we rekening houden met meer en rijkere bewoning als gevolg van marktgerichte agrarische activiteiten. Vooralsnog zijn hier nog geen grotere boerderijcomplexen in steenbouw (*villae*) aangetroffen. Wel zijn sporen van een tempel/halteplaats bij Lottum gevonden en kan worden aangenomen dat de Romeinse heirbaan voor troepen- en goederentransport ten westen van de Maas op de drooggelegen delen moet worden gesitueerd. Dit zijn dan ook de hoger gelegen delen die visueel in het landschap waarneembaar zijn.

De vroege Middeleeuwen

De laatste fase van de ‘verstopte geschiedenis’ is die van de vroege Middeleeuwen (500-1000 na Chr.). Vaak treffen we hierover aanwijzingen aan die er in de latere hoge en late Middeleeuwen nog waren. Vooralsnog zijn plaatsnamen (*toponomie*) de belangrijkste sporen die wijzen op een zekere continuïteit van bewoning in het Maasdal vanaf de vroege Middeleeuwen. Zichtbare sporen zijn er echter minder, hoewel archeologische sporen uit de vroege Middeleeuwen (zoals de vroegste kerk in Grubbenvorst en Broekhuizenvorst) juist zijn aangetroffen in dorpen met vroeg Middeleeuwse toponiemen (*forreest = vorst = koninklijk Karolingisch jachtterrein*). De vroege Middeleeuwen vormt een van de grootste hiaten van onze historische kennis, terwijl juist deze periode van grote invloed is geweest op de oudste ruimtelijke structuren. Er zijn maar weinig

activiteiten bekend die sporen hebben nagelaten. Uit andere regio's weten we dat Karolingers een landbouwsysteem hadden waarbij grootgrondbezitters hun landerijen lieten bewerken door onvrije horigen, die naast de opbrengsten in natura voor de grootgrondbezitter, ook voor eigen levensonderhoud een stuk grond in pacht kregen. Dit systeem is ook bekend als hofstelsel. De heer verbleef in de grotere herenhof (*curtis*) terwijl de horigen in het gebied van de onvrijen in boederijtjes (*mansi*) leefden. Deze *mansi* werden later omgezet in pachtbedrijven. Vaak ontstonden bij de herenhof de oudste christelijke kerken en ontwikkelden zich hier de eerste dorpjes. De oudste kerken vinden we terug in Grubbenvorst, Broekhuizenvorst, Swolgen, Meerlo, Horst en Sevenum. De kerk van Lottum is mogelijk in de 15^e eeuw verplaatst en moet dan ook een oudere kerk hebben gehad. Aanwijzingen voor dit hofstelsel worden ook gevormd door latere optekeningen van allerlei diensten en verplichtingen die lange tijd bleven bestaan, zoals de *keurmede* waarbij de heer de mogelijkheid had het beste uit de nalatenschap van de horige te kiezen. Ook in Horst gold *keurmede* tot in de 16^e eeuw. Ook in Houthuizen en Broekhuizen zijn aanwijzingen aangetroffen van het hofstelsel. Recent zijn in Horst (Meterikse Veld) een 23-tal huisplattegronden gevonden uit de Merovingische tijd en iets later (630-1000), die het best verklaard kunnen worden als 'zwerfende nederzetting', van mogelijk een aantal *mansi* met een grotere centraalbouw. Daarmee was deze ontdekking beduidend belangrijker dan vanwege het regionaal-historisch perspectief. Deze landbouwbedrijven vormden vaak de continuïteit naar de periode van de 'zichtbare geschiedenis' (vanaf ca 1000-1500 na Chr.). In dit geval was dat de vorming van het 'Meterikse veld' en de daarmee samenhangende nederzettingen Meterik en Schadijk, die ontstonden vanuit een gerichte en collectief bedreven grootschalige ontginning.

Hoge Middeleeuwen

Juist bij dit soort van nederzettingssporen in de periode van de overgang van de vroege Middeleeuwen naar de hoge Middeleeuwen (750-1250 na Chr.) ligt de sleutel voor de kennis over

het ontstaan van de oude centrale dorpen (Broekhuizenvorst, Grubbenvorst, Horst, Lottum, Meerlo, Sevenum en Swolgen) en de bijbehorende buurtschappen (Broekhuizen, Stokt, Ooijen, Wieler, Houthuizen, Melderslo, Eikelenbosch, Meterik, Schadijk, Hegelsom, Megelsom, Tienray, Hees, Steeg, Kronenberg). Het was namelijk juist in deze periode dat de basis werd gelegd voor de landschappelijk 'zichtbare geschiedenis' die nu gevormd zou worden en eeuwenlang het landschappelijk beeld van de gebieden tussen Maas en Peel zou gaan bepalen met karakteristieke samenhangende elementen.

Diverse recentere ontdekkingen, in veel van de oudere dorpen, geven de potentie aan op het gebied van de 'onzichtbare geschiedenis', die ook hier verstopt kan zijn onder sporen van recentere geschiedenis. Het gaat daarbij niet alleen om gebieden met grote landschappelijke ingrepen (zoals het zandmaasgebied Ooijen-Wanssum), maar ook om relatief kleine gebiedsingenrepen. Voorbeelden van dit laatste zijn de ontdekking van bewoning in prehistorie en middeleeuwen in Sevenum-Beatrixstraat en de Merovingische bewoning in Lottum.

2.4. De zichtbare geschiedenis (de 19de – en 20ste eeuw)

Bij de historische gebiedsontwikkeling kunnen we grofweg drie technologische perioden onderscheiden.

Oude samenleving voor 1850

Er is een tijdvak geweest dat duidelijk werd gedomineerd door de traditie om in evenwicht te zijn met het landschap en het economisch gebruik hiervan. De samenlevingen tot ca 1850 waren aldus ingericht. In deze periode ontwikkelden zich vanaf de hoge en late Middeleeuwen de oude ontginningslandschappen, waarin elk object een passende functie had in de ruimtelijke structuur. Zelfs de woeste gronden hadden hierin een duidelijke taak, omdat hier vanaf ca 1300 schaapskudden werden gehouden die noodzakelijk waren voor de bemesting van de akkers. Recent is zo'n schaapskooi/veekraal

ontdekt en opgegraven in Sevenum-De Bulten. De hoeveelheid mest bepaalde vanaf de toepassing van potstalbemesting de intensiteit (en omvang) van de akkerbouw. Vóór die tijd moesten akkergebieden vaker braak liggen en was het noodzakelijk dat boerderijen met enige regelmaat verplaatst werden, zoals op het oostelijk deel van het Meterikse Veld werd geconstateerd. Alle onderdelen van het landschap waren dus complementair binnen het menselijk bestaan dat traditioneel was.

Samenleving 1850 - 1950

Hierin kwam in de 2de helft van de 19^e eeuw verandering doordat het cultuurland werd uitgebreid, nationale (spoor)wegen werden aangelegd en steden gingen groeien. Met dat laatste verschijnsel had de regio relatief weinig van doen. Alleen Venlo kende na de opheffing van de vestingstatus (1867) en de aanleg van diverse spoorlijnen (er ontstond vanaf 1865 een heus spoorwegknooppunt) een groeiende stedelijke verschijningsvorm. Voor het grondgebied van de gemeente Horst aan de Maas was vooral de uitbreiding van het cultuurland zeer essentieel. Deze uitbreiding van landbouwgrond geschiedde op bescheiden schaal in het begin van de 19^e eeuw aan de randen van de bestaande oude akkers en weidegebieden. Gebieden als Vóór-America en delen van het Witveld werden ontgonnen voor cultuurgrond. Daarnaast werden in Grubbenvorst en Lottum al rond 1790 bossen aangelegd voor houtwinning. De landbouw was nog steeds afhankelijk van de bemesting en dus nog steeds in evenwicht met de natuur. Dit veranderde toen na 1880 de kunstmest werd geïntroduceerd en via landbouwonderwijs en nieuwe coöperaties snel werd verspreid. Nu was het mogelijk om individueel of collectief grote stukken woeste grond tot cultuurgrond te ontwikkelen en werden de jonge bossen ook weer gekapt om als akkergrond te worden gebruikt. Ook de grote hoogveenvlakte van de Peel werd in de tweede helft van de 19^e eeuw ontdekt voor exploitatie. In de beginperiode werden vooral briketturven gestoken als brandstof, terwijl vanaf het einde van de 19^e eeuw vooral het turfstrooisel voor gebruik in stallen werd gewonnen, dat per spoor werd afgevoerd. Griendtsveen ontstond rond 1890 als unieke veenkolonie met een zeer intensief spoorwegverkeer. Daarnaast had het

dorp ook een duidelijke hiërarchische sociale structuur. Zowel de logistieke component, alsmede de samenlevingsopbouw kwamen duidelijk in de gebouwde omgeving en het stratenplan tot uitdrukking. De maatschappij was duidelijk in overgang naar meer economisch gewin.

Moderne samenleving vanaf 1950

De laatste fase was die van de totstandkoming van een moderne samenleving vanaf 1950. Over deze periode in de gemeente Horst en de Maas wordt momenteel een wetenschappelijke studie voorbereid (verschijning 2021-2022) waarin wordt aangetoond dat de samenleving op alle fronten enorm veranderde. Ook het landschap transformeerde daarbij. Oude cultuurlandschappen verdwenen ten dele doordat nederzettingen fors uitbreidden met nieuwe woonwijken en industrieterreinen. Binnen de landbouw leidde ruilverkaveling en nieuwe specialisaties (tuinbouw, champignonteelt, pluimvee en veeteelt) tot een totaal andere landschapsgebruik. Hierdoor verloren oude landschapsgrenzen hun 'afleesbaarheid' en verdwenen veel authentieke cultuurlandschappen. Maar ook ontstond gaandeweg een bewustzijn dat we niet alle waarden louter om economische redenen kunnen 'wegwerpen'. Het landschap mocht geen wegwerpproduct worden.

Voor dit onderzoek is het van belang het verschil tussen het natuurlijk landschap en het cultuurlandschap aan te geven. Het natuurlijk landschap bestaat in ons gebied uit twee oude landschapsvormen die we nog in ons gebied kunnen herkennen: de rivierterrassen en de dekzandgebieden. Het cultuurlandschap is door mensenhanden gevormd en kent in hoofdopzet drie verschijningsvormen, namelijk het oude bouwland, het landschap van de jonge ontginningen en het hoogveen-ontginningslandschap. Als bijzonder cultuurlandschap behandelen we nog de bebouwing in dorpen en buurtschappen. De ruimtelijke kenmerken van de diverse afzonderlijke nederzettingen worden separaat beschreven.

2.5. De natuurlijk landschappen

De landschappen ontstonden door invloed van de aarde zelf en ook van ijs, water, wind, vegetatie (o.a. veengroei), fauna en de mens.

Een eerste invloed op het landschap vormt de tektoniek, de beweging van de aardkorst zelf. In Noord en Midden Limburg loopt de Peelrandbreuk. Het meest spectaculair zijn de bewegingen, die niet geleidelijk maar schoksgewijs verlopen. De aardshokken van 1692 werden in heel Limburg gevoeld, de meest recente aardbeving, van 13 april 1992, ligt nog vers in het geheugen.

Tijdens de vóórlaatste ijstijd drong het landijs tot in midden Nederland door. De stuwwal tussen Nijmegen en Mook vormt de meest zuidelijke uitloper van het Midden Nederlands stuwwallengebied.

Water heeft in het landschap een vervlakkende werking, het materiaal dat op de hogere gebieden wordt losgemaakt, wordt in lager gelegen gebieden weer afgezet. In Noord- en Midden-Limburg doorsnijdt de Maas het stijgingsgebied van de Peelhorst. De Maas is in de loop van de tijd zich gaan insnijden waardoor deze tussen Roermond en Arcen door een smal en relatief diep dal loopt. Door deze hoge oevers zijn hier geen dijken nodig geweest. Meer noordelijk heeft de rivier tijdens het Holoceen nog gemeanderd. De wind zette de dekzanden af die nu in een groot deel van Midden – en Noord Limburg aan de oppervlakte liggen. De verstuivingen vonden vooral plaats waar de grondwaterstand laag was door de drainerende werking van beekdalen. In het Peelgebied stooft het minder door het ontbreken van afwaterende beken. De dekzand kenmerkt zich door een duidelijk reliëf: ovale welvingen of langgerekte of parabolische ruggen. De vegetatie heeft duidelijke invloed gehad op het landschap. Het veenlandschap is ontstaan in gebieden met een slechte afwatering waarin plantenresten van met name het veenmos zich ophopen. In een dergelijk gebied ontstaat eerst een moerasbos.

De oude landschappen van de rivierterrassen zijn nabij de Maas en de beken nog terug te vinden. De Maas en de beken hebben grote invloeden gehad op de natuurlijke vorming van het landschap. Deze natuurlijke vormen bepalen nog steeds op heel veel manieren het landschap, vaak

doordat ze door mensen gebruikt zijn en daardoor ook in het latere cultuurlandschap een rol hebben gekregen. De geschiedenis van het Maasdal en de grote beken in de historische periode is nog af te lezen aan strangen en afgesneden meanders. Deze sporen zijn in onze gemeente nog deels terug te vinden. De rivierenterrassen bevinden zich in een smalle strook langs de Maas tussen Venlo en Wanssum. In de noordelijke helft hiervan, in het Schuitwater en het gebied Ooijen – Wanssum, zijn de sporen van de in dit gebied oorspronkelijk meanderende rivier terug te vinden.

2.6 De oude landschappen

De twee vormen van oude cultuurlandschappen - gelegen in het dekzandgebied en Maasdal - hadden duidelijke ruimtelijk te onderscheiden onderdelen, die in hun samenhang functioneerden. Daarbij had elke vorm een passende functie in het geheel.

Dekzandgebied

Het ontstaan van het oude cultuurlandschap in het dekzandgebied voert terug tot de late Middeleeuwen (vanaf ca 1250). Waarschijnlijk gaan sommige onderdelen (met name de centrale nederzettingen en mogelijk ook de akkervelden) hiervan al terug op oudere vormen uit de vroege en hoge middeleeuwen. De dekzandnederzettingen worden gekenmerkt door een aantal karakteristieke elementen. Deze elementen komen ook voor bij het tweede oude cultuurlandschap van de rivierterrasontginning.

Het Maasdal

Het tweede oude cultuurlandschap ligt in het Maasdal. Het landschap ten westen van de Maasbedding wordt bepaald door oude rivierbeddingen (zoals Schuitwater en Kaldenbroek) en daar tussenin gelegen hogere ruggen. In die oude rivierbeddingen ontstond bij een stagnerende afwatering veen. Waar wel een goede afwatering was (beek of gegraven greppels) konden wei- en hooilanden in cultuur worden gebracht, terwijl akkerlanden op de hogere en droge gedeelten van de terrastruggen werden bebouwd. De nederzettingen ontstonden op de grens van weiden en akkerlanden, vaak bij een oude rivierbedding (Meerlo) of door een hoge landrug (oeverwal) gescheiden van de Maas (Grubbenvorst, Lottum, Broekhuizenvorst). Alleen

als de nederzetting directe banden onderhield met de Maashandel, werd het dichterbij de Maas gesitueerd (Broekhuizen). Omdat de Maasstroom vanaf Venlo een geringer verval kende, kon de rivier hier in het verleden ook breed meanderen en konden zich oeverwallen vormen, waardoor dijken niet nodig waren.

De nederzettingen in het Maasdal kregen zo veel overeenkomsten met die in het dekzandgebied en bevatte ook dezelfde elementen. Alleen was het akkerland vruchtbaarder en had men meer weidegebied.

Er waren in het gebied van Horst aan de Maas in feite twee soorten van nederzettingen, maar alle waren lange tijd – tot in de late 19e eeuw – hoofdzakelijk agrarisch van aard. De eerste waren kleine (doorgaans lineaire) gehuchten die aan de randen van de velden of uit een splitsing van kampen waren ontstaan. Deze buurtschappen bleven in hun functies beperkt tot agrarische bedrijvigheden met woonfuncties voor de huishoudens. De tweede soort van nederzetting waren in de loop van de late Middeleeuwen uitgegroeid tot grotere centra met een aantal voorzieningen voor het omliggende platteland. Hier stonden ook de eerste stenen gebouwen, te weten de kerken. De oudste kerken waren in hout gebouwd en werden ongeveer na het jaar 1000 vervangen door stenen kerken (Grubbenvorst, Broekhuizenvorst, Swolgen, Meerlo, Sevenum en Horst). De kerk was vaak het ruimtelijke middelpunt van de nederzetting waar omheen andere gebouwen werden geplaatst. Naast het kerkelijk bestuur, zetelde ook vanaf de 16e eeuw het wereldlijk bestuur in deze centrale nederzettingen. Daarbij moet men denken aan instellingen voor rechtspraak (schepbank) en voor dorpsbestuur. Zo werden door schepenen, gezworenen en geërfden (landeigenaren) van de gemeenschap of 'gemeynt' afspraken gemaakt over onderhoud van wegen, paden, greppels en beken, over het gebruik van de woeste gronden, dreiging bij oorlogsgevaar, hoogte van belasting etc. Ook woonden de ambachtslieden in de centrale nederzetting (smid, timmerman, wagenmaker, brouwer-tapper, wever, etc) en werd er handel gedreven. De eerste grotere centrale nederzettingen waren Grubbenvorst, Lottum, Broekhuizenvorst samen met Swolgen, Meerlo, Sevenum, Horst (voorheen Berkel genaamd) en in latere tijd ook Broekhuizen. De

ruimtelijke structuur werd bepaald door de kerk met kerkhof (soms ook een klooster) en bijzondere wereldlijke gebouwen (raadhuis, gasthuis, school, bejaardenhuis), woonhuizen met bijgebouwen voor agrariërs en ambachtslieden, verharde hoofdstraten ('steen'-straat), driehoekige pleinen voor o.a. veedrift en rechthoekige pleinen voor markten. Mooie pleinen of 'markten' vinden we in Sevenum, Lottum en Horst. Vooral de jaarmarkt van Horst was bekend. Horst kreeg in 1501 het recht om twee maal per jaar (mei en september) een jaarmarkt te mogen organiseren, wat een belangrijke impuls was voor de regionale economie. Horst kende ook meer dan de andere nederzettingen ambachtelijke specialiteiten, zoals laatmiddeleeuwse smederijen en wevers, die in ambachtsgilden waren georganiseerd. De linnennijverheid had in de 18e eeuw al een proto-industrieel karakter en kende een concentratie rond de bleekweide tussen Molenstraat-Schoolstraat-Jacob Merlostraat, de zone waar ook de industrialisatie rond 1850 begon met een heuse 'milieuramp'.

De velden

Tot het veld rekenen we grote aaneengesloten bouwlanden. Deze lagen zowel in het dekzandgebied als het Maasdal op grote glooiingen waar het grondwater landbouw goed mogelijk maakte door een gunstige grondwaterstand. Velden kunnen een verschillende ouderdom hebben en dankzij ontginningen zijn uitgebreid. Omdat er relatief veel natte gronden waren in het dekzandgebied vanwege de matige ontwateringeerder aantrekkelijk voor ontginning. Hier komen veel individuele kamphoeven (Kolck, Gun), maar ook uitgestrekte en langgerekte velden met dorpen en gehuchten voor. De bewoningsdichtheid was hierdoor groter in het Maasdal dan op de zandgronden en ook de welvaart was doorgaans hoger, wat mede valt af te lezen aan de rijkere baksteenarchitectuur (zowel in hoeven als in burgerwoningen) en de verschijningsvorm van landhuizen. Binnen de historische geografie zijn de nederzettingen in het Maasdal een verbijzondering van de gangbare nederzettingen in het dekzandgebied. Het cultuurlandschap in het Maasdal, zoals die worden aangetroffen tussen Venlo en Mook, vormen voor Nederland een unieke landschapstypologie. Maar ook ten

tijde van de jonge ontginningen op het einde van de 19e eeuw ontstond in Horst aan de Maas, naast veel voorkomende heide-ontginningen, eveneens een bijzondere landschapsvorm met eigen elementen, ensembles en een uniek ruimtelijk patroon: Griendtsveen (2.7).

Nederzettingen, moest men voor akkerbouw wel uitzien naar hogere dekzandruggen. De velden werden opgedeeld door houtwallen, greppels, grasstroken of eenvoudige afscheidingen, waardoor interne stroken land konden worden opgedeeld tussen families (boerderijen/huishoudens). Velden zijn altijd grootschalig en open. Van een tweetal velden (Meterikse Veld-westelijk deel en het Melderslose Veld) is duidelijk dat ze systematisch zijn gecultiveerd vanuit boshoeven. Deze velden werden waarschijnlijk na de introductie van potstalbemesting (dus ná 1300) in de oorspronkelijke bosgebieden aangelegd vanuit lineaire nederzettingen aan de rand van deze velden. Om precies te zijn respectievelijk in Meterik: Crommentuynstraat, Bergsteeg en St. Maartensweg, alsmede in Melderslo: Vlasvenstraat. Het Meterikse veld bestaat in feite uit een ouder (oostelijk) deel dat een hoog-middeleeuwse oorsprong heeft en een jonger (westelijk) deel dat uit de late-Middeleeuwen/vroegmoderne tijd dateert. De oorspronkelijke, duidelijke en daardoor monumentale verkaveling van het Meterikse veld is bij de ruilverkaveling weggevaagd. In het Melderslose veld is de (laatmiddeleeuwse!) verkaveling nog ten dele zichtbaar. In Horst vinden we verder tussen Horst en Broek ook een middeleeuws veld. Ook in Sevenum vinden we sporen terug die duiden op een drietal samenhangende velden als boshoevenlandschap (vanuit Sevenum, Hees en Steeg). In het Maasdal liggen velden op de hogere delen, zoals in Tienray, Broekhuizen, Broekhuizenvorst, Swolgen, Lottum, maar soms liggen ze óók op het dekzandplateau, zoals in Grubbenvorst (Reuvelt).

De kampen

De kampen zijn kleine en individuele ontginningen in tegenstelling tot de collectieve, organisch gegroeide oude akkers (velden). Vaak werden kampen door meer welvarende families aangelegd op de resterende, 'beste van de slechtere' en 'inferieure' gronden in het dekzandgebied en het Maasdal, die nog enigszins

gunstige akkerbouwcondities kenden. Ze kunnen aan de randen van de oude velden liggen, maar ook geïsoleerd, op grotere afstand daar vandaan. Kampen kunnen al dateren uit de vroege of hoge Middeleeuwen (bijv. in Hegelsom met een –heim toponiem uit de vroege Middeleeuwen), maar veel kampen zijn later aangelegd. Sommige kampen bleven eeuwenlang beperkt tot een enkele boerderij (bijv. De Locht in Melderslo vanaf de late-Middeleeuwen), terwijl andere kampen door splitsing kleine gehuchten deden ontstaan (bijv. Klein-Groot- en Middel Raay in Grubbenvorst en Eikelenbosch, waar rond 1200 al menselijke activiteiten waren), die net als de andere nederzettingen een zekere mate van zelfstandigheid hadden, zoals in de belastingheffing. Ook in het gebied ten noorden van Sevenum en bij het latere dorp Hegelsom waren diverse kamptontginningen aangelegd (bijv. Tongelrehof, Ulfterhoek en in het buurtschap Dyck). Doorgaans zijn de recentere kampen rechthoekig (zie Kronenberg, Schadijk-Gussen, Veld-Oostenrijk-Lichtenberg), terwijl de oudere ontginningen meestal landschappelijke vormen volgen en daardoor veelal golvende, minder rechte grenzen hebben.

De weiden

Nabij de velden en de nederzettingen lagen vaak de graslanden die als weidegebied werden gebruikt. De relatief grote hoeveelheden grasland is geen indicatie voor welvarende veehouders. De gemiddelde welvaart was gering en de landbouwers hadden een zeer beperkt aantal koeien.

De woeste grond

Het grootste gedeelte van de beschikbare gronden in het dekzandgebied was niet in cultuur gebracht, terwijl in het Maasdal maar weinig gronden onontgonnen bleven. Het betrof vooral heidevelden en veengebieden. Daarnaast waren er in beperkte mate stuifzanden, maar de grootste kwamen voor in het dekzandgebied en slechts op kleine schaal in het Maasdal. De stuifzanden, vaak ten westen van de akkers, ontstonden door overexploitatie van de heidevelden: overbeweiding en het steken van plaggen teneinde goede plaggenbemesting te vormen. De bossen werden vanaf de late 18^e eeuw in stroken aangelegd om stuifduinen 'vast' te houden of op grootschalig wijze beplant voor houtexploitatie in Lottum en Grubbenvorst. In deze laatste vorm was er zeker geen sprake van 'woeste grond'.

Infrastructuur

Er waren vanouds twee belangrijke landwegen in het gebied tussen Maas en Peel. In de eerste plaats was dat de weg over de droge zandruggen aan de westzijde van Maasdorpen. Dit tracé volgde in feite de oude Romeinse heirbaan (Van Blerick naar Cuyk), die op grond van noodzakelijke fysieke omgevingsfactoren daar werd aangelegd. Deze weg werd in de Franse tijd als de vaste verbinding van Venlo naar Nijmegen aangeduid. De tweede belangrijke weg was onderdeel van de route tussen Keulen en Den Bosch, en liep van Blerick via Horst naar Venray. De overige wegen waren karrensporen en onverharde paden die de kastelen, nederzettingen, akkers, weiden, beekdalen, bossen, heidevelden met schaapskooien en turfkuilen met elkaar verbonden. Tot in het derde kwart van de 19^e eeuw liepen de wegen nog dood in de Peel. Met de oprichting van Griendtsveen kwamen ook doorgaande wegen en paden in het eeuwenlang ondoordringbare Peelgebied.

2.7 De jonge landschappen.

Door landbouw-technologische innovaties had men in het laatmiddeleeuwse verstedelijkte Vlaanderen, waar veel monden moesten worden gevoed, al het mogelijke bedacht om de landbouw maximaal te kunnen intensiveren. Deze technieken bleven in hoofdzaak bestaan tot in de 19^e eeuw. In de loop van de 19^e eeuw ontstonden technische mogelijkheden om overgebleven woeste gronden te ontginnen. Dat begon met kleine ontginningen aan de randen van de bestaande cultuurgronden. Mooie voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van tuinderijen in Vóór-Amercia en nabij Kronenberg. Een tweede bijzonder voorbeeld uit de gemeente Horst aan de Maas, ditmaal een veenkolonie, vormt Griendtsveen.

Peelontginning

Het meest indrukwekkende voorbeeld in de gemeente Horst aan de Maas is de exploitatie van de hoogvenen in de Peel, die tot het ontstaan van het veenkoloniaal dorp Griendtsveen en de exploitatie van de omliggende turfvelden leidde. Vooral de naam van Jan van de Griendt uit Den Bosch is verbonden met de Peelontginning vanuit Helenaveen (1853) en de daarmee

samenhangende aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Venlo (1866). Zijn zoons Jozef en Eduard zetten zijn werk voort, waardoor Griendtsveen tussen de jaren 1885-1910 ontstond. Terwijl in het zuidelijk Peelgebied (Helenaveen) turfbriketten werden gestoken, stond in het noordelijk Peelgebied langs het spoor de grootschalige exploitatie van turfstrooisel centraal.

Veenkolonie Griendtsveen

Dit leidde tot de oprichting van een dorp dat kenmerken vertoonde van een traditionele lineaire veenkolonie aan weerszijden van de Helenavaart (waterafvoer en transport van geëxploiteerde grondstoffen) en een radiaal gestructureerd fabrieksdorp met als karakteristieke elementen de riante villa 'Spagnum' van de directeur, de chaletachtige woningen van de leidinggevenden rondom deze centraalbouw (de 'twaalf apostelen') en de 'fabrieken' voor de economische doelstelling van de onderneming nabij de spoorlijn. Het bijzondere van Griendtsveen was de afgelegen ligging van het bedrijfsdorp dat geheel gericht was op delfstofwinning. Dat betekende dat ook collectieve voorzieningen (kerk met kerkhof, pastorie, Catharinagesticht voor ziekenzorg, marechausseekazerne met gevang, openbare lagere school, herberg, verpoosruimten, winkels, postkantoor, paardenstallen etc) vanuit de onderneming werden ontwikkeld in een door de Engelse beweging van de *Arts and Craft* geïnspireerde uniforme 'dorpsstijl'. Alle ruimtelijke elementen in het gehele dorp werd zo een onderdeel van de sociaal-economische doelstellingen van de onderneming. In feite was het een gemeenschap op zichzelf, die tot 1956 bedrijfsbezit was. Ook in cultuurhistorisch en ruimtelijk opzicht was 1956 een duidelijke cesuur, waarna een aantal ingrepen werden gedaan die vanuit de hedendaagse historische afstand spijtig zijn. Juist de mix van een traditioneel lineair (Noord-Nederlands) veenkoloniaal bedrijf, vermengd met kenmerken van een fabrieksdorp, maakt deze Zuid-Nederlandse nederzetting voor hoogveenexploitatie uniek. Ondanks dat de focus lange tijd lag op de bijzondere woon- en werkomstandigheden, werd Griendtsveen al vroeg als cultuurhistorisch uniek en waardevol erkend, waarna het in 1996 als nationaal beschermd

dorpsgezicht werd gewaardeerd. Het verdient overigens aanbeveling te onderzoeken of verdwenen kenmerkende elementen uit de nederzetting weer ruimtelijk zichtbaar gemaakt kunnen worden, zodat de beleving van de ruimtelijke structuur en de toeristisch-recreatieve mogelijkheden van de nederzetting beter tot hun recht komen.

Jonge heideontginningen

De laatste van de jonge ontginningen die hier kort aangestipt moeten worden zijn de jonge heideontginningen die vanaf 1880 mogelijk werden door de komst en distributie van nieuwe meststoffen (superfosfaten) en beter landbouwonderwijs.

Grote delen van de woeste grond, met name de zeer uitgestrekte heidevelden op het dekzandgebied, konden nu worden ontgonnen en tot akkerland worden omgevormd. Dat gold voor de Tienrayse- en Swolgense heide, de Grote heide bij Meerlo, de Holthuizer heide bij Lottum, de Hoge heide bij Melderslo, het Witveld tussen Horst en Grubbenvorst, de Lange heide, Korte heide, Hoge heide en Steegberg heide bij Sevenum, de heidevelden ten noordwesten van Kronenberg, de Dijkerheide en de Weertling bij Hegelsom alsmede de Leeg heide en Heere heide bij Meterik. Kenmerkend voor deze ontginningen was een rationeel en planmatig opgezet wegenplan, zoals nu nog steeds zichtbaar is, en verspreid liggende individuele ontginningsboerderijen, die soms vanwege de omvang van het ontginningsgebied zeer indrukwekkend konden zijn, zoals blijkt uit de grote hoeven aan de Horsterweg te Grubbenvorst. Door deze grootschalige ontginningen ver buiten de oude nederzettingen, was het ook noodzakelijk nieuwe dorpskernen tot ontwikkeling te brengen zoals America en Hegelsom . Bij een aantal ontginningen werd vanuit de overheid regie gevoerd. Het betreft dan meestal

de laatste van de natuur verkregen cultuurlandschappen, zoals ten westen van de Midden-Peelweg. In het kader van de werkeloosheidsbestrijding werd vanaf 1938 in Sevenum een groot werkverschaffingsproject vanuit het nationale Werkfonds opgestart, dat later onder de naam DUW (Dienst Uitvoering Werken) werd voortgezet. Hierbij werden in het gebied ten westen van de Heesberg nieuwe weidevelden voor melkvee, nieuwe akkerlanden en de nieuwe nederzetting Evertsoord opgezet. Beeldbepalend was de ontginning vanuit de Driekooienweg (met een zuid-noord oriëntatie), waardoor de relatief riante melkveeboerderijen gepaard gingen met grote oost-west georiënteerde weidevelden. Na de Tweede Wereldoorlog werd ook het aansluitende gebied ten westen van de Zwarte Plak in de voormalige gemeente Horst ontgonnen. Hier sloot men aan bij de bestaande wegenpatronen die vanuit Horst richting het westen (de Peel) waren georiënteerd. Daardoor werden de nieuwe kavels en boerderijen ook zo aangelegd, en werden de kavels noord-zuid georiënteerd. Nu beide landschappen deel uitmaken van de gemeente Horst aan de Maas vallen de tegenstrijdige verkavelingsstructuren op, maar zij geven wel een historisch vertrouwd beeld van gebrek aan ruimtelijke afstemming en samenwerking, waarvan in die tijd nog weinig notie was. Elke gemeenschap dopte zijn eigen boontjes. Het benadrukt ook de conclusie dat binnen ruimtelijke structuren juist de begrenzing en verkaveling van het bodemgebruik (akker, weide, woeste grond), wegenpatronen en greppels, alsmede geconcentreerde of verspreide bewoningspatronen, van eminent belang zijn om de geschiedenis van het landschap -en van het menselijk handelen en dus van cultureel erfgoed- te kunnen 'lezen' en te gebruiken voor doeleinden van economie, plezier, kennis en wetenschap.

A10 - 0164 14 - 9-10
41957
WP 35 STR
VL 2
PROF
SPOOR 35207

3. De onderdelen van de omgevingskwaliteit

3.1 Archeologie

De stand van zaken bij het archeologiebeleid in Horst aan de Maas is het laatst in 2014 in een 'oplegnotitie' verwoord. Deze oplegnotitie maakte het mogelijk dat bestuur en gemeentelijk apparaat geïnformeerd waren over de archeologische onderzoeksplicht. Het perspectief van waaruit de oplegnotitie werd geschreven was duidelijk gericht op de plicht rondom bodemversturende maatregelen en de mogelijkheden van ontheffingsbeleid door het vaststellen van vrijstellingsgrenzen voor verplicht archeologisch vooronderzoek (zie paragraaf 3 en 4 van de oplegnotitie). Maar buiten dit perspectief zijn er mede door de ontwikkelingen naar de Omgevingswet en participatiebeleid ook nieuwe gezichtspunten ontstaan. Alvorens deze te beschrijven in een visie op toekomstig beleid, wordt eerst een (bijna letterlijke) deel van de tekst van de oplegnotitie uit 2014 (de paragrafen 3.1.2 en 3.1.4) in herinnering gebracht.

3.1.1. Oplegnotitie

De gemeente Horst aan de Maas heeft vanaf 2010 de implementatie van de herziene Monumentenwet 1988 (Wet op de Archeologische monumentenzorg 2007) systematisch ter hand genomen. Hierdoor beschikt de gemeente nu over een archeologische waarden-/verwachtingenkaart en een maatregelenkaart waardoor de interne organisatie Malta-conform kan werken.

De waarden- en verwachtingenkaart en de maatregelenkaart met de daarbij behorende toelichtende rapporten vormen de basis voor het gemeentelijke ontheffingsbeleid ten aanzien van de 'archeologieplicht'. De mogelijkheid voor ontheffing van de archeologische onderzoeksplicht is afhankelijk van de ligging, de oppervlakte en de diepte van het initiatief.

Tijdens de looptijd van de implementatie van het huidige archeologiebeleid, zijn de drie gemeenten Sevenum, een deel van de gemeente Meerlo-Wanssum en de oude gemeente Horst aan de Maas in januari 2010 gefuseerd en opgegaan in de nieuwe gemeente Horst aan de Maas. In de oplegnotitie van 2014 werden die drie deelrapporten samenvat als werkdocument bij de maatregelenkaart. De afzonderlijke deelrapporten bevatten de uitgebreide onderbouwing van het gemeentelijke beleid.

3.1.2. Herziening wetgeving

In de laatste decennia is de wettelijke aandacht voor het bodemarchief sterk gegroeid en spreekt men in dat kader van archeologische monumentenzorg (AMZ). Om het bodemarchief voor het nageslacht te bewaren en ook in de toekomst nog te kunnen raadplegen, wordt in de AMZ geprobeerd de resten van het verleden zo goed mogelijk te behouden, te ontzien en te beheren. De term 'archeologische monumentenzorg' (AMZ) geeft de kern daarom goed weer: 'archeologie' is inmiddels niet meer synoniem met wetenschappelijk onderzoek en het uitvoeren van opgravingen, maar bestrijkt het hele terrein van behoud en beheer van archeologische waarden en verwachtingen in een breder cultuurhistorisch perspectief. Deze opgave geldt niet alleen voor archeologen, maar is ook en vooral bedoeld voor al diegenen die zich in de gemeente Horst aan de Maas bezighouden met kwaliteit van de ruimtelijke inrichting.

De context voor de actualisering (2014) van het gemeentelijk archeologiebeleid van de gemeente Horst aan de Maas is de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 in werking is getreden. Deze wet omvat een wijziging van de Monumentenwet, de Wet Milieubeheer, de Woningwet en de Ontgrondingenwet. Vanaf die datum zijn gemeenten op basis

van artikel 38a van de herziene Monumentenwet verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen en beheersverordeningen (en de bestemming van gronden) "rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten". Hiermee is het Europese Verdrag van Malta (of Valletta) uit 1992, dat in 1998 door Nederland werd ondertekend, na vele jaren van voorbereiding in de Nederlandse wetgeving verankerd. Bij de implementatie van het Verdrag is in ons land dus een centrale rol toebedeeld aan gemeenten bij het instrument bestemmingsplan. Het uitgangspunt van 'Malta' is dat de restanten van vroegere samenlevingen, die overal in de bodem verborgen liggen, als gemeenschappelijk Europees erfgoed beschermd en beheerd moeten worden.

De Wamz heeft zijn doorwerking in de op 1 oktober 2010 van kracht geworden Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), waarbij 20 verschillende vergunningenprocedures gebundeld zijn tot één procedure voor één vergunning, de omgevingsvergunning. Vanaf 2012 zijn gemeenten verplicht, vanuit het Besluit ruimtelijke ordening (Bro), naast archeologie ook andere cultuurhistorische waarden mee te laten wegen in de totstandkoming van een bestemmingsplan. Vanuit Bro dient een samenhangende afweging van belangen plaats te vinden waarbij rekening wordt gehouden met de aanwezige cultuurhistorische waarden en "in de grond aanwezige of te verwachten monumenten". De gemeente Horst aan de Maas werkt conform.

Met de herziening van de Monumentenwet is de bevoegde overheid inzake behoud en beheer van het bodemarchief de gemeente. De gemeente Horst aan de Maas mag daarbij binnen de kaders van het bestemmingsplan en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur haar eigen beleidsinhoudelijke en financiële afwegingen maken. Voorwaarde is dat het selectie- en vrijstellingenbeleid archeologisch inhoudelijk is onderbouwd en bestuurlijk is vastgesteld. Dit betekent voor Horst aan de Maas dat:

- archeologische waarden in de planvormingsfase worden meegewogen in het ruimtelijk beleid;
- er naar wordt gestreefd dat archeologische resten zoveel mogelijk in de bodem bewaard blijven ('behoud in situ');
- van initiatiefnemers van bodem verstorende activiteiten gevraagd wordt archeologisch vooronderzoek te laten verrichten;
- de gemeente besluit of nader (voortgezet) onderzoek nodig is als een vindplaats niet kan worden ingepast of dat een gebied kan worden vrijgegeven;
- als behoud van een vindplaats niet mogelijk is, de initiatiefnemer verantwoordelijk is voor de kosten van opgraving, uitwerking en rapportage. Dit is het zogenaamde 'veroorzakerprincipe', ofwel het uitgangspunt van 'de verstoorder betaalt';
- in voorkomende gevallen de gemeente in een Programma van Eisen (mede) aangeeft welke onderzoeksvragen beantwoord dienen te worden en op welke wijze het onderzoek uitgevoerd dient te worden om dit te bewerkstelligen.

Hoe de belangenafweging uitvalt, is dus een kwestie van besluitvorming binnen de gemeente Horst aan de Maas. Het is duidelijk dat ook de Provincie Limburg en het Rijk stimuleren dat cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk gezien worden als inspiratiebron voor ruimtelijke kwaliteit, het behoud en de versterking van de cultuurhistorische identiteit, de regionale eigenheid en de leef kwaliteit.

Gecombineerd met de Wet ruimtelijke ordening (Wro) die op 1 juli 2008 in werking is getreden, is behoud en beheer van het bodemarchief daarmee integraal verankerd in het ruimtelijke ordeningsproces. Dit komt tot uitdrukking in het Besluit ruimtelijke ordening, waarin wordt gesteld dat de toelichting (van het bestemmingsplan) dient te bevatten "een beschrijving van de wijze waarop met de in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden" (Bro art. 3.1.6 sub 2a).

3.1.3. De praktijk.

Op basis van de Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 heeft Horst aan de Maas in 2008 haar verantwoordelijk voor de archeologie binnen de gemeentelijke organisatie opgepakt. Het meeste archeologische onderzoek wordt nu uitgevoerd door marktpartijen waarbij de initiatiefnemer (de 'verstoorder' van het bodemarchief) de kosten draagt. De selectieadviezen van het door deze archeologische bedrijven uitgevoerde vooronderzoek worden door de archeologisch adviseur van de gemeente getoetst op noodzakelijkheid en proportionaliteit aan de hand van de archeologische waarden- en -verwachtingenkaart en de maatregelenkaart. Hierbij wordt gestreefd naar maatwerk zonder eventuele precedentwerking uit het oog te verliezen. Dit werk wordt uitgevoerd onder regie van, - en in nauw overleg met -, de plantoetsers van het Team Vergunningen. De laatste paar jaar is de efficiëntie verhoogd door in het voortraject van bestemmingsplanwijzigingen en aanvragen voor omgevingsvergunningen de noodzakelijkheid van archeologische vooronderzoek goed af te wegen in relatie tot de aard en omvang van het voorgenomen ruimtelijk initiatief.

De gemeente kent nog vele relatief landschappelijk ongerepte plekken, maar wordt ook gekenmerkt door hoog dynamische gebieden waar de agrobusiness de belangrijkste grondgebruiker is zoals het voormalige Floriade-gebied tegen de grens met Venlo.

In de periode 2008 tot en met medio 2014 zijn in de hele gemeente 401 archeologische (voor)onderzoeken uitgevoerd waarvan 276 onderzoeken. Dit zijn er gemiddeld 43 per jaar. Het overgrote deel betreft bureauonderzoek in combinatie met verkennend en/of karterend booronderzoek. Van de in totaal 26 uitgevoerde vooronderzoeken door middel van proefsleuven zijn er 21 in dit tijdsbestek uitgevoerd (ca. 7 % van het aantal onderzoeken). In dezelfde periode zijn zes definitieve archeologische onderzoeken in de vorm van opgravingen uitgevoerd (ca. 2 % totaal aantal onderzoeken). Het relatief lage percentage gravend onderzoek van nog geen 10 % kan verklaard worden uit het feit dat het vooronderzoek vaak uitwijst dat de bodem op de bewuste ontwikkellocaties zodanig is verstoord dat geen vervolgonderzoek (meer) noodzakelijk is. Voor initiatiefnemers is dit een relatief gunstige situatie omdat hiermee kosteneffectief een vrijstelling van de verplichting tot verder archeologisch (voor)onderzoek wordt verkregen.

Indien tijdens het vooronderzoek wordt vastgesteld dat de bodem relatief intact is, blijkt het bodemarchief even rijk te zijn als in andere delen van de provincie. Als voorbeeld geldt de opgraving op het Meterikse veld bij Meterik in 2006 waar een nederzetting uit de vroege-middeleeuwen (de tijd van Karel de Grote) is aangetroffen met meer dan 40 plattegronden van gebouwen. Een ander voorbeeld is het onderzoek van het middeleeuwse Melderslo bij Museum de Locht in 2009. Ook onderzoek op De Krouwel in Sevenum in 2010, waar vele erven met huizen uit de Midden-IJzertijd (500-200 v. Chr.) zijn onderzocht hebben bijgedragen dat vele nieuwe inzichten zijn ontdekt over het dagelijkse leven in de pre- en protohistorie.

De algemene indruk is dat de uitvoeringspraktijk zoals deze in de afgelopen periode in de gemeentelijke organisatie vorm heeft gekregen goed werkt. Er is sprake van een verantwoorde regeldruk waarbij niet meer dan wettelijk 'moet' op de schouders van initiatiefnemers terecht komt. Onder de initiatiefnemers behoort in voorkomende gevallen uiteraard ook de gemeente zelf.

3.2. Waardevolle bebouwing

De Gemeente Horst aan de Maas kent verschillende cultuurhistorische bebouwingen. Voor de meest waardevolle gebouwen onderscheiden wij rijks- en gemeentelijke monumenten. Deze hebben een wettelijke beschermde status, voor wijzigingen moet een vergunning worden aangevraagd. Voorts kent de gemeente één rijk beschermd dorpsgezicht namelijk Griendtsveen. Wijzigingen binnen het gebied gaan via een vergunningsaanvraag. Ook heeft de gemeente een 7-tal via het bestemmingsplan beschermde dorpskernen. Met de voorliggende inventarisatie zijn daar nu karakteristieke bebouwingen aan toe gevoegd.

3.2.1 Rijks- en gemeentelijke monumenten

De panden die in Horst aan de Maas zijn aangewezen als rijks- of gemeentelijke monumenten zijn opgenomen op de kaart. Voor de betreffende eigenaren geldt dat ze weten welke spelregels voor hun pand gelden. Deze informatie is als bijlage bij het betreffende pand toegevoegd. Voor een rijksmonument wordt doorverwezen naar de Rijksdienst. Voor de gemeentelijke monumenten wordt de formele beschrijving toegevoegd en de te volgen procedure bij wijzigingen. Voor de kernen Meerlo, Tienray en Swolgen zijn in de voormalige gemeente Meerlo-Wanssum geen gemeentelijke monumenten aangewezen. Hierdoor ontstaat het vertekende beeld dat in dit deel van de gemeente geen van belang zijnde bebouwing aanwezig is. Dit is echter zeker niet het geval. Bij de inventarisatie van de karakteristieke panden zijn een aantal panden aangewezen dat nader onderzocht kunnen worden. Daarna kunnen deze als gemeentelijk monument aangewezen worden. Hiervoor zal een afzonderlijke procedure doorlopen moeten worden.

3.2.2 Beschermd dorpsgezichten

Rijksbeschermd dorpsgezicht Griendtsveen

Een bijzonder vermelding verdient het beschermde dorpsgezicht Griendtsveen. Bij de aanwijzing door het door het rijk lag het accent op

de gave historische ruimtelijke structuur en het nog voor een belangrijk deel historische bebouwingsbeeld van de kern. Het is niet alleen het cluster van monumenten dat hier belangrijk is maar met name de ruimtelijke samenhang van belang. In de bijlage is de beschrijving van Griendtsveen opgenomen.

Stedenbouwkundig beschermde dorpsgezichten

In de bestemmingsplannen van de verschillende kernen zijn gedeeltes van het centrum aangeduid als beschermd dorpsgezicht. Het betreft de kernen van Broekhuizen, Broekhuizenvorst, Lottum, Grubbenvorst, Horst, Meterik en Sevenum. De intentie van deze bescherming is om het kenmerkend straatwandprofiel in stand te houden en bij nieuwe ontwikkelingen waar mogelijk verder te versterken en ontsiering te voorkomen.

3.2.3 Karakteristieke bebouwing

De monumenten vormen een belangrijk maar ook beperkt deel van de cultuurhistorisch interessante gebouwen. Daarom zijn gegevens over de overige karakteristieke gebouwen verzameld. Hierbij is contact gezocht met de dorpen en heemkundekringen. Bewoners hebben zelf de mogelijkheid gekregen om via een interactieve website informatie aan te bieden.

Met de plaatselijke heemkundeverenigingen en het LGOG-Horst (Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap) zijn alle panden in de gemeente bezichtigd en beoordeeld. Een uitzondering hierop is het dorp Griendtsveen. Zij hebben geen heemkundevereniging. Dit dorp is, zoals al eerder vermeld, van Rijkswege aangewezen als beschermd dorpsgezicht en is als zodanig wettelijk beschermd.

De beoordeling van de bebouwingen door zowel de heemkundeverenigingen en de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (verder afgekort als CRK) heeft plaats gevonden aan de hand van de onderstaande criteria:

- ouderdom van het pand, het gehanteerd uitgangspunt is dat de objecten gebouwd zijn voor 1960 (ruim 50 jaar of ouder)

- schoonheid en herkenbaarheid van het oorspronkelijk pand (de architectuur)
- geschiedenis / betekenis van het pand (het verhaal dat het pand verteld)
- ensemblewaarde van het pand (onderdeel van een stedenbouwkundige ontwikkeling)

inzet heemkundeverenigingen en CRK

De historische bebouwingen zijn door de heemkundeverenigingen in deze eerste fase in drie categorieën ingedeeld:

- 1 zeker karakteristiek, het zijn gave voorbeelden van historische panden en objecten
- 2 zeker geen karakteristiek pand, het object is door wijzigingen niet meer herkenbaar als historisch pand
- 3 de twijfelijst, deze groep wordt voorgelegd aan de CRK met de info van de heemkundevereniging

De resultaten van deze verkenning met de heemkundeverenigingen zijn doorgenomen met de CRK. Zij kunnen zich vinden in deze aanpak en hebben de lijst met de twijfelgevallen in drie zittingen beoordeeld. De positief beoordeelde objecten zijn toegevoegd aan de digitale cultuurhistorische kaart. Via de kaart zijn de onderliggende gegevens te raadplegen. Langs deze weg kunnen eigenaren en bewoners dan ook kennis nemen van de bijzonderheden die bekend zijn over hun pand. Heel belangrijk is ook dat de inwoners "online" kunnen reageren en/of muteren via deze interactieve site. De mutatie zal niet rechtstreeks "on line" geplaatst worden, maar dit gebeurt via een redactie team.

De eerste stap is het delen van kennis en het zichtbaar maken van de kwaliteiten. Hierdoor ontstaat respect voor de kenmerken van de gebouwen. Daarnaast wil de gemeente dit respect ook stimuleren en dat gebeurt door deze adressen als karakteristiek aan te merken zodat er verder beleid op kan worden ontwikkeld. Een eerste toepassing daarvan verloopt via het bestemmingsplan buitengebied (zie verder bij 3.4).

Dynamische en groeiende lijst

Het is overigens goed te vermelden dat de lijst met karakteristieke panden niet gezien wordt als een statische lijst. Het kan immers best zo zijn dat er nog voorstellen komen om panden toe te

voegen of juist af te voeren. Als hier argumenten voor overlegd worden is aanpassing van de lijst mogelijk. Het voorstel is om de bestuurlijke verantwoording voor deze dynamische lijst aan het college te mandateren

Terwijl de karakteristieke panden nu eerst in beeld zijn, wordt verder gewerkt aan andere thema's voor de cultuurhistorische kaart. Eén van de voor ons zo kenmerkende thema's betreft de informatie over kruizen en kapellen. Gegevens hiervan zijn voor een belangrijk deel vergaard door de St. Landschap Horst aan de Maas. Nu is het streven om deze info samen te voegen op de digitale cultuurhistorische kaart van Horst aan de Maas.

3.2.4 Kwaliteiten en kansen

De inventarisatie naar karakteristieke panden maakt het mogelijk om een koppeling te leggen naar bestemmingsplannen. Voor het bestemmingsplan buitengebied is dat inmiddels gedaan. Daarbij speelt niet een strakke beschermingslijn maar een stimuleringsbenadering.

Uitgangspunt is de bestaande waarden en kwaliteiten van een pand te behouden en waar mogelijk te versterken. Het toestaan van nieuwe functies binnen karakteristieke panden kan bijdragen aan behoud en herstel van het pand. Het pand krijgt hierdoor extra economische betekenis waardoor het investeren in het behoud gemakkelijker wordt. Nieuwe functies kunnen zijn:

- maatschappelijke initiatieven (ouderen- en gehandicaptenzorg);
- toeristische activiteiten
- wonen (ook woningsplitsing)

Er wordt hier lijstje met mogelijkheden opgenomen. Er wordt opengestaan voor ieder nieuw idee. Om te voorkomen dat zich ongewenste ontwikkelingen voordoen zijn de volgende criteria van toepassing bij het toekennen van een nieuwe functie:

- De karakteristiek van het pand moet behouden blijven. Dit wordt beoordeeld door de CRK;
- De (landschappelijke) inpassing van het pand dient de karakteristiek van het pand te versterken;
- panden die gebouwd zijn voor uitsluitend een woonfunctie komen niet in aanmerking voor woningsplitsing tenzij het volume van deze woning groter is dan 1000m³

- het toekennen van een nieuwe functie mag bedrijven in de omgeving niet beperken in de (toekomstige bedrijfsvoering);
- De gebruikelijke milieuaspecten dienen in achtgenomen te worden.

In het bestemmingsplan buitengebied wordt een woningsplitsing van karakteristieke panden tot maximaal 3 woningen toegestaan. Dit is op dit moment beperkt tot het hoofdgebouw. Wanneer echter de schuur ook duidelijk deel uit maakt van de karakteristiek dan kan het voor het behoud van de karakteristiek juist beter zijn dat de nieuwe woning in de schuur gerealiseerd wordt. In het nieuwe plan zal dan ook de inrichting van het erf bepalend zijn. Uitgangspunt blijft dat er maximaal 3 woningen gerealiseerd kunnen worden. Wanneer het karakteristieke pand van grote omvang is, bijvoorbeeld een kerk, klooster of schoolgebouw en er is een initiatief om dit om te vormen naar wonen dan is een groter aantal woningen mogelijk

3.2.5 uitgangspunten voor wijzigingen en verbouwingen

Bij verbouwingen aan karakteristieke panden is herkenbaarheid en behoud van de oorspronkelijke bouwvormen van groot belang.

De volgende elementen vormen het karakter van een pand:

- hoofdmassa: de vorm van gevels en dak.
- Structuur hoofdmassa; constructie en functies binnen de hoofdmassa en relatie met oorspronkelijke aanbouwen en bijgebouwen.
- Gevelopeningen; zijn schaal en aard passend bij het oorspronkelijke gebouw en zijn functie. Waaronder kenmerkende details van de gevelopeningen.
- Kenmerkende details van dakvoet en dakrand.
- Oorspronkelijke materiaal gebruik.

Hoofdvorm van gevels en dak

Allereerst is de oorspronkelijke hoofdvorm of de massaopbouw van belang bij een karakteristiek pand. Een gave en duidelijk herkenbare hoofdvorm is minimaal noodzakelijk wat gehandhaafd moet worden bij karakteristieke panden.

Wanneer is een pand niet meer karakteristiek?

Vaak is de hoofdvorm aangetast. Als dit is gebeurd kan gekeken worden of deze kan worden

teruggebracht of nog voldoende leesbaar is. De leesbaarheid hangt af van de manier waarop later elementen zijn toegevoegd of aangebouwd. Een aanbouw of toevoeging met sterk contrasterende materialen kan de leesbaarheid van het oorspronkelijke volume bevorderen. Bijvoorbeeld een glazen tussenlid laat duidelijk het onderscheid zien van het oorspronkelijk gebouw en nieuwe gedeelte.

Als het oorspronkelijke volume moeilijk te lezen is en niet terug te brengen is het geen karakteristiek pand meer.

Structuur van de hoofdmassa, de constructie en oorspronkelijke functies.

Na de hoofdvorm volgt de herkenbaarheid van de structuur; Is de functie uit het verleden die geleid heeft tot de karakteristieke vorm nog afleesbaar. Dit is goed te illustreren met het voorbeeld van een karakteristieke langgevelboerderij. Bij de langgevelboerderij is een herkenbare driedeling: het woongedeelte wordt door een brandmuur gescheiden van het stalgedeelte en het hierachter gelegen schuurgedeelte. Aan de buitenzijde herkenbaar door de kenmerkende gevelindeling en plaatsing van de schoorstenen (op de topgevels en boven de brandgevel). Een eventuele afhang kan daarbij gerekend worden als karakteristiek, deze kwam veelvuldig voor bij een langgevelboerderij voor het houden van varkens en ander kleinvee en is als zodanig te zien als een functionele uitbreiding.

Gevelopeningen schaal en aard passend bij het oorspronkelijke gebouw en zijn functie.

Daarnaast wordt de schaal en aard van de gevelopeningen als kenmerkend gezien. De grootte van de openingen en de ordening is kenmerkend voor de functie.

Kenmerkende details van gevelopeningen dakvoet en dakrand.

Ook de dakvoet en dakrand details zijn van groot belang deze worden vaak verslechterd door het aanbrengen van dikkere geïsoleerde dakplaten. Het toepassen van een overstek daar waar deze in oorsprong niet aanwezig was is eigenlijk altijd niet passend.

De praktijk

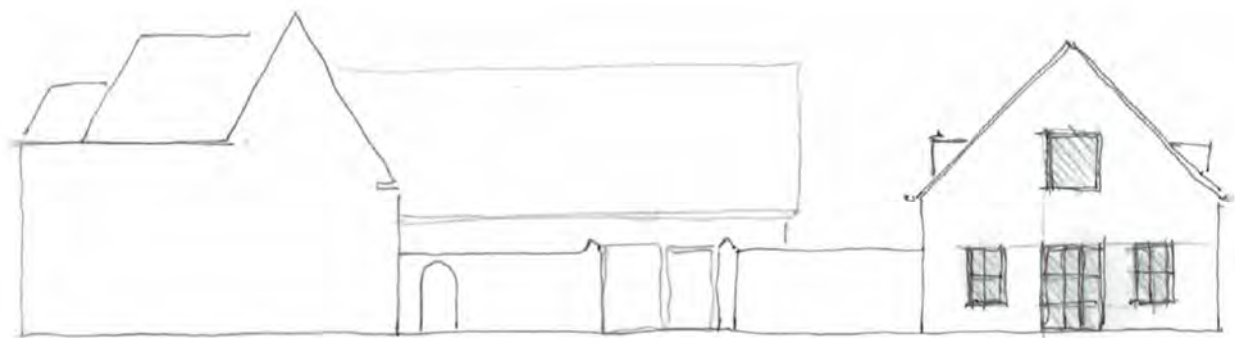
In de praktijk blijkt het handhaven de bovengenoemde kenmerken moeilijk te realiseren. Opdrachtgevers en vaak ook hun adviseurs hebben andere voorstellingen en vaak ook andere voorbeelden gezien. Het bijstellen van eerder gevormde ideeën en meningen is vaak moeizaam en leidt vaak tot kwaliteit verlagende compromissen.

Waardenschets

Een beter mogelijkheid is het in een vroege fase een waardenschets te maken afgestemd op de bestaande situatie en het wensenpakket van de opdrachtgever. In een viertal situaties hebben we recent hiermee geëxperimenteerd. Een

onafhankelijke architect bezoekt de locatie en heeft een gesprek met opdrachtgever en maakt deze waardenschetsen binnen een korte termijn en beperkt budget.

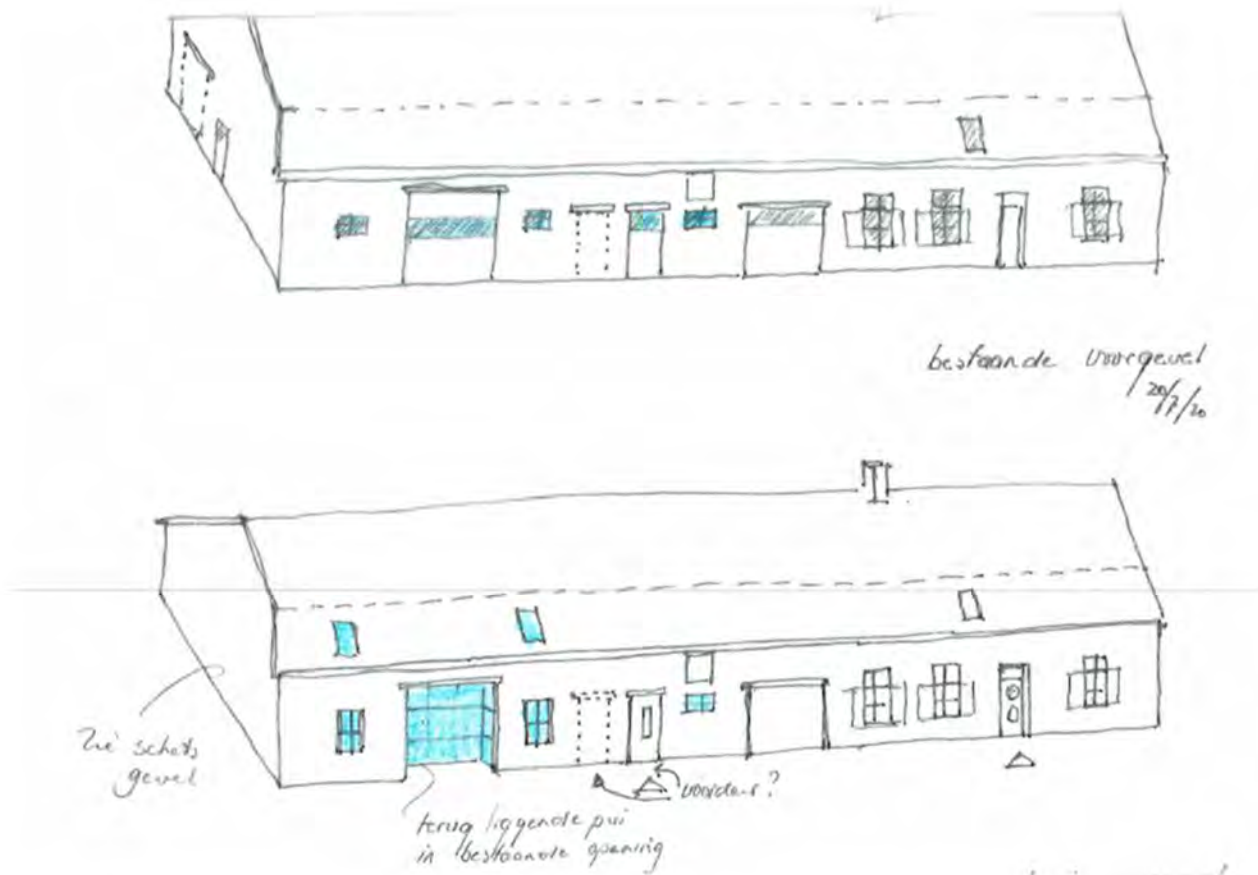
Deze aanpak is gebaseerd op een win – win situatie: met behoud van kwaliteit een beter plan.

aanzicht Voorgevel

Schets voor nieuwe voorgevelaanzicht met voorbeeld van een nieuwe gevelpui.

Schets voor het splitsen van een ontginningboerderij uit de jaren 1920
Maximaal de opening benutten, het kozijnkader achter het metselwerk en maximaal contrast.

3.3 De waardevolle landschappen

In hoofdstuk twee lezen we over het ontstaan en de cultuurhistorie van het landschap in Horst aan de Maas. Nog steeds is het landschap in ontwikkeling en bepaald thans de cultuurhistorie van de toekomst. Samen met bewoners en andere belanghebbenden zal de gemeente invulling moeten geven over hoe hier mee aan de slag te gaan met het opstellen van een omgevingsvisie. Dit heeft gevolgen voor de omgang met landschap en erfgoed en biedt kansen voor beheer, behoud en ontwikkeling hiervan. Het is dan nodig om te weten welke waarden of 'kernkwaliteiten' het landschap heeft. Denk bijvoorbeeld aan de openheid van oude bouwlanden en jonge ontginningen, houtwallen, steil- en terrasranden, kastelen (landgoederen) en lanen.

3.3.1. Huidige situatie

Landschap heeft traditioneel in de belangenafweging in het ruimtelijk domein niet per se een sterke positie. Vaak staan leefbaarheid, voorzieningen en infrastructuur hoger op de prioriteitenlijst. Het is daarom belangrijk om duidelijk te laten worden dat landschappelijk erfgoed een oplossing kan zijn en niet alleen een hindermacht voor maatschappelijke opgaves (zoals bijvoorbeeld woningbouw of energie), om zodoende erfgoed en landschap een sterke uitgangspositie te geven.

Bestaand beleid zoals het Landschapsontwikkelingsplan is sectoraal en beperkt zich overwegend tot het behoud van landschapselementen zoals houtwallen, singels en bosjes en beekdalen en bossen met natuurwaarden (ecologische hoofdstructuur en natuurlandschap). Ook de Groenvisies voor de kernen (2009-2011), het landschapsbeheerplan (2019), bomenbeleidsplan en monumentale bomenlijst zijn sectorale stukken. Met het vastleggen van de omgevingswaarden in Horst aan de Maas wordt ingezet op een integrale benadering. Hierbij worden niet alleen kernkwaliteiten en het beheer beschreven maar ook de waarden vanuit de cultuurhistorie, het ensemble van gebruik, gebouwen en omgeving. Het landschap heeft immers op bijna alle beleidsterrein invloed en andersom. Zo staan er in de gemeente Horst aan de Maas op veel plaatsen veldkruisen en kleine kapellen. De meeste gemarkeerd met bijzondere en/of monumentale bomen. Vanuit de cultuurhistorie horen gebouw en beplanting bij elkaar. Het Monumenten- en groenbeleid is sectoraal, waardering voor het ensemble is hierdoor vaak niet vastgelegd.

3.3.2. Landschapsbiografie en participatie

Met het opstellen van een landschapsbiografie wordt de integrale geschiedenis van mens én natuur voor elke dorpskern beschreven. Karakteristieken, identiteit en onderlinge verbondenheid met andere beleidsterreinen zoals water, infrastructuur en natuur worden hiermee inzichtelijk. De landschapsbiografie wordt samen met bewoners en maatschappelijke organisaties opgesteld. Verhalen van en over afzonderlijke elementen worden in een grotere landschappelijke context geplaatst en krijgen hiermee betekenis. Een belangrijke bron aan informatie hierbij is het historisch- geografisch onderzoek voor Noord en Midden-Limburg uit 1999 van J. Renes.

De landschappelijke context zijn de landschapstypen en bijbehorende kwaliteiten zoals beschreven in het Landschappelijk Kader van de Provincie Limburg (2017) maar dan specifiek voor het grondgebied van de dorpen in de gemeente Horst aan de Maas.

In bijlage I zijn voor het grondgebied van elke dorpskern de landschapsbiografieën toegevoegd. Voor de meeste dorpen is hierbij gebruik gemaakt van de door de lokale werkgroepen, via een interactieve website van de gemeente, aangeleverde gegevens over waardevolle landschapselementen en bijbehorende verhalen.

3.3.3. Waarden

In een volgende stap worden de kernkwaliteiten zoals beschreven in de landschapsbiografie gewaardeerd. Hierbij aansluitend op de waarderingskaarten die samengesteld zijn voor archeologie en waardevolle bebouwing

Door deze drie kaarten over elkaar heen te leggen worden structuren en samenhang, cultuurhistorie en omgevingswaarden inzichtelijk gemaakt. Deze kaarten kunnen dan middels de (interactieve) website van de gemeente worden geraadpleegd met de mogelijkheid om informatie en gegevens aan te vullen.

Voor de waarderingskaart van het landschap wordt een volgende indeling voorgesteld:

- Categorie 1 wettelijk beschermd (rijksbeschermd dorpsgezicht Griendtsveen)
- Categorie 2 bijzondere landschappelijke waarde (instandhouden)
- Categorie 3 hoge landschappelijke waarde (inpassen)
- Categorie 4 matige landschappelijke waarde (transformeren)

Voorbeelden van categorie 1 wettelijk beschermd gebieden zijn het hoogveendorp Griendtsveen en de Peel-Raamstelling. Beiden zijn aangewezen als Rijksmonument waarbij het totaal van gebouwde elementen en de inrichting van het landschap bijzonder dan wel uniek is. Inzet van toekomstige ontwikkelingen blijft het beschermen en mogelijk verbeteren van de aanwezige waarden.

Gebieden welke behoren tot categorie 2 hebben een bijzondere landschappelijke waarde (optioneel landschapsmonument). Het kasteel Ter Horst met boerderij, lanen en grachtenstelsel en het Hoogveld met zandwegen en centrale plek midden op het veld bij Sevenum zijn voorbeelden van gebieden met bijzondere kernkwaliteiten. Ook elementen zoals de Gekkengraaf bij Grubbenvorst en de Meerlosebaan horen in deze reeks. De strategie voor toekomstige ontwikkelingen in deze categorie is het behouden, versterken en verbeteren van deze kernkwaliteiten

Categorie 3 zijn gebieden met hoge landschappelijke waarde. Voor een groot deel is deze waarde te vinden in het gebied van Maas en terrassenlandschap. Ingesleten beekdalen en oude maasarmen met kastelen, steilranden, oude dorpen met kleine akkers en gehuchten ontstaan op het grensvlak van hoog en droog en nat en vruchtbaar. Voorbeelden hiervan zijn het terrein rondom het Kasteelke in Meerlo, de Molenbeek van Lottum met aanliggende boerderijen, het Wielderveld en Houthuizer molen. Combinaties van cultuurhistorie en ensembles van bebouwing en omgeving met hoge landschappelijke waarden. Ook een heideontginning zoals het inversie landschap van de Hooge Heide bij Lottum hoort hierbij. Voor deze gebieden is mogelijk een ontwikkelingsstrategie waar naast instandhouding met inpassing kernkwaliteiten kunnen worden verbeterd en/of versterkt.

Categorie 4 omvat gebieden met matige landschappelijke waarde (fragmenten van kernkwaliteiten aanwezig). Dit zijn o.a. andere heide ontginningen met een kenmerkende indeling van percelen, bebouwing, sloten, wegen en beplantingen, zoals aan de Kattestaartsebeek, de Witveldweg en ten westen van Hegelsom en America. Maar ook akkercomplexen zoals bij Melderslo. Als ontwikkelingsprincipe kunnen hier met inpassing en mogelijk ook transformatie kernkwaliteiten worden verbeterd of nieuw ontwikkeld.

Landschapsbiografie en waarderingskaart waarop de kernkwaliteiten zijn aangegeven dienen als basis voor visievorming. Inspiratie staat hier centraal waarbij het landschap een belangrijke bouwsteen én inspiratiebron wordt voor mogelijke toekomstige ontwikkelingen en ontwikkelingsprincipes.

In een terugkoppeling met de lokale werkgroepen kunnen onderscheiden landschappelijke eenheden, de waarden hiervan en ontwikkelingsrichtingen worden besproken. Hoe dit vervolgtraject ingericht gaat worden is nog niet duidelijk.

4 Visie omgevingswaarden

Het inventariseren van de omgevingskwaliteiten in Horst aan de Maas levert veel informatie op over bewoningsgeschiedenis, bijzondere (complexen van) gebouwen binnen kenmerkende ruimtelijke structuren en bijzondere landschappen. Met behulp van de inventarisatie kunnen, na een waardering van de kenmerken, de kernkwaliteiten van een bepaald gebied worden onderscheiden. Deze kunnen richting geven aan plannen, ontwerpen en ambities voor de gemeente. Participatie met groepen van geïnteresseerde burgers speelt daarbij een belangrijke rol, want zij kennen het gebied en zijn intrinsiek betrokken bij 'hun' dorp. Zij helpen bij het formuleren van de kwaliteiten waarop ze als gemeenschap trots zijn.

4.1. Kernkwaliteiten

Met de bewoningsgeschiedenis/ landschapsbiografie, is inzicht verkregen in de kenmerken en karakteristieken van het landschap. Dit is in de gemeente Horst aan de Maas heel divers, want structuren zijn ontstaan in verschillende tijden en op basis van de verschillende onderliggende bodemtypes en mogelijkheden ten behoeve van het agrarisch bestaan.

Wat dan volgt is het aangeven wat gewenst is voor de toekomst van het landschap, wat moet er behouden worden, versterkt of ontwikkeld. De eerste stap daarin is het benoemen van de kernkwaliteiten: de kernwaarden van het landschap. De kernkwaliteiten komen tot stand in een keuzeprocés waarbij een mix van bewoners, belanghebbenden en professionals deze kernwaarden met elkaar bepalen, op basis van de resultaten van de bewoningsgeschiedenis/ landschapsbiografie. Het bepalen van de kernkwaliteiten gaat nadrukkelijk verder dan *meeweten*.

meedenken en meedoen.

Dat proces is 2018 ingezet in samenwerking met het provinciebestuur van Limburg en de eerste resultaten komen er nu aan. In twee jaar tijd is in samenwerking met de provincie (kaders, eerdere beleidsrapportages) en met geïnteresseerde burgers (meedenkers en meedoeners) een rapportage samengesteld waarin kernkwaliteiten

worden benoemd. Het is een advies voor de gemeente. De kernkwaliteiten kunnen gebruikt worden in de verdere discussies en uiteindelijk in het beleid van de gemeente Horst aan de Maas. Aanpak.

Karakteristieke bebouwing

Er is in 2018 contact gezocht met de heemkunde-, geschiedenis- en landschapsverenigingen in de gemeente Horst aan de Maas. Daarbij kreeg de ambtelijke coördinatie medewerking van de specialisten voor cultuurhistorie en landschap uit de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit van de gemeente Horst aan de Maas. Met deze brede groep werden de ontdekte kwaliteiten besproken en gedocumenteerd. Nadrukkelijk werd aan hen ook de vraag gesteld wat zij waardevol vonden voor hun leefomgeving. Daarnaast werden in 2018 en 2019 studiedagen en excursies georganiseerd om de samenhang tussen diverse elementen beter te kunnen aanschouwen en de participanten bij het proces te betrekken.

Waardevolle landschappen

ook de landschappen werden zo verkend. De geïnventariseerde kernkwaliteiten werden vervolgens nog eens geanalyseerd en in hun samenhang (ruimtelijke structuur) getoetst door de experts uit de CRK, om tot een definitief concept te komen, dat voorgelegd kan worden aan de gemeenteraad. In dit document staan de cultuurhistorische en natuurhistorische kernkwaliteiten centraal. Deze waarden spelen een belangrijke rol in de nieuwe omgevingswet. Zij moeten worden meegewogen bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Het is vanzelfsprekend dat daarbij ook andere belanghebbenden een rol hebben. Maar het belang van cultuurhistorie en landschap is nu voor dat doel inzichtelijk gemaakt. Kernkwaliteiten kunnen ook botsen. Denk maar eens aan de hoogveenontwikkeling in de Peel en het gevaar dat dit met zich meebrengt voor cultuurhistorisch zeer belangrijke monumentencomplexen. Dit vraagt in de toekomst extra aandacht en wordt waarschijnlijk op hogere bestuurs-echelons bepaald dan die van gemeentelijk niveau. Het blijft zaak om steeds bij botsende belangen deze goed inzichtelijk te maken zodat de juiste keuzen kunnen worden gemaakt.

4.2. Ontwikkelrichtingen

De kernkwaliteiten zijn beschreven om richting geven aan plannen, ontwerpen en ambities voor de gemeente Horst aan de Maas.

Daarvoor wordt naar de toekomst gekeken met alle beleidsterreinen in de omgevingsvisie.

Worden nieuwe woonwijken of industrieterrainen gepland, speelt er een klimaatadaptatie-opgave of een waterbergingsvraag? Hoe is de agrarische ontwikkeling in het buitengebied en wat voor mogelijke gevolgen brengt dit met zich mee voor het gebied, waaronder de kernkwaliteiten? Dit zijn relevante toekomstvragen die voor verschillende delen van onze gemeente verschillend kunnen zijn en voor verschillende doelgroepen leiden tot verschillende omgevingswensen.

Inspiratiebron

De kernkwaliteiten op het gebied van cultureel erfgoed en landschap zijn nu vastgelegd om in die afweging een rol te spelen. Sommige delen van de gemeente Horst aan de Maas verdragen een hoge dynamiek, terwijl anderen dat juist niet kunnen verdragen en daarom belangrijk zijn voor andere taken, denk maar eens aan (fiets)toerisme, natuurinclusieve landbouw, aantrekkelijk woongebied, waterbeheer etc. Dan blijkt dat kernkwaliteiten tot inspiratie kunnen dienen en juist een oplossing kunnen zijn, in plaats van een hindermacht voor maatschappelijke opgaven. Daardoor krijgt landschap en cultureel erfgoed ook een sterkere positie bij de betrokken bewoners en stakeholders.

Keuzes maken

In de vervolgfase kunnen de (mogelijke) ruimtelijke opgaven, die voor Horst aan de Maas relevant zijn, geïnventariseerd worden en participierend besproken worden. Dit kan gaan over allerlei ontwikkelingen met gevolgen voor het ruimtegebruik in het gebied. Wat zijn de (mogelijke) gevolgen die de actuele en toekomstige opgaves hebben voor de kernkwaliteiten van het landschap en de andere beleidsterreinen. Welke waarden heeft landschap voor die maatschappelijke opgaves? Waar kunnen ontwikkelingen elkaar versterken? Waar bijten deze waarden en ontwikkelingen elkaar, zodat duidelijk wordt waar keuzes gemaakt

moeten worden? Hierdoor ontstaan ontwikkelrichtingen.

ontwikkelprincipes

Als de mogelijke toekomstige ontwikkelrichtingen bekend zijn, kunnen deze worden omgezet in ontwikkelprincipes, waarvoor verschillende strategieën gekozen kunnen worden, namelijk instandhouding (met de focus op behoud), inpassing (met de focus op langzame en duurzame ontwikkeling van het landschap) of transformatie oftewel een snelle ontwikkeling van het landschap.

4.3 Op naar de omgevingswaarden

Dankzij de inventarisaties op het gebied van archeologie, gebouwde monumenten en waardevolle landschappen is het mogelijk afzonderlijke kaarten samen te stellen waarop deze kwalitatief hoogwaardige locaties ingetekend staan. Kaarten zijn in de ruimtelijke praktijk zeer geschikte beleidsinstrumenten. Daarbij is de archeologische waardenkaart al eerder in het kader van gedecentraliseerd rijksbeleid vastgesteld. De kaarten van de bebouwde monumenten en waardevolle landschappen zijn opgenomen op de interactieve gemeentelijke erfgoedsite (bereikbaar via de web-site van de gemeente).

Samen meer

Omdat de kwaliteiten zijn gewaardeerd, is het mogelijk een monumenten structurenkaart te vervaardigen, want monumenten in ensemble is meer waard dan de som der delen.

Dat zelfde dient ook te gebeuren met de inventarisatie en waardering van de cultuurhistorische landschappen.

Als deze drie kaarten vervolgens worden samengebracht als een (gelaagde) omgevingswaarderingsskaart is een beleidsinstrumentarium ontwikkeld dat zeer waardevol is. Het maakt inzichtelijk waar meerdere kwaliteiten op locaties samenkomen. Er ontstaat zo inzicht in een samenhangende bundeling van bijzondere waarden.

Door en voor de inwoners

De waardekaarten zijn in overleg met de heemkunde- en landschapsverenigingen tot stand gekomen. Deze waardenkaarten zullen nog wel in een breder kader besproken moeten worden. Te denken is aan de bewoners, de gebruikers van de

gebieden en natuurlijk de bestuurders en gemeenteraad.

Hiermee voldoet deze waardenkaart aan de gestelde eisen in de omgevingswet voor een integraal omgevingsbeleid van de gemeente.

De burger/initiatiefnemer helpt deze omgevingswaardenkaart bij het afwegen van keuzen en de gemeente helpt deze kaart bij cruciale vragen omtrent de wenselijkheid van ruimtelijke instandhouding, inpassing of transformering.

**identiteit
van de
zestien
kerkdorpen**

DEEL II

5. De identiteit van de 16 kerkdorpen

5.1	America	5.9	Kronenberg
5.1.1	Wachtpost 16	5.9.1	School, kerk, dorp
5.1.2	waardevolle bebouwingen	5.9.2	Waardevolle bebouwingen
5.1.3	waardevolle landschappen	5.9.3	Waardevolle landschappen
5.2	Broekhuizen	5.10`	Lottum
5.2.1	Aan de Maas	5.10.1	Rozen en paarden
5.2.2	waardevolle bebouwingen	5.10.2	Waardevollen bebouwingen
5.2.3	waardevolle landschappen	5.10.3	Waardevolle landschappen
5.3	Broekhuizenvorst	5.11	Meerlo
5.3.1	De goede buur	5.11.1	Kasteel wordt Kasteelke
5.3.2	waardevolle bebouwingen	5.11.2	Waardevolle bebouwingen
5.3.3	waardevolle landschappen	5.11.3	Waardevolle landschappen
5.4	Evertsoord	5.12	Melderslo
5.4.1	(Bijna) volgens plan	5.12.1	Agrarich heden, en verleden
5.4.2	Waardevolle bebouwingen	5.12.2	Waardevolle bebouwingen
5.4.3	Waardevolle landschappen	5.12.3	Waardevolle landschappen
5.5	Griendtsveen	5.13	Meterik
5.5.1	De Parel van de Peel	5.13.1	Groot, groter, grootst
5.5.2	Waardevolle bebouwingen	5.13.2	Waardevolle bebouwingen
5.5.3	Waardevolle landschappen	5.13.3	Waardevolle landschappen
5.6	Grubbenvorst	5.14	Sevenum
5.6.1	De parel aan de Maas	5.14.1	Eigenzinnig en trots
5.6.2	Waardevolle bebouwingen	5.14.2	Waardevolle bebouwingen
5.6.3	Waardevolle landschappen	5.14.3	Waardevolle landschappen
5.7	Hegelsom	5.15	Swolgen
5.7.1	een dorp ontstaat	5.15.1	Verstild verleden
5.7.2	Waardevolle bebouwingen	5.15.2	Waardevolle bebouwingen
5.7.3	Waardevolle landschappen	5.15.3	Waardevolle landschappen
5.8	Horst	5.16	Tienray
5.8.1	Begonnen als Berkel	5.16.1	Het Lourdes van het noorden
5.8.2	Waardevolle bebouwingen	5.16.2	Waardevolle bebouwingen
5.8.3	Waardevolle landschappen	5.16.3	Waardevolle landschappen

AMERICA

GE

5.1 AMERICA

5.1.1 WACHTPOST 16

Nederland telt meer dan negentig buurten, gehuchten, wijken, boerderijen en stukken grond die zijn vernoemd naar het werelddeel Amerika. De grootste bekendheid van al die Amerika's en America's geniet het aan de oostzijde van de Peel gelegen America. 'Horst-America' wordt het ook wel genoemd. Tot ergernis van de dorpsbewoners: Horst mag dan wel aan de wieg van America hebben gestaan, America heeft zich regelmatig het ondergeschoven kindje gevoeld. Misschien wel tekenend: de lokale band Rowwen Hèze brak door met een nummer waarin het grote en dominante Horst het moest ontgelden.

Twee eeuwen geleden was het grondgebied van het huidige America nog nauwelijks in cultuur gebracht en nagenoeg onbewoond. Alleen herders trokken met hun grazende schaapskuddes door het immense heidegebied en bleven dan slapen bij hun kudde in schaapskooien. Vanuit Horst vonden in de loop van de negentiende eeuw kleinschalige ontginningen plaats van de heidevelden. Die gingen bijna altijd gepaard met de stichting van kleine langgevelboerderijen waar een gemengd bedrijf met veel tuinbouw en individuele turfafgraving in 'boerenkuilen' de boventoon voerde.

Aan de basis van de ontwikkeling van America tot dorp staat de aanleg van de spoorlijn Venlo-Eindhoven. Op de plaats waar een karrespoor de spoorlijn kruiste, werd in 1866 een wachtpost gebouwd. In de daaropvolgende decennia ontstond nabij Wachtpost 16, dat van 1894 tot 1970 werd uitgebreid tot 'Station America', een dorpskern met onder meer een school met onderwijzerswoning (1888), een kerk met pastorie (1892) en een bakkerij met maalderij, winkel en café (1892). Deze kern ontwikkelde zich langs het 'karrespoor' (Nusseleinstraat) tot aan wachtpost 16 en volgde verder het spoor in noordelijke richting (Pastoor Jeukenstraat), waardoor de oorspronkelijke nederzetting een haakse vorm kreeg. Van groot belang in America waren ook ruimtelijke elementen als de bondszaal (1925), en het openluchttheater het Beukenhof (1945), waardoor America beroemd werd door de actieve beoefening van toneel- en muziekcultuur (o.l.v. onderwijzer Martin Rongen), die de saamhorigheid van de gemeenschap onderstreepte

Ten westen van America werden de heidevelden ontgonnen voor de landbouw. Aanvankelijk waren dat kleine relatief bedrijven nabij het dorp (Gerard Smuldersstraat, Lorbaan, Zwarte Plakweg), maar na de Tweede Wereldoorlog werden grotere ontginningsboerderijen planmatig aangelegd (Vossenheuvel, Dorperpeelweg).

Kort voor 1940 kwam de Midden-Peelweg (Provinciale weg 277) gereed, waardoor na de Tweede Wereldoorlog kon worden gewerkt aan grootschalige ontginning van de resterende heidevelden voor melkveebedrijven ten westen van deze belangrijke weg (gebied tussen Vossenheuvel en Evertsoord).

Vandaag de dag telt America iets meer dan tweeduizend inwoners. Behalve Rowwen Hèze hebben ook de twee grote recreatieparken buiten de dorpskom een belangrijke bijdrage geleverd aan de naamsbekendheid van America. Deze creatieparken ontstonden aan zandwinningskuilen die mede werden gegraven vanwege aanleg en onderhoud van de Midden-Peelweg.

5.1.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

America heeft twee rijksmonumenten en een rijk archeologisch beschermd terrein binnen de dorpsgrenzen.

1. *Pastoor Jeukenstraat 2, Sint-Jozefkerk*

De in 1891-1892 gebouwde Sint-Jozefkerk in America vertoont opmerkelijk veel overeenkomsten met de vier jaar later gereedgekomen Sint-Barbarakerk enkele kilometers verderop in Griendtsveen. Ontwerper van beide kerken was Jacques van Groenendaal. In America zijn het vooral de rijk gedetailleerde gevels met hun al dan niet blinde bogen die de aandacht trekken. Naar een ontwerp van de Venlose architect Fr.H. Stoks is de kerk in 1935 uitgebreid met onder meer een doopkapel en biechtkapellen. Het interieur van de kerk wordt gedomineerd door plafondschilderingen en wandschilderingen uit de jaren dertig.

2. *Nieuwe Peeldijk 19, Boerderij Seroo*

Twee eeuwen geleden was het grondgebied van het huidige America nog nauwelijks in cultuur gebracht en nagenoeg onbewoond. Vanuit Horst vonden in de loop van de negentiende eeuw kleinschalige ontginningen plaats van de immense heidevelden. Die gingen bijna altijd gepaard met de stichting van boerderijen. Boerderij Seroo is een zeldzaam en betrekkelijk ongeschonden voorbeeld van zo'n ontginningsboerderijtje. Het moet omstreeks 1840 zijn gebouwd en heeft alle kernmerken van de langgevelboerderij, waarbij woongedeelte, stal en schuur – altijd in die volgorde – aan elkaar zijn gebouwd en alle deuren in de lange gevels zijn geplaatst.

Gemeentelijke monumenten

In America zijn drie gemeentemonumenten aangewezen

1 *Nusseleinstraat 5, voormalige meesterwoning*

Toen het dorp America rond 1875 ontstond, moest de schooljeugd naar Meterik naar school. Omdat dit een onhoudbare situatie werd moest er een school komen, waarvoor de gemeenteraad in 1886 instemde. Architect E. Corbey uit reuver maakte het ontwerp voor de school dat in 1888 in gebruik werd genomen. De school was het oudste collectieve gebouw in America. Omdat de kerk en pastorie nog gebouwd moesten worden, was de eerste bewoner van de meesterwoning.....de pastoor.

2 *Patoor Jeukenstraat 6, voormalige pastorie*

Voormalig pastorie, gebouwd omstreeks 1892 naar een ontwerp van de architect A.J.H. Groenendaal. Later gebruikt als kloosterhuis voor zusters van de Goddelijke Voorzienigheid. Opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband. Daklijst met siermetselwerk. De gevelvlakken worden gebroken door speklagen van gekleurde baksteen

3 *Zwarte Plakweg 33, boerderij*

In 1933 gebouwde boerderij van het langgeveltype (uit de dwarshuisgroep) naar ontwerp van H.P.J. Duyf. De boerderij is opgetrokken in schoon metselwerk in Vlaams verband. Deze boerderij is de laatste traditionele langgevelboerderij die in de gemeente Horst werd gebouwd.

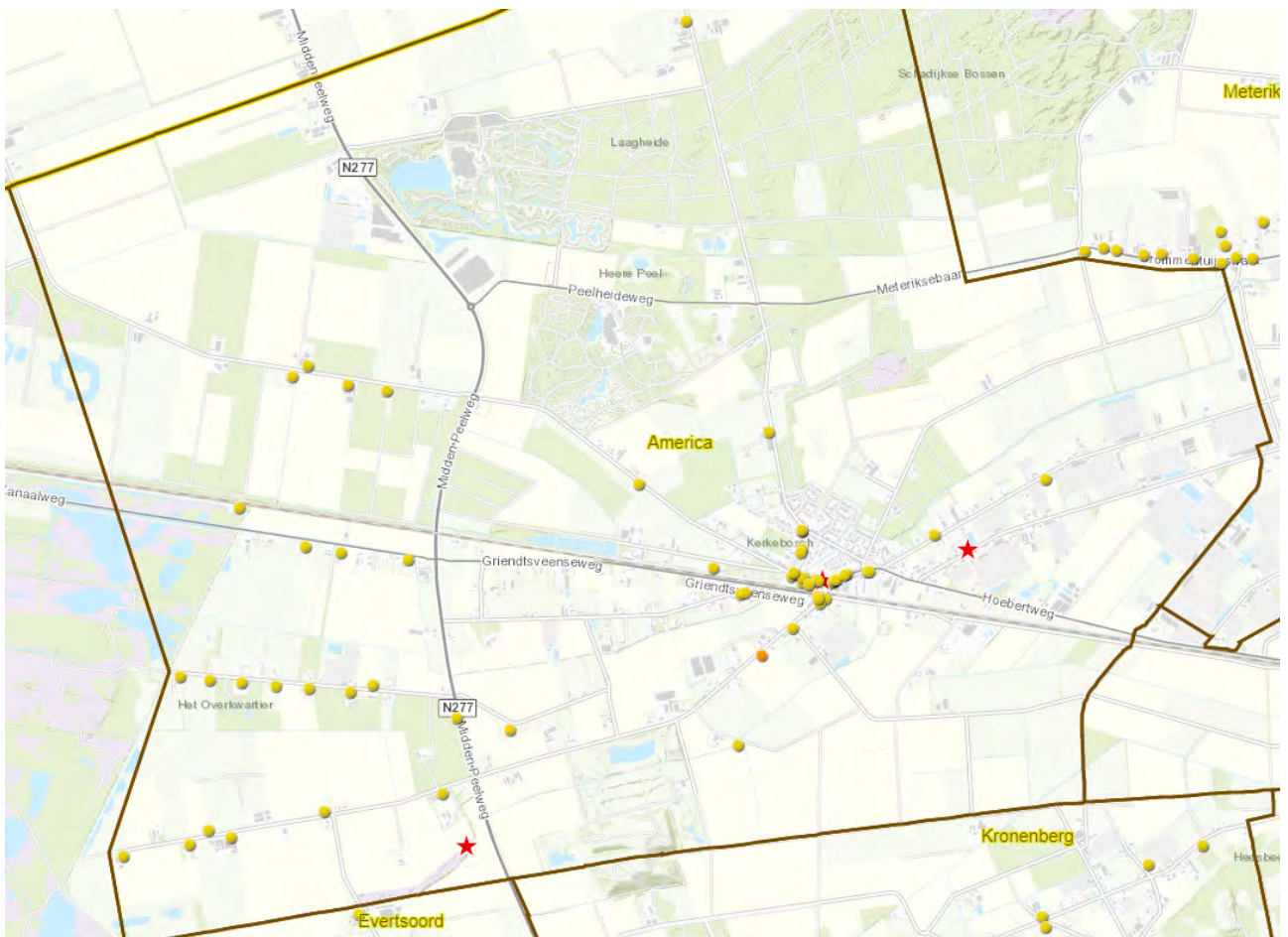
Lijst van karakteristieke panden.

Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de oudheidskring America. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt nu 53 panden, een bijzondere groep vormen de boerderijen in de nieuwe ontginning gebieden aan de west zijde van America

1. Bloemvenweg ong	veldschuurtje (Hoogershuuske)
2. Dorperpeelweg 11	1 ste boerderij ruilverkaveling Lollebeek ca.1955
3. Dorperpeelweg 5	ontginningsboerderij bj. ca 1955
4. Dorperpeelweg 8,	ontginningsboerderij ca 1955
5. Dorperpeelweg 9,	ontginningsboerderij ca. 1955
6. Gerard Smuldersstraat 14	arbeiderswoningkje in combinatie met buren
7. Gerard Smuldersstraat 18	arbeiderswoning in combinatie met buren
8. Gerard Smuldersstraat 55	dubbel woonhuis
9. Gerard Smuldersstraat 57	dubbel woonhuis
10. Gerard Smuldersstraat 97	boerderij bouwjaar 1929
11. Griendtsveenseweg	huidig Peelmuseum, voormalige kamphut
12. Griendtsveenseweg 1	trafo
13. Griendtsveenseweg 79,	van oorsprong tuinderswoning bouwjr 1955
14. Griendtsveenseweg 80,	wachtposthuisje
15. Griendtsveenseweg 85	oorspronkelijke tuinderswoning, ca 1955
16. Hofweg 13,	ontginningsboerderijtje
17. Hofweg 24,	boerderij
18. Jacob Poelsweg 5,	arbeiderswoning
19. Jacob Poelsweg 7,	arbeiderswoning bj 1948
20. Lorbaan 21,	oorspronkelijke boerderij
21. Lorbaan 23,	boerderij
22. Midden Peelweg 24 -26,	hoeve Sint Jozef wel schuurgedeelte gewijzigd
23. Nusseleinstraat 1	voormalig schoolgebouw bj ca 1895
24. Nusseleinstraat 11 en 13,	voormalig bakkerij, café bj. ca. 1895
25. Nusseleinstraat 15	
26. Nusseleinstraat 1a	voormalig schoolgebouw bj ca 1895
27. Nusseleinstraat 3	voormalig schoolgebouw bj ca 1895
28. Nusseleinstraat 30,	woonhuis, ensemble met de buren
29. Nusseleinstraat 32	woonhuis , ensemble met buren
30. Nusseleinstraat 3a	voormalig schoolgebouw bj ca 1895
31. Pastoor Jeukenstraat 4	pastorie
32. Pastoor Jeukenstraat 10	voormalig jeugdhuis
33. Pastoor Jeukenstraat 15	de Bondszaal gebouwd ca. 1925
34. Pastoor Jeukenstraat 21	
35. Pastoor Jeukenstraat 27	thans café, voormalig wachtruimte station
36. Pastoor Jeukenstraat 38	oorspronkelijke kerkewoningen 1893
37. Pastoor Jeukenstraat 40	oorspronkelijk keerkewoningen 1893
38. Putweg 15	thans woonhuis, voormalig café Villa Paulla
39. Slengweg 23,	boerderijtje, thans woonboerderij
40. Vossenheuvel 13,	tuinderswoning 6 op een rij
41. Vossenheuvel 17,	tuinderswoning 6 identieke op een rij
42. Vossenheuvel 21	tuinderswoning 6 op een rij
43. Vossenheuvel 25,	tuinderswoning 6 op een rij

44. Vossenheuvel 29,	tuinderswoning 6 op een rij
45. Vossenheuvel 6,	ontginningswoning met bedrijfsruimte
46. Vossenheuvel 9,	tuinderswoning 6 op een rij
47. Wouterstraat 21,	boerderij
48. Zwarte plakweg 23	voormalige tuinbouwloods
49. Zwarte Plakweg 1,	woonhuis, de geschiedenis vabn dit pand?
50. Zwarte Plakweg 5	voormalig postkantoor
51. Zwarte Plakweg 69,	ontginningsboerderij
52. Zwarte Plakweg 69,	ontginningsboerderij
53. Zwarte Plakweg 82,	ontginningsboerderij
54. Zwarte Plakweg 85,	ontginningsboerderij
55. Zwarte Plakweg 87,	ontginningswoning met bedrijfruimte
56. Zwarte Plakweg 89,	ontginningsboerderij
57. Zwarte Plakweg 90,	ontginningsboerderij
58. Zwarte Plakweg 2	voormalig boerenbondsgebouw

De spreiding van de waardevolle panden in America

5.1.3 Waardevolle landschappen

Beekdal en ontginningen

De Peeldijk en de Hofweg zijn oude ontsluitingswegen waarlangs in de 2e helft van de 19e eeuw de eerste ontginningen plaatsvonden. Eerst aan de noordzijde langs de Kabroeksche Beek en daarna aan de zuidzijde het gebied bij het Rustven. De Peeldijk loopt vanuit het centrum van Horst in westelijke richting naar de Peel. Daar waar het gebied natter wordt, werd de weg aangelegd op een dijk.

De Kabroeksche Beek stroomt van west naar oost richting Horst en komt bij het kasteel Ter Horst uit in de Groote Molenbeek. Het meest westelijk deel ligt op het grondgebied van America en is een gegraven of vergraven sloot voor ontwatering van percelen zodat deze konden worden ontgonnen en in gebruik genomen. Op de topografische kaart van 1850 zien we de perceelindeling van deze eerste ontginningen, welke nog steeds herkenbaar in het landschap aanwezig is. Ook zijn er nog verschillende oude houtwallen (Eickhorsterweg), welke haaks op de beekloop werden aangelegd.

Grootschalige bebossingen

In de 19e eeuw is relatief weinig ontgonnen cultuurlandschap. Wel werd op enorme schaal bos, voornamelijk naaldhout, aangeplant. Rond 1900 is er bosaanplant van de Schadjiker bossen en rondom het Rustven richting Hegelsom. In dit laatste gebied heeft het bos later weer plaats gemaakt voor cultuurland (A9). Vanaf de jaren 90 in de vorige eeuw wordt dit cultuurland, ten noorden van het spoor, dan weer bestemd voor de vestiging van tuinbouwbedrijven en kassen. Het huidige wegenpatroon is nog wel dat van de oorspronkelijke bospaden nu met aanplant van laanbeplanting.

Het woeste gebied Laag Heide, met de Lorbaan als ontginningslint, wordt in de jaren '20 van de vorige eeuw ontgonnen. We zien grotere percelen afgewisseld met heidevelden en landduinen. Gronden die minder geschikt zijn om in cultuur te brengen worden met bos aangeplant. Dit gebeurt pas in de jaren '60 van de vorige eeuw waarna in de jaren 80, in deze bospercelen, grote recreatieparken worden aangelegd.

Kleinschalige individuele ontginningen

200 jaar geleden bestaat het dorp America nog niet. Het gebied ligt op de rand van het onbegaanbare moerasgebied De Peel. Vanuit de Meterik zijn er een aantal doodlopende wegen naar plekken zoals de Heere Peel, Kouter, De Sleng, Graskuilen/Het Saar en de Zwarte Plak. Hier wordt op kleine schaal turf gewonnen.

Deze plekken vormden een voortzetting van de kamptontginningen uit de 16e en de 18e eeuw. Liggend aan de rand van het oudere cultuurlandschap en midden op de heide. De eerste ontginningen vonden plaats vanuit bestaande boerderijen en gingen niet altijd samen met boerderij stichting. Van Horst/Amerika wordt vermeld dat er meerdere van dergelijke kamptontginningen zijn. Kavelgrenzen werden tot het begin van de 20e eeuw beplant met houtwallen of heggen. Restanten hiervan zijn nog aanwezig. De maat en schaal van deze strook, min of meer evenwijdig aan de lijn oude Peeldijk/Hofweg-Zwarteplakweg met centraal de dorpskern America is vergelijkbaar met de heideontginningen van Meterik.

Boerderijen en gehuchten ontstonden midden op de heide op grotere afstand van de oudere dorpen. Deze afgelegen boerderijen kregen een typische ver weg namen zoals America, Californië, Siberië. America is bijzonder als 19e-eeuws dorp. De tranchoot-kaart toont enkele kleine kampjes op de heide ten zuiden van Meterik. Op de topografische en Militaire kaart is het aantal keuterboerderijtjes sterk toegenomen en is het gehucht Amerika ontstaan. Een halve eeuw later is het een aaneengesloten gebied dat "Voor Amerika" heet. De naam Amerika is dan overgegaan naar een nieuwe serie ontginningen in de omgeving van de gelijknamige halte aan de spoorweg Eindhoven Venlo. In 1891 krijgt deze nieuwe kern de status van kerkdorp.

Met de ruilverkavelingen zijn percelen herverdeeld en is veel van de oude grenzen en beplanting verdwenen. Wegen werden verhard en van laanbeplanting voorzien, voornamelijk eiken. Hiermee werden de oudere kleinschalige ontginningen zoals Saar, Sleng en Rustven opgenomen in het strakke rechte patroon van de heideontginningen.

Grootschalige ontginningen

Eind 19e eeuw wordt de turfwinning in de Peel opgeschaald. Zo zien we op de topografische kaart van 1935 grote gebieden met een indeling van sloten en kanalen waarlangs het veen werd ontgonnen en de turf kon worden afgevoerd via het spoor. Het dorp Griendtsveen en zijn omgeving zijn een mooi voorbeeld van deze grootschalige aanpak. Het dorp, dat gebouwd werd volgens een bijzonder stedenbouwkundig ontwerp, is een Rijk beschermd dorpsgezicht (zie ook Griendtsveen).

Dorperpeelweg (1925-1955) Ten noorden van de spoorlijn, op het grondgebied van America, wordt ca. 1925 een groot gebied ingedeeld met slootjes zodat machinaal turf kan worden gewonnen. Verdere ontginning en het in cultuur brengen van de gronden gebeurt in de jaren 50 van de vorige eeuw. Langs een centrale insluitingsweg worden agrarische bedrijven gevestigd. Dit bebouwingslint heeft een grote uniformiteit voor wat betreft de onderlinge afstand van bouwblokken, type woonhuizen (ontginningsboerderij) en erfinrichting: een grootschalig open landschap.

Vossenheuvel (1930-1960)

Ten zuiden van de spoorlijn, ten westen van de Zwarte Plak, is op de topografische kaart van 1935 een grillig patroon van slootjes te zien. Turfwinning vindt hier plaats op kleinere schaal, transport is niet via het water maar over de weg. Vanaf de '50 jaren wordt het gebied van noord naar zuid in cultuur gebracht met ontsluitingslinten van oost naar west. Ook hier zien we een grootschalig open landschap. Door de laanbeplanting, begroeide erven en perceelranden met houtwallen vormen de linten met bebouwing een herkenbaar groen lint in het open agrarische landschap.

Langs de linten werden verschillende bedrijfstypen gevestigd. Zo staan er aan de Vossenheuvel tuinderswoningen en aan de Zwarte Plakweg ontginningsboerderijen.

Het Dorp America

Op de kruising van de Oude Peeldijk met de spoorlijn Eindhoven-Venlo ligt het dorp America. Monumentale bomen zijn er in het dorpscentrum, rondom kerkgebouw, op het plein een laan met paardenkastanje en op het kerkhof. Bijzonder is het dorpsbos ofwel het Kerkebos dat tussen de dorpsuitbreidingen ligt. Het bestaat hoofdzakelijk uit dennen en beuken en is ca. 80 jaar oud. De grond is van de kerk en vanwege het feit dat er geen pachters te vinden waren omdat de grond te slecht was werd besloten deze in te planten. Centraal in het dorp is het nu onderdeel van het Kabroeks Ommetje.

Door het dorp stroomt ook de Kabroeksche Beek. Dit deel is een geen echte beekloop maar een vergraven deel om percelen te ontwateren voor het ontginnen. Met de aanplant van wilgen een karakteristiek element dat als een groen lint tussen de bebouwing door slingert.

Bijzondere plekken en lijnen

Zandwinput De Put

Met de aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Venlo was ook zand nodig. Langs de, deels onverharde weg, de Putweg ligt een langgerekte zandwinplas met de toepasselijke naam 'De Put'. Ingebed in het groen een mooie visvijver.

Paraboolduin Zwarte Plakheide

Nabij de kruising Zwarte Plakweg–Middenpeelweg ligt een langgerekte landduin (paraboolduin). Het is een archeologisch monument. De vondst van vuursteen artefacten van rendierjagers duiden op bewoning ca. 11.000 jaar geleden. Verdere ontginning van het gebied heeft toen niet plaats gevonden. Het gebied is opgenomen in de Peel-Heideroute. Groepen dennenbomen zorgen voor markante silhouetten die tot verbeelding kunnen spreken. Zo is er een groep solitaire dennenbomen met de naam "kamiël van de Piël".

Golfterrein Golfhorst

Nadat de rond 1900 aangeplante bossen waren geroid en ontgonnen werd het gebied nabij de Zwarte Plak de regionale vuilstortplaats (Zwingspeel/Zuringspeel). Eind vorige eeuw wordt op deze vuilstort een golfterrein aangelegd en ingericht. Hiermee wordt een recreatieve functie toegevoegd aan de al aanwezige gebieden die er zijn evenwijdige aan de Middenpeelweg zoals de recreatieparken Het Meerdal en de Loohorst, Toverland en de Schatberg.

Middenpeelweg

De provinciale weg N277 heeft een totale lengte van 66 kilometer en verbindt Kessel met Ravenstein. Deze weg is in fasen tussen 1924 en 1940 aangelegd als onderdeel van de grootscheepse ontginning van de Peel. Langs de weg liggen veel ontginningsdorpen zoals Evertsoord en Ysselsteyn.

De weg loopt min of meer parallel aan de Peelrandbreuk. Een breuklijn in de bodem waardoor ondergrondse waterstromen stagneren. Regenwater in hoger gelegen gebieden zorgen voor vernatting waardoor een moerasgebied met hoogveen ontstaat zoals de Peel.

Op het grondgebied van America heeft de weg, met uitzondering van het noordelijk deel nauwelijks of geen groene begeleiding. De weg is hier onderdeel van het grootschalige open ontginningslandschap. Het noordelijk deel, ter hoogte van de bosgebieden met recreatieparken zijn afwisselend houtwallen en laanbeplanting. Langs dit gedeelte van het tracé zijn grootschalige ontwikkelingen van tuinbouwbedrijven en de distributie van deze producten.

AMERICA

Karakteristieke bebouwing en monumenten

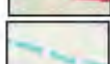
Beekdal (Karbrokebeek) met haaks op beekloop, verspreid, oude houtwallen

Spoorlijn Eindhoven - Venlo

Middenpeelweg

Watergang Heideontginning

Bosgebied (Laagheide en Schadijker Bossen) met recreatieparken en landduinen (bruine stippen)

Heideontginning afwisselend droge en natte heide (kavelrichtingen en laanbeplanting) oudere ontginningen dubbelzijdige aanplant, jongere ontginningen enkelzijdige aanplant

veenontginning met bebouwingslint; grote rechte percelen (orthogonaal) laanbeplanting eenzijdig

Dorp-skern America

5.2 Broekhuizen

5.2.1 AAN DE MAAS

Nergens kan Horst aan de Maas zo letterlijk worden ervaren als in Broekhuizen. Het dorp, dat thans elfhonderd inwoners telt, is gesticht op een direct aan de Maas gelegen hoogte, ten zuiden van de monding van de Broekhuizer Molenbeek in de Maas. De doorgaande weg van Lottum naar Broekhuizenvorst heet ter hoogte van Broekhuizen niet voor niets Hoogstraat. De Hoogstraat vormt ook de lineaire as van dit Maasdorp die parallel loop aan de Maas. De Veerweg heeft een noordelijke en zuidelijke aanhaking aan de Hoogstraat. Beide straten vormen het middeleeuwse centrum van het dorp. Hier vinden we de oudere bebouwing en ook de statige herenhuizen met twee lagen en tent- of schilddak uit het midden van de negentiende eeuw, die nu samen met de Sint-Nicolaaskerk het dorpsbeeld bepalen.

Broekhuizen heeft al sinds mensenheugenis een veer. Het wordt voor het eerst genoemd in een thijsboek uit 1474. Daarin staat beschreven dat de toenmalige veerman jaarlijks 15 malder rogge verschuldigd was aan heer Reinier van Broekhuizen, eigenaar van het veer. Bovendien moest hij Reinier en zijn familie vrije overvaart garanderen.

De Maas heeft vroeger voor de nodige bedrijvigheid in Broekhuizen gezorgd. Niet dat het kleine Broekhuizen een handelsplaats was, maar het was wel een belangrijke overslagplaats waar onder andere hout, steenkool, kalk en dakpannen werden aangevoerd. Maar ook passerende schepen zullen voor activiteit hebben gezorgd. De meeste schepen die stroomopwaarts gingen werden vroeger door paarden getrokken die over een lijnpad dicht langs de oever liepen, zo ook bij Broekhuizen. Voor de schippers is Broekhuizen een halte- of overnachtingsplaats geweest. Bedrijvigheid door de Maasoversteek is er tegenwoordig nog steeds, maar nu vooral van (fiets)toeristen die in het toeristenseizoen massaal bij Broekhuizen de Maas oversteken.

Wie achter de kerk langs over de Veerweg door het oude Broekhuizen passeert, proeft nog iets van de sfeer van vroeger. Ofschoon er ook het nodige is veranderd, omdat Broekhuizen – zoals zoveel plaatsen in Noord-Limburg – in de oorlog zwaar is getroffen. Zo waren de kerk en veel huizen eromheen zwaar beschadigd en is het kasteel van Broekhuizen in november 1944 goeddeels verwoest.

De Stok

Op een kruispunt van landwegen ten zuidwesten van het kasteel Broekhuizen ontstond het buurtschap 'De Stokt', bestaande uit een aantal boerderijen bij kampontginningen en weidegebieden. Het lijkt dat de bewoners van het kasteel een beduidende rol hebben gespeeld bij het ontstaan en ontwikkeling van het gehucht. Boerderij De Volkel was hier al in de zestiende eeuw en werd in 1599 geschonken aan het weeshuis van Venlo. Boerderijen in De Stokt leden veel schade op het einde van de Tweede Wereldoorlog.

5.2.1 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

Broekhuizen heeft 2 rijksmonumenten ginnen de dorpsgrens:

1. Sint-Nicolaaskerk, Hoogstraat 21
Broekhuizen werd waarschijnlijk in 1484 een zelfstandige parochie met een eigen kerk. Brand maakte in 1862 een ingrijpende restauratie noodzakelijk. Op 25 november 1944 bliezen terugtrekkende Duitse troepen de Sint-Nicolaaskerk op. Na de bevrijding werd besloten tot herbouw en uitbreiding naar een ontwerp van Anton Swinkels. De inventaris van de kerk bestaat onder meer uit een calvariegroep en vier houten heiligenbeelden, allemaal daterend uit het eerste kwart van de zestiende eeuw. In de oostelijke buitenmuur is een kogel ingemetseld die tijdens schermutselingen tussen Hollanders en Fransen op 2 maart 1793 door een kerkraam naar binnen zou zijn geslagen.

2. Brouwershuis, Veerweg 15
Het Brouwershuis werd gebouwd in 1858 in opdracht van de weduwe Catharina Schraven-Hendrix en bewoond door de aangetrouwde familie Van ter Velden, landbouwers en handelaren in hout en bedveren. Tegenover het woonhuis, aan de andere kant van de (Veer)weg, lag een grote landbouwschuur. In 1887 startten de Van ter Veldens ook nog een brouwerij. Het Brouwershuis heeft een sobere architectuur, maar is door zijn dimensies met verdieping en schilddak, segmentboogvensters en hardstenen deuromlijsting een voor Broekhuizen ongewoon monumentaal pand. Na de oorlog is het gebouw verwaarloosd geraakt. Tegenwoordig is het gemeenschapshuis en huisvest het een café-restaurant.

Gemeentelijke monumenten

Er zijn 10 gemeentelijke monumenten in Broekhuizen aangewezen:

1 Hoogstraat 24, voormalig pastorie
Ondanks dat het gebouw nogal wat verbouwingen, herstelwerkzaamheden en uitbreidingen heeft ondergaan is het van belang als specimen van een bouwtraditie. Daarnaast is de pastorie belangrijk omdat ze een relict is van

de kerkelijke geschiedenis van de voormalige gemeente Broekhuizen.

2 Hoogstraat 26 Boerderij "Aerts"
De boerderij Aerts imponeert door haar uiterlijk. Het valt niet zozeer op door een rijke detaillering, maar zeer zeker wel door zijn omvang. Het gebouw is verder van belang omdat het kan gelden als een symbool voor de tijd dat rijke landbouwers en landeigenaren een belangrijk stempel drukten op de gemeente en het dorp Broekhuizen.

3 Horsterweg St Jozefkapel
Het St. Jozefkapelletje aan de Stokt lijkt ouder dan het in werkelijkheid is. Dat komt doordat het is opgemetseld uit hergebruikte, oude bakstenen en is gebouwd in traditionele stijl. Ondanks de relatief geringe ouderdom is het een belangrijk object, kruisen en kapellen zijn immers belangrijke en kenmerkende elementen van het Limburgse landschap. Maar de St. Jozefkapel is ook verbonden met het in de oorlog verwoeste kasteel en als erkend symbool voor de verschrikkingen van de oorlog.

4 Stokterweg ong. kasteelruïne
Ondanks de slechte staat waarin zij verkeert, is de ruïne van Kasteel Broekhuizen vanwege geschiedkundige - en herinneringswaarde van groot belang. Het kasteel lag vroeger aan een weg die in oostelijke richting naar het dorp Broekhuizen leidde en in westelijke richting naar Horst. Deze weg is na de oorlog opgeruimd en verdwenen, waardoor de ruïne geïsoleerd is komen te liggen, overgroeid door bomen en te midden van landbouwgronden.

5 Veerweg 4,
Het woonhuis Veerweg 4 blijkt een uiterst interessant object waarover veel bekend is, maar wat ook veel vragen oproept. De oudste delen ervan, de gebinten, de bewaard gebleven kelder met mergelwanden en tongewelf, wellicht ook de het blokkozijn tussen de derde en vierde travee, dateren waarschijnlijk uit de zeventiende eeuw. Het pand heeft vervolgens in de achttiende eeuw, maar in ieder geval vóór 1749, in hoofdlijnen zijn huidige vorm gekregen.

6 Veerweg 8, woonhuis

Het pand Veerweg 8 is een voorbeeld van een kleine dorpswoning uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. Door de ingrijpende verbouwing in 1980 is praktisch de gehele indeling gesloopt en vernieuwd.

Het dorpswoning Veerweg 8 vormt samen met de panden Veerweg 10 en 12 een belangrijke ensemblefunctie in de straatwand van de Veerweg.

7 Veerweg 10

Het pandje veerweg 10 is een mooi voorbeeld van een kleine dorpswoning uit de laatste kwart van de negentiende eeuw. Bovendien vormt het een geheel met de aangrenzende panden Veerweg 8 en 12 en heeft het een belangrijke functie in het totale aanzien van de Veerweg.

8 Veerweg 12, Eetcafé Maaszicht

Het café Maaszicht is een fraai en nog redelijk gaaf voorbeeld van een middelgrote dorpswoning
Lijst van karakteristieke panden

uit het laatste kwart van de negentiende eeuw.

Bovendien vormt het een geheel met de aangrenzende panden Veerweg 8 en 10 waarmee het een ensemble in de straat vormt.

9 /10 Veerweg 17 en 19

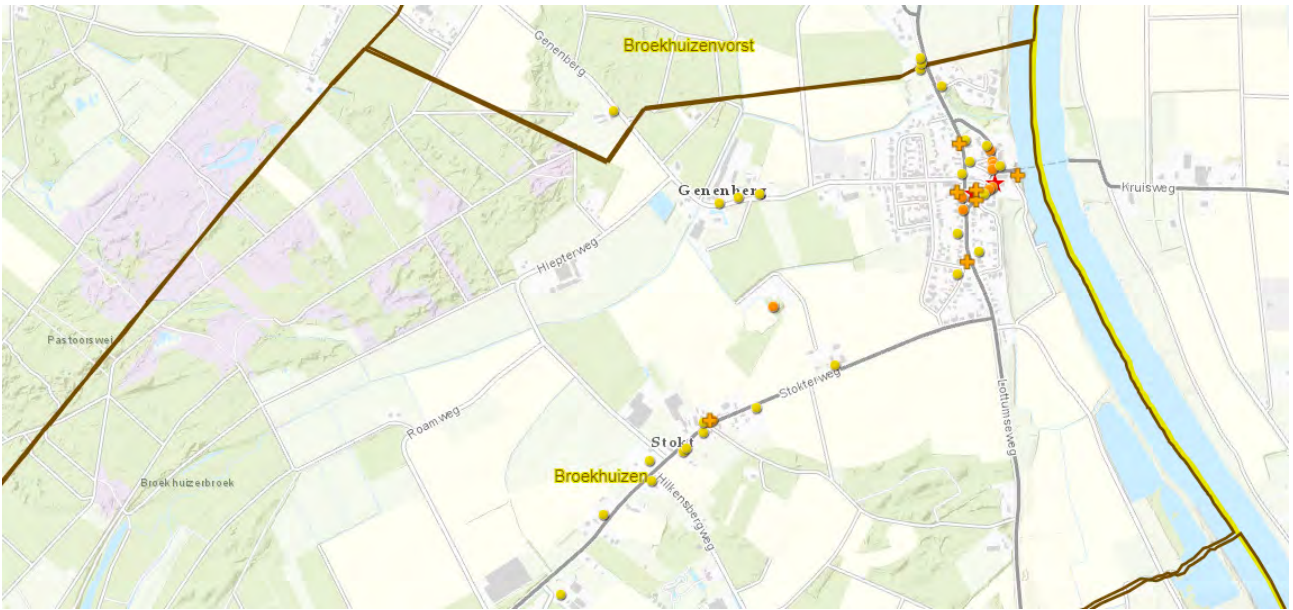
Het pand Veerweg 17-19 is belangrijk als een relatief gaaf voorbeeld van een woonhuis van een belangrijke familie in Broekhuizen. De Van Soesten, die het pand in deze vorm hebben gebouwd, het lang in bezit hebben gehad en ook bewoond, waren immers grote boeren, belangrijke bierbrouwers, logementhouders en bestuurders. Ook is het pand belangrijk als onderdeel van het straatbeeld in de dorpskern van Broekhuizen. Tenslotte is het interessant vanwege de duidelijk zichtbare wijze waarop in het begin van de twintigste eeuw

– waarschijnlijk niet in de laatste plaats uit status overwegingen – als het ware een contemporaine, twintigste eeuwse ‘schil’ om een negentiende eeuwse pand is gezet.

Karakteristieke panden

Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de historische kring. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.
De lijst telt nu 21 panden.

1. Broekhuizerweg 42	Oud Bierbrouwerijtje
2. Geneberg 20	Oud verbouwd keuterboerderijtje
3. Genenberg 24	
4. Genenberg 26	
5. Hoogstraat 1	de oude schoenmakerij
6. Hoogstraat 22	woonhuis met textielwinkel
7. Horsterweg 1	oud keuterboerderijtje
8. Horsterweg 11 - 13	Oud verbouwd keuterboerderijtje
9. Horsterweg 23	Boerderij 't Vaore
10. Horsterweg 6	boerderij
11. Horsterweg 9	oud verbouwde keuterboerderij
12. Hortsreweg 12 12a	Lovenhorst
13. Looierstraat 2	
14. Lottumseweg 15	Oud boerderijtje
15. Lottumseweg 6	Oude graanmalerij, het woonhuis is herbouwd door oorlogschade
16. Molenberg 1	
17. Stokterweg 12	Wederopbouw boerderij
18. Veerweg 2	
19. Veerweg 11	het Veerhuis, café-restaurant
20. Veerweg 21	Soesterhof boerderij
21. Vonkelweg 1	Zorgboerderij

2020

1850

Spreiding van de waardevolle objecten

5.2.3 Waardevolle landschappen

Het Maasdal

Het landschap van de Maasterassen wordt sterk bepaald door de sporen van oude en jonge Maaslopen. Vormen van oude meanders zijn nog eenvoudig te herkennen. Op het grondgebied van Broekhuizen is dat het Schuitwater met aansluitend het beekdal van de Broekhuizer Molenbeek. Oude beddingen zijn in de loop van de tijd volgegroeid met veen. Dat veen werd later weer uitgegraven waardoor langgerekte plassen zijn ontstaan. De naam Schuitwater verwijst naar de boten met platte bodem (schuiten) die hiervoor werden gebruikt.

De uitloop van de Broekhuizer Molenbeek in de Maas was in het verleden een geschikte plek voor 2 watermolens en 1 windmolen. De watermolen met bovenslagrad werd verwoest 22 november 1944. De watermolen (oliemolen) in het molengat is gesloopt in 1788 en werd vervangen door de windmolen op de Molenberg. De windmolen geplaatst boven op de "Molenberg" is in 1920 verkocht en overgebracht naar België. In de geschiedenis van Broekhuizen en Broekhuizenvorst speelden deze molens een belangrijke rol. Ze worden reeds genoemd in 1500 en werden gebruikt als graan en oliemolen. Ter herinnering aan de molens is bij de Molenberg in 1985 een bij graafwerkzaamheden gevonden molensteen van 2700 kg als monument geplaatst. De beken, komend uit het westen zorgen voor afvoer van regenwater richting de Maas. Richting Lottum ligt aan de Maaszijde een hoog akkercomplex (weerd). Hierdoor stroomt de Aastbeek over een lange lengte evenwijdig aan de Maas om bij Broekhuizens hierin uit te monden.

Oude bouwlanden en buurtschappen

Oude bouwlanden liggen meestal op de hoogste delen in het landschap in de omgeving van de Maas of een beek. Zo ook het Hoogveld met het buurtschap Stokt en daar vlakbij de ruïne van het kasteel Broekhuizen. Karakteristieke bebouwing met monumentale bomen en een gebogen wegtracé zijn kenmerken van cultuurhistorie in dit gebied. Richting Lottum liggen aan dit Hoogveld de buurtschappen Vonkel en Homberg. Aan de noordzijde van de Molenbeek ligt het buurtschap Geneberg. Ook hier kenmerken van

cultuurhistorie door karakteristieke bebouwing, gebogen wegtracé en hoogteverschillen in het terrein. Bij dit buurtschap komen meerdere waterlopen bijeen.

Het gebied aan de noordzijde van Stokt heeft met de ruilverkaveling, die plaats vond in 1948-1964, een complete metamorfose ondergaan. Bolle akkers zijn geëgaliseerd, beekloop rechtgetrokken, landbouwwegen en randen zijn aangeplant met landschappelijke beplanting (knotbomen en polpulierenbosjes). Een gebied herkenbaar als het landschap van de ruilverkaveling in riviergebieden zoals we dat in Limburg en Brabant op meerdere plaatsen aantreffen.

Landduinen woeste grond en heidevelden

Aan de oostzijde van de oude Maasarm met het Schuitwater ligt een bosstrook met landduinen. In deze bossen zijn nog schuilplaatsen uit WOII waar lokale bewoners onderdoken om razzia's te ontlopen (63.01)

Aan de westzijde van deze Maasarm ligt het dekzandgebied met heidevelden en bossen. Een groot natuurgebied dat zich uitstrekt tot voorbij Swolgen. Op oude topografische kaarten heeft dit gebied de naam Thienraaijer en Swolgender Heide. Het gebied sluit aan op het Broekhuizer- en Lottums Schuitwater en de Zanghei. Door deze aaneenschakeling van natuurgebieden en de grote variatie wordt dit gebied hoog gewaardeerd. De naam "Pastoorswei" is ontstaan toen de lokale pastoor protesteerde tegen de afsluiting van dit natuurgebied en over de omheining klom. Verschillende fiets- en wandelroutes doorkruisen het gebied. Op bescheiden schaal zijn er langs doorgaande routes nieuwe recreatieve ontwikkelingen.

Bijzondere lijnen en plekken

Kasteel Broekhuizen

Een veel voorkomende nederzettingvorm in het Maasdal is de combinatie van een vroegere eigen kerk met een kasteel of grote boerderij. Broekhuizen is ook zo een voorbeeld van een middeleeuws domein van een belangrijke familie. Het kasteel (vanaf 1434) is tegenwoordig een ruïne. Het werd in 1944 verwoest tijdens de slag om Broekhuizen. Het werd verdedigd door een Duitse eenheid en is aangevallen door een

Schotse eenheid, waarbij veel militairen gesneuveld zijn. Het is kort daarna door de plaatselijke bevolking, ten behoeve van het herstel van hun huizen, verder leeggehaald en er resteren alleen fundamenteën. Ook het stukvriezen en bewust vandalisme hebben de ondergang verder versneld. Kasteelweide met parkbos zijn nog herkenbaar aanwezig. Het terrein waar het kasteel heeft gestaan is aangeplant met fruitbomen.

Lottumseweg

Min of meer evenwijdig aan de Maas ligt een oude route, herkenbaar aan het bochtig tracé dat de grillige lijn van de terrasrand volgt. Langs deze weg staan karakteristieke bebouwing en monumentale bomen. Doordat de Maas door het Maasdal heeft gemeanderd zijn deze steilranden een herkenbaar fenomeen. De steilranden, vaak begroeid met struweel, worden zelden of niet bewerkt waardoor ze belangrijk zijn voor flora en fauna.

Horsterdijk

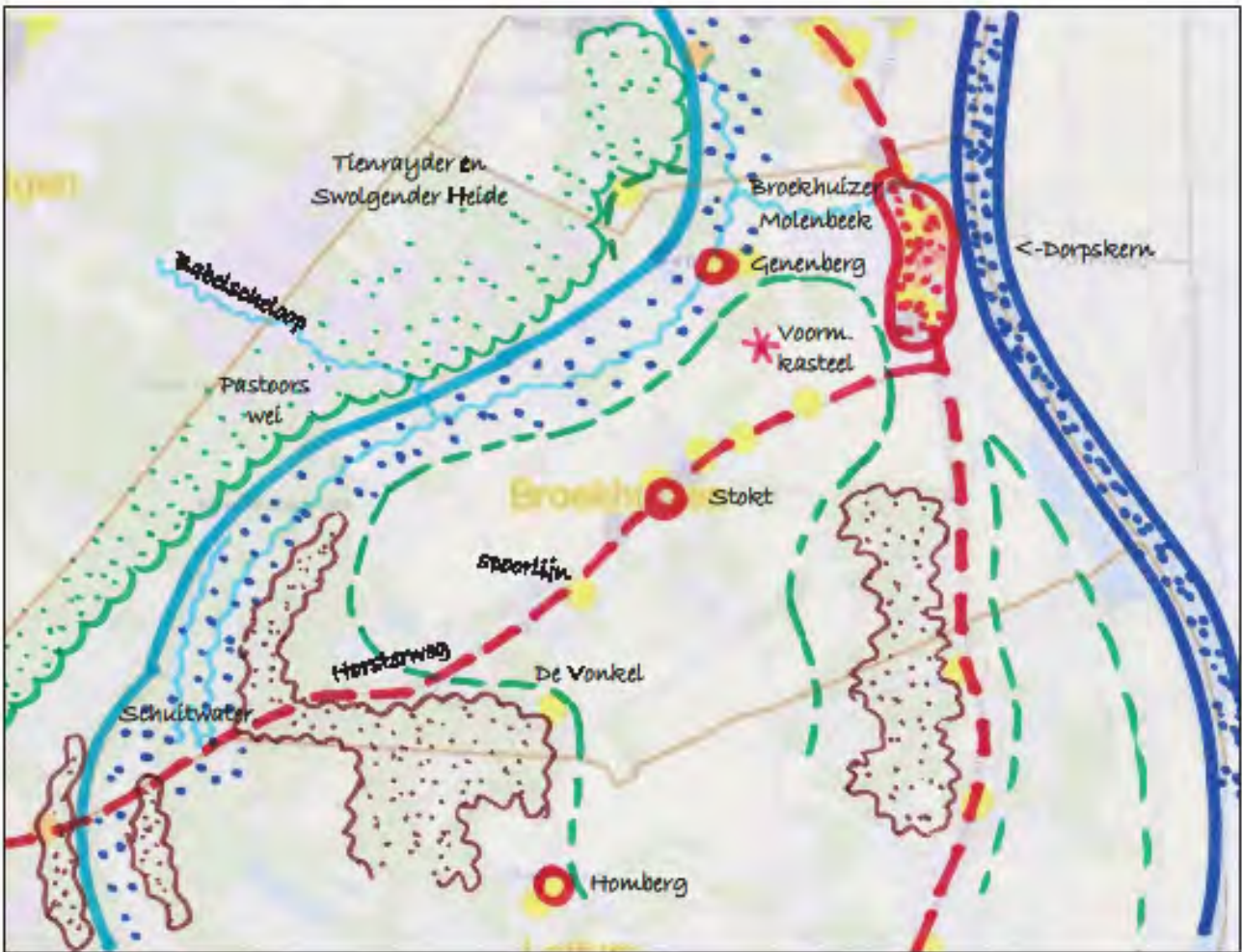
Een route die op oude kaarten wordt aangegeven is die van de Horsterdijk. Een route over woeste gronden met bos en heidevelden tussen

Broekhuizenvorst en het kruispunt met de Meerlosebaan op de grens met Melderslo en vervolgens richting het kasteel Ter Horst .
Kruisen en kapellen

Cultuurhistorie van “het rijke roomse leven” vinden we overal verspreid in het landschap en dorpen. Ook op het grondgebied van Broekhuizen zijn op meerdere plaatsen veldkruisen en kleine kapelletjes aanwezig. Ze staan op knooppunten van wegen en worden gemarkeerd met monumentale bomen en zijn hierdoor herkenbaar in het landschap. Opvallend zijn de twee moderne kapelletjes aan de Hoogstraat, bij de monding van de Molenbeek en bij het kruispunt met de Stokterweg. Bij de laatst genoemde kapel staat een grote eik. Eiken werden aangeplant als grensbaken voor onder andere het verdelen van de landbouwgrond en als symbool voor de dorpsgemeenschap.

Hollandse linde aan de Hoogstraat

De plek waar Veerstraat en Hoofdstraat bij elkaar komen, op de kop van de begraafplaats met het Heilig Hartbeeld wordt gemarkeerd door een prachtige lindeboom. Deze Hollandse linde is opgenomen in het Landelijk Register met monumentale bomen.

Broekhuizen

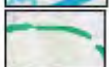
Oude ontsluitingsroute; over akkercomplex (route naar Horst) en langs de Maas.
Lijnen met karakteristieke bebouwing en monumentale bomen

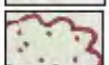
Maas

Watergang/beekdal in lager gelegen gebied van oude Maasarm
(lichtblauwe lijn = begrenzing Maasdal met bijbehorend landschap)

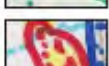
Akkercomplex; hoger gelegen bouwland. Grote percelen, open landschap

Land en rivierduinen; aangeplant met bos

Bos en heide; Tienrayder en Swolgender Heide

Oude dorpskern Broekhuizen

Buurtschap (oude nederzetting) met karakteristieke bebouwing en monumentale bomen

5.3 BROEKHUIZENVORST

5.3.1 DE GOEDE BUUR

Broekhuizenvorst valt niet los te zien van het enkele honderden meters verderop gelegen buurdorp Broekhuizen. Andersom geldt overigens hetzelfde. Over het ontstaan van beide dorpen en over hoe ze zich tot elkaar verhielden, is nog veel onduidelijk. Wat in elk geval wel vaststaat, is dat Broekhuizenvorst een ouder dorp is en dat het in tegenstelling tot Broekhuizen niet pal aan de Maas was gelegen. Broekhuizenvorst werd aanvankelijk aangeduid als Vorst. Deze benaming stamt af van 'foreest', een term die in de vroege middeleeuwen werd gebruikt voor een beheerd (vorstelijk) jachtgebied. De naam Broekhuizenvorst raakte pas in de vijftiende eeuw in zwang.

Hoe nauw Broekhuizenvorst en Broekhuizen ook functioneel met elkaar verbonden mogen zijn, zowel kerkelijk als bestuurlijk vormden ze eeuwenlang afzonderlijke administraties. De kerk van Broekhuizen werd bijvoorbeeld in 1484 afgescheiden van die van Broekhuizenvorst. Op juridisch gebied waren Broekhuizenvorst en het iets noordelijker gelegen gehucht Ooijen lange tijd een eenheid samen met Swolgen. Dat alles te maken met het feit dat dit gebied direct ressorteerde onder het ambt Kessel, waar de landsheer verantwoordelijk voor was, terwijl Broekhuizen een eigen heer had. Pas in de Franse tijd werden Broekhuizenvorst en Ooijen met Broekhuizen samengebracht in één gemeente. Die kreeg de naam Broekhuizen, maar het gemeentehuis bevond zich in Broekhuizenvorst. De gemeente bleef bestaan tot 2001, toen ze opging in de nieuwe fusiegemeente Horst aan de Maas.

Broekhuizenvorst ontwikkelde zich als zovele Maasdorpen aan de landweg ten westen van de Maas. Omdat hier een kerk werd aangelegd die de naam Salvator kreeg, moet dit een van de oudste kerken uit de regio zijn geweest die al vóór het jaar 1000 werd gebruikt. De doorgaande weg op de westelijke Maasoever is hier ook vernoemd naar het belangrijkste gebouw in het dorp: Kerkstraat. Komende uit Broekhuizen gaat de Broekhuizerweg over in de Kerkstraat, die het oude centrum geheel omsluit en ook een aansluiting naar de Ooijenseweg en Blitterswijkse weg heeft. Aan de Kerkstraat liggen veel rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten, waardoor een sterk monumentaal dorpsgezicht ontstaat.

Ooijen

Broekhuizenvorst en Ooijen hebben momenteel samen iets meer dan duizend inwoners. Een ingrijpende ruimtelijke ontwikkeling die op het moment in volle gang is, is de reactivering van de oude Maasarm tussen Ooijen en Wanssum. Die moet de bevolking bescherming bieden tegen de Maas, maar zal tevens mogelijkheden bieden op recreatief en economisch vlak.

5.3.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

Broekhuizenvorst heeft 8 rijksmonumenten, meerdere gelegen aan de Kerkstraat. Dit geeft een goed beeld van de monumentale waarde van deze dorpskern.

1 Woonhuis, Kerkstraat 28

Ten zuidoosten van de kerk van Broekhuizenvorst lag begin negentiende eeuw de grote pachtboerderij Bouwmansplaats met twee parallelle vleugels. Ze was eigendom van de gebroeders Strauven uit Goch. Naast de boerderij, aan de overkant van de weg lag een ruim bemeten bakhuis dat bij deze boerderij hoorde. Het bouwdeel van Kerkstraat 28 dat met de puntgevel met vlechtingen naar de weg ligt was dit vroegere bakhuis. Het is in 1879 omgebouwd tot een klein woonhuis met stal. De overige delen zijn later aangebouwd. De vleugel die parallel aan de straat ligt eerder, de vleugel op het erf meer recent.

2. Woonhuis, Kerkstraat 38

Begin negentiende eeuw lag hier een boerderij annex bierbrouwerij. Het woonhuis lag ter plaatse van het huidige Kerkstraat 40 met daarachter het brouwerijgebouw. Op de plek van het huidige Kerkstraat 38 lagen bijgebouwen. Later in de negentiende eeuw is het woonhuis Kerkstraat 38 gebouwd. Eigenaar toen was Jan Willem Baatsen uit Blitterswijk, vandaar de muurankers JWB. Een bedrijfsgebouw parallel tegen de achtergevel van het woonhuis (ankerjaartal 1841), een brouwerijgebouw en andere bedrijfsgebouwen zijn bijgebouwd en deels in 1964 weer gesloopt. Als boer, brouwer en caféhouder woonde en was hier het laatst de familie Jenniskens actief, vandaar de naam 'boerderij Jenniskens'.

3. Woonhuis, Kerkstraat 40

Dorpshuis met zadeldak en – wat lijkt – ankerjaartal 1854. Het huidige Kerkstraat 40 was begin negentiende eeuw mogelijk het woonhuis bij een brouwerij (zie bij Kerkstraat 38). Het kan zijn dat het is afgesplitst toen het huidige Kerkstraat 38 werd gebouwd. Net als de buurpanden heeft Kerkstraat 40 blokkozijnen met zesruitsvensters en luiken. De voordeur heeft een geprofileerde omlijsting en een bovenlicht met een kunstige

roedeverdeling. Het metselwerk van de voorgevels van Kerkstraat 38, 40 en 42 loopt vrijwel naadloos in elkaar over. Mogelijk is dit ensemble in een gezamenlijke inspanning van de eigenaren tot stand gekomen.

4. Woonhuis, Kerkstraat 42

Kerkstraat 42 lijkt een geheel te vormen met Kerkstraat 40. Het metselwerk van de beide voorgevels loopt immers naadloos in elkaar over. Begin negentiende eeuw was dit huis met tuin, boomgaard, weide en enkele perceeltjes bouwland eigendom van Jan Michils. Hij was 'Doctor' en woonde ten tijde van de registratie in het kadaster in Millen bij Tongeren, in Belgisch-Limburg. In 1840 was er één dokter in de gemeente, maar het is niet bekend of dat dokter Michils was. Het huis heeft een sobere architectuur, met metselwerk in kruisverband, blokkozijnen met overwegend zesruitsvensters en vlechting in de puntgevel aan de Ooijenseweg.

5. Woonhuis, Kerkstraat 7

Het dorpshuis Kerkstraat 7 is al heel oud. Volgens muurankers aan de kerkhofzijde dateert het uit 1621. Het staat afgebeeld op een tekening van Jan de Beijer uit 1738. Sindsdien is het nogal veranderd. Zo was het dak in 1738 gedekt met stro. Een strooien dak was erg brandgevaarlijk en onderhoudsgevoelig en moest elk jaar door de strodekker worden bijgewerkt. In de achttiende en negentiende eeuw woonde in het dorpshuis de koster-organist van de kerk die tevens onderwijzer was. Aan de westkant ernaast lag tot 1857 de school, toen niet meer dan een klaslokaal. Er werd lesgegeven in 'Hollands, Rekenkunst, Lesen en Schrijven'.

6. Heilige Naam Jezuskerk, Kerkstraat 9

De eerste vermelding van een kerk in Broekhuizenvorst dateert uit 1214. Ze stond toen bekend onder de naam Salvatorkerk of Heilige Verlosserkerk. Omstreeks 1800 volgde een naamswijziging in Allerzoetste Naam van de Heilige Jezus. De Tweede Wereldoorlog werd het gebouw fataal. Architect Anton Swinkels herbouwde de kerk na de bevrijding en ontwierp tevens een uitbreiding. De herstelde kerk inclusief toren werd al op 8 december 1949 geconsecreerd door de in Broekhuizenvorst geboren monseigneur Hanssen. Tot de inventaris behoren

een romaans doopvont, enkele houten vijftiende- en zestiende-eeuwse beelden en drie vijftiende- en vroeg zestiende-eeuwse klokken.

7. Kasteel Ooijen, Blitterswijckseweg 2

Kasteel Ooijen ligt in het buurtschap Ooijen, ooit een van de drie dorpen van de gemeente Broekhuizen. Hier lag in de middeleeuwen al een kasteel, maar het huidige, deels omgrachte complex dateert uit de zeventiende eeuw en later. Het in baksteen opgetrokken woongedeelte bestaat uit drie in dubbele haakvorm aaneengesloten vleugels onder zadelen- en schilddaken. Op de schilddaken staan koperen windvanen die het alliantiewapen van de families Louwermans en Van Odenhoven tonen. In de naar het noorden gerichte topgevel bevindt zich een hardstenen ingangsomlijsting. De bijgebouwen, die geen rijksmonument zijn, hebben Gelderse gevels met in- en uitzwenkende lijnen.

8. Sint-Annakapelletje, Blitterswijckseweg 13

Broekhuizenvorst kende al in 1487 een aan de Heilige Anna toegewijd gilde dat een eigen altaar had in de parochiekerk. Mogelijk is het uit 1733 daterende Sint-Annakapelletje in het buurtschap Ooijen gesticht met gelden van dit gilde. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw sierde een begin zestiende-eeuws houten beeld van Anna het kapelletje. Uit veiligheidsoverwegingen bevindt dit zich inmiddels in de parochiekerk. In het kapelletje staat nu een gipsen beeld van de heilige en haar dochter Maria. Een plaquette herinnert aan vier inwoners van Ooijen die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werden gefusilleerd.

Gemeentelijke monumenten

Broekhuizenvorst heeft 10 gemeentemonumenten binnen haar dorpsgrenzen.

1 Belsbergerweg 1, Langgevelboerderij de Belsberg

De Belsberg is in zijn huidige vorm een waardevolle exponent van het Limburgse langgeveltype. Voor deze boerderij lijkt de tijd namelijk stil te hebben gestaan. Met name het woonhuis is praktisch onveranderd bewaard gebleven. De voormalige boerderij de Belsberg ligt thans geïsoleerd. De situatie ter plaatse is in de loop van de tijd nogal gewijzigd.

2 Broekhuizerweg 22, woonhuis

Het woonhuis is nog redelijk gaaf en heeft alleen in de detaillering enige wijzigingen ondergaan. Het is daarmee een mooi voorbeeld van een dorpswoning voor de gegoede burgerij uit het laatste kwart van de negentiende eeuw.

3 Broekhuizerweg 36, Op de Smelen

De voormalige hofboerderij Broekhuizerweg 36 is om drie redenen van belang. In de eerste plaats is ze bijzonder vanwege de monumentaliteit van het woonhuis. Dit hangt samen met het dubbelgebruik, enerzijds als boerderij en anderzijds als gemeentehuis en secretarie. Vanuit dat oogpunt is het complex tevens van belang in het kader van de lokale geschiedenis. In de derde plaats is het complex van belang als een relatief gaaf voorbeeld van een Noord-Limburgse hofboerderij.

4 Horreweg 2, bakhuis

Vroeger hebben veel, vooral grotere boerderijen een eigen bakhuis gehad, maar inmiddels zijn het zeer zeldzame gebouwtjes geworden. Dat heeft natuurlijk alles te maken met het feit dat ze al lang geleden hun oorspronkelijke functie hebben verloren. Het bakhuis van de boerderij Horreweg 2 is wel gespaard gebleven. Bovendien is praktisch ongeschonden staat, inclusief de oven met de opmerkelijke rookafvoer.

5 Kerkstraat , woonhuis “Kalden Hook “
De voormalige onderwijzerswoning de “Kalden Hook” aan de Kerkstraat te Broekhuizenvorst is een fraai en gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een royale dorpswoning uit het einde van de negentiende eeuw. Het betreft een sober pand dat ambachtelijk en met vakmanschap is gebouwd en dat ingetogen is gedecoreerd. Omvang en decoratieve elementen onderstrepen dat het niet “zomaar” een dorpswoning was.

6 Kerkstraat 24, woonhuis
Het pand Kerkstraat 24 is een redelijk gaaf voorbeeld van een sobere dorpswoning zoals die in de 19de eeuw in deze streken werden gebouwd. Het pand doet in zijn verschijningsvorm en plattegrond sterk denken aan een kleine langgevelboerderij. Niet vreemd omdat de scheiding tussen dorps – en agrarische bebouwingen eertijds veelal arbitrair was.

7 Kerkstraat 27

8 Maasstraat 25, boerderij “aen gen Eijndt”
De boerderij heeft een lange en bewogen geschiedenis, maar het is niet speciaal daardoor interessant. Met name bijzonder is dat het waarschijnlijk heel oude elementen heeft die

ellicht zelfs in de zeventiende eeuw zijn te dateren. Die bevinden zich met name in de oostelijke kopgevel en het oostelijke deel van het gebouw.

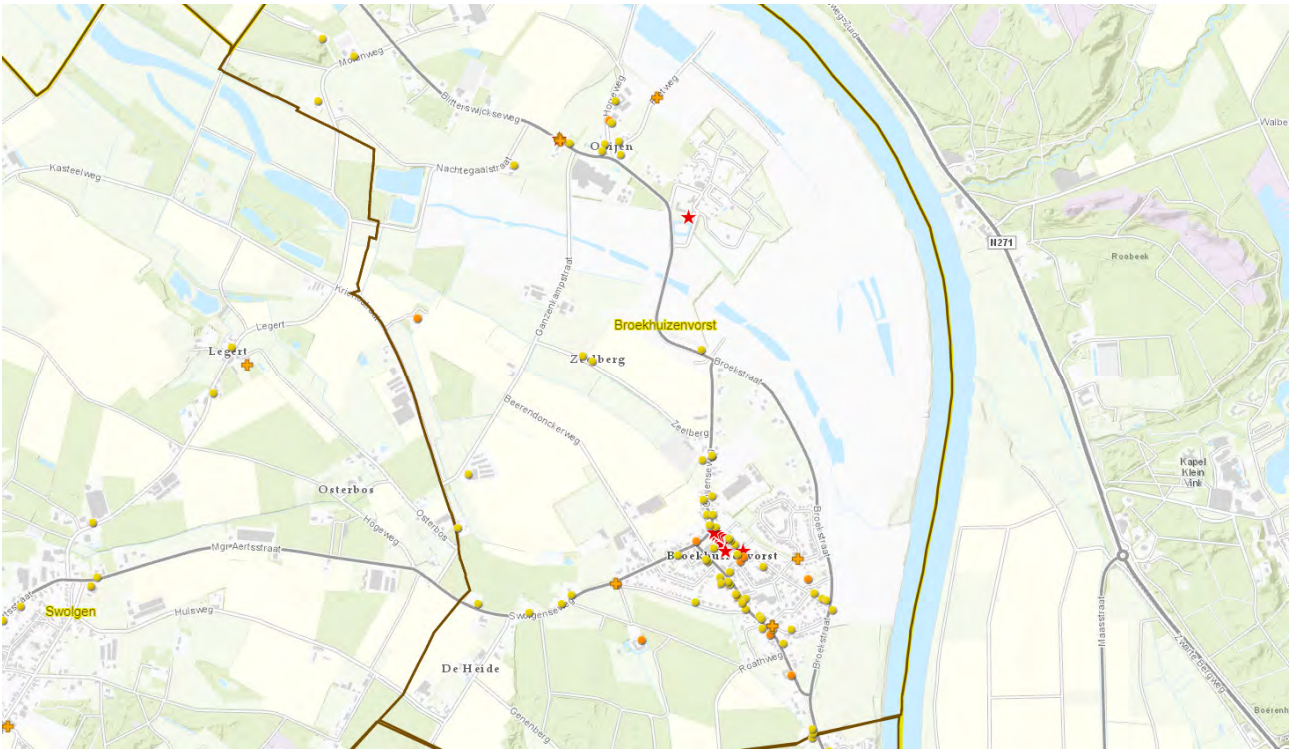
9 Swolgenseweg 23, Huize de Kolck
in zijn huidige verschijningsvorm herinnert alleen qua plattegrond nog aan het adellijke huis met bijgebouwen dat hier ooit stond. Maar ook het huidige complex is van grote waarde, enerzijds als specimen van een bouwtraditie en anderzijds vanwege de cultuurhistorische waarde van de plek en van de gebouwen die zijn opgetrokken op de fundamenten van het vroegere adellijke huis en bijgebouwen. Bij de bouw van een nieuwe rundveestal zijn in de noordwesthoek van het complex oude funderingen uit mergel, afgedekt met leien aangetroffen. Ook het woonhuis en de overige bedrijfsgebouwen bevatten onderdelen van de vroegere bebouwing. Van het oorspronkelijke adellijke huis zijn kelders, fundamenten en muurresten bewaard gebleven, van de oorspronkelijke dienstgebouwen eveneens fundamenten en muurresten.

10 Swolgenseweg, Mariakapel

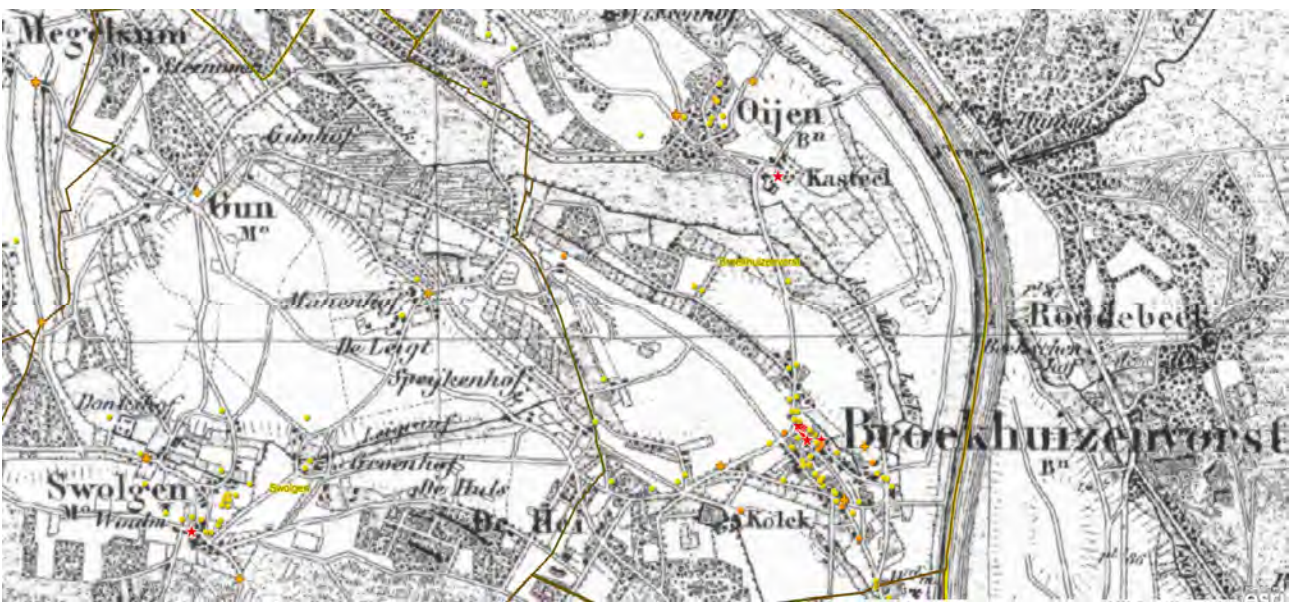
Lijst van karakteristieke panden

Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de historische kring. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De CRK beoordeeld en adviseert over alle wijzigingsplannen. De lijst telt nu 41 panden.

1	Beerendonckerweg 3	
2	blitterwijkseweg 12	
3	blitterwijkseweg 3	
4	blitterwijkseweg 8	
5	Broekhuizerweg 4	Café het D'Arp en vroeger eierhandel
6	Broekhuizerweg 9	
7	Broekhuizerweg 12	Oude slagerij
8	Broekhuizerweg 14	woonhuis
9	Broekhuizerweg 15	vroegere bakkerij
10	Broekhuizerweg 17	vroeger Spar winkel
11	Broekhuizerweg 2	voormalige bakkerij en winkel
12	Broekhuizerweg 20	dhr. K. Simons
13	Broekhuizerweg 21	Oud boerderij
14	Broekstraat 1	
15	Geneberg 25	Boerderij
16	Horreweg 1	boerderij
17	Horreweg 2	boerderij
18	Horreweg 4	boerderij
19	Kapelstraat 1	Oud kleuterschool
20	Kerkstraat 5	
21	Kerkstraat 11	het koetshuis
22	Kerkstraat 12	
23	Kerkstraat 14	dubbele woning
24	Kerkstraat 18	het nieuwe woonhuis villa Flora
25	Kerkstraat 20	
26	Kerkstraat 32	
27	Kerkstraat 32a	meubelmakerij
28	Kerkstraat 34	voorheen zadelmakerij
29	Kerkstraat nabij 18	oorspronkelijke
30	Maasstraat 29- 31	Premie woning Aannemer Gebr. Hendrix Broekhuizenvorst.
31	Maasstraat 2a	
32	Maasstraat 33	
33	Molenweg 1	
34	molenweg 2	
35	molenweg 3	
36	Nachtegaalstraat 1	
37	Ooijenseweg 1	naoorlogse woning de Joffers
38	Ooijenseweg 14	Wederopbouw boerderij
39	Ooyenseweg 2	
40	Ooyenseweg 6	
41	Swolgenseweg 24	Oud verbouwd keuterboerderijtje Kapelletje Zeven Smarten

2020

De spreiding van de objecten in Broekhuizenvorst

5.3.3 Waardevolle landschappen

Het Maasdal

Het landschap van de Maasterassen wordt sterk bepaald door de sporen van oude en jonge Maaslopen. Vormen van oude meanders zijn nog eenvoudig te herkennen. Het grondgebied van Broekhuizenvorst wordt “doorsneden” met oude Maasgeulen getuige de vele steilranden die nog herkenbaar in het landschap aanwezig zijn. De steilranden, vaak begroeid met struweel, worden zelden of niet bewerkt waardoor ze belangrijk zijn voor flora en fauna.

Langs de grens met het grondgebied van Swolgen ligt een lange steilrand evenwijdig aan de Kriestraat (61.01). De Elsholterweg langs de Maas bij de Galgenberg ligt ook op een steilrand (60.01). Vanaf dit pad is een mooi vergezicht over het Maasdal. Met name oude routes liggen op deze randen. Zo ook de weg die de dorpen aan de Maas met elkaar verbindt (Blitterswijkseweg/Oijenseweg /Roathweg 72.03).

De oude Maasarm richting het Söhr evenwijdig aan de Zeelberg wordt in het project “Mooder Maas” als kwel en overloopgeul hersteld. Om bij hoge waterstanden kasteel Oijen en buurtschap bereikbaar te houden is in de Oijenseweg een brug aangebracht. Zorgen zijn er over het behouden van de steilranden langs deze Maasarm (61.02). Zo is door de aanleg van een kade aan de Maaszijde van de Broekstraat de steilrand verdwenen. Deze kade wordt omgevormd naar een steilranddijk.

Beekdalen en kastelen

De beekdalen op het grondgebied van Broekhuizenvorst zijn onderdeel van het rivierenlandschap van de Maas. Liggend in lager gelegen oude Maasarmen, evenwijdig aan terrasranden, waar de rivier de Maas zich in het verleden heeft “ingesleten”.

De lage beekdalen in de oude Maasbeddingen waren weinig geschikt voor bewoning. Een uitzondering vormen kastelen die juist het water opzochten. Water in een gracht was eeuwenlang een noodzaak voor kastelen en omgrachte huizen. Op het grondgebied Broekhuizen liggen het kasteel Ooijen aan de Marsbeek en Huize De Kolk aan een vertakking van de Broekhuizer Molenbeek.

De omgeving van kasteel Ooijen ondergaat een complete metamorfose in het kader van het project “Mooder Maas”. Het kasteelterrein, buurschap en omringende bedrijven worden voorzien van een grondkering. De weerd aan de Maaszijde wordt vergraven tot kwel en overloopgebied ten behoeve van extra berging van Maaswater.

Huize de Kolk was een van de kastelen in het land van Kessel. De kenmerken in de omgeving met monumentale oprijlanen, akkers, boomgaard, gracht en boerderij met binnenplaats maken het tot een bijzonder waardevol ensemble.

Oude bouwlanden buurtschappen en het dorp Broekhuizenvorst

Akkercomplexen liggen op hoge delen tussen de oude Maasarmen zoals Zeelberg en Berendonck (A4). De hoge en bolle ligging en grote aaneengesloten percelen zorgen voor lange zichtlijnen en vergezichten. Langs de randen hiervan zijn buurschappen ontstaan zoals Oijen met kasteel, Geneberg en het dorp Broekhuizenvorst. Broekhuizenvorst kent veel karakteristieke bebouwing in het dorpscentrum, liggend op de rand van twee samenkomende oude Maasarmen met veel hoogteverschillen. Het ensemble van landschap en bebouwingen geven deze plek een waardevol en harmonisch karakter.

Aan de Molenweg bij Wolterskamp ligt een kleinschalige kampen ontginning.

Rivierduinen

De Galgenberg is een stuifduin in het rivierdal van de Maas. Door de onregelmatige waterafvoer van de rivier viel de bedding 's winters droog, waarna de wind vat kon krijgen op het zand. Bij de overheersend westelijke windrichting werd dat zand afgezet in een zone aan de oostzijde van de rivier. In dit geval aan de oostzijde van een van de oude Maasarmen. Deze rivierduinen zijn herkenbaar als hoger gelegen meestal langgerekte bosstroken. De naam Galgenberg verwijst naar een plaats waar in het verleden terechtstelling plaats vond.

Op de rand van rivierduin de Galgenberg in het Maasdal ligt boerderij Wesserhof. Om ook bij hoog water toegang te hebben tot deze boerderij is er een oprijlaan op een dijklichaam

De nieuwe brug "Kwei"

Zoals eerder vermeld bij het onderwerp beekdalen en kastelen is in de doorgaande weg richting Oijen een brug aangebracht. Deze brug heeft de naam "Kwei" gekregen, verwijzend naar de naam van de locatie op een oude kaart. Het woord Kwei komt van kwee. Dit is een struik/boom waar onze voorouders een zeker ontzag voor hadden. Een kwee is een eetbare vrucht in de vorm van een appel/peer. Kweestruiken en bomen kwamen het best tot ontwikkeling nabij vochtige plekken. Dat was hier ook het geval (71.01).

Kruisen en kapellen

Cultuurhistorie van "het rijke roomse leven" vinden we overal verspreid in het landschap en dorpen. Ook op het grondgebied van Broekhuizenvorst zijn op meerdere plaatsen veldkruizen en kleine kapelletjes aanwezig. Ze staan op knooppunten van wegen en worden gemarkeerd met monumentale bomen en zijn hierdoor herkenbaar in het landschap. Zo staan er kleine kapelletjes aan de Swolgenseweg nabij Huize de Kolck en in het dorp aan de Broekhuizerweg met daarbij een Hollandse linde.

Een wel erg mooi voorbeeld is de kapel van Sint Anna aan de Blitterswijckseweg met prachtige paardenkastanje. De paardenkastanje wordt rond de 17e eeuw ingevoerd in Noord West-Europa vanwege de sierwaarde. Aangeplant als solitair in tuin en park, voor markering van een bijzondere plek als huwelijksboom, bij een kapelletje en als laan. De kastanjes kunnen gemalen als veevoer worden gebruikt. De Sint Annakapel dateert van 1773. Op oude kaarten loopt er vanaf de kapel een veldweg richting het Kasteel van Blitterswijck via de steilrand aan de Elsholterweg langs het Galgenbos.

Swolgenseweg en Blitterswijckseweg

De Swolgenseweg is een oude route tussen Vorstenbosch en Swolgen, richting Tienray. De weg volgt min of meer de rand van de lager liggende Leigraaf aan de noordzijde. De weg heeft een laanbeplanting van beuken, eiken en essen. De Blitterswijckseweg is eveneens een oude route die de Maasdorpen met elkaar verbindt. Herkenbaar is het bochtig tracé dat de grillige lijn van de terrasrand volgt. Langs beide wegen staan karakteristieke bebouwing en monumentale bomen.

BROEKHUIZENVORST

Karakteristieke bebouwing en monumenten

Dorpskern en buurtschappen; oude nederzettingen op randen van hoog en laag (bruin = terrasranden Maasdal)

Begrenzing Maasdal; lager liggend gebied met beeklopen in oude Maasarmen (overstromingsgebied)

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland. Grote percelen, open landschap

Bos met landduinen (Tienrayder en Swolgender Heide) en bos

Oude ontsluitingsroute; met karakteristieke bebouwing en monumentale laanstructuren

5.4 EVERTSOORD

5.4.1 BIJNA VOLGENS PLAN

De jongste én kleinste kern van de gemeente Horst aan de Maas is Evertsoord. Met enkele andere dorpen heeft het gemeen dat het ontstaan in de periode van de recente ontginningen ligt. Verschil is wel dat de landinrichting in Evertsoord uiterst planmatig is geschied. Daardoor valt het eerder te vergelijken met bijvoorbeeld het in 1921 gestichte Ysselsteyn dan met meer organisch gegroeide dorpen als America en Kronenberg.

Het naar de Sevenumse burgemeester Willem Everts (ambtsperiode 1923-1958) vernoemde dorp is het resultaat van een grootschalig werkverschaffingsproject. Minister Carl Romme stak op 10 maart 1938 de eerste spade in de grond voor de ontginning van 935 hectare Peelgrond. Vanuit twee werkverschaffingskampen togen vervolgens honderden arbeiders aan het werk. In totaal zouden in het ontginningsgebied 56 boerderijen worden gebouwd. Pas op 15 mei 1959 – vele jaren later dan gepland – werd de ontginning officieel voltooid. De bijbehorende boerderijen vinden we hoofdzakelijk aan de centrale as van de ontginningen: de Driekooienweg. De collectieve voorzieningen werden aan de Patersstraat gepland.

Evertsoord maakte niet de vooraf gedachte ontwikkeling door. Debet hieraan was vooral de na de Tweede Wereldoorlog snel dalende gezinsgrootte. Een van de gevolgen hiervan was dat het lastig bleek een bloeiend verenigingsleven op te bouwen. De geringe bevolkingsaanwas leidde er verder toe dat de lagere school na een bestaan van slechts zeventien jaar al in 1976 zijn deuren moest sluiten. In datzelfde jaar werd ook het in 1949 gestichte klooster van de paters Oblaten opgeheven. Het kreeg een nieuwe bestemming als gevangenis. De voormalige kloosterkerk behield wel zijn functie als parochiekerk.

5.4.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1. Peelkanaal, Kerkkuilenweg bij 2

Als onderdeel van de Peel-Raamstelling en met inzet van veel werklozen werd in 1939 in het Peelgebied tussen Deurne en Weert een anti-tankgracht aangelegd. Deze stond aanvankelijk bekend als Defensiekanaal en tegenwoordig als Peelkanaal. Bijkomend motief voor de aanleg was de verbetering van de waterhuishouding. Ter hoogte van Griendtsveen splitst het Peelkanaal zich in drie negentiende-eeuwse veenontginningskanalen. Haaks op een van die drie, het Griendtsveenkanaal, ligt nog een stuk Peelkanaal van bijna vijf kilometer. In tegenstelling tot andere onderdelen van het tracé bevinden zich hier geen kazematten. Het kanaal was oorspronkelijk tien meter breed en 1,8 meter diep.

Gemeentelijke monumenten

Lijst van karakteristieke panden

1	Drie Kooienweg 11,	ontginningsboerderij
2	Drie Kooienweg 14,	ontginningsboerderij
3	Drie Kooienweg 16,	ontginningsboerderij
4	Drie Kooienweg 17,	ontginningsboerderij
5	Drie Kooienweg 18,	ontginningsboerderij
6	Drie Kooienweg 19,	ontginningsboerderij
7	Drie Kooienweg 21,	ontginningsboerderij
8	Drie Kooienweg 23,	ontginningsboerderij
9	Drie Kooienweg 24,	ontginningsboerderij
10	Drie Kooienweg 25,	ontginningsboerderij
11	Drie Kooienweg 26	ontginningsboerderij
12	Drie Kooienweg 27,	ontginningsboerderij
13	Drie Kooienweg 28,	ontginningsboerderij
14	Drie Kooienweg 29,	ontginningsboerderij
15	Drie Kooienweg 3,	ontginningsboerderij
16	Drie Kooienweg 31,	ontginningsboerderij
17	Drie Kooienweg 5,	ontginningsboerderij
18	Drie Kooienweg 7,	ontginningsboerderij
19	Helenaveenseweg 27,	boerderij ca 1930
20	Helenaveenseweg 31,	ontginningsboerderij
21	Helenaveenseweg 33,	ontginningsboerderij
22	Kerkkuilenweg 7,	ontginningsboerderij Evertshof

1 Driekooienweg 1, ontginningsboerderij

2 Driekooienweg 7, ontginningsboerderij

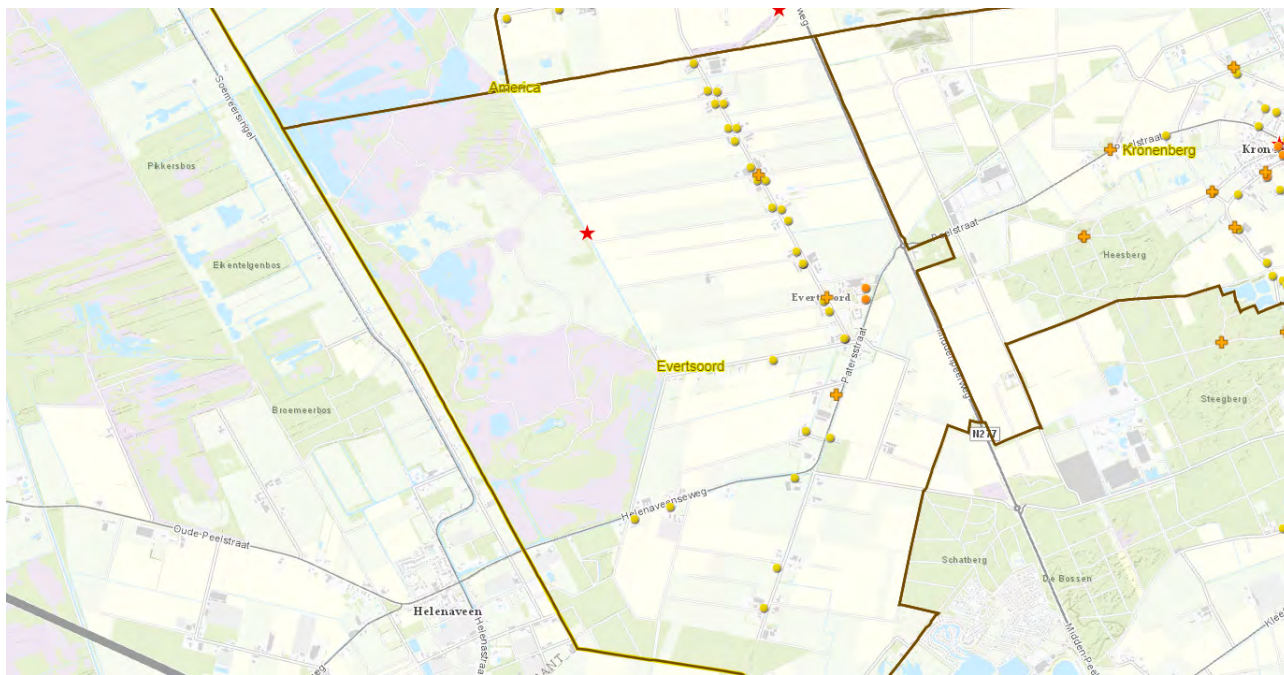
3 Paterstraat 4, Gevangenis Ter peel, voorheen Klooster

Het voormalige klooster Onze Lieve Vrouw Ter Peel heeft net als de bijbehorende kapel een architectuur die vrij zeldzaam is in de voormalige gemeente Sevenum. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. Sinds de ombouw tot penitentiaire inrichting zijn er veel gebouwen bij gekomen

4 Paterstraat naast 4, kapel

De kapel heeft, samen met het voormalige klooster, een architectuur die vrij zeldzaam is in deze streek. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. Daarnaast is het kerkje van belang omdat het voor de bevolking het religieus centrum van Evertsoord is en daarmee een bindende functie heeft.

23 Patersstraat 28,	ontginningsboerderij
24 Patersstraat 29,	ontginningsboerderij
25 Slenkenweg 15,	ontginningsboerderij ca 1950
26 Slenkenweg 8,	ontginningsboerderij ca 1950

2020

1980

Spreading van de objecten in Evertsoord

5.4.3 Waardevolle landschappen

Peelontginning en oorsprong van het dorp

Evertsoord ligt in het gebied van de Peelontginningen dat wordt gedomineerd door grootschalige landbouw (59). De ontginning ging officieel van start op 10 maart 1938 en kwam officieel tot een einde op 15 mei 1959. De plaats is vernoemd naar Willem Everts, burgemeester van Sevenum van 1923 tot 1958.

Het dorp Evertsoord is ontstaan bij een van de twee DUW -kampen in de voormalige gemeente Sevenum. In deze kampen, aan de Patersstraat waar thans de dorpskern ligt en aan de Peelstraat, stonden de onderkomens voor de mensen die bij de ontginning van het veengebied van de Sevenumse Peel te werk waren gesteld door de Dienst Uitvoering Werken (DUW). Eind 1939 en begin 1940 verschenen de eerste boerderijen in het gebied. Op beide locaties zijn de kampgebouwen nog steeds in gebruik als groepsaccommodatie. Nu voor het organiseren van school- sport en/of muziekkamp voor kinderen en studenten.

In 1948 vestigden zich de Paters Oblaten van de Onbevleete Maagd in Evertsoord. Zij bouwden een klooster, noviciaat, en later een kerk. In 1976 werd het klooster opgeheven en verkocht aan Justitie. Nu is het een vrouwegevangenis. Bedongen is dat de kerk, eigendom van Justitie, te allen tijde kan worden gehuurd voor liturgische plechtigheden.

Het Landschap

Het landschap is grootschalig en open met lange zichtlijnen. De wegen, aangeplant met aan beide zijden een laanbeplanting, en de boerenerven vormen hierin een bijzonder contrast. De inmiddels volgroeide laanbeplanting zijn 'groene' tunnels. Kenmerkend is enerzijds de grootsheid van aaneengesloten weilanden en brede waterlopen en anderzijds de beslotenheid van de wegen met monumentale lanen en lommerrijke boerenerven. De boerderijen zijn steeds op eenzelfde afstand, volgens een stedenbouwkundig principe geplaatst. Belangrijke lijnen voor verkeer en ontwatering, zoals de Middenpeelweg, de Peelloop en het Defensiekanaal zijn als lange rechte lijnen herkenbaar aanwezig.

De Mariapeel en Mariaveen

De Mariapeel is op het nippertje ontsnapt aan grootschalige ontginning. Er waren reeds plannen gemaakt en zelfs al ontginningsgebouwen gebouwd toen de Tweede Wereldoorlog uit brak. De Peel werd als onderdeel van de Peel-Raamstelling- tot militaire zone verklaard. Aan de oostzijde van het Defensiekanaal ligt een 1200 meter open schootsveld. De afstand tussen de Kanaalweg en de Driekooienweg.

In het Mariaveen, dat er thans grotendeels uitziet als een open heideveld met verspreide bosschages, is een omvangrijk netwerk van wandel- en fietspaden uitgezet. Een aantal 'wijken' (kanaaltjes) in het gebied is opgeknapt.

Bijzondere lijnen in het Landschap

De Peelloop

Om het gebied te ontwateren werd, voorafgaand aan de ontginningen in de eerste helft van de 20^e eeuw, de Nieuwe Peelloop aangelegd. Deze waterloop doorkruist de heideontginningen op het grondgebied

Middenpeelweg

De Middenpeelweg is een Provinciale weg die de plaatsen Ravenstein en Kessel met elkaar verbindt. De weg heeft een totale lengte van 66 kilometer en werd in fasen tussen 1924 (Ravenstein) en 1940 (De Rips) aangelegd. De weg loopt midden door de Peel en is onderdeel van de grootscheepse ontginning hiervan. In de jaren zeventig van de vorige eeuw, met de aanleg van de A67 tussen Eindhoven en Venlo, wordt de weg doorgetrokken richting het zuiden. Zo wordt ook de Peel op het grondgebied van Venray, Horst en Peel en Maas ontsloten.

De weg bestaat uit lange rechte tracédelen, met aan beide zijden laanbeplanting van vooral eiken. In de afgelopen decennia zijn op veel kruispunten rotondes aangelegd voor een betere en veilige verkeersafwikkeling.

Hoogspanningsmasten

In de jaren 70 van de vorige eeuw worden op het grondgebied van Evertsoord hoogspanningsmasten geplaatst. De masten van ca. 40 meter hoog en 15 meter breed vormen een industrieel lint dat hoort bij deze tijd.

Defensiekanaal

Op de grens met de Mariapeel ligt het Defensiekanaal of Peelkanaal. Het werd in 1939 in de Peel gegraven en was vanaf Griendtsveen onderdeel van de Peel-Raamstelling. Het kanaal reikt tot de Raam, een riviertje boven Mill. Het deed dienst als afwateringskanaal en als antitankgracht, waardoor het al snel de naam Defensiekanaal kreeg.

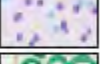

Het Defensiekanaal is een typisch Nederlands economisch product. Het was door Defensie gewenst, maar omdat het door werklozen werd aangelegd, betaalden andere departementen mee. Zo werden meerdere vliegen in één klap geslagen.

Oprijlaan naar het Kerkhof

Aan de Patersstraat ligt een klein kerkhof. Hierop is een laan van coniferen geplaatst: Californische cipressen. In de jaren '70 van de vorige eeuw werden deze coniferen veel gekweekt en aangeplant als haag. Als laanbeplanting zien we deze minder vaak en is het wel bijzonder. Op begraafplaatsen worden wel vaker coniferen ofwel 'wintergroene' bomen aangeplant. Dit als symbool van eeuwigheid.

EVERTSOORD

- Middenpeelweg; hoofdontsluiting
- Defensiekanaal; onderdeel van Peel-Raamstelling
- Peelloop; hoofdwatergang (mondt uit in de Grote Molenbeek bij Ulfterhoek)
- Veenontginning; recht patroon van wegen met karakteristieke bebouwing, erf- en laanbeplanting en sloten. Open landschap met grasland
- Dorpskern; groen knooppunt met maatschappelijke functies
- Natuurgebied Mariapeel
- Bosgebied (Schatberg) met landduinen
- Hoogspanningsleiding (goed zichtbaar en daardoor markant in het landschap)

5.5 GRIENDTSVEEN

5.5.1 DE PAREL VAN DE PEEL

Het Griendtsveen van nu is een lieflijk dorpje met zeshonderd inwoners, midden in de Peel. In scherp contrast daarmee was de Peel van vroeger een welhaast ondoordringbaar, woest gebied van hoogveen en heide tussen Brabant en Limburg. Dit gebied was zowel vriend als vijand van de mens. Nuttig om schapen te weiden, om plaggen en turf te steken of om bijenvolken te houden. Maar ook onafzienbaar, kaal, moerassig en gevaarlijk. Dominee Craandijk schrijft nog in 1878: “de van ouds beruchte Peel, [...] een tooneel van woeste verlatenheid, zoover ons oog kan rondzien.”

De woeste Peel is pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw ontgonnen. De aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Venlo en een Peelkanaal op de grens van Brabant en Limburg hebben daarbij geholpen. In 1853 koopt Jan van de Griendt van de gemeente Horst de eerste Peelgronden voor vervening. De Maatschappij Van de Griendt wordt opgericht en er worden fabrieken gebouwd waar het veen tot strooisel en later tot turfbriketten wordt verwerkt. De Maatschappij bepaalt alles in die tijd. Behalve fabrieken, bouwt ze tussen 1889 en 1905 een veenkolonie met bijbehorende infrastructuur, fabrieken, woningen en collectieve voorzieningen.

Het bijzondere van Griendtsveen was de afgelegen ligging van het bedrijfsdorp dat geheel gericht was op delfstofwinning. Dat betekende dat ook collectieve voorzieningen (kerk met kerkhof, pastorie, Catharinagesticht voor ziekenzorg, marechausseekazerne met gevang, openbare lagere school, herberg, verpoosruimten, winkels, postkantoor, paardenstallen etc) vanuit de onderneming werden ontwikkeld in een door de Engelse beweging van de *Arts and Craft* geïnspireerde uniforme ‘dorpsstijl’. Alle ruimtelijke elementen in het gehele dorp werd zo een onderdeel van de sociaal-economische doelstellingen van de onderneming.

In de ruimtelijke structuur herkent men de sociale hiërarchie die in het dorp gold. Centraal in de tuinstad-achtige bebouwing staat de villa Sphagnum waar de familie Van de Griendt woonde. In de ‘twaalf apostelen’ woonde het hogere personeel, de vaste arbeiders in de ‘nieuwe kazerne’. De seizoenarbeiders werden ondergebracht in houten keten in de Peel. Later verrezen ook kleine tuinbouwboederijtjes op de afgegraven percelen veen aan de toegangswegen van het Peeldorp. Nu het veen weg was, moesten ook de restanten nog gewin brengen.

In feite was het een gemeenschap op zichzelf, die tot 1956 bedrijfsbezit was. Ook in cultuurhistorisch en ruimtelijk opzicht was 1956 een duidelijke cesuur, waarna een aantal ingrepen werden gedaan die vanuit de hedendaagse historische afstand spijtig zijn. Juist de mix van een traditioneel lineair (Noord-Nederlands) veenkoloniaal bedrijf, vermengd met kenmerken van een fabrieksdorp, maakt deze Zuid-Nederlandse nederzetting voor hoogveenexploitatie uniek. Ondanks dat de focus lange tijd lag op de bijzondere woon- en werkomstandigheden, werd Griendtsveen al vroeg als cultuurhistorisch uniek en waardevol erkend, waarna het in 1996 als nationaal beschermd dorpsgezicht werd gewaardeerd.

5.5.2 Waardevolle bebouwingen

rijksmonumenten

1. Half Twaalfse Brug, bij Sphagnumweg 5
De Half Twaalfse Brug is een ophaalbrug van het Hollandse type (met hameipoort) die haar naam ontleent aan haar oorspronkelijke ligging tussen sluis elf en twaalf over de Zuid-Willemsvaart in het Brabantse Someren. De brug is in 1876 verplaatst naar Griendtsveen. De hameipoort van de brug is voorzien van neogotische ornamenten en dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de negentiende eeuw. In 1948 is oorlogsschade aan de brug hersteld. In 1988 is de handaandrijving van de lier vervangen door een hydraulische aandrijving. De brug heeft een doorvaartwijdte van 8 meter 25.

2. Villa Sphagnum, Sphagnumweg 7
In 1897 laten de Van de Griendts, de stichters van Griendtsveen, centraal in het dorp een representatief woonhuis bouwen. Architect Jacques van Groenendael ontwerpt een villa in traditionalistische stijl die de naam Sphagnum, veenmos, krijgt. Op korte afstand ervan liggen de Villa Erica en de woningen voor het hogere personeel. In 1900 maakt Louis Kooken een plan voor een ingrijpende verbouwing met elementen uit de chaletstijl. De fabrikantenwoning is een symbool van de sociaaleconomische en industriële ontwikkeling eind negentiende, begin twintigste eeuw en herinnert aan de bloeiperiode van de turfstrooiselindustrie. De beeldbepalende villa is onderdeel van het beschermd dorpsgezicht Griendtsveen.

3. Villa Erica, Sphagnumweg 5
Eind 1900 ontwerpt Kooken de kleine villa, of Villa Erica. Het huis is bestemd voor een van de topfunctionarissen van de Maatschappij Griendtsveen. Het bevindt zich in de hiërarchie tussen de grote villa en de woonhuizen Sphagnumweg 2 en 4, die ook voor hoge functionarissen werden gebouwd. Peelkolonie Griendtsveen was in bebouwing en ruimtelijke structuur dus hiërarchisch opgebouwd: van grote villa, via de kleine villa's, de twaalf Apostelwoningen, de arbeiderswoningen en het schaftlokaal naar de arbeidersketen in het veen. Villa Erica heeft een veelhoekig grondplan, twee

bouwlagen en twee haaks op elkaar staande wolfsdaken. Alle gevels zijn wit gesaust.

4. Apostelwoning, Apostelweg 2
Aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw besluit de Maatschappij Griendtsveen tot uitbreiding van het aantal woningen voor het hogere personeel in de kolonie. Het plan is van de Eindhovense architect Louis Kooken, eigenaar van Architectenbureau Kooken en sinds 1899 ook gemeentearchitect van Eindhoven. In samenspraak met de Maatschappij plant Kooken een nieuw wijkje tussen de grote villa en het industrieterrein aan het spoor. De twaalf woningen die hier worden gebouwd, gaan in de volksmond De Twaalf Apostelen heten. Op Apostelweg 2 wordt op 19 juli 1906 Wim van Doorne geboren, medeoprichter van DAF. (Zie ook de beschrijvingen bij de overige Apostelwoningen.)

5. Apostelwoning, Apostelweg 4
In het archief van architect Kooken bevinden zich diverse studies voor de Apostelwoningen in Griendtsveen. Zijn ontwerp uit november 1899 in traditionalistische stijl met elementen van de Engelse landhuisstijl wordt door de Maatschappij Griendtsveen gekozen. Er zijn twee typen in te onderscheiden: met of zonder wolfsdak. De woningen zijn in de lente en zomer van 1900 gebouwd door aannemer Rooyakkers uit Deurne voor 1.689,00 gulden per stuk. De Maatschappij eiste nadrukkelijk dat hij alleen goede materialen zou gebruiken. Van de twaalf Apostelwoningen zijn er tien bewaard gebleven, waarvan een aantal redelijk gaaf.

6. Apostelwoning, Apostelweg 6
De basis van het ontwerp voor de Apostelwoningen is een L-vormig grondplan. Ze hadden allemaal een bouwlaag plus dakverdieping, afgedekt met een zadeldak, al dan niet met wolfseinden. De voorliefde van Kooken voor een ambachtelijke bouwstijl blijkt uit details van de Apostelwoningen, zoals de houten gevelbekleding, de schuin aflopende dakkapellen, de sierlijke aanzetten van de schoorstenen, het siermetselwerk in de boogvelden boven ramen en deuren, de luiken en eventueel ook de wolfseinden. Het ambachtelijke en landelijke karakter van de woningen wordt nog versterkt

doordat ze op grote, tegenwoordig weelderig begroeide kavels liggen.

7. Apostelwoning, Ericaweg 6

Rond 1900 wordt landexploitatie voor de Maatschappij Griendtsveen steeds belangrijker. Ook wil de Maatschappij de turfbrikettenfabricage ter hand nemen omdat die meer toekomstperspectieven biedt dan strooiselproductie voor stallen. Paarden worden immers langzaam maar zeker verdrongen door stoommachine en verbrandingsmotor. Behalve de bouw van een nieuw fabriekscomplex is ook de realisatie van de twaalf Apostelwoningen een manifestatie van die dadendrang. Van de oorspronkelijk twaalf Apostelwoningen resteren er nog tien, waarvan een aantal nog redelijk gaaf is. Samen met Villa Erica en Villa Sphagnum hebben ze ensemblewaarde omdat hier de top van de Maatschappij woonde.

8. Voormalige pastorie, Helenaveenseweg 50

Tegelijk met de Sint-Barbarakerk laat de Maatschappij Griendtsveen ook een rectorwoning bouwen. Net als de kerk is ze van de hand van Jacques van Groenendael. Het rectoraat wordt gebouwd in de stijl van het traditionalisme met lichte invloeden van de chaletstijl. Het pand heeft onder meer fraai siermetselwerk in de vulstukken boven ramen en deuren, speklagen en een topgevel met houten beschot op consoles. Van 1895 tot 1903 blijft Griendtsveen een rectoraat onder de vleugels van de parochie van de Heilige Josef in Horst-America. Daarna wordt het verheven tot een zelfstandige parochie.

9. Sint-Barbarakerk, Helenaveenseweg 48

Vanaf 1891 wordt in Griendtsveen de mis gelezen in een klaslokaaltje. Dat wordt echter door velen ongewenst gevonden. Om daar verandering in te brengen én om de arbeidsrust te bevorderen en een barrière op te werpen tegen het opkomende socialisme, doneert de Maatschappij Griendtsveen geld en grond voor een kerkgebouw. Dat wordt in 1895 gebouwd naar een ontwerp van architect Jacques van Groenendael. Hij ontwerpt een zaalkerkje in de stijl van het traditionalisme met neogotische stijlkenmerken. De kerk wordt gewijd aan de Heilige Barbara, onder andere beschermvrouw

van de delfstofwinners. In 1947 krijgt de kerk vier, door Charles Eijck ontworpen spitsboogvormige altaarvensters.

10. Voormalig klooster met gasthuis, Helenaveenseweg 54

In 1903 wordt op een perceel grond van het kerkbestuur aan de Helenavaart het Liefdegesticht gebouwd. Het biedt onderdak aan een klooster in de linker vleugel en een bewaarschool en een ziekenboeg in de rechter. Het geld voor de bouw wordt gedeeltelijk door de Maatschappij Griendtsveen opgebracht. Het Liefdegesticht wordt gebouwd in de stijl van het traditionalisme. Ofschoon het gebouw in details herinnert aan Kookken is het niet zeker of hij voor het ontwerp verantwoordelijk is. Pas in oktober 1904 komen er zusters naar Griendtsveen. Het zijn franciscanessen uit Veghel die een jaar eerder nog voor de eer hadden bedankt.

11. Ophaalbrug Kanaalweg, Kanaalweg bij 1

De ophaalbruggen aan de Kanaalweg, de Apostelweg en de Ericaweg zijn alle drie van het Amsterdamse type. De brug aan de Kanaalweg is van het type A1. Het Amsterdamse brugtype is een in 1903 in Amsterdam ontwikkelde, in staal uitgevoerde ophaalbrug, met als belangrijkste kenmerk dat de hameipoort ontbreekt. De balans scharniert tussen twee los van elkaar staande hameistijlen. Koppelingen tussen de balansarmen geven de balans zijn stevigheid. Overigens zijn bij de ophaalbruggen in Griendtsveen wel trekstangen tussen de hameistijlen aangebracht. De constructie van de brug is niet meer geheel authentiek.

12. Ophaalbrug Ericaweg, Ericaweg bij 1

Stalen ophaalbrug aan de Ericaweg in Griendtsveen. De in totaal vier monumentale ophaalbruggen in Griendtsveen zijn omstreeks 1905 gebouwd. Ze dienden en dienen voor de toegankelijkheid van het door Peelkanalen doorsneden dorpsgebied. Deze brug is van het Amsterdamse type A2, zonder hamei. De hameistijlen worden gesteund door schoren van rondstaal in de langs- en in de dwarsrichting en worden bekroond door tentdakvormige metalen kapjes. Het val (brugdek) heeft een stalen draagconstructie met een houten dek. De constructie van deze omstreeks 1990

gerestaureerde brug is waarschijnlijk oorspronkelijk.

13. Ophaalbrug Apostelweg, Apostelweg bij 1
Stalen ophaalbrug van het Amsterdamse type A1. De eerste brug van het Amsterdamse type is in 1903 gebouwd. Het was de eerste stalen ophaalbrug in Nederland. Voor die tijd werden ijzeren bruggen gemaakt van giet- of welijzer. Volgens de definities hangt het val bij bruggen van het Amsterdamse type met ijzeren stangen aan de balans, maar bij de bruggen in Griendtsveen zijn kettingen gebruikt. De bruggen van het Hollandse type werden met de hand bediend, het Amsterdamse type was daarvoor te zwaar. De bediening gebeurde daarom oorspronkelijk met een windwerk.

14. Kazemat K26, Deurneseweg (nabij de spoordijk)

In 1939 is de Peel-Raamstelling aangelegd, een verdedigingslinie van de Zuid-Willemsvaart bij Weert tot aan de Maas bij Grave. Ze is al op 10 mei 1940, de dag van de Duitse inval, doorbroken. De Peel-Raamstelling maakte gebruik van natuurlijke waterlopen, kanalen en de veenmoerassen van De Peel. Waar die verdediging werd doorbroken, bijvoorbeeld door een spoordijk, waren extra verdedigingswerken nodig, de zogenaamde accesverdediging. Er werden bijvoorbeeld kazematten geplaatst, zoals bij de spoordijk in Griendtsveen. Daar ligt direct aan de noordzijde van de spoorlijn Eindhoven-Venlo de S-kazemat K26, ongeveer 500 meter vooruitgeschoven ten opzichte van de eigenlijke verdedigingslinie. (Zie ook de beschrijvingen bij de overige kazematten.)

15. Kazemat K27, IJsselsteijnseweg

Direct ten noorden van de spoorlijn Eindhoven-Venlo staat in de bocht van de weg die de spoorlijn kruist de S-kazemat K27. Hij maakt onderdeel uit van de accesverdediging van de Peel-Raamstelling, maar ligt niet vooruitgeschoven. De kazemat ligt aan het verbindingswater tussen enerzijds het (noordelijke) Defensie- of Peelkanaal en een kanalenfork ten zuiden van de spoorlijn met vertakkingen naar het Deurnes Kanaal, de Helenavaart en de Peelkanalen ten oosten van Griendtsveen. De kazemat K27 kon in oostelijke

richting vuur uitbrengen, ook op de spoorlijn. Hij vertoont geen sporen van gevechtshandelingen, maar is wel verzakt.

16. Kazemat K28, Grauwveenweg

Ten noorden van de spoorlijn Eindhoven-Venlo ligt aan de Grauwveenweg de S-kazemat K28. Binnen de gelaagde opbouw van accesverdediging maakte hij deel uit van de meest vooruitgeschoven gordel van de Peel-Raamstelling op ongeveer 1500 meter ten oosten van de eigenlijke linie. Deze kazemat verdedigde specifiek de Grauwveenweg en de spoordijk in oostelijke richting. Net als de andere kazematten in Griendtsveen is hij van het S-type, vanwege de drie schietgaten ook wel 'stekelvarken' genoemd. De bewapening bestond uit een lichte mitrailleur. Kazematten van dit type waren kwetsbaar voor directe treffers op een van de grote schietgaten, maar dit exemplaar is gaaf bewaard gebleven.

17. Kazemat K29, Kanaalweg

Aan de oostelijke rand van Griendtsveen staat S-kazemat K29. Binnen de gelaagde opbouw van de accesverdediging van de Peel-Raamstelling maakt de kazemat deel uit van de meest oostelijke, vooruitgeschoven verdedigingsgordel, ongeveer 1500 meter ten oosten van de eigenlijke linie. Kazemat K29 lag aan een Peelkanaal dat was geïntegreerd in de verdedigingswerken en controleerde daarnaast het kruispunt van de Lavendellaan en de Kanaalweg. Behalve vanwege hun rol in de militaire geschiedenis zijn de kazematten ook vanuit architectuur- en bouwgeschiedenis van belang vanwege het bijzondere materiaalgebruik en de toepassing van moderne bouwtechnieken, zoals gewapend beton.

18. Turfstrooiselfabriek, Deurneseweg 2

Tot het einde van de negentiende eeuw is turfstrooisel het belangrijkste product van de Maatschappij Griendtsveen. Omdat het veel meer vocht opneemt dan het voorheen gebruikte stro wordt het veel gebruikt in de paardenstallen van onder andere tramwegmaatschappijen en het leger. Veel van het turfstrooisel dat de Maatschappij Griendtsveen produceert, is bestemd voor de export, vooral naar Engeland. In de turfstrooiselfabriek wordt het grauwveen vermalen, in balen geperst en gereedgemaakt voor transport. Vandaar de ligging aan het spoor.

Wat nu de Turfstrooiselfabriek heet, is het laatste restant van het grote fabriekscomplex dat hier vroeger heeft gelegen.

19. Kantoor Van de Griendt, Deurneseweg 1
Tegelijk met de apostelwoningen laat de Maatschappij Griendtsveen ook een nieuw bedrijfskantoor – en het postkantoor – bouwen. Beide kantoorpanden worden met de apostelwoningen als één project aanbesteed. Aannemer Rooyakkers voert het werk uit. Het oude kantoor – het Groene Huis – lag bij het oude fabrieksterrein, het nieuwe wordt dicht bij het fabrieksterrein aan het spoor gebouwd. Ook dit gebouw heeft weer alle kenmerken van Kookens ambachtelijke architectuur in de stijl van het traditionalisme. Het gebouw heeft een rechthoekige plattegrond, een bouwlaag en een wolfsdak in lengterichting. De voorgevel is symmetrisch ingedeeld met de ingangspartij centraal.

20. Voormalige schaftlokaal, Lavendellaan 25
Terwijl aannemer Rooyakkers nog bezig is met de bouw van de apostelwoningen en de kantoren krijgt hij nog een tweede opdracht van de Maatschappij Griendtsveen: hij moet binnen vijf weken (!) een schaftlokaal met veestal opleveren. Het ontwerp ervoor is in de stijl van het traditionalisme en door architect Kooken in april 1900 voltooid. Het gebouw is niet alleen bedoeld

als schaftruimte voor de fabrieksarbeiders. Boven is slaapruijnte voor ongeveer honderd losse arbeiders. In vergelijking met de keten in het veen is deze behuizing uiterst comfortabel en waarschijnlijk is ze alleen bedoeld voor tijdelijke fabrieksarbeiders. Achter het gebouw wordt de veestal gebouwd.

21. Voormalig postkantoor, Sint Barbarastraat 37
In 1799 werd naar Frans voorbeeld een landelijke postdienst opgericht en werd in Nederland het eerste postkantoor geopend. In 1901 krijgt ook Griendtsveen een postkantoor, met woonhuis voor de postbode. Aannemer Rooyakkers bouwt het voor 3.021,00 gulden. Het Griendtsveense postkantoor wordt in de stijl van het traditionalisme gebouwd naar een ontwerp van architect L. Kooken uit Eindhoven. Het sluit qua bouwstijl aan bij de andere bouwwerken die Kooken voor de Maatschappij Griendtsveen ontwerpt. De openstelling voor het publiek heeft plaats op 4 september 1901. Het postkantoor is gebouwd aan de Helenavaart, waar ook de andere gemeenschappelijke voorzieningen van het dorp zijn gesitueerd.

Gemeentelijke monumenten

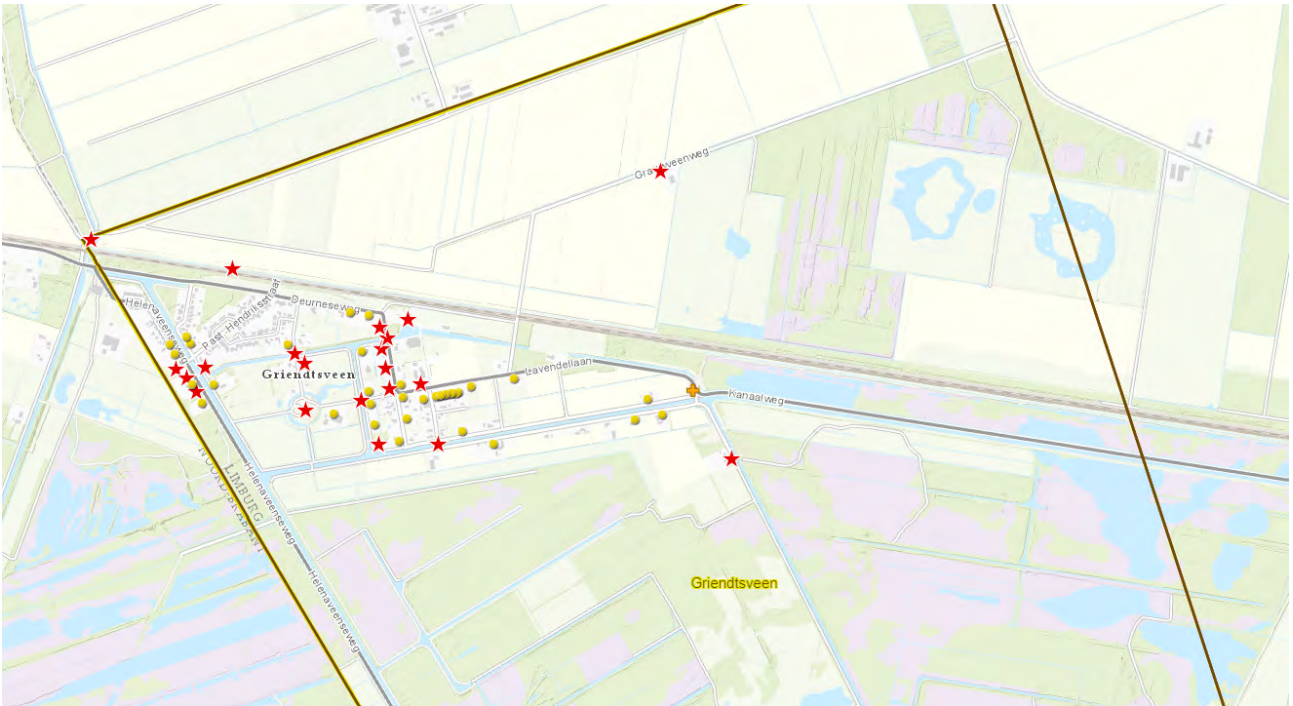
In Griendtsveen zijn geen gemeentelijke monumenten aangewezen.

Karakteristieke panden:

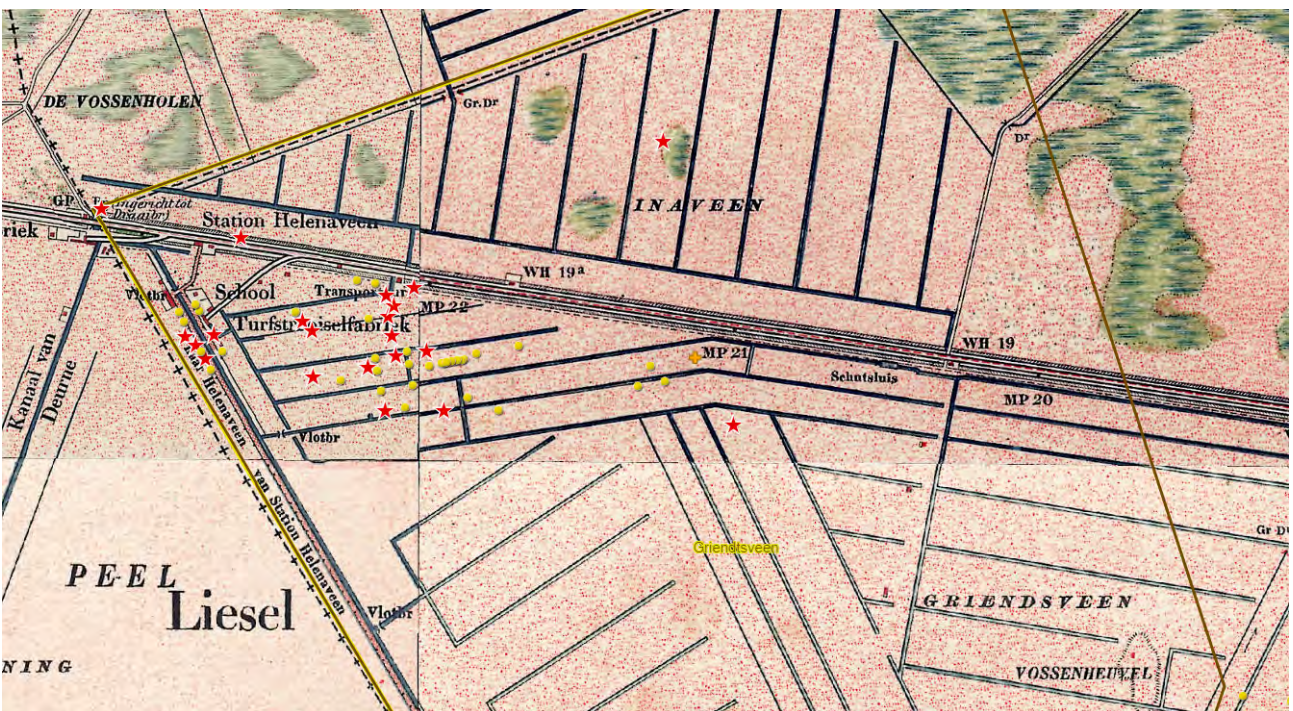
Deze lijst is samen gesteld uit de lijst MIP-panden, een inventarisatie van monumentale panden in de tweede helft van de vorige eeuw. Griendtsveen kent geen heemkunde vereniging. Deze lijst is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt nu 37 panden

1	Apostelweg 3
2	Apostelweg 5
3	Apostelweg 7
4	Apostelweg 20
5	Deurneseweg 7
6	Deurneseweg 9
7	Ericaweg 1
8	Ericaweg 3
9	Ericaweg 4
10	Ericaweg 5
11	Helenaveenseweg 44
12	Helenaveenseweg 46
13	Helenaveenseweg 52
14	Helenaveenseweg 62
15	In de Paardestal 10
16	In de Paardestal 12
17	In de Paardestal 14
18	In de Paardestal 16
19	In de Paardestal 18
20	In de Paardestal 2
21	In de Paardestal 20
22	In de Paardestal 4
23	In de Paardestal 6
24	In de Paardestal 8
25	Kanaalweg 6
26	Kanaalweg 7
27	Kanaalweg 16
28	Kanaalweg 18
29	Kanaalweg 27
30	Lavendellaan 26
31	Lavendellaan 54
32	Lavendellaan 62
33	Sphagnumweg 2
34	Sphagnumweg 9
35	St. Barbarastraat 31
36	St. Barbarastraat 35
37	St. Barbarastraat 39

2020

1900

Spreading van de objecten in Griendtsveen

5.5.3 Landschapsbeschrijving

De jonge geschiedenis van een veenkolonie

Lang was de Peel door veengroei onaantrekkelijk voor bewoning. Tot halverwege de 19e eeuw lagen hier twee grote plassen, het Soemeer en het Broemeer. Daar tussendoor is in 1716 de grens tussen Brabant en Limburg getrokken. Een grenspaal met de opschriften *Brabantia* en *Gelria* staat er nog steeds.

Aanvankelijk werd in de Mariapeel, net als de meeste andere Peelgebieden, door boeren op kleinschalige wijze turf gedolven. Zo ontstonden de complexen van zogenaamde boerenkuilen langs lange Peelbanen, wegen die nodig waren om de turf per kar af te voeren. Een gebied waar deze kleinschalige turfafgravingen met boerenkuilen nog aanwezig zijn, is het Grauwveen aan de noordzijde van de spoorlijn. Een mooi voorbeeld van zo een lange weg of peelbaan is de Helenaveenseweg.

Nadat het gebied werd ontsloten met kanalen en spoorweg werd grootschalige exploitatie van het veen mogelijk. Na Helanaveen (1853) werd in 1885 de veenkolonie Griendtsveen gesticht. Met een structuur van wijkenstelsels een variant op de Gronings-Drentse kanaal-veenkoloniën. In Griendtsveen vinden we echter niet de gebruikelijke veenkoloniale lintbebouwing maar een geconcentreerd dorp dat verwantschap vertoont met fabrieksdorpen. Een typische stedelijke concentratie van werknemers van hetzelfde bedrijf, maar dan met een ruime opzet en een landelijke aanblik. Zo werd het dorp Griendtsveen onder architectuur ontworpen. Een groot deel van de gebouwen is nog gaaf. Samen met de turfkanalen, de gietijzeren bruggen en de nabijgelegen veenrestanten vormt het een uniek complex en is dan ook een Rijksmonument.

Ook het gaffelpatroon (drietand-structuur) van wijken/sloten is kenmerkend voor de Peel. Een overgang werd gemaakt naar het winnen van turfstrooisel waarvoor alleen de bovenste veenlaag werd gebruikt. In de Peel zijn daardoor nauwelijks dalgronden aangemaakt. De vervinging in het Mariaveen is ouder dan die in de Driehonderd Bunder en de Horster Driehoek.

Van delfstofwinning naar natuurgebied

Ontginning van verveende gebieden viel niet altijd mee. Omdat de bovenste veenlaag tot strooisel was verwerkt was de aanmaak van dalgronden onmogelijk. Her en der lagen restanten zwartveen waarop water bleef staan en waarin planten slecht wortelden. Problemen leverden ook de restanten van boerenkuilen en de stukken kienhout. Onzekerheden waren er over de cultuurtechnische mogelijkheden voor landbouwbedrijven, daling van werkeloosheid en behoefte aan landbouwgrond. De druk op het behouden van natuurgebieden was gestegen. Als compensatie voor het grote verlies aan natuurgebied door de ruilverkaveling Lollebeek werd daarom de Horster Driehoek aan de staat overgedragen als recreatie en natuurgebied (1963). Ook het gebied Grauwveen aan de noordzijde van de spoorlijn werd niet in cultuur gebracht en is in beheer van Staatsbosbeheer. Aardkundig een bijzonder gebied met afwisselend droge en natte heide, hoogveenresten en de ontwikkeling van een eiken-berkenbos met o.a. adelaarsvaren.

Aan de randen van het dorp liggen grotere percelen die in gebruik zijn als landbouwgrond. Indertijd de akkers voor het verbouwen van voedsel voor de inwoners van het dorp.

De Mariapeel, ten zuiden van Griendtsveen, op het grondgebied van Evertsoord, werd gevrijwaard van grootschalige veenontginning en wordt beheerd als natuurgebied. Samen met de Horster Driehoek en het Grauwveen onderdeel van de het Natura 2000-gebied Deurnsche Peel & Mariapeel.

Bijzondere lijnen en plekken

Villa Spagnum

Centraal in het dorp ligt de Villa Spagnum. Gebouwd op het kruispunt van de Lavendellaan en de Spagnumweg. Beide wegen met laanbeplanting zijn doorgetrokken tot aan de omringende Sint Barbarastraat. Rondom het woonhuis is een landschappelijke tuin met boomgroepen, rododendron struiken en een "gracht" in een ronde vorm. Zeer markant is de grote bomengroep met Amerikaanse eiken aan de noordzijde van de villa. Door de omringende open weilanden rondom het huis vormt deze bomengroep een herkenningspunt in de omgeving. Villa, tuin, laanstructuren en omringende landbouwpercelen vormen samen een landgoed met een bijzondere planmatige inrichting.

Kanalen en lanen

Beeldbepalen zijn in Griendtsveen de lanen, langs de kanalen en wegen, aangeplant met Amerikaanse eiken. Aangeplant in een tijd dat deze boom veel werd toegepast als boom voor lanen en bosaanplant. Met name in de herfst als het blad van deze bomen naar oranje-rood verkleurt levert dit prachtige beelden.

Kerk en begraafplaats

Langs de Helenaveenseweg werden de gebouwen geplaatst met een maatschappelijke functie zoals school, kerk, pastorie en klooster. Net als bij de vele kruisen en kapellen in de omgeving wordt het kerkgebouw gemarkeerd met een bijzondere boom. In Griendtsveen is gekozen voor een roodbladige esdoorn. De aangrenzende begraafplaats omzoomd met monumentale bomen is een plaats van rust en cultuurhistorie. Namen op de graven geven informatie over de families die in het dorp hebben gewoond en gewerkt.

GRIENDTSVEEN

Karakteristieke bebouwing en monumenten

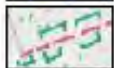
Orthogonale indeling van kanalen en lanen (m.n. Amerikaanse eik)

Spoorlijn Eindhoven - Venlo en evenwijdig hieraan Griendtsveenkanaal (transport turfwinning naar vml. station/overslagplaats)

Veenlandschap (o.a. ontginningstype drietandstructuur) niet in cultuur gebracht, vormt aaneengesloten natuurgebied met de Deurnsche Peel

Veenlandschap na ontvening in cultuur gebracht voor agrarisch gebruik. Gied loopt in noordelijke richting door op grondgebied van Venray (Ysselsteyn)

5.6 GRUBBENVORST

5.6.1 DE PAREL AAN DE MAAS

Grubbenvorst staat sinds enkele decennia te boek als aspergedorp. Het is ontegenzeggelijk waar dat een aanzienlijk deel van het landbouwareaal van het dorp in beslag wordt genomen door asperges. Toch zou het onjuist zijn te denken dat Grubbenvorst louter agrarisch is. Van oudsher was het dat wel, maar de afgelopen halve eeuw is de 'Parel aan de Maas' danig van karakter veranderd. Van een dorp waar werd gewoon én gewerkt, is Grubbenvorst een dorp geworden waar vooral wordt gewoon, terwijl elders, veelal in het nabijgelegen Venlo, wordt gewerkt.

Grubbenvorst heeft een geschiedenis van meer dan duizend jaar. Bij een bron ontwikkelde zich een dorpskern met een kerk die op z'n minst uit het einde van de elfde eeuw dateert. De oude dorpsontwikkeling vond plaats binnen de driehoek van Venloseweg-Pastorsstraat-Lottumseweg, dat doorsneden werd door de centrale as van de Dorpsstraat, die naar de kerk leidde. Doordat de bebouwing zich concentreerde aan deze wegen ontstond ook een driehoekige open ruimte (thans Pastoor Vullingsplein). Ten zuidoosten van het dorp strekte zich een groot akkercomplex uit. Het dorp heette eerst Vorst (verwijzing naar zeer oud vorstelijk jachtdomein) dat in de vijftiende eeuw veranderde in Grubbenvorst, met verwijzing naar het kasteel Gribben. De oudst bekende vermelding van deze versterking dateert uit 1272. De resten van wat tegenwoordig Het Gebroken Slot heet, liggen ten zuiden van de dorpskern, op een kunstmatige heuvel (motte) aan de Maas.

Een tweede bewoningskern ontstond oostelijk aan een oude Maasmeander. Het waren vooral aanzienlijke bouwwerken (Kaldenbroek, Lovendaal, Steegh, Bisweide) die hier gesitueerd waren bij grazige weiden.

Vanaf de Franse tijd vormden de tot dan toe zelfstandige bestuurlijke eenheden Grubbenvorst en Lottum samen één gemeente. De burgemeester zetelde in het in Grubbenvorst gelegen gemeentehuis. Sinds 2001 behoort Grubbenvorst tot de gemeente Horst aan de Maas. Het dorp telt momenteel omstreeks vijfduizend inwoners.

5.6.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

1. Huis De Steegh, Broekeindweg 3

De Steegh is een herenhuis dat in oorsprong waarschijnlijk uit de zestiende eeuw dateert. Omstreeks 1750, toen de familie Rhoe d'Obsinnich eigenaar was, heeft het zijn huidige vorm gekregen. De omlijsting van de ingang is kenmerkend voor de destijds in zwang zijnde Lodewijk XV-stijl. Rond 1800 kwam het huis in bezit van Petrus van den Mortel, burgemeester van Grubbenvorst. Hij liet aan weerszijden van het voorplein twee bijgebouwen optrekken en is vermoedelijk ook verantwoordelijk voor de windvaan met opschrift 1802 op de dakruiter. Vanaf het einde van de negentiende eeuw diende het huis als meisjesschool. Inmiddels is De Steegh privébezit

2. Boerderij Pedjeshof, Lottumseweg 24

De muurankers van de in baksteen opgetrokken boerderij Lottumseweg 24 vormen het jaartal 1848. Toch stond ze al in 1839 vermeld als Op de Zoom. Mogelijk is 1848 het jaar waarin eigenaar Leonard Coenders de boerderij heeft ver- of herbouwd. Een van zijn opvolgers gaf de boerderij in 1884 de naam Pedjeshof, een naam die ze, op een onderbreking tussen 1951 en 1978 na, nog steeds draagt. De gesloten boerderij bestaat uit twee vleugels aan weerszijden van een binnenplaats: aan de voorzijde de woning, aan de achterzijde het schuurgedeelte. De binnenplaats is bereikbaar via een inrijpoort. De Pedjeshof is sinds 1978 een rijksmonument.

3. De Zwaan, Pastoor Vullingsplein 7

De gebouwd door G. van Aerts, destijds secretaris van de Grubbenvorster schepensbank. Dit is gebeurd in 1796, getuige de muurankers in de voorgevel en een in de linker zijgevel aangebrachte vermelding. De muurankers in de nok van beide zijgevels geven de initialen van Van Aerts en zijn echtgenote weer. Het pand de Zwaan is een markant pand aan het Pastoor Vullingsplein in het centrum van Grubbenvorst. Het heeft altijd een horecafunctie gehad. De zaal is later aangebouwd en diende onder meer als repetitieruimte voor de plaatselijke harmonie.

Tegenwoordig is in De Zwaan een Chinees restaurant gevestigd.

4. Woning, Venloseweg 71

Het Gebroken Slot, een oorspronkelijk middeleeuwse burcht, werd na een verwoesting in 1585 nooit meer opgebouwd. Op de voorburcht van het voormalige kasteel werd in 1648 wel een hoog huis met zadeldak gebouwd. De muurankers van dit nog altijd bestaande huis getuigen hiervan. Aanleiding voor de bouw van het huis was dat de bezitters van het Gebroken Slot op deze manier hun heerlijke rechten veilig wisten te stellen. Het huis werd een pachthoeve. Het is nog steeds bewoond. Sinds 1968 staat het op de rijksmonumentenlijst.

5. Gebroken Slot, Venloseweg bij 71

Gebroken Slot is de benaming voor de restanten van kasteel Gribben. De oudst bekende vermelding van deze vierkante bakstenen burcht, gebouwd op een kunstmatige heuvel, dateert uit 1311. In de zestiende eeuw werd het kasteel tweemaal verwoest. Na de laatste verwoesting in 1585 is het nooit meer opgebouwd. Sinds Duitse troepen bij hun aftocht in 1944 hun stellingen in de burchtheuvel opbliezen, resteren alleen enkele brokstukken en wat overblijfsels van de omgrachting van de oorspronkelijke burcht. Aan het Gebroken Slot is een legende verbonden van een ontrouwe vrouw, de Witte Dame. Zij geldt tegenwoordig als beschermvrouw van Grubbenvorst.

6. Slottermolen, Venloseweg 73

De idyllisch gelegen Slottermolen is de voormalige watermolen van Grubbenvorst, die behoorde tot de nabijgelegen burcht Gribben. Het maalgedeelte van de molen dateert uit de veertiende eeuw. In 1849 liet Anton Receveur de vervallen molen herbouwen; een gevelsteen met het jaartal 1849 en de initialen A.R. getuigen hiervan. Daarna deed de molen tot aan het begin van de twintigste eeuw dienst als graan- en oliemolen. Na onder meer als restaurant te hebben gediend, werd de molen in de jaren zestig verbouwd tot woonhuis. Aan de dakkapel met dubbele deur boven de voordeur valt de oorspronkelijke functie nog te herkennen.

7. Wachtershuis 64, Sint Jansweg 1

Op 1 juni 1883 werd de door de Staatsspoorwegen geëxploiteerde spoorlijn Nijmegen-Venlo geopend. De Spoorwegwet van 1859 bepaalde dat baanvakken en overwegen moesten worden bewaakt. Met het oog daarop werden op het grondgebied van Grubbenvorst drie overwegwachterswoningen gebouwd naar een standaardontwerp. Alleen dat aan de Sint Jansweg (WH64) is bewaard gebleven. Zoals veel andere wachterswoningen is ook dit huisje in 1907 verbreed en verhoogd. Nadat het in de tweede helft van de twintigste eeuw zijn functie had verloren, kreeg het de bestemming van woonhuis. In 2002 werd het tot rijksmonument verklaard.

Gemeentelijke monumenten

1 Dorpsstraat 1, den Eikenboom

De voormalige boerderij “den Eikenboom” met jaartalankers “1711”, thans woonhuis en restant van aangebouwde schuur uit ca. 1900. De familie Van Hegelsom heeft het pand generaties lang bewoond en hier tevens een schenkerij gehad.

2 Dorpsstraat 3, woonhuis, voorheen winkel
Het woon- winkelhuis, thans woonhuis is ca. in 1925 gebouwd voor J. van Handel naast een bestaande werkplaats. De winkel bevond zich aan de linker voorzijde. Het aangrenzende vertrek aan de rechter voorzijde is als scheersalon gebouwd. Het pand is opgetrokken in traditionele bouwtrant en voorzien van spaarzame metselwerk accenten.

3 Dorpsstraat 5

Het woonhuis is in 1867 gebouwd voor het echtpaar Joannes A. Steegh en Margaretha van Hegelsom. De aangebouwde bedrijfsruimte aan de achterzijde, thans met champignoncellen

dateert waarschijnlijk uit het begin van de twintigste eeuw. Het vrijstaand pand bevindt zich in de oude kern van Grubbenvorst. De straat vormt de verbinding tussen marktplein en het veer over de Maas.

4 Dorpsstraat 14, kerk “O.L. Vrouwe Hemelvaart”

Nadat in november 1944 de oude rooms-katholieke kerk van Grubbenvorst door de Duitsers werd verwoest kreeg architect A.J.N. Boosten (1893- 1951) opdracht voor nieuwbouw op dezelfde plaats. Zijn ontwerp van 10 oktober 1948 werd door aannemer Gebr. Verstralen uit Venray uitgevoerd in 1951- 1952 en voltooid in 1955 met een westelijke klokkentoren.

5 Kloosterstraat 71A

6 Kloosterstraat 75 – 77

Woonhuis met aangebouwde stalling en werkplaats uit 1885, thans dubbel woonhuis. In het woonhuis is enige tijd een stationskoffiehuis gevestigd geweest. Aan de overzijde lag namelijk het station Grubbenvorst –Klooster dat van 1884 / 1888 tot 1935 in gebruik was (inmiddels gesloopt). De stalling werd mogelijk gebruikt door reizigers en/of bezoekers van de nabij gelegen klooster – pensionaat St. Ursula.

7 Lottumseweg 47 – 49 “KWEKERY DE COMERT”

Het pand annex “KWEKERY DE COMERT” thans dubbel woonhuis is ca. 1915 gebouwd. Het object is bijzonder vanwege de ontwikkeling van de landbouw. Door zijn voormalige bestemming, verschijningsvorm en opschrift (“KWEKERY DE COMERT”) herinnert het gebouw aan deze bedrijfstak die vanaf de 19de eeuw in de gemeente Grubbenvorst tot ontwikkeling kwam.

8 Pastoor Vullingsplein 1, voormalig gemeentehuis
Gemeentehuis, in 1937 -1938 gebouwd naar ontwerp van architect J.L. Grubben uit Blerick. De toegepaste traditionalistische bouwstijl wordt gekenmerkt door een sobere baksteenarchitectuur. Bij de hoofdentree in de voorgevel zijn de uitkragende geboorte – en sluitsteen uitgevoerd in natuursteen. De geboortestenen zijn voorzien van de opschriften: “INDIEN 'T GEMEEN U ROEPT” – “BEZORGT 'T ALS UW EIGEN”.

9 Pastoor Vullingsplein t.o. nr. 1
Muziektent, tussen 1930 en 1940 gebouwd (en vermoedelijk na de Tweede Wereldoorlog hersteld) nadat het gemeentebestuur in 1927 in aansluiting op het bestaande Marktveld een terrein hadden aangekocht voor de aanleg van een driehoekig plein: het huidig Pastoor Vullingsplein.

10 Pastoorstraat 5, pastorie
Deze R.K. pastorie is in 1860 gebouwd op de plek van een voorganger. Het vrijstaande pand bevindt zich aan de noordelijke rand van de oude kern. Het gebouw geeft nog steeds bijzonder uitdrukking aan het religieuze bewustzijn in Grubbenvorst. Een grote herkenbare pastorie met de opschrift “Pastory” en een ommuurde tuin in de dorpskern.

11 Pastoorstraat 9 – 11, Lottumseweg 12, het Schoutenhuis.
Grote dorpswoning, aanvankelijk bekend als “grootoord” en thans “Schoutenhuis” geheten , in 1794 gebouwd door Jacobus Bos die van 1776 - 1797 schepen van Grubbenvorst was. De jaarankers “1794” en het rijke sieranker met de initialen “ J B” in de oostgevel herinneren hier aan. Na de Franse tijd woonde hier zijn zoon P.J. Bos die schout was van Grubbenvorst en waarbij sedert 1800 ook Lottum behoorde.

12 Raaieind 3 “Middelraaij, Nieuw Soest”
Voormalige boerderij “Middelraaij- nieuw Soest” was vroeger ook café en tolhuis. De oorspronkelijke boerderij is gebouwd in het laatste kwart van de 19de eeuw en tijdens de twintigste eeuw enkele malen uitgebreid met bedrijfsruimten en een garage. Het pand heeft mogelijk een oude kern. Het vrijstaand pand bevindt zich in het buitengebied in het uiterste zuiden van de voormalige gemeente Grubbenvorst.

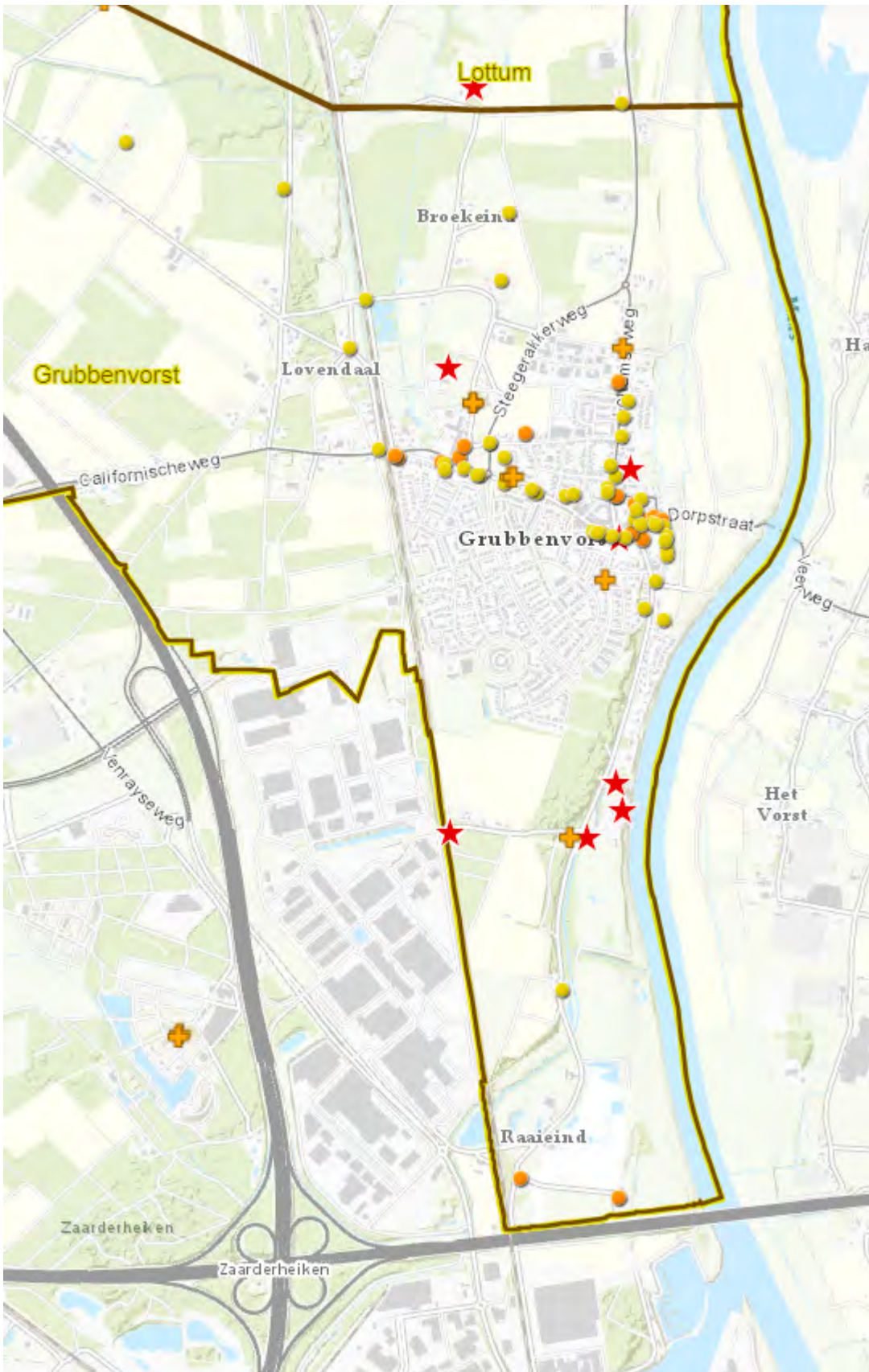
13 Raaieind bij nr. 1, Gedenkkruis
Het kruis is opgericht ter herdenking van de moord op Van Ghelabeek in januari 1467. Het kruis is een hardstenen Latijns kruis met aan de voorzijde een inscriptie waarvan de vertaling luidt “hier is vermoord metzer Willem van Ghelabeek Januari 1467”.

Karakteristieke panden

Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de historische kring Grubbenvorst- Lottum. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De lijst telt nu 58 panden

1. Broekeindweg 22	boerderij begin 20 ste eeuw
2. Broekeindweg ong.	
3. Den Anker	Het pand Bos stamt uit het midden van de 17e eeuw.
4. Dennenoord	Gebouwd door de Venlose familie Receveur
5. Dorpstraat 12	Santehuis. Volgens de ankers in 1780 gebouwd,
6. H. Hart school	In 1914 gebouwd als meisjesschool door de zuster Ursulinen.
7. Hambroek	Eeuwenoude boerderij. Wordt al in 1517 beschreven
8. Horsterweg 16	oorspronkelijke boerderij
9. Horsterweg 59,	Booms plaats Langgevel boerderij gebouwd in 1912
10. In Ghen Maes	Zeer oud pand van voor 1735.
11. Julianastraat 1	
12. Kapelanie	Eind 17e eeuw werd op deze plek de eerste kapelanie gebouwd.

13. Kerkstraat 7	
14. Kerkstraat 1	Oude woning naast de kerk. Al genoemd in 1735
15. Kerkstraat 11	
16. Kerkstraat 13	
17. Kerkstraat 9	Bouwjaar 1881,
18. Kloosterstraat	Gebouwd in 1908 door de fam. Van de Bercken
19. Kloosterstraat	Gebouwd in 1910.
20. Kloosterstraat	Gebouwd in 1908 door de fam. Beijers.
21. Kloosterstraat 1	Gebouwd in 1929 door de fam. Joosten.
22. Kloosterstraat 5	
23. Kloosterstraat 11	
24. Kloosterstraat 41	
25. Kloosterstraat 49	
26. kloosterstraat 57	voormalig schoenmaker
27. kloosterstraat 7	vooroologse statige woningen
28. Kloosterstraat 76	
29. kloosterstraat 9	vooroologse statige woningen
30. Lottumseweg 19	Bouwjaar 1911. Lang bewoond door fam. Bovee-v/d Meer
31. Lottumseweg 20-22	Bij Leenke. Van oorsprong een eenvoudige woning van 1830
32. Lottumseweg 31	Bouwjaar 1915
33. Lottumseweg 46	
34. Lottumseweg 54	
35. Lottumseweg 58	
36. Lottumseweg 15-17	Bouwjaar 1845.
37. Lovendaal 1	
38. Lovendaals Vaeren	Boerderij van voor 1830.
39. Mariaschool	In 1954 gebouwde Mariaschoolf.
40. Meelosebaan bij 22	Speeltuin, eind jaren 60 begonnen door Martinus Roeffen
41. Nieuw Californie	Gebouwd in 1911 door A. Coenen,
42. Nieuwe Erf	complex van twee boerderijen met kapel
43. Past Vullingsplein 14	Hotel Breidenbach, In 1774
44. Pastoor Vullingsplein 5	
45. Pastoorstraat 3	
46. Pastoorstraat 6-8	Gebouwd in 1904
47. Schoolstraat 10	
48. Schoolstraat 7	
49. Spoorstraat 5	
50. Veestraat	Een van de weinige overgebleven langhuizen
51. Venloseweg 22	In 1912 gebouwde maalterij
52. venloseweg 27	
53. Venloseweg 75	Gebouwd in 1913.
54. Weilust	Gebouwd in 1927
55. Witveldweg 18,	Hermanushoeve gebouwd in 1935
56. Witveldweg 60	ontginningsboerderij

Spreiding van de waardevolle panden

5.6.3 Waardevolle landschappen

Rivierenlandschap en beekdalen

Tussen Roermond en Arcen stroomt de Maas door een relatief smal en diep dal. Door de hoge oevers was er nauwelijks of geen overstromingsgevaar waardoor vestiging plaats vond zoals de kasteelhoeve het Gebroken Slot op de terrasrand direct aan de Maas. Met de opkomst van tol-inkomsten van passerende schepen in de 13^e eeuw een ideale locatie om inkomsten te verwerven. Ook het kerkgebouw ligt op een prominente plaats aan de rand. Bij wederopbouw na WOII is oude fundering bloot gelegd uit de 11^e eeuw. Kasteelheuvel en kerk waren hier vanaf de vroege middeleeuwen met elkaar verbonden en van invloed op de ontwikkeling van het cultuurlandschap.

Het Maasdal met rijke akkers en weilanden op hoger gelegen stroomruggen (weerd)

De beekdalen op het grondgebied van Grubbenvorst zijn onderdeel van het rivierenlandschap van de Maas. Liggend in lagergelegen oude maasarmen, evenwijdig aan terrasranden waar de rivier de Maas zich in het verleden heeft “ingesleten”. Vanaf de randen werden beekdal, oude rivierbedding en dus vruchtbare grond, en aanliggende akkerlanden ontgonnen.

De lage beekdalen in de oude Maasbeddingen waren weinig geschikt voor bewoning. Een uitzondering vormen kastelen die juist het water opzochten voor hun verdediging. Water in een gracht was eeuwenlang een noodzaak voor kastelen en omgrachte huizen. Mooi voorbeeld hiervan is de Broekloop die overgaat in de Lottumse Molenbeek met kasteel Kaldenbroek.

Aan de Maaszijde is een hoog akkercomplex (weerd) waardoor de beken over een lange bedding evenwijdig aan de Maas langs de terrasrand stromen, alvorens hierin uit te monden. In het zuiden is dit de Everlosebeek met Slottermolen. Watermolens stonden in de dalen vaak op korte afstand van kasteel of klooster.

Zowel het gebied met Broekloop en Molenbeek richting Lottum als de Everlosebeek met Slottermolen zijn opgenomen op de landelijke kaart met Groen Erfgoed (RCE). Het laatste gebied is inmiddels geïnventariseerd en omvat een landschap met oude boskernen, houtwallen en heggen en is met de kleur rood omkaderd. Kasteel Kaldenbroek is in beheer bij Stichting Het Limburgs Landschap. Hiermee wordt behoud van het omringende cultuurlandschap gewaarborgd.

Aan de noordzijde van het dorp ligt de Saldersbeek. Dit is een restgeul van de Maas en wordt door inwoners ook wel “Kleine Maas” genoemd omdat deze bij hoog water onder loopt.

De Gekkengraaf stroomt vanuit het westen door een bosgebied en mondt, samen met de Broekloop uit in de Lottumse Molenbeek. De naam “graaf” verwijst ernaar dat de waterloop is gegraven, dit voor ontwatering van heidevelden bij de Witveldhoeve.

Oude bouwlanden en dorpsuitbreiding

De oude bouwlanden liggen op de hoogste delen in de omgeving van de Maas of van een beek. Rondom Grubbenvorst met het kasteel Grebben lagen de akkercomplexen. In het noorden richting Houthuizen het complex Lovendaal met aan de randen grote boerderijen en landhuizen zoals De Steeg, Haambroek en Groenewoud. In het zuidwesten Het Reuvelt dat sinds de jaren '60 van de vorige eeuw volgebouwd is met nieuwbouw. Op het Lovendaal is naast woningbouw ook een bedrijventerrein. Een rondweg ontsluit beide “woon” akkers en komt samen op een grote rotonde aan de Kloosterstraat (voorheen Veestraat). Nieuwe structuren voorzien van laanbeplanting met een monumentaal karakter voor de toekomst. Aan de Steegakkerweg staat in de bocht bij de Hagelkruisweg een Beatrixboom, aangeplant in het geboortjaar 1938.

Op de grens aan de westzijde van het grondgebied van Grubbenvorst zijn een aantal oude kampnederzettingen. Nieuwe Berkt (13^e eeuw) op de grens met Sevenum en Nieuwe Erf op de grens met

Hegelsom zijn inmiddels opgenomen in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen van Green Port Venlo. Kampenontginning de Witveldhoeve is onderdeel geworden van heideontginning. Kenmerk hiervan zijn kleine akkers met een omwalling. Rondom de Witveldhoeve is nog een deel van deze oude omwalling aanwezig. Andere kampontginningen zijn er in het zuiden richting Venlo, Grootraaij en Kleinraaij. Door aanleg van de A67 en recente ontgronding is dit cultuurlandschap verdwenen.

Restanten van stijlranden, veelal aangeplant met houtwal zijn, verspreid, herkenbaar aanwezig. Op de Grootraaij (Raaijend) aan de zijde van de Maas, en aan de noordrand van Reuvelt langs de achterzijde van de woningen aan de Kloosterstraat en aan de Burg. van Kempenweg voorbij het spoor.

De oude veldweg, Reuveltweg, is nu een directe route van en naar het dorpscentrum. De Burgemeester Cremerstraat is een brede laan en onderdeel van de nieuwe hoofdontsluiting aan de westzijde van het dorp. De straat verbindt het groene knooppunt rondom het voormalige kloostercomplex, thans zorgcentrum, met de hoger gelegen nieuwbouw op het Reuvelt.

Heideontginningen en Bossen

In de geschiedenis van Grubbenvorst spelen bossen een belangrijke rol. Zo duidt de naamgeving 'Vorst' op de term 'foreest' welke dateert uit de middeleeuwen voor vorstelijke jachtterreinen.

Bebossing was in de 19^e eeuw de beste manier om heidegrond rendabel te maken. De vraag naar hout nam lange tijd toe. Voor grootgrondbezitters en gemeente kon het een aantrekkelijke belegging vormen. Het meest voortvarend liep de bebossing in de gemeente Grubbenvorst. In het midden van de 19^e eeuw was de gemeente voor een groot deel met bos bedekt en vormde de houthandel een belangrijke bron van inkomsten. Nog steeds liggen verspreid bospercelen. Met name in het lager liggende gebied van de Broekloop en aansluitend richting het westen langs de Meerlosebaan en spoorlijn. Dit bosgebied is opgenomen als kansrijk Landelijk Groen Erfgoed. Niet alleen gemeente en grootgrondbezitters bezaten bospercelen. Ook particulieren hadden kleine bospercelen met name in gebruik als hakhout. Nog steeds liggen verspreid kleine percelen.

Het gebied bij de Witveldhoeve, Witvelder Heitje, behoort tot de ontginningen van 15^e eeuw en ligt net als De Nieuwe Berkt (Sevenum) en Nieuw Erf ver buiten de nederzetting op de grens van het grondgebied van Grubbenvorst.

Onderdeel van deze oude heideontginning is de Gekkengraaf. De Gekkengraaf is gegraven en zorgde voor de ontwatering van de natte heidevelden waardoor deze geschikt werden als weidegebied voor schapen en runderen. Het lijkt alsof het tracé dat door het bos loopt een meanderend verloop heeft maar ook hier is de watergang gegraven door de laagste delen van een zandopduiking. De naam Gekkengraaf duidde waarschijnlijk op deze gegraven sloot waarvan omwonenden de functie niet begrepen. Het stroomgebied en uitmonding in de Lottumse Molenbeek zijn opgenomen op de kaart landelijk Groen Erfgoed als kansrijk gebied. Hetgeen betekent dat het landschapselementen betreft met autochtone bomen en struiken van vóór 1850.

Het gebied van de Vinkenpeel, ten zuiden van de Witveldweg en rondom de Horsterweg zijn ca. 100 jaar geleden ontgonnen en in cultuur gebracht. Langs deze wegen zien we vanaf de jaren '30 in de vorige eeuw de vestiging van agrarische bedrijven. Het gebied heeft een grootschalig en open karakter zonder bebouwing en strekt zich uit tot aan de Reulsberg. Tijdens de ruilverkaveling, periode 1950-1968 (RVK Everlose Beek) is geïnvesteerd in de aanleg van landschapselementen. Langs deze wegen en op boererven zijn dit inmiddels monumentale lanen en volgroeide boomgroepen. Een mooi voorbeeld hiervan is de oprijlaan naar de Hermanushoeve. In de jaren '80 van de vorige eeuw wordt het gebied doorsneden met een autobaan (A73). Aan de westzijde hiervan is vanaf het begin van de 21^e eeuw de ontwikkeling van het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo.

Lijnen en plekken

Dorpscentrum

Het centrum van Grubbenvorst wordt gevormd door een driehoekige brink. Zoals ook in andere dorpen was op deze brink de drinkplaats voor het vee. Op oude kaarten is de Veestraat, nu nog een korte straat, de aanvoerroute vanuit het westen, de steilrand volgend van het akkercomplex Reuvelt. Rondom de brink (Pastoor Vullingsplein) staan lindebomen.

De brink ligt aan een oude route min of meer evenwijdig aan de Maas, herkenbaar aan het bochtig tracé dat de grillige lijn van de rand van het Maasterras volgt. Het hoogteverschil van deze terrasrand is als steilrand op veel plaatsen nog aanwezig. Langs deze weg staan karakteristieke bebouwing en monumentale bomen. Zo is de zilverlinde aan de Lottumseweg vermeld op de landelijke lijst met monumentale bomen.

Witveldweg

De witveldweg is een oude route tussen Grubbenvorst en Horst en passeert de Witveldhoeve. Deze hoeve is een ontginningsboerderij die dateert van vóór 1735. Langs de weg staan hoofdzakelijk eiken. Daar waar de weg de Gekkengraaf passeert is een monumentale eik als markering

Californischeweg

Een andere oude route is de verbindingsweg naar het dorp Sevenum. Na aanleg van de A73 en herprofilering is langs deze weg van een nieuwe lanen met eiken aangeplant.

Horsterweg-Venrayseweg

Op oude kaarten zien we, daar waar de weg naar Venlo de Reulsberg passeert, een Tolpunt (A1). Nabij Venlo, bij de boerderij Middellaai aan het Raaieind is ook een Tolpunt. Verbetering van wegen en de aanleg van bruggen vonden meestal plaats op initiatief van de steden. Deze projecten werden gefinancierd uit tolopbrengsten. In de twee helft van de 19e eeuw werden veel regionale en lokale wegen verhard. De weg naar Venlo was een straatweg met tram (Bron publicatie Historische wegen RCE). Op het grondgebied van Grubbenvorst is deze weg een belangrijke ontsluitingsroute voor het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo. Langs deze weg staan eiken.

Stationsweg

In 1883 werd de spoorlijn Nijmegen-Venlo in gebruik genomen. Grubbenvorst had een eigen station (Station Grubbenvorst-Klooster) dat lag nabij de Kloosterstraat. Twee kilometer naar het noorden was het station Grubbenvorst-Lottum. Langs de Stationsweg is hier nog een begeleidende beukenhaag. Stationsgebouw(en) en baanwachterswoningen zijn afgebroken.

Meerlose baan

De Meerlosebaan is opgenomen op de kaart "landelijk erfgoed met verdedigingswerken" als route daterend van vóór 1575. De route vormt een rechtstreekse verbinding tussen Cuijk (Nijmegen) en Blerick (Venlo) en zit nog steeds in de genen van bewoners als snelle en korte verbinding. De route is opgenomen in verschillende fiets- en wandelroutes. Op het grondgebied van Grubbenvorst staat een begeleidende laanbeplanting van eiken. Op het grondgebied van Venlo eindigt de route op het industrieterrein van Fresh Park Venlo, onderdeel van Greenport Venlo.

A73 als scheidslijn

In de jaren '90 van de vorige eeuw werd tussen Nijmegen en Roermond een nieuwe snelweg aangelegd. Het tracé met de afslagen naar Melderslo en Sevenum en Grubbenvorst werd in 1993 geopend. Voor de hele Rijksweg A73 is een inpassingsplan gemaakt. Viaducten, op- en afritten kregen een herkenbaar eigen ontwerp, materiaalgebruik en inrichting. Aan de westzijde hiervan is vanaf het begin van de 21e eeuw de ontwikkeling van het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo. Onderdeel van deze ontwikkelingen is de realisatie van een landschapsplan. Plangebieden op het grondgebied van Grubbenvorst zijn het kerngebied

Houthuizer Heide met aanplant van loofbossen en aanleg van een faunapassage over/onder de A73 en aan de zuidrand van het dorp het deelgebied Sint Jansleutelbergbos.

Kruisen en kapellen

De Boerderij De Bisweide, aan de westrand van akkercomplex Lovendaal, werd in de 17^e eeuw gekocht en in gebruik genomen als klooster. Het werd gebruikt voor de verzorging van gehandicapte vrouwen. In de tweede helft van de 19^e eeuw werd uitgebreid met een internaat en kloostergebouw voor de zusters Ursulinen. Thans is het een verzorgingshuis dat ligt aan de noordzijde van het dorp. In 1884 wordt ook het naastgelegen landgoed De Steeg gekocht en in gebruik genomen als dorpsschool voor Grubbenvorster meisjes. Met omringende tuinen en parkachtige inrichting, monumentale boomgroepen en lanen nog steeds een gebied met veel cultuurhistorie. Zo zijn een eik, treures en loofgang van peren in het park rondom het zorgcentrum aan de Kloosterstraat opgenomen op de landelijke lijst met monumentale bomen.

Veldkruisen en kapelletjes die staan op plaatsen waar vroeger veldwegen bij elkaar kwamen of een beek, waterloop of grens passeerden. Op veel plaatsen zijn ze nog aanwezig (58.4) Zoals de Sint Annakapel op de rand van het akkercomplex Lovendaal nabij het klooster. Op de grenzen van het grondgebied van Grubbenvorst staan kruisen aan de Losbaan op de grens met Lottum en bij de Nieuwe Erf op de grens met Sevenum. Meestal zijn hierbij één of meerdere bomen aangeplant. Deze bomen hebben vaak een lange geschiedenis of kregen een symbolische betekenis.

GRUBBENVORST

Karakteristieke bebouwing en monumenten

Begrenzing Maasdal; lager liggend gebied met beeklopen in oude Maasarmen (overstromingsgebied)

Terrasranden; kenmerke van het Maasdal

Heideontginning; ontginningsweg met karakteristieke bebouwing en perceelrichting

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland. Grote percelen, open landschap

Oude ontsluitingsroute; met karakteristieke bebouwing en monumentale laanstructuren

Bospercelen

5.7 HEGELSOM

5.7.1 EEN DORP ONTSTAAT

Hegelsom bestond eeuwenlang uit niet meer dan een aantal verspreid gelegen boerderijen, die veelal aan de rand van twee akkercomplexen lagen. In het noordelijk deel waren grotere boerderijen (Fleurs hof, Wiennes hof, Schouten, De Cogel) gesitueerd aan het veld dat tot aan Horst (Bemmelstraat) reikte. In het zuidelijk deel waren een paar boerderijen gelegen bij een viertal kampen (de grote boerderij Hombergh, en de boerderijen Verheijen, Francken en Verhaegh). Een van deze boerderijen was bijzonder omdat ze later de naamgever werd van het dorp dat in de jaren '1930 werd gesticht: de boerderij Hegelsom op de hoek Stationsstraat-Asdonckerweg. Deze boerderij werd waarschijnlijk bewoond door de gelijknamige familie Van Hegelsom, waarvan nog steeds een grafkruis in het atrium van de Horster kerk wordt bewaard. Ten westen van deze twee akkercomplexen waren de uitgebreide heidevelden van de 'Hegelsomsche heide', met schapenkooien van onder andere de Hombergh. In de loop van de negentiende eeuw komen hier nieuwe ontginningen op gang en wordt deze min of meer statische situatie doorbroken.

Een bijzondere nederzetting ontstond ten westen van de Grote Molenbeek, het buurtschap De Dyck. Vanuit deze nederzetting werd gebruik gemaakt van de weidegrond in het beekdal, van een aantal kampongginningen en van de Overdyckse heidevelden en de Reuls. Het bijzondere ruimtelijke patroon van De Dyck bestaat uit een driehoekige kraal, omsloten door een pad, waaraan ook een aantal boerderijen zijn gelegen.

Het gehucht Hegelsom behoorde in 1724 tot de drie middelgrote gehuchten (naast Oostenrijk en Meterik) van Horst. Er waren in dat jaar 47 schatplichtigen, die gemiddeld 3,7 gulden aan belasting betaalden. Daarmee behoorde Hegelsom tot de middengroep.

Door de komst van kunstmest, maar vooral door heel hard werken wordt de heide ontgonnen. J.M. van Hegelsom beschrijft in Horster Historiën wat dat betekende: "Kleine boeren konden hun bedrijf uitbreiden. Tal van boerenzoons, die door gebrek aan cultuurgrond, in het verleden niet in staat waren geweest een eigen bedrijf te beginnen en een gezin te stichten, konden dit nu wel." Graanimporten uit onder andere de Verenigde Staten en bevolkingsgroei en verstedelijking veranderen het karakter van het boerenbedrijf op de zandgronden vanaf het einde van de negentiende eeuw. Het gebied tussen Hegelsom en Meterik wordt eerst ontwikkeld (Knorren en voor-America). Dan volgt in de tweede helft van de negentiende eeuw de aanpak van de voormalige Hegelsomse heide om arbeidsintensievere landbouw, zoals tuinbouw of kippenhouderij mogelijk te maken. In Hegelsom worden in die tijd veel kippen gehouden. In 1921 wordt aan de Spoorweg in Hegelsom het Pluimveefokstation gebouwd. Later – in de jaren zestig – volgt nog de Pluimveevakschool aan de Stationsstraat.

Met het stijgen van het inwonertal groeit in Hegelsom de behoefte aan eigen voorzieningen. In 1930 wordt een school gesticht, waar jarenlang de beroemde, uit Maasbree afkomstige meester Wijnen de scepter zwaait. Hij is een wijd en zijd vermaard onderwijsvernieuwer die zijn eigen lesmethodes ontwikkelt. Enkele jaren later wordt nabij de school, met veel zelfwerkzaamheid van de lokale gemeenschap, een eigen kerk en pastorie gesticht. Weer later wordt nabij de dorpskern een van de eerste sociale woningbouwprojecten van Horst gerealiseerd. Al met al ontstaat in de jaren '1930 bij het kruispunt van de belangrijkste wegen (Kogelstraat en Heijnenstraat met Pastoor Debijestraat en Kruisstraat) bij de kerk een planmatig aangelegd dorp, waar ook andere voorzieningen door middenstanders worden opgericht.

5.7.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1 Station, Stationsstraat 151
Station Horst-Sevenum is een van de negen nog resterende stations in Nederland van het kleinste standaardtype. Geen van deze stations naar een ontwerp van K.H. van Brederode heeft nog zijn oorspronkelijk vorm omdat ze al snel te klein bleken. Van station Horst-Sevenum werden al enkele jaren na de bouw in 1864 de zijvleugels verlengd. Na de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw wit gepleisterd. In de loop der jaren vonden enkele ingrijpende renovaties plaats. Van de oorspronkelijke indeling is daardoor weinig bewaard gebleven. In 1997 verloor het gebouw zijn functie. Na jarenlange leegstand is het sinds 2013 in gebruik als horecagelegenheid.

Karakteristieke panden

Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de St. Heemkunde hegelsom. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

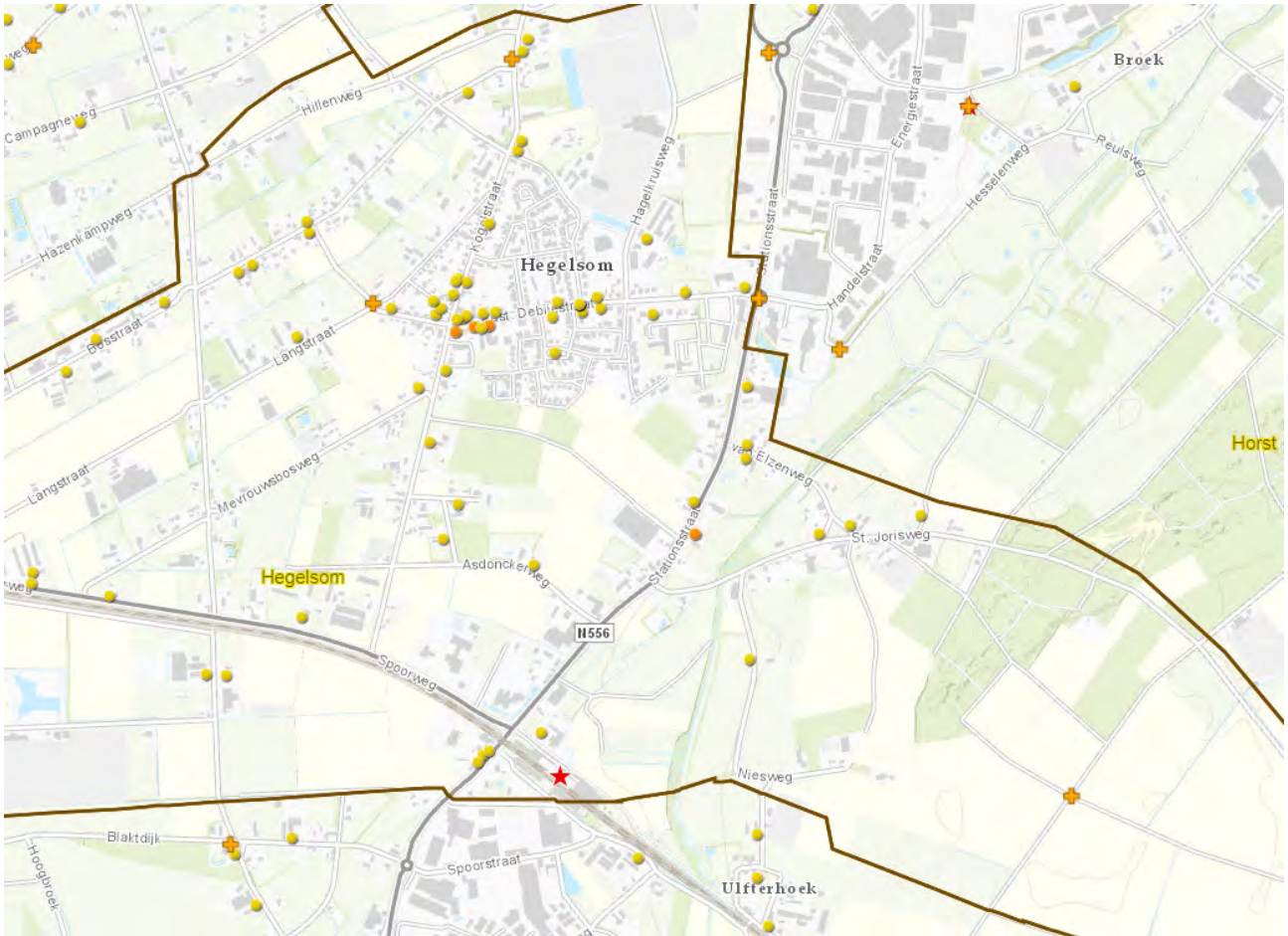
De lijst telt nu 61 panden

1. Asdonckerweg 6	boerderijtje bij 1871
2. Bakhuuske ongenummerd	herbouwd bakhuuske, stonds bij boerderij "d'n Homberg"
3. Bossstraat 56	Bouwjaar 1933
4. Bosstraat 29	
5. Bosstraat 32	oorspronkelijke tuinderswoning, bouwjaar 1949
6. Bosstraat 43	Bouwjaar 1925 Woning is herbouwd na het oorlogsbombardement
7. Bosstraat 45	Bouwjaar 1943 Woning herbouwd na oorlogsbombardement
8. Bosstraat 65	Bouwjaar 1920
9. Hagelkruisweg 20	Boerderij Wienes
10. Heijnenstraat 25 en 27	Bouwjaar 1925 en 1935 Boerderij "d'n Heijn"
11. Heynenstraat 7	Bouwjaar 1934
12. Kogelstraat 5	Bouwjaar 1937 Voormalige slagerij en winkel
13. Kogelstraat 11,	Bouwjaar 1952 Eerste bankgebouw Boerenleenbank
14. Kogelstraat 12	Bouwjaar 1993 Bijzondere bouw
15. Kogelstraat 13	Bouwjaar 1937
16. Kogelstraat 34	Bouwjaar 1938
17. Kogelstraat 60	Bouwjaar 1966
18. Kogelstraat 60	arbeiderswoning Bouwjaar 1966
19. Kogelstraat 70	Boerderij "de Kogel", bouwjaar 1850
20. Kogelstraat 74	Kippenhok lessenaarsmodel
21. Kruisstraat 18	Bouwjaar 1935 Woning met een "Engelse kap"
22. Langstraat 48	Bouwjaar 1945 Voormalig woonhuis annex timmerbedrijf

Gemeentelijke monumenten

- 1 Pastoor Debeijestraat 2 -4, kerk en pastorie R.K. kerk St. Hubertus en pastorie, gebouwd begin jaren dertig van de 20ste eeuw naar ontwerp van de architect J. Franssen. Het betreft een kruiskerk met verlaagd transept. Aan de weerszijden uitgebreid met een zijschip.
- 2 Pastoor Debeijestraat 8, school
- 3 Stationstraat 131
Monumentale boerderij, gebouwd in 1939 naar een ontwerp van de Horster architect M., Keijsers. Opgetrokken in schoon metselwerk in half steens verband. De boerderij bestaat uit twee parallelle vleugels. Het erf is aan de wegzijde afgesloten door een muur met inrijpoort. Met name de opzet en situering van het woonhuis maakt deze boerderij tot een overgangstype tussen langgevelachtige en het niet streekgebonden boerderijtypes.

23. Mevrouwsbosweg 2	Bouwjaar onbekend. De voormalige Tuinbouwloods
24. Niesweg 3 Schuur van oude Nies.	Bouwjaar
25. Past. Debijestraat 34	Bouwjaar 1950
26. Past. Debijestraat 40	Bouwjaar 1934
27. Past. Debijestraat 52	Bouwjaar 1967
28. Past. Debijestraat 95	Bouwjaar 1900
29. Past. Debijestraat 13.	Bouwjaar 1933
30. Past. Debijestraat 33	Bouwjaar
31. Past. Debijestraat 5	
32. Past. Debijestraat 91	Bouwjaar 1896
33. Pastoor Debeyestraat 1	
34. Pastoor Debeyestraat 3	
35. Pastoor Debeyestraat 6	
36. Pastoor Debeyestraat 49	
37. Pastoor Debijestraat 24	Boerderij Bouwjaar ca. 1920.
38. Schoutenweg 1	Bouwjaar 1928 Woning met een "Engelse kap"
39. Schoutenweg 2	Bouwjaar ongekend. Kippenhok
40. Speulhofsbaan 67	
41. Spoorweg 14	
42. Spoorweg 32	Oorspronkelijke boerderijtje bij ca. 1870, thans berging
43. Spoorweg 40	Oorspronkelijke boerderij, bouwjaar XIXB thans berging
44. Spoorweg 40 Hegelsom	
45. St. Hubertusstraat 1 tm 7	Naoorlogse sociale woningen bij ca. 1950
46. St. Hubertusstraat 5 en 7	Naoorlogse sociale woningen bij ca. 1950
47. St. Hubertusstraat 9 en 11	Naoorlogse sociale woningen bij ca. 1950
48. St. Jorisstraat 17	
49. St. Jorisweg 15	Bouwjaar 1915
50. Stationsstraat 147. Oude schuur van Daal	
51. Stationsstraat 121	Bouwjaar 1950
52. Stationsstraat 124	
53. Stationsstraat 166,	combinatie bebouwingen bij het spoor , voormalig winkeltje
54. Stationsstraat 168,	combinatie bebouwing bij he tspoor boerderij bij ca 1920
55. Stationsstraat bij 124	
56. Stationstraat 164	woonhuis oorspronkelijk caf ® en weegbrug, transport
57. Tongerloseweg 32	fokstation
58. Tongerloseweg bij 31a	fokstation
59. Van Elzenweg 2	
60. Van Elzenweg 1	
61. Van Elzenweg 13	

2020

1850
 Spreiding van de waardevolle objecten.

5.7.3 waardevolle landschappen

De Grootte Molenbeek de oorsprong van Hegelsom

De oorsprong van Hegelsom ligt op de randen van velden en oude bouwlanden evenwijdig aan de Grootte Molenbeek. Aan de westzijde van deze beek is een ontginningslijn wat nu de Stationsstraat is met daaraan nog een aantal karakteristieke langgevelboerderijen en bijbehorende monumentale boombeplanting. Op oude kaarten lopen over deze akkers een aantal veldwegen. Een route van oost naar west vanaf Horst (Berkel) via Homberg richting de Peel. Een andere route van noord naar zuid, de Kogelweg, vormt een verbinding met Meterik en tot aan het einde van de 18^e eeuw de rand met het woeste gebied van de Peel. Op het kruispunt van deze beide routes wordt later het dorp Hegelsom gesticht.

Hoogteverschillen van voormalige akkerranden en dalvormige laagtes zijn nog op diverse plaatsen aanwezig is. Een mooi voorbeeld hiervan aan de Hagelkruisweg aan de noordzijde van Hegelsom. Waar karakteristieke bebouwing van zorgboerderij "Wienes" en monumentale beplanting de plek markeren.

Aan de oostzijde van de Grootte Molenbeek is een buurtschap rondom een driehoekige brink. Het ligt aan de noordzijde van het langgerekte akkercomplex de Ulfterhoek dat zich uitstrekt tot op het grondgebied van Sevenum. De voormalige drinkplaats aan de Sint Jorisweg bestaat nog steeds. Oude karakteristieke langgevelboerderijen en nieuwe bouwvormen wisselen hier elkaar af.

Het beekdal van de Grootte Molenbeek is op het grondgebied van Hegelsom erg breed en kleinschalig. Een gevarieerd landschap met hoogteverschillen van lagere weilanden en hogere kleine akkers en landschapselementen langs erfgronden en greppels. Een strook evenwijdig aan de Niesstraat is ook opgenomen op de landelijke kaart met groen erfgoed als kansrijk gebied (9). Dit betekent dat in dit gebied landschapselementen met autochtonen bomen en struiken aanwezig zijn van vóór 1850.

Ontginningen

Heideontginning

Het gebied ten westen van de Kogelstraat was tot ver in de 18^e eeuw onontgonnen gebied. Uitgestrekte heidevelden met de naam Hegelsommer Weertling verwijzen wellicht naar gemeenschappelijk gebruik voor begrazing. Verder zijn er een aantal doodlopende wegen richting het moerasgebied van de Peel met kleine kampen zoals Tiggel. Met de komst van kunstmest werd het mogelijk om deze heidevelden in cultuur te brengen. Richting het westen ontstaat zo een strak en recht patroon van wegen met laanbeplanting en een regelmatige blokverkeveling. Kleinere boeren vestigen zich en richten zich op tuinbouw en kippen. Zo ontstaat een kleinschalig gevarieerd landschap van lanen, landschapselementen en erfbeplantingen met de langgevelboerderij als bebouwing. Dit karakteristieke gebied strekt zich uit tot aan de zuidrand van de kern Meterik.

In de afgelopen decennia heeft in dit gebied de agrarische functie plaats gemaakt voor wonen of de combinatie wonen-werken. Een gewilde locatie voor wie "landelijk" wil wonen. Een terugkerend landschapselement zijn de hoge beukenhagen. Indertijd aangeplant als windscherm aan de westzijde van het perceel. Met de functieverandering van agrarisch naar wonen zijn deze hagen niet meer regelmatig gesnoeid en uitgegroeid tot hoge markante compacte beukenlaantjes.

Het gebied aan de oostzijde van Hegelsom wordt later ontgonnen. In de eerste decennia van de vorige eeuw. Getuige het veldkruis met aan beide zijden een Hollandse linde aan de Dijkerheideweg dat dateert van 1919 en is geplaatst vanwege de voltooid ontginningswerkzaamheden in dat jaar. Het gebied heeft een grootschalig en open karakter zonder bebouwing en strekt zich uit tot Grubbenvorst. Vanaf het begin van de 21^e eeuw is hier de ontwikkeling van het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo.

Grootschalige Bosaanplant

Alvorens de heidevelden worden ontgonnen en in cultuur gebracht zien we op de topografische kaart van 1900 de aanleg van bospercelen. De aanplant van grove den werd gebruikt in de mijnbouw. Namen zoals

Mevrouwbosweg en Graafsebosweg verwijzen hier nog naar. Vanaf de jaren '20 in de vorige eeuw worden de bospercelen gekapt en ontgonnen naar landsbouwgrond. Bospaden worden aangeplant en zijn inmiddels monumentale lanen geworden.

Met name aan de zuidkant van de spoorlijn heeft, op het grondgebied van Hegelsom het landschap een soort van inversie ondergaan; van besloten bospercelen (vlakken) met bospaden (lijnen) naar grootschalig open (vlakken) met monumentale laanbeplanting (lijnen).

In het gebied aan de oostzijde van Hegelsom ligt aan de sint Jorisweg nog steeds een bosperceel. Dit is de zuidpunt van de landduinen van de Reulsberg. Evenals het beekdal van de Groote Molenbeek is dit bosgebied opgenomen op de landelijke kaart met groen erfgoed.

Aan en afvoer van water in deze ontginningen vindt plaats middels een stelsel van gegraven watergangen. In het westelijk deel is dat de Peelloop op de grens van het grondgebied van Hegelsom en Sevenum.

Het dorp Hegelsom

In de jaren 30 van de vorige eeuw worden een school en kerk gebouwd. Het stedenbouwkundig plan is typisch voor de wederopbouw periode met centraal de kerk, school en begraafplaats. De indertijd aangeplante bomen zijn inmiddels monumentaal en markeren het dorpscentrum.

In het dorp zijn nog een aantal oude groenelementen bewaard gebleven. Zo staat op de begraafplaats een oude meerstammige zomereik. Deze boom is overgebleven uit de oude houtwal welke in het verleden rondom het erf van de boerderij Homberg stond. Tussen de woonhuizen achter de Kogelstraat en de Pastoor Debijestraat is op de locatie van een oude drinkpoel nog steeds een groene oase met monumentale bomen..

Dorpsuitbreidingen in de 20^e eeuw worden gerealiseerd op het akkercomplex "Homberg". Het noordelijk deel hiervan is thans onderdeel van het kassengebied Kraneveld.

Bijzondere plekken en lijnen.

Tongerloseweg Stationsweg en Heijnenstraat

De Tongerloseweg is onderdeel van een oude handelsroute. Deze route liep van noord naar zuid tussen Venray en Sevenum en passeert meerdere dorpen en buurtschappen. De stationsstraat loopt langs de oostrand van het oude akkercomplex en is nog steeds een belangrijke verbindingroute tussen Horst en Sevenum. De Heijnenstraat loopt langs de westrand van het oude akkercomplex en is nu een belangrijke ontsluitingsweg van het dorp. Richting het noorden via de Kogelstraat naar de dorpskern Horst en richting het zuiden naar het station. Langs deze wegen staat karakteristieke bebouwing zoals langgevelboerderijen en bijbehorende monumentale bomen zoals lestructuren van linde.

Aan de zuidrand van het dorp, ten oosten van de Heijnenstraat, ligt de toegangsweg naar het erf van boerderij D'n Heijn. De boerderij dateerde van vóór 1880 en is afgebrand door een vliegtuigcrash in WOII. Een oude waterput en bouwvallig schuurtje met Kronkelwilg zijn stille getuigen van dit verleden (6A en 6B).

Kruisen en kapellen

Kleine kapelletjes en veldkruisen vinden we overal verspreid in het landschap en dorpen. Veelal op knooppunten van wegen, gemarkeerd met monumentale bomen. Aan de Kogelstraat staat een modern veldkruis. Vervaardigd in 1982 op de plaats waar tot 1970 een bakstenen kapelletje heeft gestaan. De lindebomen die het kapelletje flankeren getuigen van deze oude cultuurhistorische plek.

Van de lindeboom wordt geschreven dat het een zachte, lieve boom is. In de linde huist het zoete lindewezen. Het is de boom van liefde en trouw, vrouwelijke gratie, schoonheid en geluk. Geen enkele boom is zo verbonden met het leven van een volk, met zijn liefde, in lust en leed, in jubel en rouw, in smart en ernst als de linde. De linde behoedt en beschermt onze woningen.

HEGELSOM

Karakteristieke bebouwing en monumenten

Beekdal Grootte Molenbeek

Heideontginning (droge heide) patroon van lanen en sloten. Inversielandschap van bosaanplant. Bospercelen worden landbouwgrond en bospaden worden lanen

Bijzonder groen in dorpskern; monumentale bomen en oude waterpoel

Spoorlijn Eindhoven - Venlo

Peelloop; hoofdwatergang vanuit de Peel, gaat bij Ulfterhoek onder het spoor door richting Grootte Molenbeek

5.8 HORST

5.8.1 BEGONNEN ALS BERKEL

Met omstreeks dertienduizend inwoners is Horst verreweg de grootste kern van de gemeente Horst aan de Maas. In 2019 vierde het zijn achthonderdjarig bestaan. Dit is enigszins misleidend omdat archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de plaatselijke Sint-Lambertuskerk een geschiedenis heeft van ten minste duizend jaar. Maar de oudst bekende schriftelijke vermelding van zowel kerk als dorp dateert inderdaad uit 1219, met dien verstande dat Horst toen nog bekend stond als Berkel. Berkel was ook het grootste gehucht van de 'gemeynt' van Horst. In 1724 waren hier 156 schatplichtigen. Ze betaalden gemiddeld 1,9 gulden en behoorden zo tot de laagst aangeslagenen. In Berkel woonden enkele zeer welgestelde inwoners, maar ook veel armere dagloners en eenvoudige ambachtslieden.

In tegenstelling tot de meeste andere kernen van de gemeente heeft Horst een verleden dat niet uitsluitend en alleen door de landbouw is bepaald. Horst was gesitueerd aan de middeleeuwse landweg van Keulen, via Venlo naar Den Bosch. Dat maakte de nederzetting interessant als pleisterplaats en vestingplaats van ambachtslieden. Horst had ook een verzorgende functie voor de dorpjes en gehuchten in de naaste omgeving. Die verzorgende functie was ook op administratief-juridisch gebied, want in het kasteel van Horst zetelde de ambtman van Kessel, als belangrijkste vertegenwoordiger in de regio van de landsheer. Vandaar dat in deze centrale plaats vanaf de Franse tijd ook de rechtbank zetelde en de notaris kantoor hield. Bovendien kende Horst vanaf de middeleeuwen enige textielnijverheid, dat vooral in de wintermaanden aan meer dan honderd gezinnen werk verschafte. Museum De Kantfabriek getuigt van dit textielverleden. Horst kan ook bogen op de eerste stoommachine van Noord-Limburg. Ze werd op 22 oktober 1850 in gebruik genomen in de molen van Frans Beuijssen.

Horst moet vooral aan het einde van de middeleeuwen relatief welvarend zijn geweest. Het meest sprekende bewijs hiervan is de grotendeels uit die periode daterende inventaris van de Sint-Lambertuskerk, die van nationaal belang is en mede is ontstaan door schenkingen van welvarende families en ambachten. De inventaris doorstond opmerkelijk genoeg alle oorlogsgeweld. Dit in tegenstelling tot het kerkgebouw zelf, dat de Tweede Wereldoorlog niet overleefde. Ook andere gebouwen in Horst hadden te lijden onder de oorlog. Dat Horst nauwelijks panden telt met een ouderdom van meer dan twee eeuwen heeft overigens ook te maken met een verwoestende brand in het dorpscentrum in 1729.

Verwoestende brand en bombardementen weerhielden de Horstenaren niet de structuur van het oude wegenplan en de straatwanden te behouden. Daarmee heeft Horst nog steeds de grondvorm die het ook nog in de achttiende eeuw had. Horst is een straatdorp aan een laat-middeleeuwse landweg, die hier achtereenvolgens Venloseweg, Hoofdstraat, Steenstraat, Jacob Merlostraat en Venraijseweg heet. Tussen Hoofdstraat en Steenstraat, ontwikkelde zich al in de middeleeuwen bij de kerk het Sint-Lambertusplein. Later ontwikkelden zich aan de Steenstraat twee pleinen, die thans Veemarkt en Wilhelminaplein worden genoemd. Behalve dit oude dorpscentrum (van Hoofdstraat tot Jacob-Merlostraat) zijn nog twee wegen van belang voor de historische ruimtelijke structuur van Horst. In de eerste plaats is dat de Schoolstraat en Molenstraat, die al in de achttiende eeuw veel bebouwing kende omdat hier veel wevers woonden rondom de bleekweide tussen Molenstraat en Jacob-Merlostraat. De karakteristieken van de oude Molenstraat zijn nu verdwenen. Daarnaast waren de Loevestraat en Herstraat ook van belang als een soort 'rondweg', die tot diep in de negentiende eeuw grotendeels onbebouwd bleef. Samen met de Hoofdstraat was de hoek Herstraat-Schoolstraat daarom zeer geschikt om hier in de negentiende en vroege-twintigste eeuw riante woonhuizen nabij het centrum te bouwen.

Middelijk

Het buurtschap Middellijk ontwikkelde zich ten noorden van het beekdal van de Kabroeksebeek aan de zuidrand van het grote Meterikseveld. In feite was het een straat die aan twee zijden (beekzijde en veldzijde) was bebouwd. In de zestiende eeuw was de Middellijk al een zelfstandige administratief-fiscale eenheid. In 1724 woonden er 104 belastingbetalers, waardoor dit gehucht qua huishoudens het op een na grootste was (na Berkel). Men betaalde er net zo weinig belasting als in het centrale dorp, namelijk 1,9 gulden. Dat is een aanwijzing dat in Middellijk ook veel dagloners en ambachtslieden (thuiswevers) woonden, naast de zelfstandige agrariërs. Het buurtschap is in de vorige eeuw geïntegreerd in Horst.

Oostenrijk

Ook Oostenrijk was in de zestiende eeuw al een zelfstandig gehucht, waar overwegend agrariërs woonden. Onder de 46 schatplichtigen in 1724 was één grootverdiener: de heer van Frézin die met de erfdochter van Van Wittenhorst was getrouwd. Hij betaalde ruim 45 % van de totale aanslag van Oostenrijk. De overige 45 schatplichtigen betaalden gemiddeld 3,4 gulden, waardoor het gehucht tot de middengroep behoorde. Het gehucht Oostenrijk was omvangrijk en bevatte de boerderijen met akkers en weiden ten westen van de weg naar Venray en ten oosten van de oeverrand van de Grote Molenbeek, waar veel kampontginningen waren ontstaan.

5.8.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

1. Sint-Luciakapel, Afgangweg 13

In de achttiende eeuw werd Horst enkele malen getroffen door epidemieën van dysenterie (bloedloop). In 1781 leidde deze besmettelijke ziekte tot 25 dodelijke slachtoffers, vooral in de omgeving van de buurtschappen Afgang en Meterik. Een jaar later werd aan de huidige Afgangweg een kapel gebouwd die is opgedragen aan Lucia, beschermheilige tegen dysenterie, en aan Rochus, beschermheilige tegen de pest. In een nis in de kapel staan replica's van vermoedelijk achttiende-eeuwse beelden van beide heiligen en een piëta. Bij een restauratie aan het begin van deze eeuw is een fragment van een muurschildering van onbekende datum blootgelegd.

2. Sint-Lambertuskerk, Sint Lambertusplein 16 (exterieur en interieur)

Al meer dan duizend jaar staat aan het huidige Sint Lambertusplein een kerk. Na de verwoesting van het bestaande gebouw in de Tweede Wereldoorlog werd in de eerste naoorlogse jaren een nieuwe kerk gebouwd naar een ontwerp van Alphons Boosten. Meest in het oog springende elementen daarvan zijn de hoge, van grote afstand zichtbare toren en het atrium, de deels overkapte ruimte tussen buiten- en binnenwereld. Het interieur van de kerk is bijzonder rijk, met onder meer een bijna duizend jaar oud doopvont, een laatmiddeleeuwse beeldenschat van uitzonderlijk hoge kwaliteit en voornamelijk zeventiende- en achttiende-eeuwse monstransen, cibories en kelken.

3. Kantfabriek, Americaaneweg 8

Op 31 maart 1928 richtten Hub Coumans en Gerard van der Sterren de Zuid Nederlandsche Kantfabriek op. Binnen enkele jaren ontstond aan de Americaaneweg een door de plaatselijke bouwkundige H.P.J. Duijf ontworpen complex dat uit drie onderdelen bestond: de fabriekshal uit 1929 plus aan de straatzijde naast elkaar een kantoor en een iets terug liggende opslagruimte (tot 1935 fungerend als sigarenfabriek), allebei uit

1930. In 2006 sloot de enige resterende kantfabriek in Nederland zijn deuren. Gebouw en de unieke machines waren nog vrijwel in oorspronkelijke staat. Behoud werd gewaarborgd door de stichting van een in 2009 geopend museum.

4. Sint-Jozefkapel, Herstraat 25b

Ingeklemd tussen de drukke Herstraat en woningen bevindt zich een aan Sint-Jozef toegewijde kapel. Toen ze in 1901 werd gebouwd stond de kapel nog op de grens van de dorpskom en het uitgestrekte open veld. De huidige kapel had waarschijnlijk een achttiende-eeuwse voorganger. Ze is uitgevoerd in de omstreeks 1900 gebruikelijke neogotische stijl. Beeldbepalend is de voorgevel met zijn siertorentjes (pinakels). Het interieur bevat een gipsen beeld van Jozef. De ligging van de kapel in een bocht leidde regelmatig tot aanrijdingen die soms forse schade veroorzaakten. Buurtbewoners zorgen voor het onderhoud en de dagelijkse openstelling van de kapel.

5. Het Groene Woud, Jacob Merlostraat 6

Hoewel de muurankers het jaartal 1859 vermelden, stond al in de zeventiende eeuw op deze zelfde plaats een pand met de naam Het Groene Woud. De familie In 't Groenewolt, bierbrouwers sinds 1630, bestierde in dit statige pand een dorpsherberg. Het had verder een agrarische en brouwerijfunctie. Dit blijkt onder meer uit het zolderluik met takelinstallatie in de linker zijgevel. De fraaie entree bevat classicistische elementen. Ook de rollaag onder de daklijst maakt Het Groenewoud tot een bijzonder pand. De gevelsteen met naamsvermelding is waarschijnlijk begin twintigste-eeuws. De structuur van het interieur met zijn kenmerkende centrale middengang is betrekkelijk ongeschonden.

6. Villa Anna, Gasthuisstraat 14

Villa Anna is vernoemd naar Anna van Daal, de echtgenote van textielfabrikant Theo Rutten. Hij liet de villa in 1913 bouwen naar een ontwerp van de Venlose architect Henri Seelen. De bouwstijl is traditionalistisch

Gortmeule

met elementen in verschillende stijlen. De vorm van de kap verwijst bijvoorbeeld naar de neorenaissance, terwijl de detaillering van glas-inlood en houtwerk aansluit bij de art nouveau. De interieurindeling en het bijzonder fraaie en rijke interieur – dat ook weer elementen van verschillende stijlen bevat – zijn nog vrijwel origineel. De plataan voor de voorgevel is even oud als de villa zelf.

7. Voormalig gemeentehuis, Steenstraat 2
Het voormalige gemeentehuis van Horst is in 1890 gebouwd in neorenaissancestijl. Architect was J. Jorna uit Roermond, die tien jaar later ook het Sint-Antoniusgesticht (nu 't Gasthoês) ontwierp. De entree met oorspronkelijk dubbele trap en bordes verleent het pand een voornaam aanzien. Wapens van de hertogen van Gelder en van de voormalige gemeente Horst sieren de voorgevel. De ingang aan de Steenstraat verleende oorspronkelijk toegang tot de harmoniezaal die onderdeel was van het pand. Het interieur bevat onder meer een ingemetselde steen uit 1664 met het wapen van de heren van Horst en gebrandschilderde ramen van glazenier Daan Wildschut.

8. Sint-Annakapel, Sint Annaweg 30
Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw was de op een grafheuvel gebouwde en door lindebomen omringde Sint-Annakapel een idyllische blikvanger te midden van onafzienbare akkers. Inmiddels is ze ingeklemd door industriële bebouwing. Het kapelletje dateert vermoedelijk uit de achttiende eeuw. Achter traliewerk staat een gipsen beeld van Anna, beschermheilige van onder meer echtparen en zwangere en onvruchtbare vrouwen. De oudere benaming Vrouw(en)boom voor deze plek – terugkomend in de naam van de nabijgelegen weg – duidt erop dat ook Maria hier ooit moet zijn vereerd. Waarom en wanneer zij heeft moeten wijken voor Anna is onbekend.

9. De Risselt, Gastendonkstraat 36
Al in 1424 bestond een boerderij met de naam De Risselt. Haar huidige vorm kreeg ze in de achttiende eeuw, maar sommige fragmenten zijn mogelijk zeventiende-eeuws. Met haar aan één zijde in dwarse richting uitgebouwde woonstalhuis heeft deze hallehuisboerderij een voor Horst

unieke vorm. Waarschijnlijk is De Risselt ook een van de eerste in baksteen gebouwde Horster boerderijen. De voordeur gaf oorspronkelijk direct toegang tot de woonkeuken. Het bedrijfsgedeelte bevatte nog tot diep in de vorige eeuw fragmenten van de oorspronkelijke stallen. Het vrijstaande schuurgebouw, dwars achter het woonhuis, brandde in 1977 af en is daarna herbouwd. Het dateerde oorspronkelijk uit 1716.

10. Risseltkapel, Gastendonkstraat 38
De Risseltkapel was oorspronkelijk een kleine bakstenen kapel met open front, vermoedelijk daterend uit de achttiende eeuw. Ze kreeg haar huidige vorm toen omstreeks 1900 een rechthoekige gesloten gebedsruimte tegen het bestaande kapelletje werd aangebouwd. Deze aanbouw heeft twee klokgevels. In het oudste deel van de kapel bevinden zich een kruisbeeld (omstreeks 1900) en een zeventiende-eeuws houten beeld van Maria met het Christuskind op haar linkerarm. De kapel had vooral een lokale functie maar werd na een gebedsgenezing in 1922 ook bezocht door lijders aan gewrichtspijnen. Bovendien was ze in de twintigste eeuw een halteplaats voor processies naar Tienray.

11. De Gortmolen, Gortmolenweg 19
De Gortmolen ontleent zijn naam waarschijnlijk aan een molen die bedoeld was om gerst van het kaf te ontdoen. Die molen verdween al eeuwen geleden, de bijbehorende boerderij bleef bestaan. Het huidig aanzien van De Gortmolen dateert uit de achttiende eeuw. De uit bakstenen bestaande buitenmuren zijn pas in de loop van de negentiende eeuw aangebracht. De oorspronkelijke indeling en het interieur zijn deels nog intact. De Gortmolen ontleent zijn waarde ook aan zijn directe omgeving, die onder meer bestaat uit een gereconstrueerd bakhuisje, een houten schop met strowanden, een put, een poel, een boerentuin en oprijlaantjes.

12. Kasteelboerderij, Kasteellaan 1
Op de plaats waar eerder een boerderij stond, werd in 1744 in opdracht van de heer van Horst, woonachtig op het aanpalende kasteel, een grote schuur gebouwd. Hierin werden de opbrengsten van de tiend, een belasting in natura, opgeslagen. Ook toen het kasteel in de negentiende eeuw in

verval raakte, bleef de tiendschuur opslagplaats. Ze werd in 1920 met stenen van het kasteel verbouwd tot boerderij. Tegen de linker kopgevel van de schuur werd een woonhuis aangebouwd. Sinds 1979 heeft de kasteelboerderij een horecabestemming. Opmerkelijk is vooral de constructie met dekbalken die de hele breedte van het gebouw overspannen.

13. Kasteelruïne, Kasteellaan 2

Huis ter Horst was eeuwenlang zetel van de heren van Horst. De eerste vermelding dateert uit 1326. Van de veertiende-eeuwse burcht is muurwerk van de vierkante donjon behouden. De resten van het in 1472 en 1579 beschadigde kasteel werden in 1660 gekocht door Willem Vincent van Wittenhorst en zijn echtgenote. Zij lieten het naar plannen van Christoffel Verhoff ingrijpend verbouwen tot een adellijk woonkasteel met voorburcht. Het opnieuw verwaarloosde kasteel werd vanaf 1827 geleidelijk gesloopt. Alleen de Hof ter Binnen, de boerderij annex poortgebouw buiten de gracht, bleef gespaard, maar brandde in 1920 af. Slechts de hardstenen omlijsting van de zestiende-eeuwse toegangspoort bleef behouden.

Gemeentelijke monumenten

1 Afdangweg 2, ambachtswoning

In 1877 heeft kleermaker Jacobus van Heijster deze woning aan de Afdang laten bouwen. De kleine ambachtswoning ligt een beetje achteraf. Het betrof een deel van een perceel bouwland gelegen aan een zandweggetje dat vanaf de Afdangweg in noordelijke richting voert. Op deze plaats had nog niet eerder een woning gestaan. Tot in de jaren twintig van de 20ste eeuw is het familiebezit gebleven, hierna heeft het huisje diverse bewoners gehad.

2 Afdangweg 6, oorspronkelijk boerderij, thans woonhuis

In opdracht van Henricus Geelen is met 't Dentjes een markant hallenhuisboerderij gebouwd die met name opvalt door haar hoge bouw en hoge kap.. De verklaring voor de hoge bouw is het feit dat Henricus Geelen niet alleen boer was, maar ook "coopman in cooren". De graanhandel bracht met zich mee dat er behoefte was aan opslagruimte voor zijn handelswaar.

3 Gasthuisstraat 17

Statig woonhuis gebouwd begin van de 20ste eeuw

4 Gasthuisstraat 19

Oorspronkelijk woonhuis met huisartsenpraktijk, nu woonhuis met apart gelegen koetshuis

5 Gasthuisstraat 25

Voormalig gasthuis, gebouwd in 1901 in opdracht van het Algemeen Ambestuur van Horst. Het ontwerp is van de Roermondse architect J. Jorna. Het pand kenmerkt zich onder anderen door speklagen, boogfriezen, kroonlijsten, sierlijk gesmede ankers en opgaande dakkapellen die de daklijst doorbreken.

6 Gasthuisstraat 30

Het ontwerp van de veemarkthal is van de hand van de bekende Heerlense architect ir. Frits Peutz. Oorspronkelijk gebouwd als veemarkthal, thans in gebruik als evenementenhal.

7 Gasthuisstraat 39

Dit pand maakt deel uit van het gebouwencomplex bij de windmolen van Op de Laak. Bouwjaar van dit pand is 1892. Het pand is opgetrokken in schoon metselwerk en van een eenvoudige architectuur. Bij de linker zijgevel is nog de traditionele dak beëindiging te zien waarbij het zadeldak tegen de opgemetselde kopgevel is aangezet.

8 Groenwoudstraat 1 -3, pand Mooren

Eerste modernistische hoogbouw in Horst

9 Herstraat 1, voormalig herberg

10 Herstraat 3

Kleine dorpswoning, wellicht rond 1850 gebouwd. Qua architectuur typisch voor de achttiende eeuwse woning van de gewone burger.

11 Herstraat 53, villa Weisterbeek

Grote vrijstaande villa, met een in de breedte ingedeelde rechthoekige grondplan. De villa is gebouwd in 1921 in opdracht van de textielfabrikant Jozef Rutten naar een ontwerp van de architect Jan Dullaart uit Hilversum. De

bouwstijl is traditionalistisch. De villa is van belang vanwege haar voor Horst uitzonderlijke stijl en allure. Ook herinnert deze villa aan de ooit florerende maar inmiddels verdwenen Horster textielindustrie.

12 Herstraat 60, woonhuis

13 Hoofdstraat 7

Monumentaal woonhuis, omstreeks 1806 gebouwd door een onbekend gebleven bouwmeester. In 1819 werd het door de gemeente Horst aangekocht om als pastorie te gaan dienen. Thans is het nog steeds de woning van de pastoor- deken van Horst.

14 Hoofdstraat 19

Monumentaal pand, volgens niet bevestigde bronnen gebouwd door P.J.H. Cuypers. Het pand wordt gekarakteriseerd door fraaie gevels en groot dak. De familie Thomeer, behorend tot de welgestelden in Horst, gaf omstreeks 1870 opdracht tot de bouw van dit huis. Het ligt aan wat in die tijd de meest aanzienlijke straat van Horst was.

15 Hoofdstraat 22

Het pand Hoofdstraat 22 heeft een van de oudste en rijkst gedecoreerde voorgevels van Horst. Maar de voorgevel is ook het enige restant van het oorspronkelijke pand: de voorgevel fungeert

18 Kloosterstraat 18

Kloosterstraat 18 is een markant hoekpand dat bouwstijl is traditionalistisch. De villa is van belang vanwege haar voor Horst uitzonderlijke stijl en invloeden van de neorenaissance verraadt. Niettegenstaande het feit dat het tegenwoordig aan een zeer drukke kruising ligt, trekt het met zijn voor Horst bijzondere vormgeving en zijn verfijnde ornamentiek de aandacht naar zich toe. Frans Driessen (1857-1935), bakker van beroep, gaf in 1909 opdracht tot de bouw van een huis.. Voor het ontwerp en de bouw zocht hij de gebroeders Sjang (1880-1948) en Piet Duijf (1881-1946).

19 Kloosterstraat (5) ongenummerd, begraafplaats

De keurig opgeknapte en onderhouden voormalige begraafplaats aan de Kloosterstraat

tegelijkertijd als façade. Over de geschiedenis van het pand is bijzonder weinig overgeleverd. Waarschijnlijk dateert het uit de eerste helft van de negentiende eeuw.

16 Hoofdstraat 27, woonhuis met timmerwerkplaats

Het pand Hoofdstraat 27 is een redelijk gaaf voorbeeld van een middenstandswoonhuis in Horst uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. Het pand kan worden gezien als een specimen uit het oeuvre van architect J.M. Keijzers, die de beroepen van architect, aannemer en timmerman in zich verenigde. Tenslotte illustreert het hoe in vroeger tijden wonen en werken binnen de dorpsbebouwing werd gecombineerd.

17 Kloosterstraat 14, voormalige kapelaanswoning

Dit groot en statig pand uit de tweede helft van de negentiende eeuw is gebouwd als kapelaanswoning. Vanwege haar twee bouwlagen contrasteert deze woning sterk met de overwegend lagere bebouwing aan de overzijde van de straat. In 1875 gaf het bestuur van de Sint-Lambertusparochie aan J. Beuijssen opdracht deze kapelaanswoning te ontwerpen op een circa tweehonderd meter ten westen van de Sint-Lambertuskerk gelegen perceel.

vormt een oase van rust in het drukke Horster centrum. Het oorspronkelijke kerkhof rondom de kerk werd in 1846 wegens een gebrek aan plaatsen gesloten. In datzelfde jaar kocht de gemeente van smid Jan Hermkens en landbouwer Lambert Poels grond aan voor een nieuwe algemene begraafplaats. Die kwam te liggen aan de huidige Kloosterstraat, op circa honderd meter afstand van de kerk.

20 Loevestraat 2

Panden met een min of meer ongeschonden aanzien waarvan de geschiedenis teruggaat tot de achttiende eeuw zijn betrekkelijk zeldzaam in het centrum van Horst, maar het pand Loevestraat 2 is er zo een. Uit foto's en tekeningen blijkt dat het centrum van Horst in de vorige eeuw nog een aantal panden kende met

een Gelderse (klokken) gevel. Bij dit pand heeft de achtergevel nog dit originele aanzien.

21 Loevestraat 12

De Loevestraat is een van de oudste straten van Horst. Toch is ze pas de afgelopen eeuw echt tot ontwikkeling gekomen. Omstreeks 1910 deed zich een heuse bouwhausse voor in de Loevestraat. Binnen enkele jaren verrezen er twaalf nieuwe panden. Daaronder ook deze woning.

Oprichtgever was A. van Neerven, koster van de Sint-Lambertuskerk. Ontwerper was Sjang (Cornil Jan) Duijf (1880-1948).

22 Loevestraat 26, woonhuis

Het kleine landhuis aan de Loevestraat is gebouwd in traditionele stijl met kenmerken van de jaren '30. Het is een fraai en nog redelijk gaaf voorbeeld van een woning voor de gegoede burgerij uit de periode tussen de wereldoorlogen. In de stukken bij de bouwvergunning is vermeld dat opdrachtgever voor de bouw, W.J. Moorman, het huis in eigen beheer heeft gebouwd

23 Loevestraat 28

Wat bij deze woning opvalt is de situering: de fraaie en grote tuin, de oprit en de ligging: niet pal aan de straat en evenmin geheel evenwijdig aan de straat. Loevestraat 28 is in 1904 in opdracht van onderwijzer Martin Nusselein (1861-1906) gebouwd. Wie het pand heeft ontworpen is niet bekend. De stijlvereenkomsten met de bovengenoemde panden doen bijna vermoeden dat het Antoon Haegens of Sjang Keijsers moet zijn geweest, allebei Horstenaren die het ontwerpen van woningen combineerden met het bouwen ervan.

24 Meterikseweg 78

25 Meterikseweg 94

Van oorsprong een kleine, sobere ambtswoning, gebouwd in het begin van de 19de eeuw. Nadien ook gebruikt als boerderij en tuinderij. Het pandje is opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband en voorzien van een zadeldak met rode oud Hollandse pannen.

26 Meterikseweg 155

De Campers Plaats, ook enige tijd Maria Hof geheten, is een eeuwenoude boerderij, gelegen

aan de rand van het Meterikse Veld, nabij de buurtschappen Middelijk en Afgang en het dorp Meterik. Het exacte bouwjaar van de Campers Plaats is onbekend. Op muurankers staat het jaartal 1705 vermeld.

27 Molenstraat 1/29

De voormalige openbare jongensschool, in de volksmond bekend onder de naam Weisterbeekschool, is een beeldbepalend, majestueus gebouw dat aan de voorzijde het begin van de Schoolstraat en aan de achterzijde de Molenstraat domineert. Generaties Horstenaren (vanaf 1968 ook meisjes) genoten hier tussen 1922 en 1984 lager onderwijs. Voor het ontwerp werd de Roermondse architect Caspar Franssen (1860-1932) aangezocht. De bouw van de jongensschool werd voor 118.325 gulden gegund aan de lokale aannemers Jan Mathijs Peelen en Hubert Jozef Keijsers.

28 Schoolstraat 1-3

Op de hoek Schoolstraat-Herstraat ligt een van de oudere panden in het centrum van Horst. Het was als brouwershuis onderdeel van het imperium dat de familie Vullingsh ooit in deze omgeving opbouwde. Over de bouwgeschiedenis van dit pand is weinig bekend. Vermoedelijk is het omstreeks 1850 gebouwd naar een ontwerp van een onbekende lokale bouwmeester.

29 Steenstraat 5, voormalig woonhuis

30 Thomeerstraat 1

Het aanzienlijke herenhuis op de hoek van de huidige Thomeerstraat en Loevestraat domineert al twee eeuwen zijn omgeving. Hoewel het er op het eerste oog niet aan valt af te zien, speelde het een belangrijke rol in de ontwikkeling van de nijverheid in Horst. Het huis is vermoedelijk in de eerste helft van de negentiende eeuw gebouwd, het precieze bouwjaar is niet bekend. De naam van de ontwerper is evenmin overgeleverd.

31 Veemarkt 3 - 4

Op het voormalige gemeentehuis aan het Sint-Lambertusplein na is het voormalige postkantoor aan de Veemarkt het oudste openbare gebouw van Horst. Het imposante en rijk gedetailleerde gebouw is van een voor Horst lange tijd ongekende schaal. Het ontwerp van het gebouw

kwam van de hand van de Venlose architect Henri Hubert Seelen (1863-1940). Het gemeentebestuur besteedde de bouw aan op 7 juni 1901. Het werk werd gegund aan Antoon Haegens die met 14.760 gulden de laagste inschrijver was.

32 Veemarkt 7

Samen met het aan de overzijde gelegen hoekpand Schoolstraat 1 vormt het herenhuis Veemarkt 7 de monumentale entree tot de Herstraat. De geschiedenis van de panden is ook nauw met elkaar verweven omdat ze allebei generaties lang werden bewoond door de familie Vullinghs. Mogelijk was Martinus Keijsers (1844-1919) verantwoordelijk voor het ontwerp. Bekend is dat Keijsers meerdere huizen in Horst zowel ontwierp als bouwde.

33 Venloseweg 1

Geholpen door zijn schaal, zijn indrukwekkend voorkomen en zijn ligging op een kruispunt van wegen domineert het pand Venloseweg 1 al meer dan anderhalve eeuw zijn omgeving. De perfecte staat van onderhoud en de zorgvuldige tuinaanleg

maken het tegenwoordig Villa Renschdael geheten pand tot een van de fraaiste van Horst. Opdrachtgever voor de bouw van de villa was Henri Peters (1818-1886), die zich juist in 1859 in Horst had gevestigd als dorpsarts. Architect Carl Weber (1820-1908) was de ontwerper van de villa.

34 Venloseweg 13

35 Venloseweg 14

36 Venrayseweg 115

boerderij in drie delen, te weten een negentiende-eeuws woonhuis, gebouwd omstreeks 1863, en twee achttiende-eeuwse bedrijfsgedeelten. Het molenhuis was vroeger eigendom van de heren van Horst die de heerlijke rechten over wind en water bezaten. Het werd met de windmolen op het Molenveld en de twee watermolens aan de molenbeek verpacht aan een molenaar, die daarnaast ook nog boer en gelaghouder was.

38 Gebr. Van doornelaan25, Norbertuskerk

Karakteristieke panden

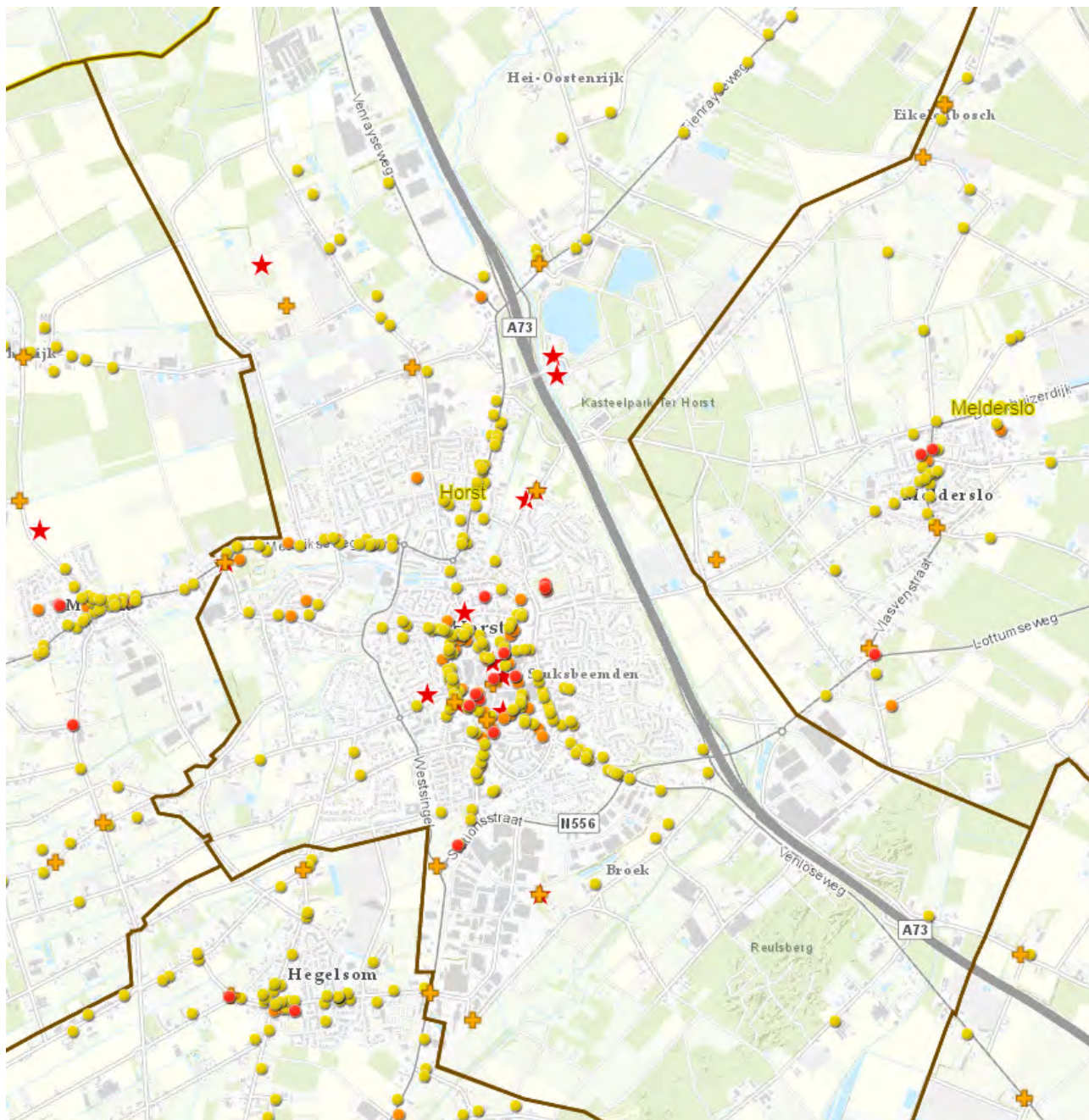
Deze lijst is samengesteld i.s.w. het L.G.O.G. Krin Ter Horst. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De lijst telt nu 194 panden.

1. Afhangweg 10,	boerderij
2. Afhangweg 8,	oorspronkelijke boerderijtje
3. Akkerweg 5	
4. Almeweg 3	woonhuis, voormalig thuisweverij; potentieel gem. monument
5. Almeweg 7	
6. Amerikaanseweg 49	
7. Bommelstraat 5	boerderijwoning met schuren
8. Berkelstraat 3,	langgevel boerderijtje
9. Berkelstraat 7	voormalig ambachtswoning
10. Broekweg 5	
11. Dijkerheideweg 9,	boerderij Reinders
12. Doolgaardstraat 11 en 13	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
13. Doolgaardstraat 15 en 17	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
14. Doolgaardstraat 19 en 21	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
15. Doolgaardstraat 23 en 25	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
16. Doolgaardstraat 31 en 33	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
17. Doolgaardstraat 35 en 37	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
18. Doolgaardstraat 39,	woonhuis
19. Doolgaardstraat 43	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
20. Doolgaardstraat 7 en 9	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
21. Dr. van de Meerendonkstraat 43	voormalig electricien en kapperszaak
22. Gasthuisstraat 2	winkel
23. Gasthuisstraat 22	
24. Gasthuisstraat 27,	caf H®, voormalig bakkerij en caf H®
25. Gasthuisstraat 35,	woonhuis, voormalig electriciteitszaak
26. Gasthuisstraat 37,	woonhuis
27. Gasthuisstraat 41 -43,	woonhuis, deel van complex 39 / 41, deel van deze straatwand
28. Gasthuisstraat 46,	voormalig koperslagerij, thans museum
29. Gasthuisstraat 51,	voormalig café
30. Gasthuisstraat 6,	woning
31. Gasthuisstraat 62	woonhuis
32. Gasthuisstraat 72,	
33. Gasthuisstraat 8,	woonhuisje
34. Gebr. van Doornelaan 134	
35. Harrie Driessenstraat 14 en 16	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
36. Harrie Driessenstraat 18 en 20	naoorlogse sociale woningen bj. ca. 1950
37. Harrie Driessenstraat 8	
38. Helmesstraat 16,	
39. Helmesstraat 18,	
40. Herstraat 5	woonhuis, voormalig kapperszaak Kleeven
41. Herstraat 13	woonhuis aannemersbedrijf Haegens
42. Herstraat 14	woonhuisje "Meijer", onderduikersadres van Sally Walvis
43. Herstraat 16	
44. Herstraat 28	
45. Herstraat 32	voormalig behang/ schilderswinkeltje
46. Herstraat 34	voormalig café Jansen
47. Herstraat 36	eenvoudig woonhuis

48. Herstraat 38	woonhuis aannemer Poels
49. Herstraat 40	woonhuis
50. Herstraat 42a	woonhuis aannemer Martens
51. Herstraat 43	woonhuis
52. Herstraat 45	café voormalig café de Jordaan
53. Herstraat 47	Sigarenhandel en winkel Van Helden
54. Herstraat 48	woonhuis
55. Herstraat 49 t	
56. Herstraat 56	winkel drankenhandel Weijs
57. Herstraat 57	meester woning Van Bommel
58. Herstraat 59	?
59. Herstraat 61	woonhuis drankengroothandel Vullings;
60. Hoofdstraat 3	
61. Hoofdstraat 17	
62. Hoofdstraat 24 -26	twee grote woonhuizen met winkel
63. Hoofdstraat 26	2 woonhuizen met winkel
64. Jacob Merlostraat 26	
65. Jacob Merlostraat 3,	café en woonhuis
66. Jacob Merlostraat 3,	woonhuis
67. Kloosterstraat 21,	klein arbeiderswoning
68. Kranestraat 72,	
69. Kreuzelweg 9,	boerderij
70. Linnenstraat 1 - 3,	smederij en winkel, thans twee woningen
71. Linnenstraat 12,	
72. Loevestraat 14,	café
73. Loevestraat 16	
74. Loevestraat 18	
75. Loevestraat 19	
76. Loevestraat 31	
77. Loevestraat 33	
78. Loevestraat 36	
79. Loevestraat 37	
80. Loevestraat 38	
81. Loevestraat 43	
82. Loevestraat 59	
83. Meterikseweg 112,	boerderij
84. Meterikseweg 118	
85. Meterikseweg 119,	woonhuis
86. Meterikseweg 120	
87. Meterikseweg 137,	boerderij
88. Meterikseweg 32	
89. meterikseweg 55	villa
90. Meterikseweg 63	
91. Meterikseweg 69	dubbel woning twee eenheid
92. Meterikseweg 71	dubbele woning
93. Meterikseweg 80	boerderijtje
94. Meterikseweg 81	
95. Meterikseweg 84	pand Buysen
96. Meterikseweg 99,	woonhuis
97. Meterikseweg bij 71	voormalige champignoncel bj. 1950
98. Metrikseweg 58	pand Roosen
99. Nieuwenbergweg 1,	schuur met woonhuis
100. Nieuwenbergweg 5,	hof boerderij

101.Nieuwenbergweg 7,	boerderij met schuren
102.Noordsingel	drie voormalige champignoncellen bj. ca 1950
103.Noordsingel 38	
104.Noordsingel 45	
105.Schoolstraat 11,	woningen
106.Schoolstraat 15,	woning
107.Schoolstraat 17,	woning
108.Schoolstraat 19	woning
109.Schoolstraat 19b,	vroeger kolenhandel, thans woonhuis
110.Schoolstraat 2	vroeger bioscoop
111.Schoolstraat 21	voormalig smederij
112.Schoolstraat 3,	tussen woning
113.Schoolstraat 35	
114.Schoolstraat 45,	timmerwerkplaats Martinus Keijsers
115.Schoolstraat 58,	woning
116.Schoolstraat 9,	winkelpand
117.St. Josephstraat 10,	woonhuis
118.St. Josephstraat 4, rst	woonhuisje
119.St. Lambertusplein 10,	café
120.Stationsstraat 62	
121.Steenstraat 20,	woonhuis winkel
122.Steenstraat 6,	winkelpand
123.Steenstraat 7	winkelpand
124.Tienrayseweg 18,	boerderij
125.Tienrayseweg 21,	boerderij
126.Tienrayseweg 25,	boerderij en woonhuis Eldorado
127.Tienrayseweg 28,	boerderij
128.Tienrayseweg 32-34,	boerderij
129.Tienrayseweg 6,	boerderij Campsplaats
130.Tienrayseweg 7,	huisje
131.Tienrayseweg 8,	woning
132.Tienrayseweg 9,	boerderij de Helpernij
133.van Douverenstraat 11,	woning
134.van Douverenstraat 18,	woonhuis
135.van Douverenstraat 7,	groot woonhuis
136.Veemarkt 9	
137.Veemarkt 9,	tabakswinkel
138.Veld Oostenrijk 10	
139.Veld Oostenrijk 16	
140.Veld-Oostenrijk 18,	boerderijtje
141.Veld-Oostenrijk 26,	boerderij
142.Veld-Oostenrijk 6,	woonhuis met oude schuur
143.Veld-Oostenrijk 8,	woonboerderij,
144.Venloseweg 21	villa Mol
145.venloseweg 24	smederij Coenders Chrit
146.Venloseweg 27	slagerij Geurts
147.Venloseweg 30,	woonhuis
148.Venloseweg 31	sigarenfabriek Rubie
149.Venloseweg 32,	woonhuis
150.Venloseweg 35	woning en praktijk dokter Strijbosch
151.Venloseweg 4,	woonhuis
152.Venloseweg 48	woonhuis

153.Venloseweg 52	woonhuisje
154.Venloseweg 54	voormalig bakkerij Kleeven
155.Venloseweg 56	woonhuis
156.Venloseweg 58	woonhuis
157.Venloseweg 6,5	woonhuis
158.Venloseweg 66	woonhuis
159.Venloseweg 74	woonhuis
160.Venloseweg 9,	villa, bj. ca 1955
161.Venrayseweg	woning, ensemblewaarde 3 woningen en school
162.Venrayseweg bij 65	champignonkwekerij bj. ca 1950
163.Venrayseweg 102,	woonhuis
164.Venrayseweg 108,	woonhuis, ensemblewaarde 3 woning en school
165.Venrayseweg 124,	boerderijwoning met schuur
166.Venrayseweg 13,	woonhuis, voormalig winkel
167.Venrayseweg 139,	boerderij
168.Venrayseweg 151	
169.Venrayseweg 17	
170.Venrayseweg 28,	woonhuis, bewoond door fam. V.d. Munckhof,
171.Venrayseweg 29	groot woonhuis met bedrijfsruimte
172.Venrayseweg 3,	
173.Venrayseweg 51	
174.Venrayseweg 53	woonhuis
175.Venrayseweg 54	woonhuis
176.Venrayseweg 64	
177.Venrayseweg 65	
178.Venrayseweg 67	
179.Venrayseweg 69	boerderijtje
180.Venrayseweg 81	hof boerderij
181.Venrayseweg 89	voormalig schoolgebouw
182.Venrayseweg 91	woonhuis, ensemblewaarde 3 woningen en school
183.Venrayseweg 94,	café Cambrinus
184.Venrayseweg 98	woonhuis
185.Vrouwboomweg 12,	woonboerderij
186.Vrouwboomweg 22,	boerderijtje
187.Vrouwboomweg 6,	woonboerderij, nog vtij oorspronkelijk
188.Waterstraat 8	
189.Wevertweg 3,	boerderij
190.Wilhelminaplein 9	
191.Wilhelminaplein 1,	woonhuis , winkel
192.Wilhelminaplein 13 en 15	horeca
193.Wilhelminaplein 15	
194.Witveldweg 84,	woning

Spreading of the valuable buildings

5.8.3 waardevolle landschappen

Beekdalen

Groote Molenbeek

De Groote Molenbeek doorkruist van zuidwest naar noordoost het grondgebied van Horst. Beken die hierin uitmonden zijn de Lollebeek, Karbroeksche beek en het Slooierbroek (Voor America). Aan de oostzijde van de beek liggen de Kasteelse Bossen met de kasteelruïne van Huis ter Horst en aan de westzijde van de beek de dorpskern Horst.

Ter hoogte van Horst ligt in het beekdal, het tracé van de A73. Langs deze verbindingsweg zijn nieuwe ontwikkelingen zoals bedrijventerreinen. Door landschappelijke inpassing worden elementen teruggebracht zoals waterlopen, singelbeplanting en houtwallen. Waar mogelijk wordt in gezet op beekherstel mede ingegeven door waterbeheer in het kader van klimaatadaptatie.

Lollebeek

De Lollebeek vormt de gemeentegrens met Venray (3.1.2). In de jaren 30 van de vorige eeuw is de beek als werkverschaffing rechtgetrokken zoals beschreven in het gedenkboek van 1948 van de Heidemaatschappij dat in Limburg zo goed als alle waterlopen verbeterd waren.

Aan de noordzijde van het beekdal liggen de dorpslinten van Castenray en Klein Oirlo. Op het grondgebied van Horst zien we op de kaarten van 1850 woeste grond en natte heide (Diepe Leng, De Schoot en Groote Broek).

De Lollebeek is sinds 2014 weer een natuurlijke beek. Het Meanderend verloop en de gemeentegrens komen weer overeen. Bezoekers wandelen langs de slingerende beek en fietsen in de mooie groene omgeving welke in het westen aansluit op de Schadjiker bossen. Stichting Landschap Horst aan de Maas verfraaide het beekdal met nieuwe houtwallen en elzensingels.

Karbroeksche Beek

De Karbroeksche beek is op het grondgebied van Horst helemaal opgenomen tussen de bebouwing. Waar mogelijk is een breder profiel met waterloop gerealiseerd. Van oorsprong is het een beekdal, kleinschalig met aanliggende ronde akkers. Ter hoogte van 't Risselt en de Gastendonk is dit nog herkenbaar aanwezig. Alvorens in de Groote Molenbeek uit te stromen werd het water van deze beek gebruikt voor de aanvoer van de grachten bij het kasteel Huys ter Horst en de voormalige Watermolen aan de Tienrayseweg. Zowel aan de west- als oostzijde van de A73 zijn nog restanten van de oude grachtenstructuur.

Op oude kaarten is aan de westzijde van Horst een beekdal met de naam Slooierbroek. De beekloop mond uit in de Karbroeksche beek ter hoogte van waar nu de Westsingel uitkomt op de Meterikseweg. Met de naam "Voor America" op de legger van het Waterschap is deze beekloop opgenomen in de rand van de uitbreidingswijk het Anker. Het gebied is ook bekend onder de naam d'n Afgang. Op de grens met Meterik lag het Rootven waar wellicht vroeger voor eigen gebruik turf is gestoken (zie beschrijving Bemmer). Later is het Rootven gebruikt als vuilstortplaats en aangeplant met bos.

Oude Bouwlanden en buurtschappen

Aan de oostzijde van het dorp Horst lag vroeger een uitgestrekt veld dat aan de zuidzijde doorliep tot aan Hegelsom. Aan de noordzijde de Karbroeksche beek met het Meterikse Veld en de buurtschappen Middelijk en Oostenrijk. Nu zijn deze velden grotendeels volgebouwd met nieuwbouwwijken, industrieën en (glas)tuinbouwbedrijven. Naamgeving zoals Risselt, Hof te Berkel en Kraneveldweg verwijzen hiernaar. Het veld Oostenrijk grenst aan de Molenbeek en loopt door tot bij de Gortmolen bij het Groote Broek dat aansluit aan de Lollebeek. Bij de Lindweg, aan de zuidzijde van veld Oostenrijk stond een korenmolen, het bijbehorende molenhuis staat er nog. Windmolens stonden op open plekken even buiten het dorp.

De randen van deze oude bouwlanden zijn nog herkenbaar door de karakteristiek bebouwing langs oude veldwegen met kruisen en kapellen. Een mooi voorbeeld hiervan nabij de Vrouwboomweg (A6). Zo ook een aantal boerenerven met oprijlaan aan de Veldoostenrijk (A9), eenzelfde patroon als dat van de

boshoevenederzetting bij Meterik. Op een aantal plaatsen zijn nog grotere eenheden bolle akkers, hoogteverschillen en karakteristieke bebouwing met monumentale bomen zoals bij Gastdonk en Gortmolen.

De velden en akkers rondom Horst liggen op de armere zandgronden van de dekzandrug. Bekend is dat vanaf de tweede helft van de 16^e eeuw tot in de 19^e eeuw hele scheepsladingen met mergel werden aangekocht. Deze werden aangevoerd vanaf de losplaats bij Houthuizen. Aankoop van mergel en meststoffen was kostbaar en alleen voorbehouden aan grootgrondbezitters en grotere boeren (Renes). Aan de oostzijde van de Groote Molenbeek lag het Kasteel Huis ter Horst, nu een ruïne, met landerijen. Hof te Berkel wat de oorspronkelijke naam was van Horst (Berclé). In de directe omgeving van het kasteel lagen landerijen met pachtboerderijen waarvan er nog een aantal aanwezig zijn. Kamphoeve Slooi is een van de best bewaarde bouwlandkampen

Heideontginning

De gebieden ten zuiden van de Lollebeek en ten oosten van het kasteel worden in de tweede helft van de 19^e eeuw met bos aangeplant. In een aanleg met een recht patroon van bospaden. Nadat aan het einde van de 19^e eeuw kunstmest beschikbaar kwam werden deze gebieden omgezet naar cultuurland (Renes). Het patroon van paden werd gehandhaafd. Langs deze wegen ontstaan ontginningslijnen met karakteristieke langgevel boerderijen zoals aan de Nieuwveldweg en de Tienrayseweg.

Gebied ten oosten van de Reulsberg was tot voor 100 jaar onontgonnen gebied. "Voor velerlei gebruik" zoals het hakken van heide ter bemesting, het weiden van schapen en vee, het verveenen, het plaatsen van bijenkorven, het graven van leem om te pleisteren en in zeer kleine gedeelten om stenen te bakken (Renes/gemeente Horst 1851). Het gebied heeft een grootschalig en open karakter zonder bebouwing en strekt zich uit tot Grubbenvorst. Vanaf het begin van de 21^e eeuw is hier de ontwikkeling van het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo (A15).

Het onderscheid tussen de oude en de jonge landschappen is in het gebied door ruilverkavelingen sterk genivelleerd. Fragmentarisch is door de combinatie van karakteristieke bebouwing, boerenerf en landschapselementen cultuurhistorie herkenbaar aanwezig.

Landduinen

Aan de zuidrand van het grondgebied van Horst ligt een landduin beter bekend als Reulsberg. Deze landduinen zijn ontstaan na de laatste ijstijd door verstuiving en liggen conform de overheersende windrichting zuidwest-noordoost. Met de behoefte aan meer landbouwgrond in 2^e helft van de 19^e eeuw en het ontginnen van de woeste gronden en heidevelden waren deze duinen niet geschikt voor agrarisch gebruik. Voor bosbouw aangeplant met voornamelijk grove den ten behoeve van de mijnbouw. De landduinen van de Reulsberg vormen tezamen met d'n Ham (A2) een aaneengesloten natuurgebied. Het beekdal van de Groote Molenbeek met oude bouwlanden, kwel en landduinen grenzen aan elkaar. Aan de noordzijde van de A73 is een crossterrein.

Ook de omgeving bij kasteel Huis ter Horst ligt deels op een landduin. De aanplant van bossen zowel naaldhout als loofhout is van oudere datum en meer planmatig (zie kasteelterrein Huis ter Horst). Zowel het bosgebied op Reulsberg als het parkbos rondom het Kasteel zijn opgenomen op de landelijke kaart van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed als "Groen Erfgoed". De bossen hebben de aanduiding "kansrijk" wat betreft de aanwezigheid van oorspronkelijke aanplant en bomen van vóór 1850. Met een netwerk aan wandel- en fietsroutes zijn deze gebieden waardevolle gebieden voor toerisme en recreatie.

Bijzondere lijnen en plekken

Kasteelterrein Huis Ter Horst

Beekdalen waren weinig geschikt voor bewoning. Een uitzondering vormen kastelen die juist het water opzochten. Water in een gracht was eeuwenlang een noodzaak voor kastelen en omgrachte huizen (Renes). De oorsprong van het kasteel Huis ter Horst ofwel Hof te Berkel gaat terug tot de 13^e eeuw (M027). Tochtige middeleeuwse kastelen die in de eerste plaats een militaire functie hadden werden vervangen door meer gerieflijke woonhuizen. In de directe omgeving van het huis werden siertuinen aangelegd. Later wordt

tuinaanleg ondergeschikt aan een groter plan, vaak symmetrisch van opzet met lange rechte bomenlanen die zich buiten de tuin over een grote afstand door de open bouwlanden en heidevelden voort konden zetten.

Een van de lanen bij Huis Ter Horst, inmiddels een ruïne, werd ooit gebruikt als lijnbaan (Renes). Er zijn lanen die vanuit het kasteel welke aansluiten op de Venrayseweg, Heerenbosweg en Broekhuizedijk en elementen zoals een eendenkooi, spiegelvijver, coniferen- en boomgroepen welke eind 18^e begin 19^e eeuw ook werden aangelegd bij andere kastelen in de omgeving.

In het Parkbos de Kasteelse bossen met kasteelruïne en -boerderij, natuurtuin, sportvelden in een lager liggend gebied van een oude beekarmen en waterpartijen (zandwinning A73) zijn cultuur, natuur en recreatie met elkaar verweven.

A73 en nieuwe ontwikkelingen

In jaren 90 van de vorige eeuw werd tussen Nijmegen en Roermond een nieuwe snelweg aangelegd. Het tracé met de afslagen naar Horst, Tienray, Melderslo en Sevenum werd in 1993 geopend. Voor de hele Rijksweg A73 is een inpassingsplan gemaakt. Viaducten, op- en afritten kregen een herkenbare eigen ontwerp, materiaalgebruik en inrichting. Ter hoogte van Horst en Melderslo ligt het tracé van de snelweg door het beekdal van de Grootte Molenbeek. In de tussenliggende periode kwam het besef van het doorsnijden van deze bijzondere landschappelijke structuur en de ambitie om hier een nieuwe invulling en betekenis aan te geven. Inmiddels wordt hier uitvoering aan gegeven door de aanleg van nieuwe landschapselementen zoals groensingels en waterlopen langs de snelweg en in het beekdal van de Grootte Molenbeek.

Kruisen en Kapellen

Veldkruisen en kapelletjes die staan op plaatsen waar vroeger veldwegen bij elkaar kwamen of een beek of waterloop passeerden. Op veel plaatsen zijn ze nog aanwezig als verweving van agrarisch en een religieus verleden zoals aan de Gastendonkstraat, St. Annastaat en Hertstraat. Opgericht als dank voor genezing, een verkregen gunst of herinnering aan een bijzonder feit. Meestal zijn hierbij één of meerdere bomen aangeplant. Deze bomen hebben vaak een lange geschiedenis of kregen een symbolische betekenis.

Rond de 17e eeuw wordt de paardenkastanje ingevoerd in Noord West Europa vanwege de sierwaarde. Aanplant als solitair, groep in parken en als laanbeplanting. De kastanjes worden gemalen en als veevoer gebruikt. De linde is een zachte, lieve boom. In de linde huist het zoete lindewezen het is de boom van liefde en trouw, vrouwelijke gratie, schoonheid en geluk. Geen enkele boom is zo verbonden met het leven van een volk, met zijn liefde, in lust en leed, in jubel en rouw, in smart en ernst als de linde. De linde behoedt en beschermt onze woningen.

Tol betalen voor de weg naar Venlo

Op oude kaarten zien we, daar waar de weg naar Venlo de Reulsberg passeert, een tolpunt (A4). Dit punt ligt nu aan de noordzijde van de A73 ter hoogte van de T-kruising Bremweg-Witveldweg. Verbetering van wegen en de aanleg van bruggen vonden meestal plaats op initiatief van de steden. Deze projecten werden gefinancierd uit tolopbrengsten. In de twee helft van de 19^e eeuw werden veel regionale en lokale wegen verhard. De weg naar Venlo was een straatweg met tram (Bron publicatie Historische wegen RCE). De Witveldhoeve aan de ander zijde van de Reulsberg, ligt op de grens met het grondgebied van Grubbenvorst, is een ontginningsboerderij die dateert van vóór 1735

De Bremmer

Inwoners van Horst en Sevenum wonnen hun turf voor eigen gebruik niet uit de eigenlijke Peel maar uit een geïsoleerd ven in de heide, het Gemeenteven (Renes). Mogelijk dat de De Bemmer hierdoor is ontstaan. Ander namen die voor de Bemmer werden gebruikt zijn "Brommér" en "Joostemermeer". De turfwinning in vennen ging door tot in de 20e eeuw.

Het Dorp Horst

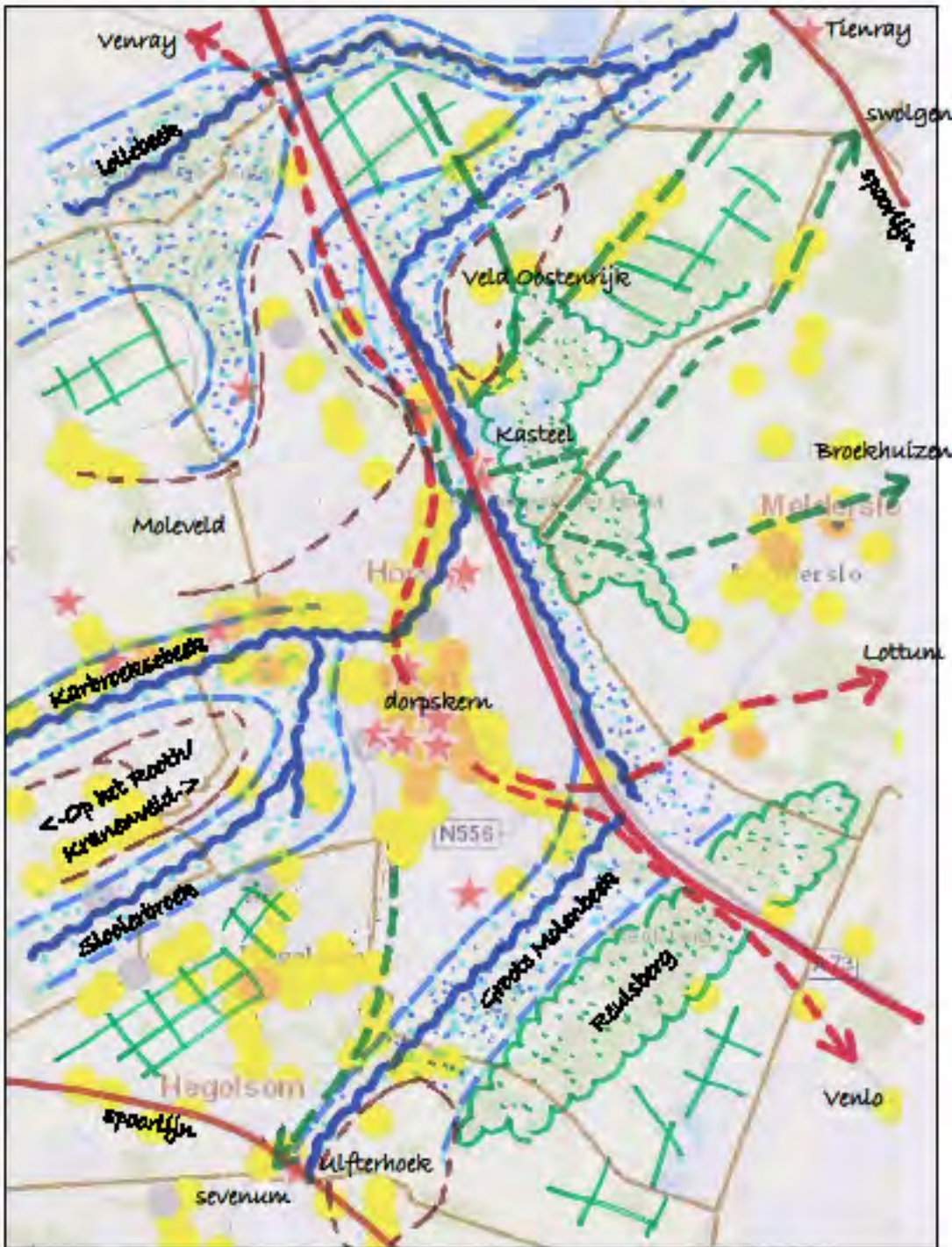
Op de kaart van 1830 zie we dat de wegen van en naar omringende dorpen aangegeven zijn als lanen met boomaanplant. Daar waar deze routes samen komen de eerste "compacte" bebouwing met min of meer aaneengesloten gevelwand. Dit waren smalle straatprofielen waarin nauwelijks of geen beplanting/groenstructuur aanwezig zal zijn geweest. Andere opvallende routes zijn de Hertstraat en Doolgaardstraat. Routes langs akkers met daarlangs devotiekruizen/bidkappelletjes, zoals de Sint Josephkapel, waar beplanting niet wenselijk was.

Begraafplaatsen zijn niet alleen plaatsen voor ontmoeting en rust maar vertellen ook over de mensen en families die in het dorp hebben geleefd. Aan de Kloosterstraat de oude begraafplaats waar tot de jaren 60 van de vorige eeuw werd begraven. De nieuwe begraafplaats ligt aan de Deken Creemersstraat met in het midden een cirkel van de monumentale blauwe atlas ceder. Deze ceder was in de jaren 60-70 van de vorige eeuw in de mode als solitair in voortuinen. In de Bijbel is de ceder symbool van vruchtbaarheid en kracht en als beeld van de rechtvaardige.

Langs de doorgaande routes komen aan de Veemarkt/Wilhelminaplein en het Lambertusplein gebouwen en activiteiten die van betekenis zijn voor het centrum. Belangrijke plaatsen in het dorp. Op oude foto's zien we het Wilhelminaplein met kastanjabomen en waterpomp. Het Lambertusplein met pompzuil en lindebomen. "Groene" knooppunten in het centrum van het dorp, markering van een bijzondere plek, de boom als object met betekenis als omranding van het plein.

Na 1950, in de wederopbouwperiode, groeit het dorp. Het dorpscentrum breidt zich uit langs de Kerk- en Kloosterstraat met winkels en supermarkten. Aan de achterkanten wordt de resterende ruimte opgevuld met verharding om te kunnen parkeren met, waar voldoende ruimte is, aanplant van bomen. In de winkelstraat staan enkel een paar groenelementen om minder fraaie gevelpartijen te "camoufleren" zoals de dakplatanen voor de Kloostertuin.

Solitaire bomen die een bijzondere plek markeren of voldoende ruimte hebben om uit te kunnen groeien staan langs de routes met grotere percelen/woonhuizen aan de Hertstraat en Gasthuisstraat. Hier werden in de periode vóór 1950 huizen voor notabelen gebouwd met grote tuinen. Verschillende bomen zijn opgenomen op de lijst van monumentale bomen. Ook in de uitbreidingswijken van de jaren 60 en 70 uit de vorige eeuw zijn op centrale plaatsen monumentale bomen als markering van een "groen" knoop- en ontmoetingspunt.

HORST

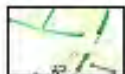
Karakteristieke bebouwing en monumenten

Beekdalen (begrenzing en watergang);
Grote Molenbeek met daarin uitmondend de
Lollebeek, Karbroeksebeek en Slooierbroek

Oude bouwlanden/akkercomplex; grotere
percelen deels nog aanwezig

Heideontginning; ontginningsweg met
karakteristieke bebouwing en perceelrichting

Oude ontsluitingsroute; met
karakteristieke bebouwing

Oude ontsluitingsroute; met
monumentale lanen (m.n.
omgeving Kasteel)

Bos percelen (Kasteelsebossen en
Reulsberg) boosaanplant op
landduinen

Lijnen Infrastructuur;
spoorlijnen en A73

5.9 KRONENBERG

5.9.1 SCHOOL, KERK, DORP

De ontstaansgeschiedenis van Kronenberg vertoont veel gelijkenis met die van andere kernen van de gemeente Horst aan de Maas die uit laatmiddeleeuwse gehuchten zijn ontstaan als Hegelsom en Melderslo. Aan het begin van die ontwikkeling staan steeds enkele verspreid gelegen boerderijen die sinds jaar en dag in het betreffende gebied liggen en vaak al eeuwen een gehucht vormen. Betere levensomstandigheden en een toename van het aantal ontginningen leiden daarna vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot meer boerderijen en meer inwoners. Als vanzelf groeit daaruit vervolgens de behoefte aan gemeenschappelijke voorzieningen.

Kronenberg was aanvankelijk het westelijke verlengstuk van het gehucht de Hees. De Hees gold in de late-Middeleeuwen als een zelfstandig administratief gebied voor belastingheffing en telde in feite net zoveel inwoners als het dorp Sevenum en het andere grote gehucht van De Steeg. De boerderijen in de Hees lagen als kralen aan een keten langs de rand van twee grote middeleeuwse akkercomplexen. Vooral het Grote Veld tussen de Hees en de Steeg is nog steeds een heel mooi voorbeeld van zo'n authentiek en open veld. Dit uitgestrekte en grotendeels intact gebleven akkerbouwgebied grensde in het westen aan een stuifzandgebied dat vervolgens overging in de (nog onontgonnen) Peel. Op aandrang van de bewoners van de buurtschappen Achterste Hees, Blakt en Kronenberg werd in 1930 een lagere school gebouwd in Kronenberg. Twee jaar later vond de inzegening plaats van de opmerkelijke, door Hendrik W. Valk ontworpen Theresia-van-het-kind-Jezuskerk. Rondom school en kerk ontstond geleidelijk een dorpskern, die overigens pas vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw daadwerkelijk enig volume kreeg.

Het aantal inwoners van Kronenberg bedraagt momenteel omstreeks 1200. Het dorp heeft zijn agrarische uitstraling grotendeels weten te bewaren. In 2015 werd enkele kilometers ten westen van de dorpskern een groot hippisch centrum geopend. Dit heeft ervoor gezorgd dat de naam Kronenberg ook buiten de provinciegrenzen, en zelfs over de landsgrenzen, bekendheid heeft gekregen.

5.9.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1. Sint-Theresiakerk, Meerweg 8

Kronenberg ontwikkelde zich in de eerste helft van de twintigste eeuw van buurtschap tot dorp. Gebouwen die daarvan getuigen zijn de in 1930 gebouwde lagere school en de twee jaar later gereedgekomen Theresiakerk. De kerk in traditionalistische stijl is ontworpen door Hendrik Valk uit 's-Hertogenbosch, na de Tweede Wereldoorlog ook architect van de nieuwe parochiekerk van Sevenum. De Theresiakerk ontleent zijn volledig eigen gezicht vooral aan de markante en voor een kerk vrij uitzonderlijke trapgevels. Wat betreft het interieur verdienen vooral vermelding de reliëfs van Charles Vos (naast het hoofdaltaar) en de gebrandschilderde vensters van René Smeets.

Gemeentelijke monumenten

1 Heesbeemden bij nr. 10 kapel Heilige Donatus Staat onder Sevenum

Het vrijwel ongeschonden gebleven kapelletje geeft uiting aan een volksdevotie, die nog op vele plaatsen nog te vinden is. De kapel werd gebouwd voor bescherming tegen natuurgeweld en onweer.

2 Meerweg 8, Pastorie

Het monumentale schuilt in de gedetailleerde architectuur, die zeldzaam is in Kronenberg. De architect was H.W. Valk uit Den Bosch. Alleen het pand Simonsstraat 2 in de nabije omgeving is ook in deze stijl opgetrokken. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. De eerste bewoner van de nieuwe pastorie was rector Josephus Hubertus Kessels. Hij werd in 1923 benoemd tot kapelaan in Sevenum.. In 1929 volgde zijn benoeming tot rector en bouwpastoor van de nieuw te stichten parochie Kronenberg.

3 Meerweg, kapel O.L.V. van Goede Raad
Deze eenvoudige, gaaf en ongeschonden bewaard gebleven kapel is van monumentale waarde omdat zij een uiting is van een volksdevotie die tot voor kort nog heel gewoon was. Karakteristiek is de situering de kruizing van meerdere landwegen. De kapel is omstreeks 1932 door de familie Jacobs-Rutten gebouwd uit dankbaarheid voor de genezing van hun moeder na ernstige ziekte.

4 Meerweg ong. (in het bos), St. Antoniuskapel
Zoals de meeste kapelletjes is ook deze kapel een uiting van een vroegere wijdverbreide volksdevotie. De bijzondere ligging in de bossen aan de westzijde van Kronenberg maakt deze kapel bijzonder. Deze kapel werd gebouwd in 1912. Jacob Roodbeen kreeg van de gemeente een groot perceel grond in pacht, iets verder op. Uit dankbaarheid gaf hij opdracht tot het bouwen van deze kapel.

5 Simonsstraat 2, schoolmeester-woning
Met het ontstaan van de nieuwe parochie Kronenberg kwam er ook een lagere school. Toen de plek voor de kerk bekend was, werd besloten om de school hier tegenover te bouwen. Het kerkbestuur, tevens schoolbestuur, gaf architect H.W. Valk opdracht om bij de school een woning voor het schoolhoofd te ontwerpen. In 1931 werd het werk gegund aan gebr. Wanten voor fl 7249,-. De bouwgrond werd geschonken door de gebroeders Verstegen. Op 11 juni 1931 is de woning door meester Th. Mennen in gebruik genomen tegen een huur van fl 375,- per jaar. Hij was jarenlang een der onderwijskrachten aan de school. Behalve lager onderwijs gaf meester Mennen ook avondcursussen aan de Jonge Boeren over toepassing van kunstmest en moderne landbouwtechnieken

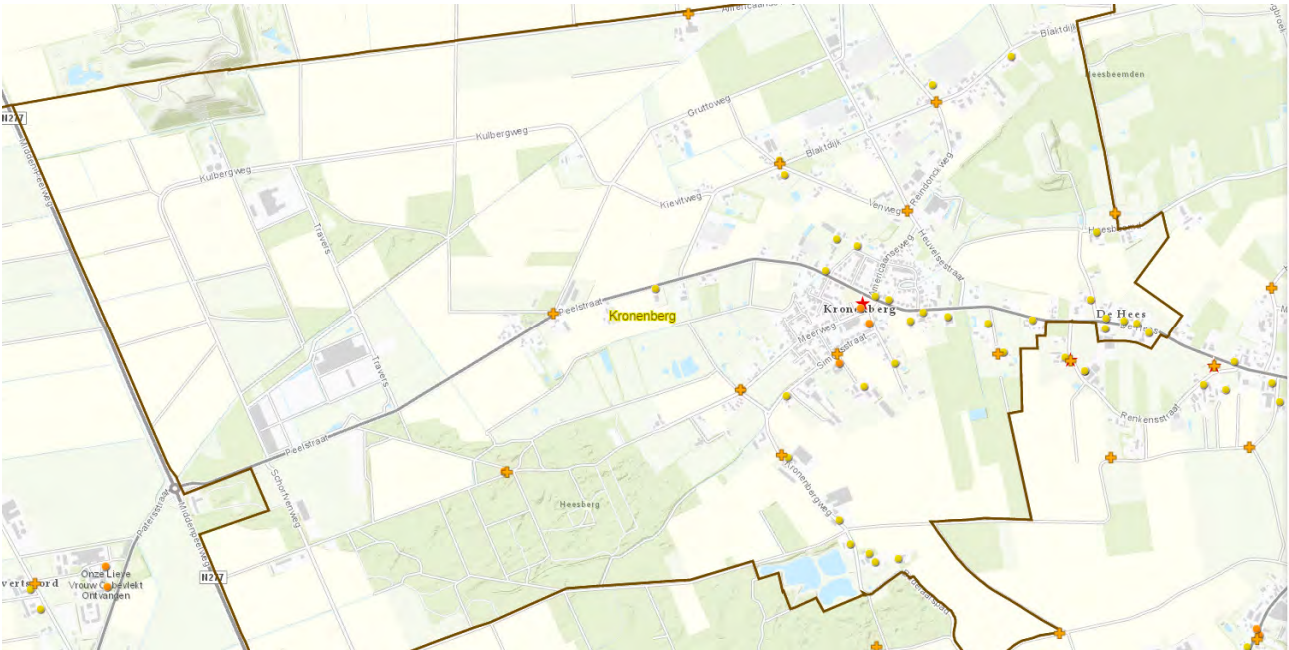
6 Simonstraat 29, hof boerderij

Karakteristieke panden

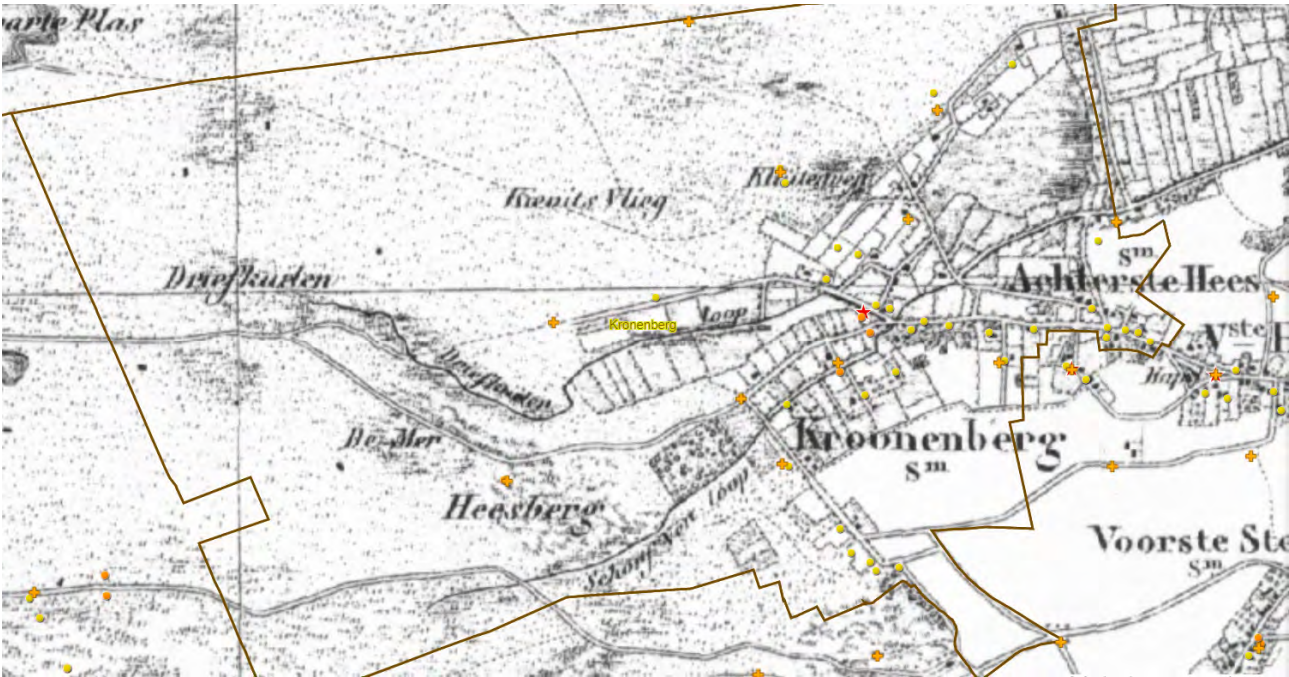
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de heemkundevereniging Sevenum. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt nu 32 panden

1. Blaktdijk 15	boerderij
2. Blaktdijk 56	boerderij ca 1920
3. De Hees 102,	woonhuis
4. De Hees 39	woonhuis en schuren Hatersplaats
5. De Hees 42,	thans dubbel woonhuis, oorspronkelijk boerderij bj ca. 1930
6. De Hees 44	boerderij ca. 1930
7. De Hees 45	boerderij bj. ca 1925
8. De Hees 46	boerderij ca. 1920
9. De Hees 59	boerderij complex met diverse gedateerde gebouwen
10. De Hees 69	
11. De Hees 73	
12. Hees 108	Café Ummenthum
13. Hees 63,	boerderij gebouwd in 1874, oud bakhuisje nog aanwezig
14. Hees 65	boerderij Mennekens bj 1920
15. Hees 75	woonhuis met stal gebouwd in 1875
16. Heesbeemd 5	kapelletje
17. Heesbeemd 8	hof boerderij bj. ca. 1935 hoeve de Nachtegaal
18. Heesbeemd 1	hofboerderij Pierenhof
19. Kronenbergweg 11	boerderij bouwjaar 1932
20. Kronenbergweg 19	kronenbergerhof
21. Kronenbergweg 20	boerderij bouwjaar 1920
22. Kronenbergweg 23	boerderij Roodbeen
23. Kronenbergweg 25,	kruk boerderij, oude oorsprong
24. Kronenbergweg 27	boerderij gebouwd in 1915
25. Peelstraat 26	woonhuis bouwjaar 1925
26. Peelstraat 41	boerderij bouwjaar 1916
27. Reindonckweg 16	boerderijtje, orginele staat nog herkenbaar bj ca 1860
28. Simonsstraat 25,	boerderij Simonshof
29. Simonsstraat 37a,	kruk boerderij
30. Simonstraat 9	boerderij gebouwd in 1926
31. Torrestraat 24	woonhuis
32. Torrestraat 26	boerderij

2020

1850

Spreading van de historische objecten

5.9.3 Waardevolle landschappen

Kronenberg ligt op de hogere zandgronden aan de oostrand van de Peel. Vanaf de Peel in oostelijke richting loopt De Driekuilenloop langs Kronenberg. Ten westen van de dorpskern liggen de Kronenbergerheide, Heesberg, Steegberg en Schatberg. Het betreft stuifzandgebieden die in de 2^e helft van de 19^e eeuw met naaldhout werden beplant. In het noordoosten vindt men het natte natuurgebied de Heesbeemden.

Ontginning en oude bouwlanden

De oudste bebouwing in Kronenberg ligt langs ontginningslinten vanuit Sevenum, in het verlengde van De Hees (Achterste Hees) aan de noordzijde van het Grootveld (20). Hier mondt de Driekuilenloop uit in de Blakterbeek. Zowel aan de noord- als zuidzijde van deze Driekuilenloop zijn wegen met karakteristieke bebouwing, een bochtig wegtracé, steil randen van het aangrenzend beekdal en hoge akkers, monumentale bomen en oprijlanen. Net als in Sevenum staan hier rondom de bouwlanden en op kruispunten, veldkruisen en-of kapellen. De oudste boerderijen liggen niet aan de weg maar op enige afstand daarvan (De Hees, Simonsstraat en Peeldijk).

In de ontginningen op grote afstand van de oude dorpen ontstonden in de 20^e eeuw nieuwe verzorgingscentra (52). Kronenberg is hier een voorbeeld van in het Peelgebied als afsplitsing van Sevenum (Renes). De meeste van deze centra ontstonden bij bestaande wegkruisingen. In Kronenberg werden op de kruising van de Peelstraat met de Simonsstraat een school en kerk gebouwd.

Beekdalen en waterlopen

De Schorfvenloop (26) en de Driekuilenloop (53) vormen samen de bovenloop van de Blakterbeek. Beiden liggen op het grondgebied van Kronenberg en komen samen in het brede beekdal van de Blakterbeek met De Heesbeemden.

Het Schorfven en de Driekuilen waren oude heidevennen. Deze lagen aan de Peelkant van de Heesberg. Op oude kaarten zien we bij de Venweg ook een ven, het Kluitven (A3). De straatnaam verwijst hier nog naar. Inwoners van Horst en Sevenum wonnen hun turf voor eigen gebruik niet uit de eigenlijke Peel maar uit een geïsoleerd ven in de heide, het "Gemeenteven". Aangenomen mag worden dat ook in het Blakt, het westelijk deel van de Heesbeemden op het grondgebied van Kronenberg, turf werd gewonnen. Dit ven is in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw gebruikt als vuilstortplaats (4). De combinatie van deze met grond afgedekte afvalberg en een natte moerassige ondergrond levert thans een rijke vegetatie.

De waterloop het Schorfven is gegraven voor het ontwateren van de natte heide aan de Peelkant van de bos- en heidevelden en is thans een hoofdwatgang. Door de ontginning van heidevelden kwam er gebrek aan weidegrond. Daarom werden moerasbossen in de beekdalen omgezet naar graslanden. De bossen werden gekapt en ontwateringssloten gegraven. Zo ontstond in de beekdalen een kleinschalig landschap van hagen voor veekering, sloten, greppels en houtsingels. Op de topografische kaart uit 1850 is te zien dat het beekdal van de Driekuilenloop in kleinere percelen was opgesplitst (53). Deze indeling en beplantingen zoals houtwallen en hagen bepalen nog steeds het kleinschalige karakter.

De beekloop van het Schorfven en de Heesbeemden (3) zijn beiden opgenomen op de kaart met Landelijk Groen Erfgoed als "kansrijk". Dit betekent dat in deze gebieden landschapselementen met autochtonen bomen en struiken aanwezig zijn van vóór 1850.

Midden door het gebied van de Heesbeemden, op de grens met Sevenum, loopt de Blakterdijk (2). Hier is in 1931 een bronzen zwaard is gevonden. Het zwaard dateert uit de Midden Bronstijd (1300 tot 1150 v Chr) en is waarschijnlijk afkomstig uit Noordwest Frankrijk. Het zwaard is nu in bruikleen bij het Limburgs Museum in Venlo.

Bosaanplant en heideontginning

Het grootste deel van de 19^e eeuw was het economisch klimaat voor bosbouw gunstig. De aanleg bood werkgelegenheid en houtverkoop zou op den duur de gemeentekas kunnen vullen. Door lage graanprijzen in

Oost-Europa verschoof het accent naar veeteelt. En met de introductie van nieuwe kunstmest aan het einde van de 19^e eeuw werd het gebruik van heidevelden voor mestbereiding steeds minder.

Zo zien we rond 1900 een uitgestrekt bosgebied aan de noordzijde van Kronenberg. Namen zoals de Graafsebosweg en Bossebroekweg verwijzen hier nog naar. Vanaf de jaren '20 in de vorige eeuw worden de bospercelen gekapt en ontgonnen naar landsbouwgrond. Bospaden worden aangeplant en zijn inmiddels monumentale lanen geworden. Het landschap heeft hiermee een soort van inversie ondergaan; van besloten bospercelen (vlakken) met bospaden (lijnen) naar grootschalig open (vlakken) met monumentale laanbeplanting (lijnen) zoals de Kronenbergweg.

De aller slechtste gronden zoals op de landduinen bij Heesberg bleven bestemd voor bosbouw. Samen met de aangrenzende bosgebieden Steegberg en de Schatberg is dit een aantrekkelijk gebied voor toerisme en recreatie. Aan de Peelstraat werd in dit bosgebied In 2015, enkele kilometers ten westen van de dorpskern een groot hippisch centrum geopend. Dit heeft ervoor gezorgd dat de naam Kronenberg ook buiten de provinciegrenzen, en zelfs over de landsgrenzen, bekendheid heeft gekregen.

De Peelstraat en de Blaktdijk zijn de ontsluitingswegen waarlangs in de 2^e helft van de 19^e eeuw de eerste ontginningen plaatsvinden. Beide liggen aan de noordzijde van het beekdal van de Driekuilenloop en Blakterbeek. Daar waar het gebied natter was, werd de weg aangelegd op een dijk. Deze wegen vormen een kleinschalig lint met herkenbare elementen zoals langgevel boerderijen en uit gegroeide beukenhagen aangeplant als windscherm zoals we dit ook zien bij Meterik en Hegelsom.

De heidevelden aan de peelkant werden pas ontgonnen in de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw. Voorafgaand werd door de aanleg van de Nieuwe Peelloop het Peelgebied ontwaterd (75 en A2). Deze ontginning was een initiatief van de Stichting Binnenkolonisatie voor de inrichting van de Limburgse Peel. De gemeenten Horst en Venray haakten af. Alleen Sevenum was bereid haar woeste gronden in de Stichting onder te brengen. In 1948 werd de inrichting voltooid en de Stichting opgeheven. Het gebied is een grootschalig open landschap met lange rechte wegen en waterlopen en nauwelijks tot geen bebouwing.

Bijzondere lijnen en plekken

De Peelstraat

De Peelstraat is een van de eerste ontginningslinten waarlangs Kronenberg is ontstaan. In het verlengde van De Steeg komende vanuit het dorp Sevenum. De Peelstraat loopt door tot aan de Middenpeelweg, de westgrens van het grondgebied van Kronenberg. De weg volgend zien we de cultuurhistorie van Kronenberg, de dorpskern van de 20^e eeuw, het cultuurlandschap van het beekdal van de Driekuilenloop, de heideontginning met bosaanplant van de 19^e eeuw, het jonge grootschalig open landschap en de nieuwste ontwikkelingen zoals recreatiepark Toverland, een hippisch centrum en een golfbaan. De Peelstraat met aan beide zijen een laanbeplanting verbindt dit alles als groen lint aaneen.

Golfterrein met uitzichtheuvel

Op de grens met het grondgebied van America is in de jaren 80 van de vorige eeuw een vuilstortplaats ingericht. Begin deze eeuw is overgestapt op een andere vorm van afvalverwerking. De vuilstortplaats is afgedekt met grond en ingericht als golfterrein met een parkachtige aanleg. Op het hoogste punt is een uitzichtplek vanwaar de weidse omgeving van bos, heide- en peelontginning zichtbaar is.

Visvijver aan de Bedelaarsweg

Aan het Bedelaarspad zijn recent drie visvijvers aangelegd. Het gebied is ingericht als natuurpark met laarzenpaden (uitgemaaide grasbanen) en visplaatsen. Aan de noordzijde loopt de Heesbreedeweg, een oude route waar vroeger de schapen overheen werden geleid richting de heidevelden, de zogenaamde schapendrift. Het Bedelaarspad zelf is een oud ontginningslint aan de westrand van het Hoogveld met onder andere het Kronenbergerhof (d.d. 1499). Ook is er een rustpunt met informatie over de plek. Zo werd de plek aangelegd op het middelpunt van de voormalige gemeente Sevenum (tot 2009) waartoe ook de dorpen Evertsoord en Kronenberg behoorden en is er een monument naar aanleiding van gebeurtenissen in WOII.

Kruisen en kapellen

Langs de ontginningslinten bij oude bouwlanden en op kruispunten staan veldkruisen en-of kapellen. Het doel van de oprichting van deze kruisen en kapellen was velerlei zoals voor genezing bij ziekte, een goede oogst, terugkeer uit de oorlog, bescherming tegen weersinvloeden. Op de meeste plaatsen zijn hierbij bomen aangeplant. Dat dit verschillende boomsoorten zijn heeft een betekenis. Zo staat in de Bijbel dat de ceder, die bij het kerkgebouw staat, het symbool is van vruchtbaarheid en kracht en als beeld van de rechtvaardige. De lindeboom is de boom van liefde en trouw en behoedt en beschermt onze woningen.

Midden op het (Grutte)veld, op de grens met het grondgebied van Sevenum is een rustpunt met veldkruis en Paardenkastanje. Deze boom, Kruusboëm genoemd, is in 1967 al eens vervangen. De vorige boom had een stamomtrek waarvoor 6 kinderen nodig waren om een sluitende kring te maken. Volgens de overlevering is deze boom rond 1800 gepland door de toenmalige bewoners van het Huis Maes in de Steeghoek, de familie Baeten-Cox. De Kruusboëm bood niet alleen schaduw aan de werkers in het veld, maar ook aan het veldkruis. Op de kaart, daterend uit 1729, is het veldkruis te zien. Het kruis was geplaatst om Gods zegen af te smeken voor de veldgewassen en om er te bidden bij langdurige droogte af als één van de buurtbewoners ernstig ziek was (Stichting Kruisen en Kapellen).

KRONENBERG

Karakteristieke bebouwing en monumenten

Beekdal; Driekuilenloop met haaks op beekloop, verspreid, oude houtwallen en Heesbeemden beekdal met bosaanplant (broekbos) op oude vuilstortplaats)

Oude bouwlanden, het Grootveld; ontginningslijnen met aanliggende karakteristieke bebouwing en Wegen. Over het veld vanuit het dorp Sevenum richting bos- en heide velden (schapendriften)

Watergang Veen- en Heideontginning; Peelloop

Bosgebied met recreatieparken (golfterrein, Hippisch Centrum en Toverland) en landduinen (bruine stippen)

Heideontginning afwisselend droge en natte heide (kavelrichtingen en laanbeplanting) oudere ontginningen dubbelzijdige aanplant, jongere ontginningen enkelzijdige aanplant

Middenpeelweg

5.10 LOTTUM

5.10.1 ROZEN EN PAARDEN

Meer dan de helft van de in Nederland geteelde rozen is afkomstig uit Lottum en het tweejaarlijkse Rozenfestival in het dorp trok steevast tienduizenden bezoekers uit alle windrichtingen. Het Maasdorp geniet vandaag de dag dan ook vooral bekendheid als rozendorp. En dat terwijl de Lottumse rozencultuur bepaald geen eeuwenoude traditie is: de eerste rozenkwekers vestigden zich pas aan het begin van de vorige eeuw in het dorp. Welbeschouwd representeert de jaarlijkse paardenmarkt – een ander drukbezocht evenement met historische wortels – het van oudsher agrarische karakter van Lottum daarom misschien nog wel beter dan het Rozenfestival. Tot 1563 werd Lottum bestuurd door de benedictijnen van het St. Quirinsklooster te Neuss. Daar werden ook relieken van de heilige bewaard, die vooral werd vereerd als beschermheilige van paarden.

Lottum, van de Maas gescheiden door een hooggelegen akkercomplex, kan bogen op een geschiedenis van meer dan duizend jaar. Het gebied was strategisch en veilig gelegen op een zandrug ten oosten van de Maas waar een landweg diverse Maasdorpen met elkaar verbond. Het is daarom niet vreemd dat hier archeologische sporen worden ontdekt uit de Romeinse tijd en de vroege-Middeleeuwen. In de oudste schriftelijke bronnen wordt het aangeduid als Lutmo. De eerste vermelding van een kerk, een voorloper van het huidige gebouw, dateert uit 1400, maar het is niet uitgesloten dat aan de Maas, waar ook Romeinen een versterking hadden en merovingers woonden, een eerdere kerk heeft gestaan. Lottum kent nog drie adellijke kastelen: De Borggraaf is geheel intact (kasteel, bijgebouwen, brug en tuinaanleg) en is een mooi voorbeeld van Maaslandse Renaissance. Van het kasteel Kaldenbroek rest nu nog twee haakse vleugels, die verbouwd zijn tot woningen. Huis Darth is grotendeels verdwenen, maar de restanten zijn nu geïntegreerd in de pastorie op die plaats. Een ander paradepaardje van Lottum is de markt met zijn houten dorpspomp en karakteristieke lage bebouwing. Zijn huidige aanzien kreeg de markt pas vanaf het begin van de negentiende eeuw. Daarvoor was de markt onverhard en driehoekig, en was het ook de plaats van een vijver, die later werd gedempt en door een pomp werd vervangen. Door bestrating en verbreding van de 'punt' aan de noordelijke zijde, kreeg de markt zijn huidig sfeervol rechthoekig aanzicht. De markt ligt aan de belangrijkste weg van het dorp, de Hoofdstraat, die overgaat in de Broekhuizerweg. Belangrijke verbindingswegen voor de ruimtelijke structuur zijn de Pastoor Kerboschlaan (de oude voortzetting langs de Markt), de Veerweg en de Horsterdijk.

Houthuizen en Wielder/ Den Hook

Deze beide gehuchten vormen samen een ruimtelijke eenheid. Ze kwamen tot ontwikkeling langs de weg van Lottum naar Grubbenvorst ten westen van de Maas. Oostelijk van beide lineaire buurtschappen lagen diverse kamponggingen en het grote akkercomplex van het 'Wieldersveld'. Beide gehuchten zijn tenminste van middeleeuwse oorsprong, 'Wielder' kan zijn naam ontleend hebben aan de Romeinse tijd. Met Wielder en Holthuizen telt Lottum ca tweeduizend inwoners.

5.10.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

1. Kasteel Kaldenbroek, Kaldenbroek 1
Huis Kaldenbroek bestaat vandaag de dag uit een in mergelsteen en baksteen opgetrokken woonhuis. Verder zijn op het perceel resten van bijgebouwen en grachten te vinden. Het woonhuis en de restanten dateren uit de zestiende tot achttiende eeuw, maar de eerste vermelding van Huis Kaldenbroek stamt al uit 1394. In zijn hoogtijdagen bestond Kaldenbroek uit een voorhof met boerderij met schuren en stallen en een hoofdgebouw, allemaal omgeven door grachten. De wisselingen van eigenaren zijn bijna even talrijk als de verbouwingen. Kaldenbroek is het geboortehuis van Frans Schraven (1873-1937), van 1921 tot aan zijn overlijden missiebisshop in China.

2. Kasteel Borggraaf, De Borggraaf 1
Kasteel De Borggraaf is een prachtig gelegen, nagenoeg ongeschonden pareltje dat in oorsprong uit de zestiende eeuw dateert. De bezoeker betreedt het gebouwencomplex via een omgracht poortgebouw en een voorburcht. Het eveneens door een gracht omgeven eigenlijke kasteeltje bestaat uit vier vleugels, gebouwd rondom een kleine binnenplaats. Een van achttiende-eeuwse houten deuren voorziene poort verleent toegang tot het gebouw. De voornaamste woonvertrekken bevinden zich in de westelijke vleugel. Delen van het interieur zijn zestiende-eeuws. Tegen de noordelijke buitenmuur aan bouwde de Venlose architect Jules Kayser in 1926 nog een toren en een voorhuis.

3. Kasteel Borggraaf bijgebouwen, De Borggraaf 1
Tussen de binnen- en de buitengracht van De Borggraaf bevinden zich de uit de achttiende en negentiende eeuw daterende bijgebouwen. Het gaat daarbij om twee L-vormige bakstenen gebouwen. Zij zijn met elkaar verbonden door een uitspringend vierkant torenvormig bakstenen poortgebouw. Dit dateert uit de zeventiende en achttiende eeuw en heeft nog zijn oorspronkelijke houten deuren. Boven de poort bevindt zich nog een vertrek.

4. Kasteel Borggraaf tuinaanleg, De Borggraaf 1
Behalve aan zijn gebouwen ontleent De Borggraaf zijn aanzien ook aan zijn statige omgeving. Vanaf de Pastoor Kerboschlaan loopt een met eiken beplante oprijlaan langs de hele zuidgrens van het complex. Het tracé dateert mogelijk uit de zestiende eeuw, de aanplant uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. De moestuin, met daaromheen een gracht, ligt in de zuidoosthoek van het landgoed en dateert uit de zeventiende of achttiende eeuw. Het terrein tussen de binnen- en de buitengracht is begroeid met gras, met hier en daar een fruitboom. Buiten de grachten bevinden zich weilanden en, aan de westzijde, een boomgaard.

5. Kasteel Borggraaf brug, De Borggraaf 1
De Borggraaf onderging in 1926 enkele uitbreidingen. Naar een ontwerp van Jules Kayser kreeg de noordelijke vleugel bijvoorbeeld een voorhuis en een toren. In datzelfde jaar verrees ook een bakstenen brug over de oostarm van de binnengracht. Mogelijk was Kayser eveneens verantwoordelijk voor deze markante toevoeging. De brug heeft borstweringen met natuurstenen blokken. De stijl is enigszins verwant aan die van de Amsterdamse School. De brug prijkt sinds 2002 op de rijksmonumentenlijst.

6. Wegkruis, Grubbenvorsterweg bij 6
Op de plek waar nu aan de Grubbenvorsterweg een wegkruis met corpus staat, stond tot 1944 een aan Sint-Quirinus toegewijde kapel. Ze was vermoedelijk in 1638 gebouwd door Jacob van den Hondskamp, bewoner van de tegenover gelegen boerderij. Na de verwoesting in de Tweede Wereldoorlog werd de kapel in 1946 heropgebouwd aan de nabijgelegen Grimmelsweg. Een jaar later werd het houten kruis herplaatst dat bij de oorspronkelijke kapel aan de Grubbenvorsterweg stond. Het originele corpus van dit kruis hangt in het portaal van de plaatselijke Sint-Gertrudiskerk.

7. Woning, Hoofdstraat 9
Het ankerjaartal van dit huis met zadeldak tussen zijtopgevels is 1837. Dat komt overeen met bouwkundige details, zoals de vlechtingen in de topgevels en het gebruik van klisklezoren. Dat zijn in de lengte gehalveerde bakstenen die in de koppenlaag van het metselwerk werden gebruikt

als een steense muur – zonder spouw, want die werden toen nog niet gebruikt – een hoek moest maken. Dit pand is waarschijnlijk gebouwd door de smid Jan Herman Thielen. Achter het huis ligt nog steeds een vrijstaand gebouwtje, waar mogelijk de smidse in was gevestigd. Een groot deel van de twintigste eeuw woonde er de boomkweker Johannes Keiren.

8. Voormalige schoolmeesterswoning, Markt 19
Onderwijs in de kleine dorpen en gehuchten op het Noord-Limburgse platteland was vroeger moeilijk. Er was geen leerplicht én geen geld. Als het druk was op de boerderij, bijvoorbeeld in de oogsttijd, kwamen kinderen van boeren vaak niet naar school. Een onderwijzer combineerde zijn functie niet zelden – noodgedwongen – met andere betrekkingen, zoals koster van de kerk. Dat is in Lottum niet anders geweest. Het gebouwtje met zadeldak tussen zijtopgevels met vlechtingen op de kop van de Markt, dicht bij de kerk, was vroeger de woning van de schoolmeester én koster. Tegenwoordig is er een winkeltje gevestigd.

9. Woning, Markt 3

De voormalige boerderijen midden in Lottum hebben geen van allen een typische boerderijvorm, waarschijnlijk vanwege hun ligging in de dorpskern. Misschien wilden de eigenaren status uitstralen en volgden ze elkaar daarin na. Deze boerderij met ankerjaartal 1771 voldoet niet helemaal aan dat beeld, want ze heeft een stalpoort in de voorgevel. Bij Noord-Limburgse boerderijen lag de koestal altijd direct naast het woongedeelte. Vroeger was dat een potstal, waarin het vee op de eigen mest stond. Door de poort kon de boer met de korte kar in de stal rijden om de mest op te laden en naar zijn akkers te brengen.

10. Woning, Markt 11

Deze voormalige dorpsboerderij heette eerst De Roskam en later Koopmanshof. Het woonhuis van de boerderij dat met de lange gevel naar de straat is gebouwd, heeft een zadeldak tussen zijtopgevels. Volgens de muurankers dateert het uit 1763. Het kadastrale minuutplan uit 1832 laat zien dat de huidige bebouwing ongeveer de helft is van de oorspronkelijke boerderij. Aan de kant van de Hoofdstraat, waar nu een muur het erf

begrenst, lag namelijk nog eenzelfde bouwvolume. De bestaande korfboogpoort gaf ook toen al toegang tot het erf. De boerderij werd in die tijd bewoond door de landbouwer Jacobus van Soest.

11. Boerderij, Pastoor Kerboschlaan 2

Om de Markt van Lottum lag vroeger een aantal grote boerderijen, waaronder deze voormalige boerderij met binnenplaats. Het woonhuis met omlijste ingang en ankerjaartal 1654 heeft een zadeldak tussen zijtopgevels. In het verlengde van het woonhuis lag een bedrijfsgebouw. Een achterbouw dwars op het woonhuis – waarschijnlijk de koestal – en een schuurgebouw dwars op de weg zorgden voor het gesloten karakter van deze boerderij. Opmerkelijk is de geringe diepte van het oorspronkelijke woonhuis. Begin negentiende eeuw was de boerderij in bezit van Gerard Hafmans, tussen 1825 en 1828 burgemeester van Grubbenvorst. De boerderij en de bedrijfsgebouwen hebben tegenwoordig een woonfunctie.

Gemeente monumenten

1 Broekhuizerweg 2, schoolmeester-woning
Vrij liggende schoolmeester woning uit 1913, thans woonhuis. Kenmerkend voor deze bouwstijl is het door elkaar gebruiken van elementen uit de neo- renaissance, chaletstijl en rationalisme. Opvallend is het toepassing van baksteen in combinatie met verschillende kleuren, hardstenen lateien, ijzeren profielbalken en bogen met siermetselwerk boven deuren en ramen.

2 Broekhuizerweg 3

Het woonhuis met boom- en rozenkwekerij, thans woonhuis, is in de jaren 1927 -1929 gebouwd in opdracht van G. Muizers. Aannemer was Clabbers, timmerman te Lottum. Het woonhuis is in een voor die tijd karakteristieke bouwtrant gebouwd met siermetselwerk en een gebroken kap. Bijzonder is de oorspronkelijke kwekerij bestemming, verbonden met de vanaf de 18de eeuw tot grote ontwikkeling gebrachte bomen- en rozenteelt.

3 De Steegh 7, daglonerswoning

Deze bebouwing is een karakteristieke woning van een dagloner met een eigen kleine veestapel uit ca.1900.

4 Grubbenvorsterweg 2

Dit woonhuis is omstreeks 1925 gebouwd voor de gezusters Verheijen in een interbellum-architectuur. Deze sobere (baksteen) bouwtrant wordt gekenmerkt door markante kapvormen met overstek, spaarzame metselwerk accenten en ramen met glas-in-lood in de bovenlichten. De architect is onbekend.

5 Hombergerweg 3

Meermalen verbouwde voormalige daglonerswoning gebouwd aan het eind van de 19de eeuw. De oorspronkelijke topgevel met vlechtwerk van de toenmalige rechter zijgevel is in de zolderverdieping bewaard gebleven.

6 Hombergerweg 15a

Van oorsprong was dit pand een woonstalhuis en een dwars erachter gelegen vrijstaande schuurgebouw. Dit is de traditionele opzet voor een grote hallehuis boerderij. Volgens de muurankers dateert Sieberhof uit 1657, dit geldt evenwel uitsluitend voor enkele oude elementen zoals de waterlijst, de muurankers en delen van de voorgevel. De voor het ontwerp verantwoordelijke bouwmeester is onbekend gebleven.

7 Hoofdstraat 38

Bedrijfswoning gebouwd in 1935-1936 voor J. van Soest naar ontwerp van architect M. Keijzers in interbellum- architectuur. Deze sobere bouwtrant wordt gekenmerkt door markante kapvormen met overstek bescheiden metselwerk accenten en relatief grote raampartijen met houten of gemetselde bloembakken. Bijzonder is de oorspronkelijke kwekerij bestemming, verbonden met de vanaf de 18de eeuw tot grote ontwikkeling gebrachte bomen- en rozenteelt.

8 Hoofdstraat bij 9

Het hekwerk, vermoedelijk uit het eerste kwart van de 20ste eeuw, is oorspronkelijk geplaatst geweest bij het hoofdkantoor van de Noord-Brabantsch-Duitse Spoorwegmaatschappij in Gennepe. Deze maatschappij exploiteerde vanaf 1873 een spoorlijn van Boxtel via Schijndel, Veghel, Uden, Mill, Haps, Oeffelt en Gennepe naar Wezel in Duitsland. Sedert ca. 1960 bevindt het hekwerk zich in de kern van Lottum bij het rijksmonument Hoofdstraat 9.

9 Houthuizerweg 5

De boerderij, bestaat uit een 19de eeuws woongedeelte (mogelijk met een oudere kern) en een vroeg 20ste -eeuws bedrijfs gedeelte . Volgens de vroegere bewoner is in een anker van het voorhuis het jaartal 1736 ingekorven en dateert het achterhuis van 1917. Het pand staat al geruime tijd leeg en dreigt te vervallen.

10 Houthuizerweg 9

Boerderij met jaartallen 1669 en 1872 in respectievelijk de linker zijgevel en de voorgevel van het woongedeelte. De huidige verschijningsvorm is 19de eeuws Haaks op de woongedeelte sluit de bedrijfs gedeelte aan (voormalige koeienstal). De aangebouwde schuur aan de linkerkant is thans in gebruik als varkensstal. De haaks hierop geprojecteerde vleugel aan de staatszijde betreft een voormalige paardenstal.

11 Houthuizerweg 20

Dit pand is in 1915 -16 gebouwd in opdracht van Van der Velde uit Broekhuizen (destijds eigenaar van het Brouwershuis aldaar) in overgangsarchitectuur. Kenmerkend voor deze bouwstijl is het door elkaar gebruiken van historische motieven en moderne elementen. De oorspronkelijke functie was bedrijfswoning met café.

12 Markt 8

Toen de aankoop van de borggraaf in 1874 niet lukte heeft H.L. Bos – zoon van de voormalige burgemeester P. Bos- dit pand in 1880 gebouwd naast zijn bestaande brouwerij aan de zuidzijde van de Markt. Deze dorpsbrouwerij werd omstreeks 1916 gesloten en ging op in het brouwersbedrijf “de vriendenkring” te Arcen. De brouwerij annex café werden gesloopt. Het woonhuis met bierkelders bleven gespaard.

13 Opperdonckseweg 8

Voormalige boerderij na het gesloten hoftype en thans verbouwd tot wooncomplex. Het pand dateert wat betreft de huidige uiterlijke verschijningsvorm uit de laatste kwart van de 19de eeuw. De oost vleugel waarin het oorspronkelijke woongedeelte is ondergebracht, heeft een oude kern (kapsant met gekromde benen). Het gedeelte dat links aansluit op de hoofdingang is in gebruik geweest als stal. De dwars vleugel aan de noordzijde en de haaks hierop staande westelijke bouwdeel zijn in de loop van de tijd toegevoegd. Een poort aan de zuidzijde geeft toegang tot de binnenplaats.

14 Veerweg 7

Woonhuis “Sunny Home” met bedrijfs gedeelte (kwekerij) is in 1915 gebouwd in

overgangsarchitectuur. Kenmerkend voor deze bouwstijl is het door elkaar gebruiken van elementen uit de neorenaissance, chaletstijl en rationalisme, zoals de toepassing van baksteen in combinatie met verschillende kleuren verblindsteen, verdiepte velden boven de muuropeningen met siermetselwerk, gepleisterde geboortestenen en een dak overstek met windveren en pironnen op de nok. De architect is niet bekend.

15 Veerweg bij 7, kapel

16 Zandterweg 2

Boerderij “Bosserhof” is in 1933 gebouwd in opdracht van G.H.J.M. van de Voordt naar ontwerp van architect M. Keijsers uit Horst. Kenmerkend zijn de langgerekte hoofdvorm en het afgewolfde dak, de samengestelde vensters met houten onderverdeling en rolluiken en de spaarzame metselwerk accenten. Deze boerderij bevindt zich bij de zuidelijke entree tot de kern Lottum. Dit gebied heeft bijzondere waarde vanwege de herkenbaarheid van de historisch gegroeide situatie wat betreft het stratenverloop en het bebouwingspatroon rondom weilanden.

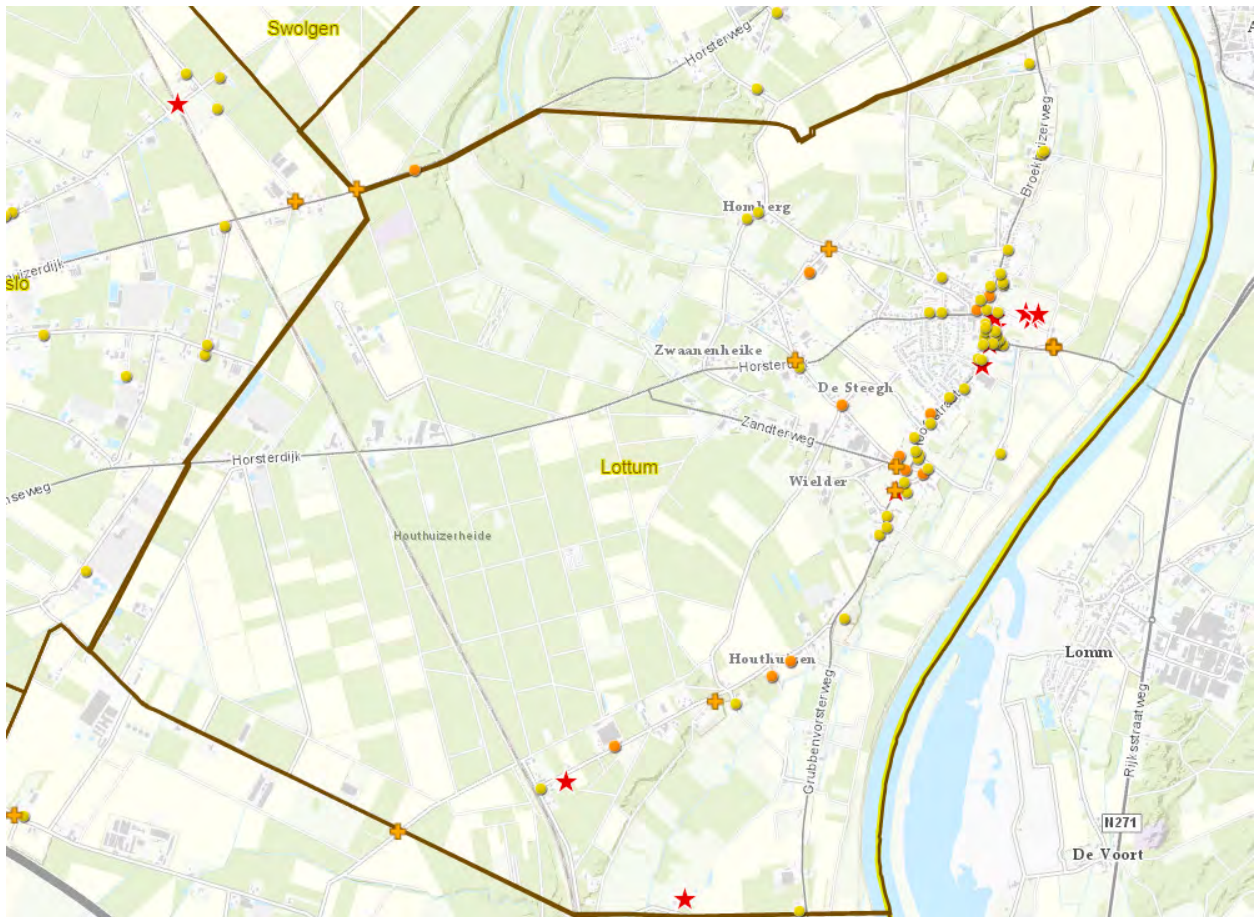
17 Zandterweg 4, kapel

Karakteristieke panden

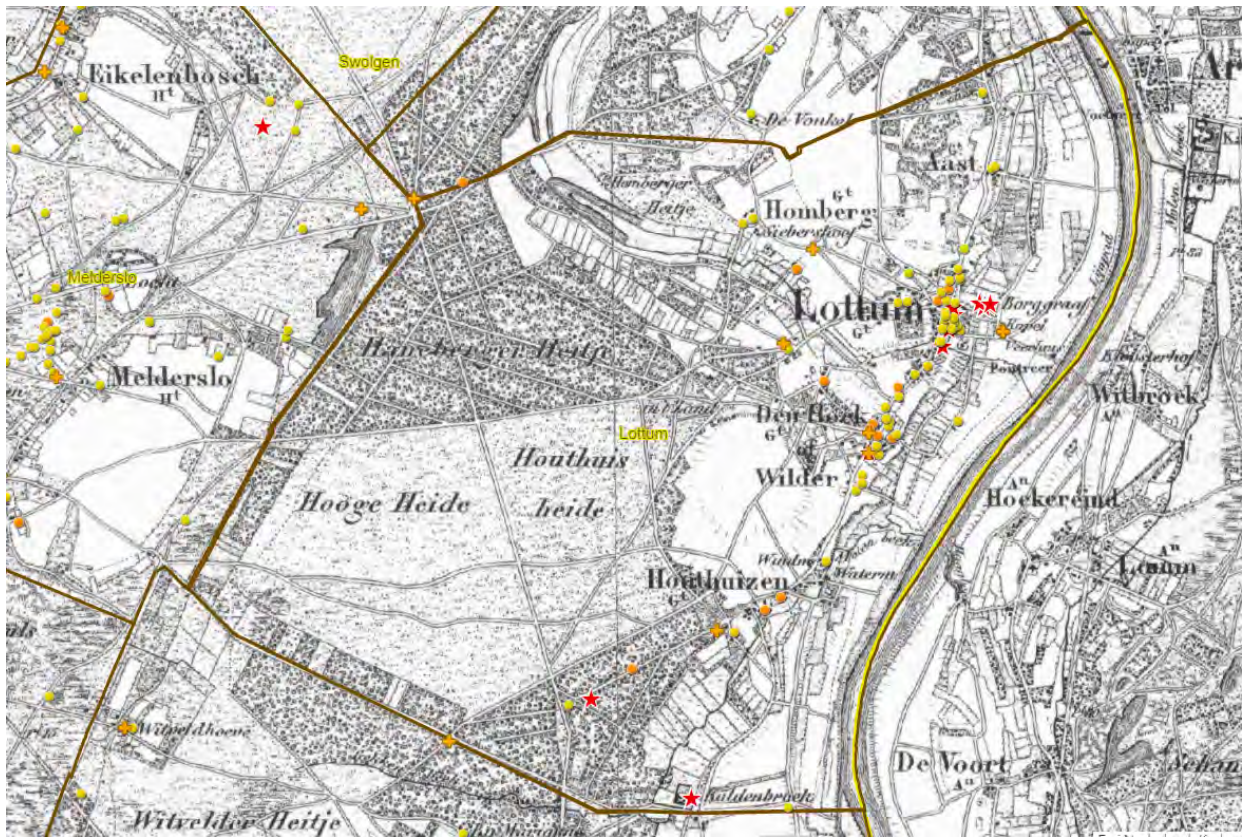
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de historische kring Grubbenvorst- Lottum. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De lijst telt nu 51 panden

4. Broekhuizerweg 15	boerderij met woonhuis Clever Graad
5. Broekhuizerweg 26,	hofboerderij Litjens
6. Broekhuizerweg 40	voormalige boerderij Nieuw Aast
7. Broekhuizerweg 42	boerderij Oud Aast, een echt juweeltje!!!
8. Broekhuizerweg 57	Pompstation, ook een juweeltje!
9. Broekhuizerweg 7	woonhuis, voormalig Boerenleenbank
10. Broekhuizerweg 8	woonhuis, voormalig boerderij en Café Spoorzicht
11. Grubbenvorsterweg	Panneoven en -schop
12. Grubbenvorsterweg 19	Houthuizermolen
13. Grubbenvorsterweg 3	woonhuis Clabbers
14. Grubbenvorstweg	boerderij Honskamp
15. Grubbenvorstweg 11	Pand Peeters
16. Grubbenvorstweg 13	boerderij Coenders

17. Grubbenvorstweg 22	't Vaoren
18. Hombergerweg 66	hallenboerderij Klein Homberg
19. Hombergerweg 70,	
20. Hoofdstraat 10	woonhuis voormalig kapsalon Peters
21. Hoofdstraat 21	hofboerderij met bakhuisje
22. Hoofdstraat 30	Wennekers
23. Hoofdstraat 45	
24. Hoofdstraat 50	schoolmeesterswoning
25. Hoofdstraat 52	boerderijtje
26. hoofdstraat 53	boerderijtje
27. Hoofdstraat 55	Huis van Soest
28. Hoofdstraat bij 10	
29. Horsterdijk 10	schoolmeesterwoning Braem
30. Horsterdijk 16	Vosbeek
31. Houthuizerweg 11	Pand Vosbeek, een juweeltje
32. Markt 10	voormalig Café Gooren
33. Markt 12	Pand Seuren, voormalig kapperszaak
34. Markt 13	Pand Cremers, voormalig boerderij
35. Markt 14	Lozeman, voormalige bakkerij
36. Markt 15	Pand Keiren, voormalig café en hotel
37. Markt 16	woonhuis
38. Markt 17	woonhuis voormalig kapelanie
39. Markt 18	Café d'n Hook
40. Markt 4	woonhuis broekmans
41. Markt 6	woonhuis , voormalig winkel Heinemans
42. Markt 7	pand Groetelaars, voormalig slagerij
43. Opperdonkseweg 3	hallenhuis, boerderij Clabbers
44. Opperdonkseweg 6	Kroetpers
45. Past Keirboschlaan 10	boerderij gebouwd ca. 1950
46. Past. Kerboschlaan 1	kerk
47. Past. Kerboschlaan 4	boerderij Clevergoed (nog als boerderij in gebruik)
48. Past. Kerboschlaan 8	woonhuis en boerderij Hendrix
49. Stationsweg 10	woonhuis voormalig Café van de Ven
50. Ulsheggerweg 37	Mulders
51. Veerweg 2	woonhuis

2020

1850

Spreiding van de historische bebouwing

5.10.3 Waardevolle landschappen

Het Maasdal

Overgrote deel van het grondgebied van Lottum is gevormd door de rivier de Maas. Samen met de andere Maasdorpen is een cultuurlandschap gevormd door rivierterrasontginning. Op de grens van weiden, in het beekdal, en akkerlanden, oude rivierbedding en dus vruchtbare grond werd het gebied ontgonnen. Beken, de lager liggende dalen van oude rivierstromen volgend, meanderen door het landschap en monden uit in de Maas. Mooie voorbeelden hiervan zijn de Aastbeek, de Siebersbeek nabij kasteel de Borggraaf en in het zuiden de Lottumse Molenbeek nabij de Molen.

De beken, komend uit het westen zorgen voor afvoer van regenwater richting de Maas. Bij Lottum ligt aan de Maaszijde een hoog akkercomplex (weerd) waardoor de beken over een lange lengte evenwijdig aan de Maas stromen alvorens hierin uit te monden.

Het Lottums- (en Broekhuizer-) Schuitwater ligt in een oude Maasarm. Het Lottums deel is nog altijd als viswater in gebruik. In de jaren '80 van de vorige eeuw is dat deel om die reden uitgebaggerd en zijn er vissteigers aangebracht. De vrijgekomen baggerspecie is toen op een aangrenzend perceel gespoten, dat speciaal daarvoor ingedijkt was. Inmiddels is dit perceel weer volledig begroeid met veelal duidelijk afwijkende soorten. Door dit perceel loopt nu een wandelpad.

Met de ruilverkaveling in 2000 is dit gebied vrijwel geheel ingericht als natuurterrein. De bosgebieden Hanenberg, Zanghei en het Broekhuizer-Schuitwater sluiten hierop aan waardoor een groot aaneengesloten natuurgebied is ontstaan met veel variatie. Broekbossen, houtwallen, aanplant in bosverband, weilanden en bouwlanden wisselen elkaar af.

Aan de noordzijde van het Schuitwater waren in het verleden diverse waterpartijen die bij senioren in het dorp nog bekend staan als "Ut Hellegaat" en "de Éndekoel".

Overtollig water uit het gebied werd tot de ruilverkaveling in 2000 afgevoerd via de Siebersbeek richting de kern van Lottum. Nu wordt het overtollig water afgevoerd richting het Broekhuizer-Schuitwater waardoor het gebied natter is.

Oude bouwlanden buurtschappen en het Molenlandschap

Op de rand van de dekzandvlakte en het rivierdal van de Maas ofwel de Maasvallei ligt het Wielerveld. Aan de zuidzijde van dit mooie bolle akkercomplex stroomt de Molenbeek van Lottum. Op de rand van akker en beekdal ligt het buurtschap Houthuizen. Hier staan de boerderijen met het woongedeelte aan de beekzijde, waarlangs vroeger het kerkenpad liep, met de aanplant van eikenbomen ofwel bouwbomen. De stal aan de zijde van de bouwlanden zodat mest en producten via veldweg makkelijk aan- en afgevoerd konden worden. Het gebied is opgenomen op de kaart landelijk groen erfgoed. Aan de noordzijde van het Wielerveld is de Siebersbeek met het gehucht Wieler (Wilder) waar het veld naar is vernoemd.

Omsloten door de Siebersbeek en het Schuitwater liggen oude landbouwgronden met aan de randen de buurtschappen Vonkel, Homberg (Siebershof) en Stokt, aansluitend op 'het Hoogveld' op het grondgebied van Broekhuizen. Verspreid liggen enkele groene elementen waaronder hakhoutbosjes op land- of rivierduintjes. Het is een vrij open gebied met rijke gronden dat van oudsher (500 á 600 jaar) voor landbouwdoeleinden in gebruik is.

Het buurtschap Homberg ligt in een gebied dat vroeger vrij nat was en voornamelijk in gebruik was als weiland. Vanaf de zestiger jaren is de afwatering verbeterd en heeft steeds meer grond een boomkwekerijbestemming gekregen. In en om Lottum zijn diverse boomkwekerijen gevestigd.

Aan de oostzijde van het open Wielerveld (Houthuizerveld) staat een molen. De Houthuizer-molen ligt op een belt op het middenterras in een gebied waar het Maasdal, vrij uniek, twee terrassen kent. De taluds van het bovenste terras vormen hier de begrenzing van het Houthuizerveld. Van oorsprong waren deze taluds begroeid met hakhout, veelal eiken. Omdat de vraag naar hakhout er niet meer is en het beheer vrij kostbaar, zijn er enkel solitaire eikenbomen van overgebleven. Voor de molenbiotoop en de diversiteit van het landschap is dit geen goede ontwikkeling. De komende jaren zal worden getracht om weer wat van de oorspronkelijke biotoop terug te krijgen. Hierbij ook aandacht voor de bomen die rond de molenbelt en

langs de Grubbenvorsterweg staan. In de periode dat de molen weg was (is in 1945 opgeblazen door de Duitse bezetters en pas in 2009 herbouwd) zijn langs de Grubbenvorsterweg (laan-)bomen aangeplant (moereseiken). Nu de molen er staat komt de vraag op hoe om te gaan met deze bomen die inmiddels toch een aardige laan beginnen te vormen maar in strijd zijn met de molenbiotoop.

Beekdalen en kastelen

De beekdalen op het grondgebied van Lottum zijn onderdeel van het rivierenlandschap van de Maas. Liggend in lagergelegen oude maasarmen, evenwijdig aan terrasranden waar de rivier de Maas zich in het verleden heeft “ingesleten”.

De lage beekdalen in de oude Maasbeddingen waren weinig geschikt voor bewoning. Een uitzondering vormen kastelen die juist het water opzochten. Water in een gracht was eeuwenlang een noodzaak voor kastelen en omgrachte huizen. Op het grondgebied van Lottum staat het kasteel Borggraaf in het beekdal van de Aarsbeek en Huis Kaldenbroek aan de Molenbeek van Lottum. Ook de Darth (latere pastorie) is een adellijk huis.

De Siebersbeek is een herkenbaar open gebied met knotbomen en laanbeplanting van eiken langs wegen. Deze beplanting is herkenbaar als landschapselementen van de ruilverkaveling.

Evenwijdig aan de beekloop op de steilranden van oude langgerekte stroomruggen van de Maas zijn restanten van oude houtwallen (64.6). Aanliggende buurtschappen op de randen van oude bouwlanden zijn Zwanenheike en de Steeg.

Landduinen

Het Vonkels Zand en de Zanghei (zijn van oorsprong arme zandgronden waar op plaatsen grind in de bovenlaag zit. Door hoogteverschillen was dit gebied voor weinig anders geschikt dan voor bos. Op de enkele vlakke gedeeltes vind men landbouwpercelen Het gebied sluit naadloos aan op de omgeving van het Schuitwater en wordt daarom hoog gewaardeerd. Bosgebied met dennen en loofhout is opgenomen op de kaart landelijk groen erfgoed als vrij waardevol landschap met oude boskernen, houtwallen en heggen. Op enkele plaatsen zijn nog (restanten van) zandverstuivingen te zien.

Heideontginning

In de tweede helft van de 19^e eeuw wordt begonnen met de aanplant van dennenbossen op de arme zandgrond, bedoeld voor de mijnbouw. We zien op topografische kaarten aanplant van bossen op de Hanenberger Heide en later op de Houthuizer ofwel Hooge Heide. Vanaf ongeveer 1900 worden deze bossen omgevormd tot landbouwgrond en gemengd bos. De periode waarin dit heeft plaatsgevonden is van invloed op de ruimtelijke kenmerken die worden onderscheiden.

Hanenbergsche Heide.

Van oorsprong is dit gebied het Hanenbergerheike. Het gebied wordt begrenst door de spoorlijn (Venlo – Nijmegen) en de Meerlosebaan. Rond het jaar 2000 is het in het kader van een ruilverkaveling (her-)ingericht als boomkwekerijgebied.

In het gebied zijn meerdere kwekerijen gevestigd. Langs de ontsluitingsweg is een laan met lindes aangeplant. Het relatief jonge gebied is nog vol in ontwikkeling.

Bosgebied d'n Hanenberg Hanenberg

Dit bosgebied is aangeplant voor de mijnbouw. Vanaf 1990 is een omvorming ingezet naar bos met meer loofhout. Met de ruilverkaveling in 2000 is nagenoeg het gehele gebied opgenomen als natuurgebied aansluitend met het 'Lottums Schuitwater'. Het gebied kent een grote variatie en wordt hoog gewaardeerd. Van oorsprong is dit gebied het centrum van het Hanenbergerheike. Er ligt een motorcrossbaan ('De Hanenberg') waar tot het begin van deze eeuw regelmatig regionale motorcrosswedstrijden werden gehouden. Sinds de ruilverkaveling zijn wedstrijden hier niet meer toegestaan en wordt de crossbaan nog maar incidenteel en buiten het broedseizoen gebruikt. Landbouwgronden bevinden zich nog uitsluitend aan de buitenrand van het gebied

Hoogheide ofwel Grote heide

Van oorsprong is dit een bosgebied op vrij arme zandgrond. Langs de spoorlijn (Venlo – Nijmegen) liggen nog bossen die veelal in de jaren dertig zijn aangeplant voor mijnhout. De laatste '20 jaar worden deze bossen geleidelijk omgevormd en krijgt loofhout steeds meer de overhand.

Rond 1900 werd het grootste deel van de Hoogheide door de gemeente voor een pacht van een gulden per hectare per jaar aan agrariërs aangeboden voor ontginning. Toen het gebied open lag was er een enorme overlast van stuifzand. Daarop zijn rond 1957 op regelmatige afstand (ongeveer 200 x 300 meter) groensingels in het gebied aangeplant om de wind te breken.

Tijdens de ruilverkaveling in 2000 werd in het gebied de ortolaan waargenomen. Om die reden heeft er toen geen huisvesting van agrarische bedrijven of boomkwekerijen plaats gevonden. Aan de randen, langs de wegen Horsterdijk en Hoogheide, zijn wel diverse bedrijven gehuisvest.

Losbaan

Rond 2010 is het gebied door de gemeente Horst aan de Maas aangewezen als onderdeel van een Landbouw Ontwikkelings Gebied (LOG). Naast de al langer bestaande bedrijven hebben zich sinds 2010 in dit deel van het gebied twee varkensmesterijen en een kalvermesterij gevestigd. Momenteel wordt in het gebied een 'nieuw gemengd bedrijf' gebouwd (20.000 varkens en 1.200.000 kippen)

Tegen de komst van dit bedrijf is door vele inwoners bezwaar gemaakt.

In het zuidoostelijk deel van dit gebied is door Staatsbosbeheer rond de jaren '50 een perceel dennen aangeplant voor de winning van zaden. In de jaren daarna zijn zaden afkomstig van dit perceel heel de wereld over gegaan. Een klein deel van dit perceel is nu nog in exploitatie op de rest van het perceel grazen in de zomermaanden schapen.

Bijzondere lijnen en plekken

Het Dorp Lottum en kasteel De Borggraaf

Het dorp Lottum heeft een historische dorpskern. Centraal aan de hoofdstraat ligt een langgerekt dorpsplein met leilindes en een dorpspomp. Lottum wordt het eerst vermeld omstreeks 1100 samen met de adellijke huizen De Borggraaf en Darth. Van Kasteel de Borggraaf is niet alleen het gebouw maar het totale ensemble van gebouw, bijgebouwen, gracht, brug en tuinen als Rijksmonument opgenomen.

Broekhuizerweg – Grubbenvorsterweg

Min of meer evenwijdig aan de Maas ligt een oude route, herkenbaar aan het bochtig tracé dat de grillige lijn van de terrasrand volgt. Langs deze weg staan karakteristieke bebouwing en monumentale bomen. Zo is de mammoetboom aan Hoofdstraat, dendrologisch een bijzondere boom en aangeplant vanuit de traditie van kwekers in dit dorp. Deze boom staat ook vermeld op de landelijke lijst met monumentale bomen samen met de leilindes aan de Markt, de rode beuken op het kerkhof en aan de Veerweg.

D'n Heiklef

Waar de Zandterweg op de Horsterdijk aan sluit is een plek waar sinds jaren veel jongeren uit Lottum, die voortgezet onderwijs in Horst volgen, zich verzamelen om vanaf hier gezamenlijk richting Horst te fietsen. In de zestiger jaren is de aansluiting met de Horsterdijk aangepast. Nu is het een haakse aansluiting. Voor die tijd volgde de weg het tracé de steilrand van het beekdal van de Siebersbeek.

De Meerlosebaan

De Meerlosebaan is opgenomen op de kaart "landelijk erfgoed met verdedigingswerken" als route daterend van vóór 1575. De route vormt een rechtstreekse verbinding tussen Cuijk (Nijmegen) en Blerick (Venlo) en zit nog steeds in de genen van bewoners als snelle en korte verbinding. De route is opgenomen in verschillende fiets- en wandelroutes.

LOTTUM

Karakteristieke bebouwing en monumenten met dorpskern en/of buurtschap (Wielder, De Steegh, Zwaaneneike, Homerg, Stokt)

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland. grote percelen, open landschap

Begrenzing Maasdal; lager liggend gebied met beeklopen in oude Maasarmen (Overstromingsgebied)

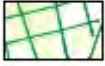
Oude ontsluitingsroute; met karakteristieke bebouwing en monumentale laanstructuren

Terrasranden; kenmerk van het Maasdal

Bos percelen

Heideontginning; ontginningsweg met karakteristieke perceelrichting en houtwallen

Landduinen (bosaanplant en heide)

HOTEL
Luxe groeps hotel
Luxe appartementen
Vakantiewoningen.nl

2 5

5.11 MEERLO

5.11.1 KASTEEL WORDT KASTEELKE

Het achtervoegsel –lo in een plaatsnaam heeft doorgaans de betekenis van ‘open plek in een bos’. Het lijkt erop dat dit in het geval van Meerlo anders ligt: in de oudst bekende schriftelijke bronnen heet de nederzetting Mirlare (1134), Mirlar (1213) en Mirlaer (1326). Het achtervoegsel -laer duidt op een vochtig of lager gelegen gedeelte in het landschap. De benaming Mirlaer zou erop kunnen wijzen dat de beek waaraan Meerlo ligt oorspronkelijk Mi(e)r heette en pas later de naam Grote Molenbeek heeft gekregen.

De heren van Meerlo, de Van Mirlaers, behoorden in de hoge middeleeuwen tot de meest aanzienlijke edelen van wat nu Noord-Limburg is. Hun kasteel stond waarschijnlijk op de linkeroever van de Grote Molenbeek; een passende plek voor waterburchten die vanaf de dertiende eeuw het kastelenlandschap gingen domineren. Het kan zijn –gelet op de ouderdom van de familie- dat ze elders een nog oudere versterking op een kunstmatige heuvel hadden. In 1581, tijdens de roerigste fase van de Tachtigjarige Oorlog in de regio tussen Peel en Maas, zouden zowel het kasteel als het dorp Meerlo grotendeels zijn platgebrand. Van het in 1619 herbouwde kasteel zijn slechts de restanten van een poortgebouw en een gedeelte van de kasteelhoeve over. Dit staat vandaag de dag bekend onder de naam 't Kasteelke.

De nederzettingsstructuur van Meerlo werd bepaald door de landweg (Hoofdstraat overgaand in Moleneind) over de hoge zandrug langs de westelijke oever van de Grote Molenbeek. Op een hoger gelegen donk werd de oudste kerk van Meerlo aangelegd. Hoewel hier geen opgravingen hebben plaatsgevonden die dit vaststellen, is het zeer waarschijnlijk dat op deze strategische plek al 1000 jaar een kerkje stond. Dat fysisch-geografische diversiteit van het gebied ten westen van de Grote Molenbeek aantrekkelijk was voor mensen, bewijzen ook diverse préhistorische vondsten en begravingen die hier op de westoever van het beekdal zijn aangetroffen.

Meerlo maakte vanaf de Franse tijd deel uit van de gemeente Meerlo, ging vervolgens in 1969 op in de gemeente Meerlo-Wanssum en in 2010 in Horst aan de Maas. De burgemeester van Meerlo had zijn ambtswoning vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw in Huize Nab (ook wel Huize Meerlo geheten), een herenhuis met diepe tuin gelegen langs de Hoofdstraat, daterend uit omstreeks 1700.

Megelsum

Ten oosten van Meerlo ligt de buurtschap Megelsum dat sinds eeuwen een agrarische uitstraling heeft. De naam (met een ‘heem’ uitgang) lijkt een karolingische ouderdom te hebben, maar sporen uit de jaren 750-1000 zijn nog niet gedocumenteerd. In de achttiende eeuw lagen hier clusters van boerderij aan diverse landwegen, die naar de akkers, weiden en tuinen/boomgaarden leidden. De bebouwingsintensiteit doet vermoeden dat Meerlo en Megelsum oorspronkelijk niet veel in inwoneraantallen verschilden. Thans telt Meerlo ca. 1800 inwoners, waarvan een meerderheid nu in nieuwe woonwijken woont, die na de Tweede Wereldoorlog op het akkercomplex ten westen van de oude kern zijn aangelegd. De agrarische sector neemt er nog altijd een vooraanstaande positie in.

5.11.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

1 Megelsum 18/20

Het een kilometer ten oosten van de dorpskern van Meerlo gelegen gehucht Megelsum is waarschijnlijk al in de vroege middeleeuwen ontstaan. Boerderij De Lutjeshof behoort met haar kenmerkende T-vorm tot de meest markante panden van het buurtschap. Het dwars voor de stal gebouwde woonhuis dateert vermoedelijk uit de vroege negentiende eeuw. De stal heeft een wolfsdak met wolfseind. Opmerkelijk zijn verder de duivengaten in de linkertopgevel van het woonhuis. De Lutjeshof staat sinds 1980 op de lijst van rijksmonumenten. Net als de Hoeverhof was de Lutjeshof een pachtboerderij van Anna Margriet barones van Haeften.

2. Huize Meerlo, Monseigneur Jenneskensstraat 2

Het statige pand Monseigneur Jenneskensstraat 2 is omstreeks 1700 gebouwd in een stijl die wel wordt aangeduid als Gelderse Renaissance. Het behoorde tot de bezittingen van de adellijke familie De Cocq van Haeften, die het mogelijk de functie van rentmeesterswoning gaf. Toen de woning in 1870 eigendom werd van de familie Nab, kwam ze bekend te staan onder de naam Huize Nab. In 1962 kocht de gemeente Meerlo de woning aan. Van 1965 tot 2006 deed ze dienst als ambtswoning van de burgemeester. De nieuwe naam werd Huize Meerlo. Het pand, inmiddels weer in particulier bezit, is sinds 1968 rijksmonument.

3. Mariakapel, Megelsum 29

De in rode baksteen opgetrokken Mariakapel in het buurtschap Megelsum moet omstreeks 1700 zijn gebouwd. Kort na 1821 is ze vergroot. De kapel behoorde lange tijd tot de bezittingen van de adellijke familie De Cocq van Haeften. In 1902 werd de kapel geschonken aan de huidige eigenaar, de parochie Meerlo. Het gestuurde interieur is crèmekleurig beschilderd. Het hemelsblauw beschilderde gewelf is voorzien van sterren. In een nis tegen de achterwand bevindt zich een aangeklede Madonna met kind. Na een jarenlange restauratie werd de kapel in 2013 opnieuw ingezegend. Meerlose vrouwen met de roepnaam Maria droegen bij aan de financiering.

4. 't Kasteelke, Moleneind 4

't Kasteelke bestaat uit een poortgebouw met trapgevels, een doorrijpoort en een vleugel, een woonhuis en een stalgebouw, allemaal gelegen rondom een binnenplaats. De oudste vermelding van een kasteel in Meerlo dateert uit de middeleeuwen. Dit gebouw werd in 1580, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, verwoest. Tussen 1619 en 1621 werd het deels weer opgebouwd. Na een brand in 1752 vond opnieuw herbouw plaats. Het huidige woonhuis had eerder mogelijk de functie van tiendschuur. De familie Poels, eigenaar sinds 1920, verkocht 't Kasteelke in 1984 aan Stichting Nieuwland. Die restaureerde het complex vervolgens. Sindsdien is het openbaar toegankelijk.

5. Boerderij Hoeverhof, Moleneind 8

Begin negentiende eeuw lag op deze plek een hallehuisboerderij, bestaande uit een woonstalhuis met een dwars erachter gelegen schuurgebouw. De boerderij was destijds eigendom van Anna Margriet barones van Haeften. Bouwkundige details doen vermoeden dat het oude woonstalhuis eind negentiende eeuw is vervangen door een stalgebouw met het woonhuis dwars ervoor gebouwd. De T-vorm van het woonstalhuis is dus niet ontstaan door uitbouw van het woongedeelte van het oorspronkelijk hallehuis, zoals dat bijvoorbeeld bij de Risselt in Horst wel is gebeurd. De schuur, met binnenin een constructie met ankerbalkgebinten, is een restant van de oude boerderij en dateert mogelijk uit de zeventiende eeuw.

6. Sint-Goarkapel, Moleneind 9

Meerlo is de enige plaats in Nederland waar Sint-Goar (in dialect 'Gewier') wordt vereerd. De in Frankrijk geboren Goar zou in de zesde eeuw als kluizenaar in de buurt van Koblenz hebben geleefd. De parochiekerk in Meerlo had in elk geval al in 1485 een Sint-Goaraltaar. De aan de heilige toegewijde bakstenen kapel in de bossen is in 1662 gebouwd, vermoedelijk door de eigenaren van de nabijgelegen hoeve Beyenbruggen (Moleneind 11). De eerste steen is gelegd op 6 juli, de feestdag van Sint-Goar. De

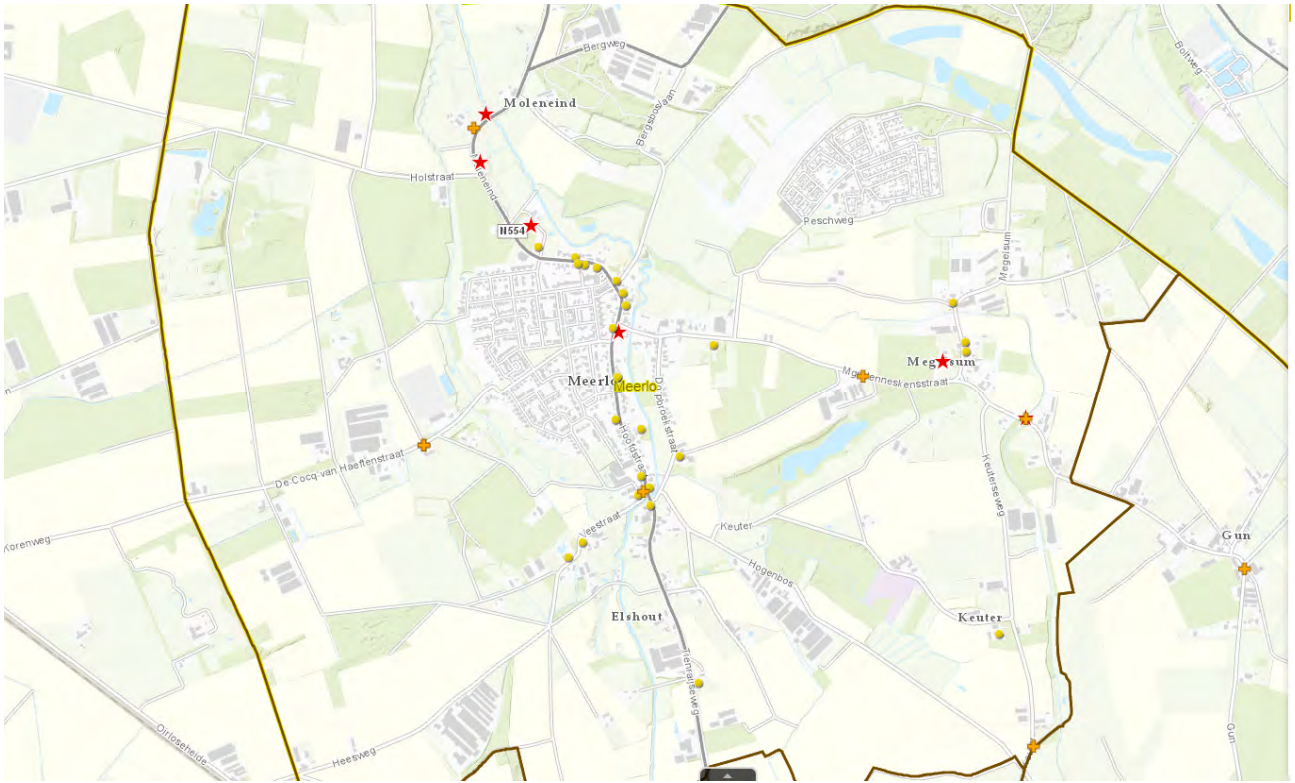
diverse malen gerestaureerde kapel is in 1968 tot rijksmonument verklaard.

Karakteristieke panden

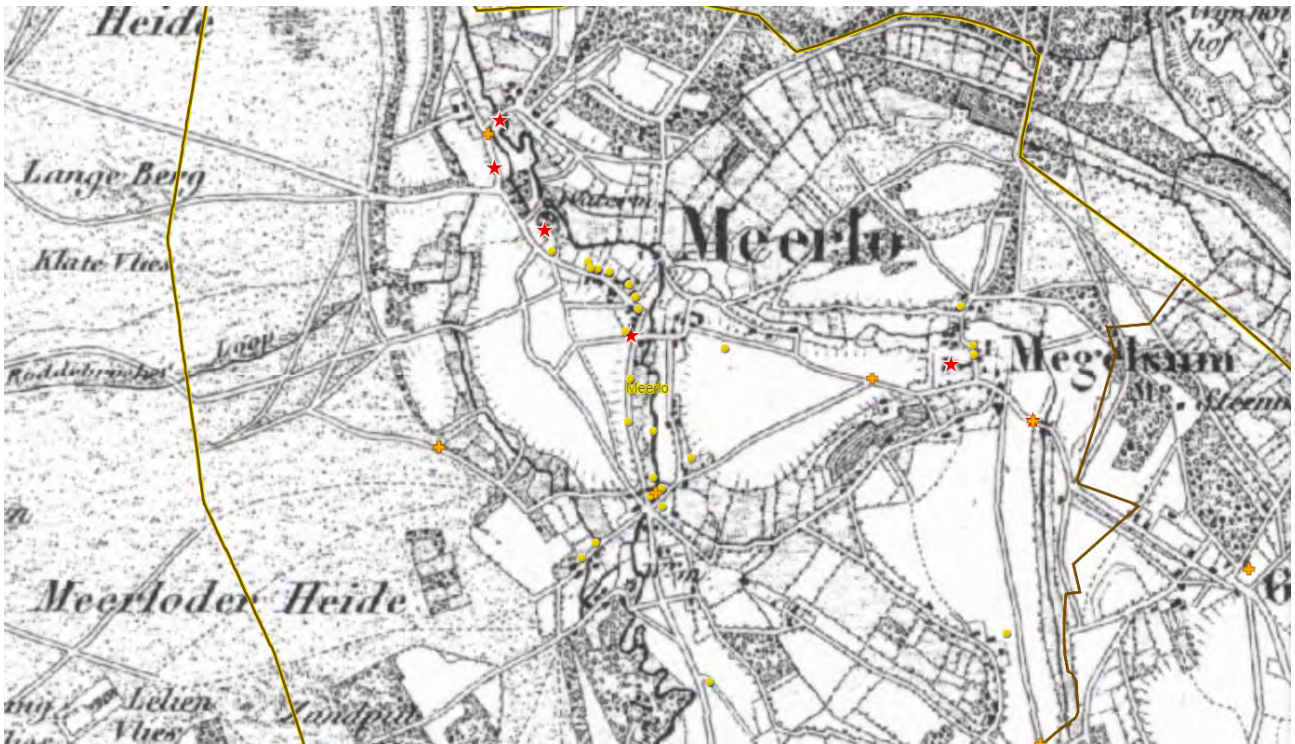
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de heemkundevereniging Meerlo – Wanssum. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt nu 26 panden

1.	Dorperbroekstraat 41	
2.	Hoofdstraat 16	
3.	Hoofdstraat 20	Huize Katharina
4.	Hoofdstraat 20a	
5.	Hoofdstraat 23	
6.	Hoofdstraat 29	
7.	Hoofdstraat 30	
8.	Hoofdstraat 33	
9.	Hoofdstraat 47	
10.	Hoofdstraat 51	
11.	Hoofdstraat 56	
12.	Hoofdstraat 77	
13.	Hoofdstraat 78	
14.	Hoofdstraat 7a	
15.	Hoofdstraat 93	
16.	Keuter 4	hof boerderij
17.	Megelsum 13	boerderij bj. ca 1900
18.	Megelsum 15	karakteristieke boerderij bj. ca 1900
19.	Megelsum 8	
20.	Mgr. Jenniskensstraat 20	
21.	Moleneind 2	
22.	Tienrayseweg 2	
23.	Tienrayseweg 29,	boerderij met dubbele bewoning
24.	Veestraat 2,	
25.	Veestraat 5	
26.	Veestraat 6	

2020

1850

Spreiding van monumenten en karakteristieke panden

5.11.3 Waardevolle landschappen

Beeklopen en het Maasdal

Het dorp Meerlo is een oude nederzetting, een cultuurlandschap gevormd door rivierterrasontginning. Op de grens van weiden (in het beekdal) en akkerlanden (oude rivierbedding en dus vruchtbare grond) werd het gebied ontgonnen. Deze landschappelijke context is nog duidelijk waarneembaar aanwezig vanaf de Holsteeg richting het noorden.

De Groote Molenbeek

Vanuit het zuiden stroomt de Groote Molenbeek door Meerlo. Hier overgaand van een beekloop op de dekzandrug naar een beekloop in een van de lager liggende delen van een oude Maasarm in het Maasdal. Mooie vergezichten zijn er daar waar wegen de beekloop kruisen.

De Groote Molenbeek werd in de jaren 30 van de vorige eeuw gekanaliseerd, het water moest zo snel mogelijk worden afgevoerd (hoog water 1926). In de afgelopen decennia is ingezet op beekherstel hetgeen betekent meer ruimte voor de beek, weer het oorspronkelijk meanderend verloop en daardoor meer waterberging.

Het elzenbroekbos is een beplantingstype dat van nature voorkomt op nattere gronden langs beken. Het is een moerasbos. Met het herstel van de Groote Molenbeek is ook aanplant van bosjes en kleine landschapselementen gerealiseerd. Hiermee wordt de van oorsprong karakteristieke kleinschaligheid weer teruggebracht. Andere herkenbare elementen zijn de aanplant van wilgen en steilranden van waar de beek zich in het verleden heeft ingesleten.

Nabij het Kasteelke, waar later het dorp Meerlo is ontstaan, is het beekdal als het belangrijkste element in het landschap nog steeds goed zichtbaar aanwezig. Een kleinschalige inrichting met afwisselend hooilanden, weiland, poelen, bosjes, fruitbomen en knotbomenrijen zorgt ervoor dat het gebied van de Groote Molenbeek hier erg aantrekkelijk is om te zien en te beleven.

Op de topografische kaart van 1900 is een weg met houtwal/laanbeplanting vanaf de overzijde van de beek richting het Kasteelke. Hier was een watermolen. Dit kasteel wordt voor het eerst vermeld in 1457. Wat nu nog aanwezig is oogt als een voorburcht, namelijk een poortgebouw met vleugel met daar vlak bij een vrijstaand woonhuis. Dit woonhuis was voorheen een tiendschuur. Dit gegeven en de aanduiding van een watermolen op de oude stafkaart verklaart de aanwezigheid van het pad voorheen route van en naar het kasteel.

Daar waar vroeger een brug lag naar het Kasteelke staat nu een groep populieren aan de Molenbeek. Een herkenbaar element dat zorgt voor oriëntatie. Het populierenbosje werd vroeger gebruikt als verkleedplaats bij de zwemplek voor de Meerlose jeugd.

Beekloop en Boddenbroek

Meerlo is omgeven door beeklopen. Aan de westzijde ligt de Boddenbeek. In de afgelopen decennia is ingezet op beekherstel hetgeen betekent meer ruimte voor de beek, weer het oorspronkelijk meanderend verloop en daardoor meer waterberging. Een kleinschalige inrichting met veel reliëf o.a. steilranden en afwisselend hooilanden, weiland, poelen, bosjes, en populierenrijen. Wateraanvoer komt vanuit de heideontginning in het westen. Aan de zuidwestrand van het dorp heeft dit beekdal een beperkte watervoerende functie en is door dorpsuitbreiding aan die zijde minder zichtbaar. Bij de gemeentegrens met Venray stroomt de Boddenbeek in de Groote Molenbeek.

Oude Maasarmen en stuifduinen

De rivier de Maas heeft hier het landschap gevormd. Het Schuitwater is een restant van een oude Maasarm. In deze oude rivierbeddingen ontstond bij stagnerend afwatering veen. Herkenbaar door van nature voorkomende karakteristieke beplanting van wilg en elzen.

De Ham is zo een gebied in deze oude Maasarm. Bijzonder is het weiland dat beplant is met wilgen. Een moerasbos dat aan het verlanden is. Inmiddels heeft de bever zich gevestigd in dit waterrijke gebied en worden de wilgen "geveld". Bevers eten uitsluitend plantaardig materiaal. Het menu bestaat onder andere uit oeverplanten, riet, wortelstokken van waterlelies, jonge twijgen, bladeren en boomschors. In de zomer

eten ze vooral kruiden en waterplanten. De bomen die bevers doorknagen, zijn bij voorkeur 8-20 cm in diameter, van de soorten wilg en populier.

Steilranden ofwel terrasranden zijn herkenbare elementen in het rivierdal van de Maas. De Maas heeft hier gedurende 10 duizenden jaren zich ingesleten en neergelegd. Omdat deze randen moeilijk te bewerken waren werden deze aangeplant met geriefhout/hakhout. Aan de Berkenstraat is zo een steilrand aanwezig. Hierop staat aanplant van Zomereik en grove den. De oude Maasarm heeft hier bij hoge waterstanden nog steeds een waterbergende functie.

Aan de noordzijde van de Grootte Molenbeek tegenover het Kasteelke ligt een bosje. Het pad dat hier loopt wordt door bewoners 'Heksenpaadje' genoemd. Het bosje dat op een land- of rivierduin ligt is opgenomen op de landelijke kaart groen erfgoed. Dit betekent dat hier landschapselementen met autochtone bomen en struiken van vóór 1850 aanwezig zijn. Het bosje zal in gebruik zijn geweest als hakhout d.i. dat eiken werden afgezet en zogenaamde "strubben" ontstonden waar na het uitlopen van nieuwe knoppen weer takken en stammen groeiden. Dit geeft een grillig beeld.

Oude bouwlanden akkerranden en buurtschappen

Aan de westzijde van Meerlo zien we parallel aan de beekloop langgerekte akkers met steilranden en houtwallen. Vanaf de Holsteeg duidelijk herkenbaar door de "bolle" ligging.

Aan de oostzijde van Meerlo hebben de akkercomplexen rondere vormen omsloten door de lager gelegen beekdalen in oude maasarmen.

Op de rand van dekzandrug en Maasdal liggen de belangrijkste en ook oude ontsluitingswegen. Herkenbaar is het "slingerende" karakter. Langs deze wegen staat op veel plaatsen oude en karakteristieke bebouwing. Een mooi voorbeeld hiervan is de Boerderij "Het Hoekerhof" (Rijksmonument) met in de voortuin 2 kastanjes. Aan het einde van de 19e eeuw was het gebruikelijk om bij het betrekken van de woning huwelijksbomen te planten. Schuin tegenover staat boerderij "Den Venhorst". Op de kaart met Groen Erfgoed staan hier een groep met Hollandse lindes aangeduid als "Monumentaal" die zijn opgenomen in het Landelijk Register Monumentale Bomen.

Elshout is een van de buurschappen welke we zien rondom de kern Meerlo en het nabijgelegen kasteel. Deze buurtschappen liggen allemaal op herkenbare plekken in het landschap, namelijk op de rand van hoog (akkers) en laag (beekdal). Kenmerkend zijn de nog aanwezige opstallen en kleine landschapselementen zoals hagen, bosjes, en poelen en fruitbomen. Vergelijkbare buurtschappen zijn Keuter, Megelsum, Stendert en de Donkerhoeve. De naam Elshout vindt zijn oorsprong in de aanwezigheid van elzen, herkenbaar aan de elzenproppen.

In het buurschap Megelsum staat de beeldbepalende boerderij "Lutjeshof" met een dwars voor de stal gebouwd woonhuis (krukhuis). Aan de Jenniskensstraat nabij het kruispunt met de Ham staat een meer dan 100 jaar oude eik.

Heideontginning

Ten westen van Meerlo, op de Meerlose Heide, zien we in de tweede helft van de 19^e eeuw een ontwikkeling van bosaanleg naar landbouwgronden. Door de komst van kunstmest konden eind 1900 woeste gronden ontgonnen worden. Kenmerk hiervan is het rechte patroon van kavels wegen en waterlopen. Om verstuing van de zandgronden tegen te gaan werden houtwallen aangeplant. Langs de wegen werden lanen aangeplant waardoor een herkenbaar strak patroon ontstond.

Niet alle bospercelen worden in cultuur gebracht. Het gebied kent daardoor een variatie van besloten delen met bosschages en grote opendelen met akkers, grasland en moderne agrarische bedrijven.

Bijzondere lijnen en plekken

Sint Goarkapel

De eerste steen van de kapel werd gelegd in 1662. Uit de put bij de kapel werd er geneeskrachtig water geschept en roept men Sint Goar aan als patroon om koude koortsen of bibberkoortsen te genezen. Men ging hier toen op bedevaart naar Sint Goar. In de 2e helft van de 19e eeuw sloopte een groep schoolkinderen de put. De put werd hersteld en later definitief gesloopt. De kapel ligt in een bosgebied dat opgenomen is op de landelijke kaart groen erfgoed d.i. landschapselementen met autochtone bomen en struiken van vóór 1850. Het bosgebied waar de kapel in staat, vormt onderdeel van een langgerekte strook richting het noordoosten met bosschages parallel aan de Oostrumse Beek en het Geysters Ven. In deze strook ook de Willibrorduskapel te Geystersen eveneens met put. Onderdeel van een vlechtend afwateringsstelsel waar in de Grote Molenbeek het water wordt verzameld richting de rivier de Maas.

Grafheuvel van 700 voor Chr.

Beschermd archeologisch monument. In deze tijd werden de doden verbrand. De as werd in een urn gedaan, vervolgens werd er een kuiltje gegraven waarin de urn werd geplaatst. Hier in Meerlo zijn ook enkele belangrijke personen begraven (waarschijnlijk Stamhoofden) Hun as werd in een bronzen emmer gedaan. Daaroverheen werd een grafheuvel gelegd die was omgeven met een kringgreppel. De doden kregen ook geschenken mee. In een van de Meerlose grafheuvels zijn resten van een groot zwaard en paardenbitten gevonden.

Mariakapel en Keuter

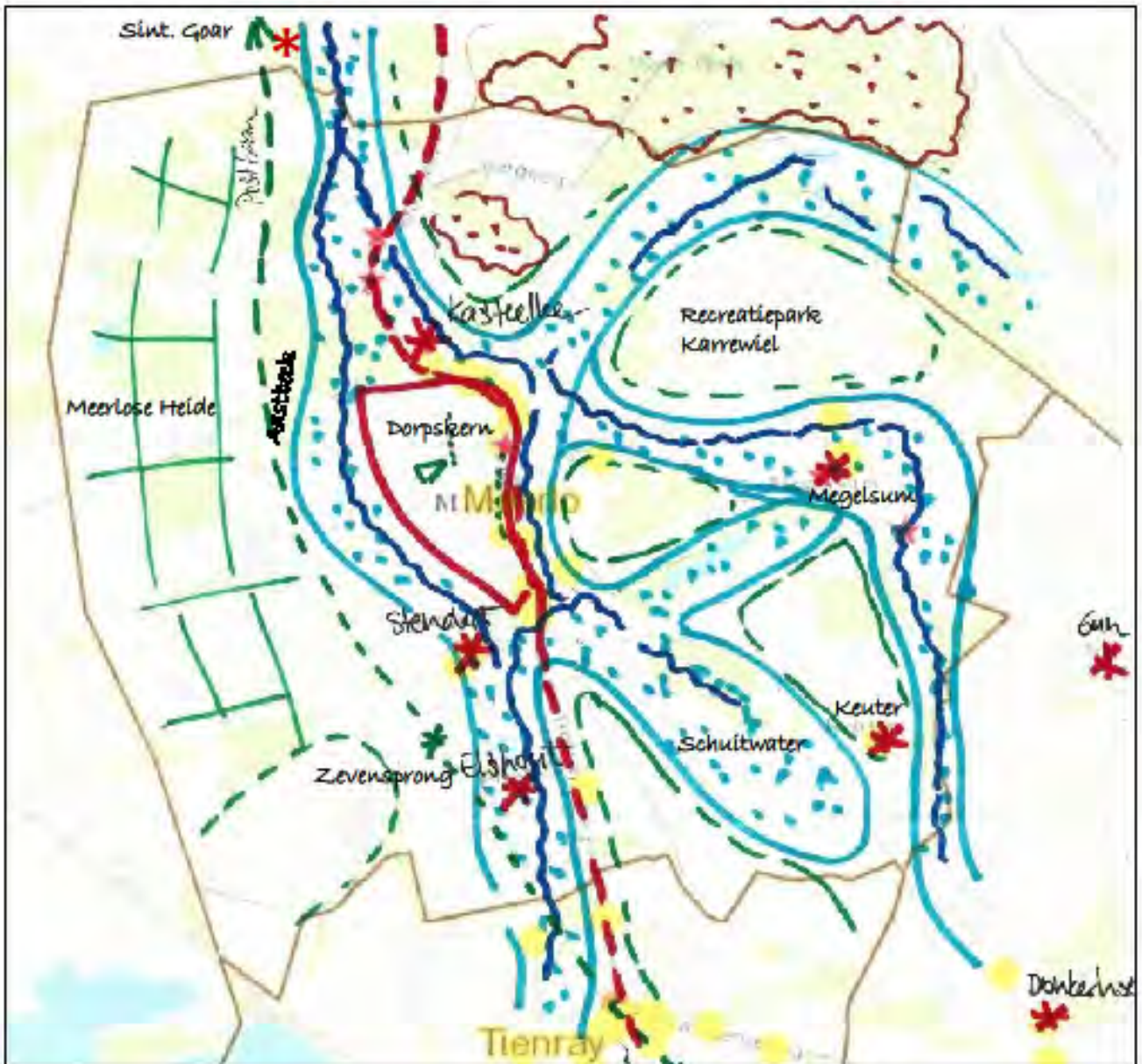
Keuter is een van de buurschappen welke we zien rondom de kern Meerlo en het nabijgelegen kasteel. Deze buurtschappen liggen allemaal op herkenbare plekken in het landschap, namelijk op de rand van hoog (akkers) en laag (beekdal). Kenmerkend zijn de nog aanwezige opstallen en kleine landschapselementen zoals hagen, bosjes, en poelen en fruitbomen. Door aanplant langs de beekloop Van Smallenbroek (op de grens met Swolgen) richting het noorden ligt deze waterloop herkenbaar als groenen lijn in het landschap. Waar de beek de weg bij Megelsum kruist staat een klein kapelletje (Mariakapel) dat rond 1700 is opgericht.

Sint Jozefkapel met perenboom

Op de T-kruising Pilmus-De Coxq van Haeftenstraat staat een kleine kapel met daarbij een perenboom. De kapel dateert van vóór 1900 en staat aan de rand van het dorp, op de grens van wat toen nog de akkers waren naar heidevelden en bosschages. De aanplant van een perenboom bij een kapel zien we niet vaak. Toch heeft de peer een lange mystieke geschiedenis. Ze werden al in de Oudheid gegeten. De oudste vermeldingen stammen uit 5000 v. C. vanuit China. Daar geloofde men dat de peer het symbool voor onsterfelijkheid was, omdat perenbomen erg oud kunnen worden.

Postbaan een oude route en samenkomst van 7 wegen

De Postbaan is onderdeel van een belangrijke landweg in het gebied tussen Maas en Peel. Het tracé volgt de oude Romeinse heirbaan van Cuyk naar Blerick en loopt aan de westzijde van de Maasdorpen over de droge zandruggen. In de Franse tijd als vaste verbinding van Venlo naar Nijmegen aangeduid en ook als zodanig opgenomen op de stafkaarten van Brabant en Limburg (<1850). Vanaf de De Coxq van Haeftenstraat richting Tienray is het tracé onderbroken. Een denkbeeldige doorgetrokken rechte lijn passeert de "zevensprong" aan de Heesweg richting De Kivvors.

MEERLO

Dorpskern met karakteristieke bebouwing en monumenten

Buurtschap/Kasteelboerderij (Kasteelke, Stendert, Elshout, Megelsum, Keuter)

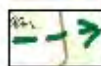
Begrenzing beekdalen; lager liggend gebied met beeklopen in oude Maasarmen (laagterras = overstromingsgebied)

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland, grote percelen, open landschap, karakteristieke bebouwing aan randen

Landduinen met bosaanplant

Oude route // aan de Maas (Postbaan/Meerlosebaan) tussen Cuijk en Blerick

Oude ontsluitingsroute; met karakteristieke bebouwing en monumentale bomen

Heideontginning; ontginningsweg met karakteristieke perceelrichting en houtwallen

5.12 MELDERSLO

5.12.1 AGRARISCH HEDEN, EN VERLEDEN

Als agrarisch museum De Locht ergens op z'n plaats is, dan is het wel in Melderslo: van alle kernen van de gemeente Horst aan de Maas heeft Melderslo misschien wel het meest z'n agrarische karakter weten te behouden. Nagenoeg de hele bevolking was vanaf de middeleeuwen georiënteerd op de landbouw. Toen de overlevingsmogelijkheden voor het traditionele, kleinschalige gemengde bedrijf in de tweede helft van de vorige eeuw steeds kleiner werden, kwam het accent gedurende enkele decennia te liggen op de champignonteelt. Inmiddels wordt een groot deel van het grondgebied van Melderslo benut voor de teelt van blauwe bessen.

Wat nu Melderslo heet, bestond eeuwenlang uit niet meer dan enkele tientallen boerderijen. Die lagen aan de randen van twee grote akkerbouwcomplexen: enerzijds het Meldersloseveld dat zich uitstrekte tussen Blaktweg, Denenweg, Boomsweg en Vlasvenstraat en anderzijds het Eikelenbosseveld, tussen Eikelenboscherdijk, Herenboschweg, Nieuwenhofweg, Swolgensedijk en Leeuwerweg. Daarnaast waren er ook wat kamponginningen, waarvan De Locht –onderdeel van het gehucht Melderslo- de grootste was. Mogelijk dat de hier ontdekte boerderij uit de eerste helft van de veertiende eeuw toen al deel uitmaakte van de kamp. In 1724 waren er in Melderslo 20 schatplichtigen, waarvan de Abdis van Daelheim voor bijna een kwart van de totale belastingsom werd aangeslagen. De overige schatplichtigen betaalden gemiddeld 4,6 gulden, zijnde een goede middenmoot. Aan het einde van de negentiende eeuw begon door diverse ontginningen het aantal boerderijen in de gehuchten Melderslo en Eikelenbos te groeien. Dit leidde tot de behoefte aan gemeenschappelijke voorzieningen. In een nagenoeg onbebouwd gebied, op enige afstand van de boerderijen, werd in 1917 een lagere school gebouwd. Tegenover de school verrees twee jaar later een bakkerij met winkel op coöperatieve basis. Mede dankzij de daaruit voortvloeiende inkomsten kon in 1921 een kerk worden gebouwd.

School, coöperatieve winkel en kerk lagen op enkele tientallen meters afstand van elkaar aan wat later de Rector Mulderstraat werd, genaamd naar de eerste zielenherder van kerkgemeenschap in Melderslo. Dit nieuwe centrum ontwikkelde zich vóór de Tweede Wereldoorlog nauwelijks verder, het duurde tot in de tweede helft van de twintigste eeuw voordat hier daadwerkelijk een dorpskern met dichte bebouwing ontstond. Op het moment telt Melderslo omstreeks tweeduizend inwoners.

Eikelenbosch

Gelet op de bebouwingsintensiviteit, dat zich concentreerde in de westelijke zijde van het veld, woonde er minder mensen dan in het aanpalende Melderslo. Beide buurtschappen hadden in de vijftiende eeuw een zelfstandige functie als administratief-fiscale eenheid. Uit de belastinggegevens van 1724 blijkt dat Eikelenbosch het kleinste zelfstandige gehucht van de 'gemeynt' van Horst was, maar het was wel het rijkste. De acht schatplichtige huishoudens betaalden gemiddeld 7,8 gulden aan belasting en daarmee was dit gemiddeld de hoogste aanslag binnen de 'gemeynt' van Horst.

5.12.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1. Wachtershuis 56, Swolgensedijk 21

In 1883 werd de spoorlijn Nijmegen-Venlo aangelegd. In datzelfde jaar verzezen in Melderslo drie wachtposten om spoorwegovergangen te bewaken. De overwegwachterswoning aan de Swolgensedijk (WH56) is de enige die resteert. De woning, gebouwd naar een standaardontwerp van de Staatsspoorwegen, is in 1906-1907 verlengd en verhoogd. Zo ontstond een volwaardige bovenverdieping met drie slaapkamers. Kenmerkend is het vooruitspringende bouwdeel. Bij de woning werd in 1907 ook een inmiddels verdwenen bakoven gebouwd. Toen spoorhuisjes hun oorspronkelijke functie verloren, werden ze vaak afgebroken. WH56 wist ternauwernood de dans te ontspringen en is nu in gebruik als woonhuis.

Gemeentelijke monumenten

1 Hogeweg 6

Bouwhoeve met twee parallelle vleugels, omstreeks 1893 gedeeltelijk herbouwd na een brand. De zuid-west zijde van het erf wordt gedeeltelijk afgesloten door een dwars tegen de lange achtergevel van het woonhuis gebouwde bakhuis. De plaquette in zuid-west gevel van het woonhuis herinnert aan de verweving van de oorspronkelijke Booms Hof met het Burgerlijk Armbestuur in 1827.

2 Koppertweg 5

Schuurgebouw waarvan de gehele houten constructie waarschijnlijk vroeg achttiende-eeuws, wellicht zeventiende-eeuws is. De houtconstructie is afkomstig uit de afgebroken schuur van de boerderij Verdellen Plaats te Hegelsom (Hesselenweg 2). De gekoppelde gebinten ondersteunen een sporenkap (de enig overgebleven kapconstructie van dit type in Horst), bestaande uit twintig, elk door een hanenbalk verbonden sporenparen. Alle delen zijn van eikenhout.

3 Rector Mulderstraat 4

Voormalige onderwijswoning, aan de kopzijde aangebouwd aan de vroegere leslokalen van de lagere school. School en woning zijn ontworpen door architect C. Franssen. De woning is opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband. Het metselwerk van de voorgevel heeft vele details, zoals uitspringende muurvlakken, halfroonbogen boven de ramen en een driehoekige timpaan boven de schuine strek boven de voordeur.

4 Rector Mulderstraat 5

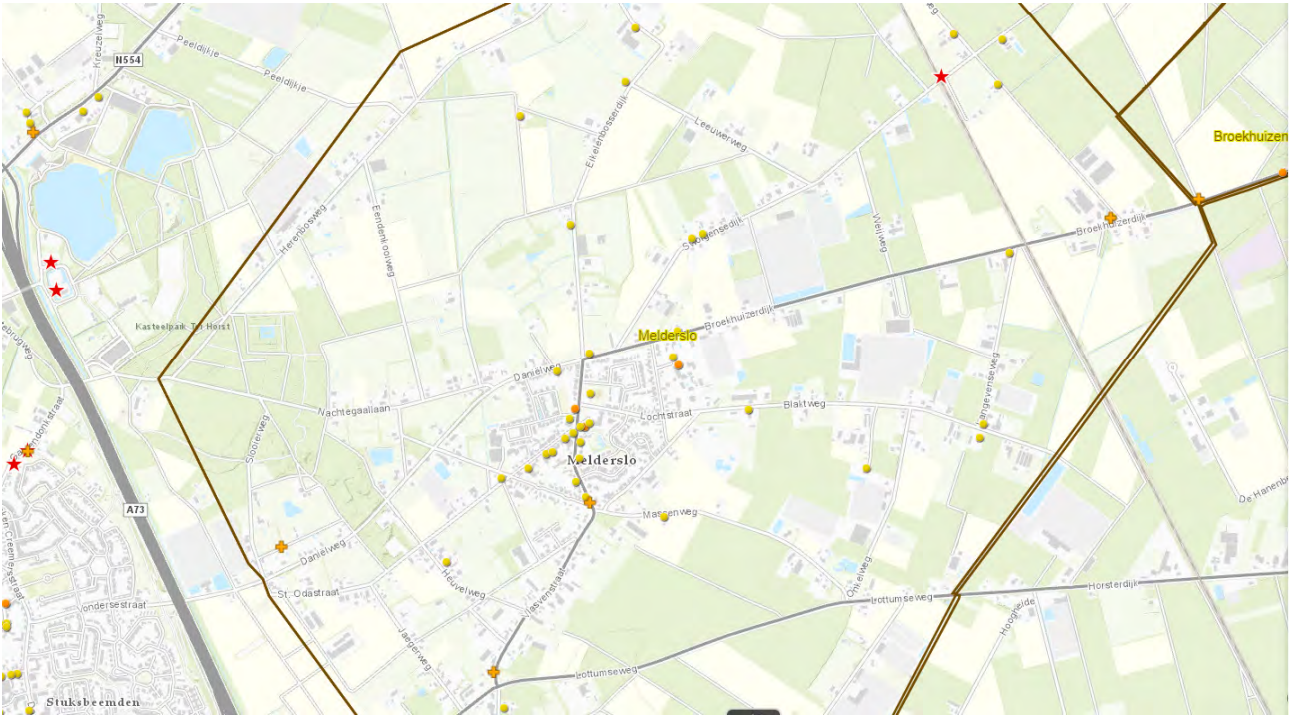
Pastorie, gebouwd in 1921 naar ontwerp van architect A.H. Martens. L- vormge plattegrond, opgaande voorgevel eindigend in gepleisterde timpaan met bouwjaaraanduiding. Opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband.. Het pand heeft een mansardekap, boven de zijgevels gewolfd, gedekt met tuiles du nord. Het gebouw is van een sobere doch fraaie architectuur.

Karakteristieke panden

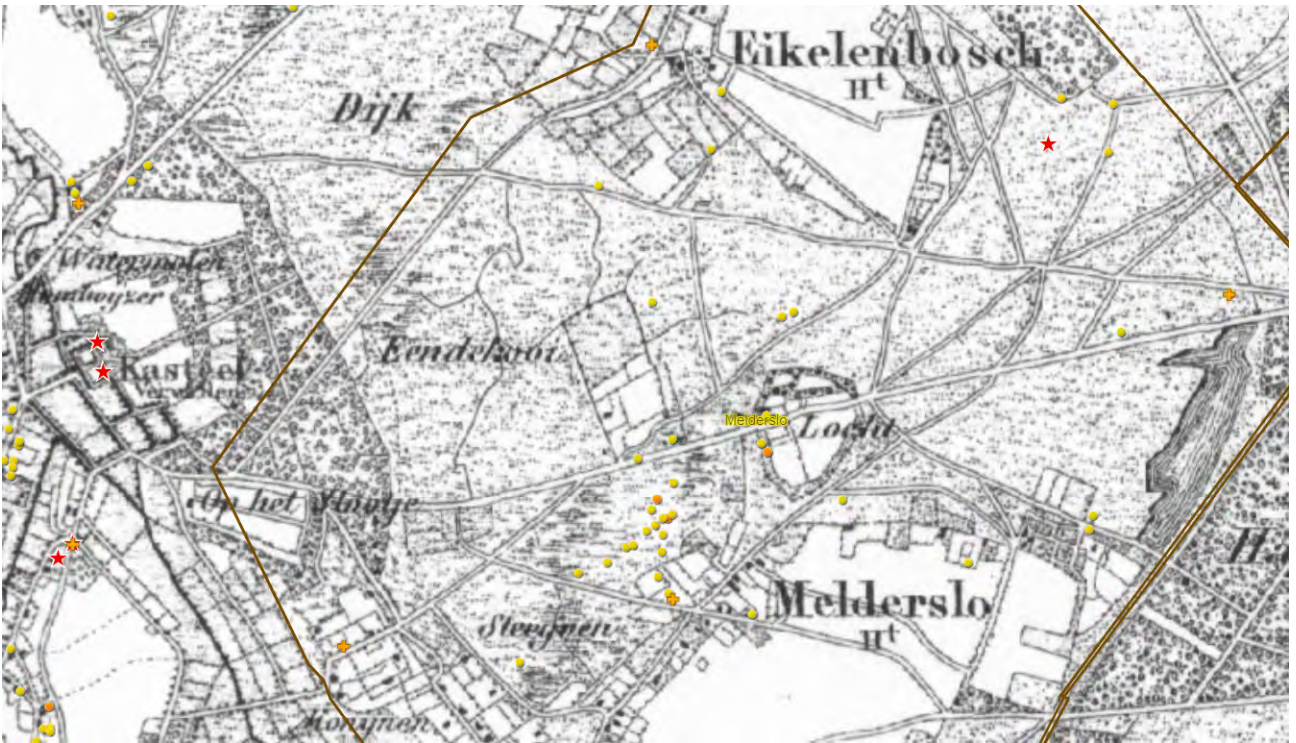
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de St. Geschiedenis Melderslo. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt nu 42 panden

1. Blaktweg 16	verbouwde boerderij 2 woningen
2. Blaktweg 22,	boerderij in het veld gelegen
3. Blaktweg 32,	boerderij
4. Boomsweg 3,	boerderij
5. Broekhuizerdijk 1,	boerderij "Vandewatershof"
6. Broekhuizerdijk 27,	boerderij / Café 't Engelke
7. Broekhuizerdijk 46	woonhuis
8. Broekhuizerdijk 55,	Vredeskapel (Mariakapel)
9. Dani $\frac{1}{2}$ weg 9,	tuinerswoning lange tijd de laatste woning vanuit Melderslo
10. Denenweg 19	boerderij
11. Eikelenbosserdijk 17,	electriciteitshuisje
12. Eikelenbosserdijk 21	Gerardushoeve
13. Eikelenbosserdijk 5	arbeiderswoning
14. Eikelenbosserdijk 9,	boerderij de "Lummerick"
15. Herenbosweg 29	boerderij
16. Herenbosweg 24	
17. Herenbosweg 30a,	veldkapel, gewijd aan Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand
18. Herenbosweg 33	
19. Heuvelweg 10,	boerderij
20. Koppertweg 3	
21. Langevenseweg 2	
22. Massenweg 6	nog gave boerderij bij 1936
23. Meldersloseweg 120,	boerderij, voormalig woonkamercafé
24. Nieuwenhofweg 5,	boerderij
25. Nieuwenhofweg 7,	boerderij
26. Rector Muldersstraat ong.	ectriciteitshuisje
27. Rector Mulderstraat	R.K. kerk, Heilige Oda
28. Rector Mulderstraat	voormalige school
29. Rector Mulderstraat 3,	woonhuis, voormalige bankierswoning van de boerenleenbank
30. Sint Odastraat 23,	voormalige tuinbouwloods
31. Sint Odastraat 3,	woonhuis, voormalig café
32. St Odastraat 11	de smid, ijzerwaren
33. St. Odastraat 9	café
34. St. Odastraat 42,	
35. Swolgensedijk 18,	Boerderij
36. Swolgensedijk 7,	Boerderij
37. Swolgensedijk 7a	Boerderij
38. Vlasvenstraat 7	voormalig jeugdhuis
39. Vlasvenstraat 13	onderwijzerswoning, thans woonhuis bij 1937
40. Vlasvenstraat 2,	cafeteria de Molensteen, voormalige bakkerij en winkel
41. Vlasvenstraat 20	houten woning, bouwpakket uit Oostenrijk bij ca. 1948
42. Vlasvenstraat 28,	café

2020

1850

Spreading of the valuable buildings

5.12.3 Waardevolle landschappen

Akkers en Velden

Het oude akkercomplex, op oude kaarten aangeduid als het Melders Veld, is nog duidelijk herkenbaar in het landschap aanwezig. De “bolle” ligging van de akkers en lange zichtlijnen over de “open” velden. De Lottumseweg gaat diagonaal over het akkercomplex, vanaf het kruispunt met de Vlasvenstraat richting Lottum is de ronding van het Melders Veld duidelijk zichtbaar.

De boerderijen stonden aan de rand van het veld in de nabijheid van water of een waterloop en heide. Van dit oorspronkelijke bebouwingslint aan de noordwestrand van Het Melders Veld is niet veel meer aanwezig. Verspreid zijn nog restanten van het kleinschalige landschap gevormd door boerenerven, steilranden, en meidoornhagen en namen zoals De Locht en De Blakt. Zo is op de luchtfoto van het driehoekig weiland aan de Blaktweg (M021) een oude poel/ven nog duidelijk zichtbaar. Verspreid aan de zuidrand staan monumentale bomen, aangeplant als markering bij woonhuizen waar voorheen boerderijen gevestigd waren. Een ander oud akkercomplex aan de oostkant van het dorp is de Eikelenbosch. Middels de Herenbosweg verbonden met het kasteel Ter Horst. Namen zoals op de Kamp, karakteristieke bebouwing, monumentale bomen in een oprijlaan met linden en het min of meer evenwijdig aan de Rijnbroekerloop “kronkelen” van de weg vormen herkenning van de cultuurhistorie in dit gebied. Het akkercomplex Eikelenbosch vormt samen met de aansluitende jongere ontginningen rondom Broekhuizerdijk een mooi open agrarisch gebied. Aan de noordzijde van de Rijnbroekerloop zijn afwisselend natte en droge heideontginning. Dit landschap is herkenbaar door de grote rechte kavels, rechtlijnige watergangen en eikenlanen langs de wegen.

Dorpskern

De huidige dorpskern is ontstaan aan het begin van de 20e eeuw. Traditioneel zoals dat toen gebruikelijk was. Het wordt gevormd door een groot groen plein met monumentale bomen zoals lindes, moeras eik en Amerikaanse eik. Hier omheen gebouwen zoals de kerk, school en het café. De school werd als eerste gebouwd, de kerk is na verwoesting in WOII op een andere plaats, aan de noordzijde van het centrum herbouwd.

Bijzonder element is het Vlasven. Door de jongensvereniging in 1939 werd een oud ven uitgediept en een ruïne nagebouwd. Thans is het onderdeel van het buurtpark dat samen met het dorpscentrum en het kerkhof bij draagt aan het groene karakter van het dorpscentrum.

Beekdal Rijnbroekerloop

Kijken we naar de topografische kaart van omstreek 1900 dan zien we de akkercomplexen met daaromheen heidevelden. Rondom Melderslo met name natte heide en vennen. Boerderijen stonden op de randen van de akkers en in de buurt van een water of beekloop. Aan de zuidoostzijde van Melderslo is dit de Grote Molenbeek en aan de noordzijde de Rijnbeekerloop. Een kleinschalig gebied van percelen met grasland en houtwallen, hagen en kleine bosjes met geriefhout.

Met de aanleg van de Rijksweg A73 is het gebied van de Grote Molenbeek doorsneden. De Rijnbroekerloop, met begeleidende beplanting van afwisselend wilgen, elzen en essen ligt herkenbaar in het landschap. Oude perceelsindelingen, houtwallen en landschapsbeheer geven nog een goede indruk van een kleinschalig gebruik. Het gebied is provinciaal aangemerkt als “bronsgroene” landschapszone.

Bosaanplant landduinen en Konijnswaranda

Aan de zuidzijde van het Melders Veld ligt een landduin beter bekend als Reulsberg. Deze landduinen zijn ontstaan door verstuiving van intensief gebruikte heidevelden (ontplaggen) en dit duingebied ligt overeenkomstig de overheersende windrichting zuidwest-noordoost. Met de behoefte aan meer landbouwgrond 2^e helft van de 19^e eeuw en het ontginnen van de woeste gronden en heidevelden waren deze duinen niet geschikt voor agrarisch gebruik. Voor bosbouw aangeplant met voornamelijk grove den ten behoeve van de mijnbouw.

Ook de omgeving bij kasteel Ter Horst ligt deels op een landduin. De aanplant van bossen zowel naaldbout als loofhout is van oudere datum en meer planmatig. Zo zijn er lanen die vanuit het kasteel aansluiten op de

Venrayseweg, Heerenbosweg, en Broekhuizerdijk en elementen zoals een eendenkooi, spiegelvijver, coniferen- en boomgroepen welke eind 18^e begin 19^e eeuw ook werden aangelegd bij andere kastelen in de omgeving.

Zowel het bosgebied op Reulsberg als het parkbos rondom het Kasteel zijn opgenomen op de landelijke kaart van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed als "Groen Erfgoed". De bossen hebben de aanduiding "kansrijk" wat betreft de aanwezigheid van oorspronkelijke aanplant en bomen van vóór 1850. Met een netwerk aan wandel- en fietsroutes zijn deze gebieden waardevolle gebieden voor toerisme en recreatie. De beekdalen van de Grootte Molenbeek en de Rijnbroekerloop worden gescheiden door een hoger gelegen zandrug. Dit gebied is de Konijnsvaranda. In dit gebied werden konijnen uitgezet voor de jacht. Konijnen trekken niet gemakkelijk door natte of grote open gebieden. Daarom is een zandige hoogte in een nat beekdal heel geschikt om ze te houden. Het is daarom niet vreemd dat juist daar door de bewoners van het kasteel Ter Horst een konijnsvarande is aangelegd. De huidige naam van dit gebied herinnert daaraan. De Konijnsvarande van Horst werd voor het eerst in 1721 genoemd en was toen ongeveer 8½ ha groot.

Bijzondere lijnen en plekken

Spoorlijn Nijmegen Venlo

Nabij de oostgrens van het grondgebied van Melderslo ligt de spoorlijn Nijmegen-Venlo ofwel de Maaslijn. Doordat gebruik gemaakt wordt van dieseltreinen is dit nauwelijks of niet zichtbaar in het landschap. Met de geplande elektrificatie en deels verdubbeling van het spoor (oplevering 2024) zal de spoorlijn een nieuwe ruimtelijke lijn gaan vormen. Ter hoogte van de Swolgensedijk staat nog een overwegwachterswoning. Het werd gebouwd in 1883 volgens standaardontwerp en is een Rijksmonument.

Herenbosweg Broekhuizerdijk Meerlosebaan

Bijzondere lijnen in het landschap zijn de Herenbosweg en Broekhuizerdijk. Beiden zijn voorzien van een forse laanbeplanting. Het zijn oude verbindingswegen tussen Horst en Kasteel Ter Horst met de dorpen Tienray en Broekhuizen. Op oude kaarten van vóór 1850 worden deze lanen al aangegeven als verbindingswegen van en naar de dorpen.

De Eikelenbosserdijk, volgt de oostrand van de Rijnbroekerloop en is een monumentale laan richting het dorpscentrum van Melderslo. Deze ontsluitingsroute is medio vorige eeuw aangelegd en aangeplant.

De Meerlosebaan is een oude verbindingsweg. Een strategische ofwel militaire route. Weergegeven op de tranchot-kaarten welke in opdracht van Napoleon werden ingemeten (Grande Route de Venlo). Maar al ouder als route over de hogere delen evenwijdig aan de rivier de Maas.

Op het kruispunt van de Meerlosebaan en de Broekhuizerdijk staat het kunstwerk "Verbondenheid". Het markeert de samenkomen van de oude gemeentegrenzen van Horst, Broekhuizen en Grubbenvorst in 2001. Markering van een plek waar twee cultuurhistorische lijnen elkaar kruisen. Hetgeen nog eens benadrukt wordt door het devotiekruis aan de overzijde van de weg dat in 1927 werd geplaatst.

Hoogspanningsmast en trafo op Melders Veld.

Medio 1960 zijn op het Melders Veld hoogspanningsmasten geplaatst en een trafostation aan de Lottumseweg. Het trafostation heeft een forse aanplant van een rand met bosplantsoen. Hetgeen afwijkend is aan de openheid van het Melders Veld. De masten van ca. 40 meter hoog en 15 meter breed vormen een industrieel lint dat hoort bij deze tijd.

kasteel Ter Horst

Topografische uitsneden omgeving Kasteel met Het Slooi en aanduiding eendekooi 1850 en 2019

Een deel van het parkbos dat hoort bij het kasteelterrein Ter Horst ligt op het grondgebied van Melderslo. Een bijzonder mooi ensemble is het akkercomplex Het Slooi (Op het Slootje) met hoge “bolle” ligging omringd door forse houtwallen. De boerderij, inmiddels verbouwd en aangepast aan de moderne tijd, was een van de pachtboerderijen van het kasteel. Het gebied heeft een grote cultuurhistorische waarde en is ook opgenomen op de kaart met Groen Erfgoed welke wordt samengesteld door de Rijksdienst.

A73.

In jaren '90 van de vorige eeuw werd tussen Nijmegen en Roermond een nieuwe snelweg aangelegd. Het tracé met de afslagen naar Horst, Tienray, Melderslo en Sevenum werd in 1993 geopend. Voor de hele Rijksweg A73 is een inpassingsplan gemaakt. Viaducten, op- en afritten kregen een herkenbare eigen ontwerp, materiaalgebruik en inrichting. Ter hoogte van Horst en Melderslo ligt het tracé van de snelweg door het beekdal van de Groote Molenbeek. In de tussenliggende periode kwam het besef van het doorsnijden van deze bijzondere landschappelijke structuur en de ambitie om hier een nieuwe invulling en betekenis aan te geven. Inmiddels wordt hier uitvoering aan gegeven door de aanleg van nieuwe landschapselementen zoals groensingels en waterlopen langs de snelweg en in het beekdal van de Groote

Aan de zuidzijde van het Melders Veld op de grens met het grondgebied van Grubbenvorst ligt de Witveldhoeve. Een ontginningsboerderij die dateert van vóór 1735. Het omvat een klein hoger gelegen akkercomplex, omgeven door natte heide en vennen. De bebouwing heeft samen met de directe omgeving nog de sfeer en kleinschaligheid van het boerenerf. De houtwal aan de noordzijde van het perceel is ook al aangegeven op de trachotkaart (1800-1813). Het bochtige weg tracé ter plaatse van de houtwal en het Devotiekruis geflankeerd met twee grote eiken zijn karakteristiek voor de cultuurhistorie van deze plek. Door de afgelegen ligging heeft het gebied een eigen systeem van waterbeheersing. Getuige de windwatermolen die er nog staat en die voor dzee omgeving uniek is. De watermolen verzorgt de ontwatering van de lagere percelen tussen Reulsberg en de hogere akkers van het Witveld.

Kruizen en kapellen

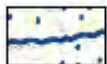
Bij de dorpsentree aan de Vlasvenstraat staat een devotiekruis met Hollandse lindes. Cultuurhistorie van “het rijke roomse leven” vinden we overal verspreid in het landschap en dorpen. Ze staan op knooppunten van wegen, in de vorm van een klein kapelletje of veldkruis en worden gemarkeerd met monumentale bomen. Hierdoor heel herkenbaar in het landschap. Aanplant van lindebomen komt het meeste voor maar andere boomsoorten worden ook aangeplant zoals paardenkastanje, rode beuk, eik, esdoorn. Elke boom heeft zo zijn/haar eigen betekenis. Bij het kapelletje aan de Herenbosweg staat een wilg. Een wilg staat symbool voor levenskracht en vruchtbaarheid.

MELDEERSLO

Dorpskern met karakteristieke bebouwing en monumenten

Beekdalen; lager liggend gebied met beeklopen (Grote Molenbeek en Rijnbroekerloop)

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland, grote percelen, open landschap, karakteristieke bebouwing aan randen en veldwegen diagonaal over het veld

Heideontginning; grenzend aan oude akkercomplexen (perceelrichtingen)

Landduinen met bosaanplant (Kasteelse bossen)

Lijnstructuren, waterlopen (Langevenscheeloo en Babelseloop)

Hoogspanningsleiding (goed zichtbaar en daardoor markant in het landschap)

Spoorlijn Nijmegen - Venlo

Oude ontsluitingsroute; met monumentale laanbeplanting

5.13. METERIK

5.13.1 GROOT, GROTER, GROOTST

Alles is relatief, zo ook de omvang van een landbouwbedrijf. Zo'n honderd jaar geleden betekenden een stuk of tien koeien een behoorlijke veestapel op de hogere zandgronden in Noord-Limburg. Mest was eeuwenlang de flessenhals geweest voor het landbouwbedrijf op de schrale zandgronden tussen Maas en Peel. Meer vee – naast koeien ook schapen – betekende meer mest, meer akkerland en meer opbrengst.

In elk Horster buurtschap waren wel enkele grote boeren te vinden, maar de meeste concentreerden zich rond het uitgestrekte Meterikse veld, waar ze hun akkers hadden. Eeuwenlang lagen daar in de buurtschappen Meterik en Schadijk de meeste grote boerderijen van Horst. Dat was ook aanleiding voor de vestiging van diverse ambachtslieden, een herberg (Speulhof) en de tweede lagere school binnen de 'gemeynt' van Horst. Bij de belastingheffing van 1724 had Meterik 43 schatplichtigen, die samen gemiddeld 5,7 gulden per huishouden betaalden. Daarmee hoorde Meterik bij de top-drie van de 'gemeynt' Horst.

Meterik, Middelijk, Oostenrijk en Schadijk ontstonden gezamenlijk vanuit een boshoevenlandschap dat gekenmerkt wordt dat een groot areaal bouwland in onderlinge samenwerking wordt ontgonnen vanuit diverse zijden. In dit geval vanuit het noorden (Schadijk), oosten (Oostenrijk), zuidelijk-midden (Middelijk) en zuidwesten (Meterik). Meterik markeerde aan de Peel het einde (meet) van de bewoonde wereld. In de eeuwen vóór de vorming van vaste nederzettingen (voor ca 1200) was het Meterikse Veld de locatie waar vanaf de vroege Middeleeuwen al nederzettingen zich moesten verplaatsen om bruikbare bodem te kunnen gebruiken voor een landbouwsysteem dat nog weinig mest kende. Opgravingen hebben aangetoond dat het Meterikse Veld van grote betekenis is voor de kennis van het ontstaan van onze middeleeuwse nederzettingen.

In Meterik waren de vaste agrarische bedrijven gesitueerd aan de zuidwestelijke zijde van het Meterikse Veld, die gelegen was op de noordelijke rand van het beekdal van de Kabroekse beek. Een landweg (thans Crommentuijnstraat overgaande in St. Jansstraat) ontsloot de toegangswegen van de afzonderlijke boerderijen. Tot in het midden van de negentiende eeuw hield bij Meterik de bewoonde wereld op en begon de woeste grond van de Peel met heide en schaapskooien, die vaak vanuit de grote boerderijen van Meterik en Schadijk werden geweid. Dat de inwoners hier relatief welvarend waren, kun je ook aflezen van het feit dat Meterik al in de achttiende eeuw –als enigste buurtschap buiten de centrale plaats Horst- een school herbergde. Midden op het Meterikse Veld stond tot in de negentiende eeuw een kapel; nabij deze locatie verrees in 1899 de coöperatieve windmolen 'Eendracht maakt macht', een van de vele initiatieven van de agrarische coöperatie alhier. Dankzij de opbrengsten van de zelfbewust bestuurd coöperatie konden de buurtschappen Meterik en Schadijk zich afscheiden van de Horster St. Lambertusparochie en een eigen kerkorganisatie oprichten: het gehucht werd dorp !

Rondom de kerk van Meterik (thans circa vijftienhonderd inwoners) is die welvaart van vroeger nog steeds te zien, al moet je tegenwoordig wel wat beter kijken om de voormalige boerderijen te herkennen. Maar wie goed kijkt, ziet rond de kerk van Meterik een aantal grote huizen uit de eerste decennia van de vorige eeuw, die allemaal een verdieping hebben als teken van welstand. Het zijn bijna allemaal relictten van een welvarend landbouwverleden. Daarnaast zie je ook diverse voorzieningen, zoals de lagere school en het Theresiaklooster van de 'Kleine zusters van de Heilige Joseph', die in Meterik vooral belast waren met het onderwijs.

Noord-Limburgse mensen zijn in meestentijds redelijk bescheiden, maar die deugd werd zo'n honderd jaar geleden in Meterik naar de achtergrond gedrongen. De Meterikse boeren lieten in die tijd namelijk

nadrukkelijk hun welvaart zien door grote woonhuizen met een verdieping bij hun boerderij te bouwen. Er waren zelfs boeren die hun bestaande langgevelboerderij met een verdieping lieten ophogen om bij deze trend aan te sluiten. Overigens zijn ook buiten het dorp nog enkele van die grote woonhuizen bij (vroegere) boerderijen te zien.

Schadijk

Het buurtschap Schadijk is gesitueerd aan de noordwestelijke zijde van het Meterikse veld, waar het beekdal van de Diepe Leng voor weilanden zorgde. Schadijk was altijd de tegenpool (in ruimtelijke zin) van Meterik en Middelijk, maar was functioneel altijd onderdeel van dezelfde leefgemeenschap in dezelfde openbare ruimte. In 1724 kende Schadijk 15 schatplichtige belastingbetalers die gemiddeld 5,7 gulden per huishouden betaalden. Daarmee was Schadijk, na het kleinere Eikelenbosch en voor het grotere Meterik, in relatieve zin het tweede buurtschap qua welstand.

5.13.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonumenten

1. Molen Eendracht Maakt Macht, Schadijkerweg 36

Korenmolen Eendracht Maakt en de parochiekerk van Meterik zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden: de beltmolen werd in 1898-1899 mede gebouwd om met de opbrengsten het levensonderhoud van de rector van de kerk te bekostigen. Ze bevat onderdelen van een afgedankte Zuid-Hollandse molen. Dit verklaart het opschrift '1798'. De molen was tot omstreeks 1960 in bedrijf, vooral voor het malen van veevoer voor boeren uit de directe omgeving. Daarna volgde een langdurige periode van verval. In 1994 kwam de molen in bezit van Stichting Eendracht Maakt Macht. Sindsdien worden er elke zaterdagmiddag verschillende soorten graan gemalen.

52. Parochiekerk Sint-Johannes Evangelist, Schadijkerweg 2

Omstreeks 1900 ontstond bij de inwoners van het gehucht Meterik de behoefte aan een eigen kerk. Op 1 mei 1899 werd naar een ontwerp van architect Caspar Franssen de eerste steen van een kapel gelegd. In 1907 bouwde Franssen de kapel uit tot een volwaardige kerk in neogotische stijl. Vijftien jaar later volgde een tweede vergroting waarvoor Joseph Franssen, een zoon van Caspar, verantwoordelijk was. In de Tweede Wereldoorlog werd de kerk gedeeltelijk verwoest. Bij het naoorlogs herstel, opnieuw onder regie van Joseph Franssen, kreeg de toren, die zich oorspronkelijk in het midden van de voorgevel bevond, zijn huidige plaats.

Gemeentelijke monumenten

Pastoor Notermansstraat 28 / Rector de Fauwestraat 26a
voormalig klooster "Theresia" van de Congregatie van "de Kleine Zusters van de heilige Jozeph", gebouwd omstreeks 1925 naar een ontwerp van T.H. Heijnen. Hoofgebouw met uitspringend

Karakteristieke panden

voorgevel, eindigend in een met ornamenten versierde stenen dakkapel. In de top van deze gevel bevindt zich een nis met Mariabeeld. Het is een goed en gaaf voorbeeld van een klooster met aangebouwde kapel uit de vroege jaren van de 20ste eeuw. Ook vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het klooster. Ook het een bijzondere en duidelijk herkenbare uitdrukking van een geestelijke en culturele ontwikkeling ter plaatse.

Schadijkerweg 3

Pastorie is gebouwd omstreeks 1900. In eerste instantie in gebruik als coöperatieve winkel ten behoeve van het streven van de Meterikse bevolking naar eigen kerk en priester. Het pand bevindt zich aan de westzijde van het plein tegenover de ingang van de kerk. De pastorie is een goed voorbeeld van een vroeg 20ste eeuwse dorpsbebouwing en een belangrijk onderdeel van de Meterikse marktplein.

St. Jansstraat 20 – 22

Omstreeks 1979 gebouwde boerderij van het type langgevelboerderij (dwarshuisgroep), later omgevormd tot bakkerij en bakkerswinkel. Mede daardoor van sterk gewijzigde detaillering. Recentelijk (2013) is het pand gesplitst in 4 woningen waarbij de voormalige schuur geheel is uitgerend. De oorspronkelijke gevelindeling is zoveel mogelijk gerespecteerd.

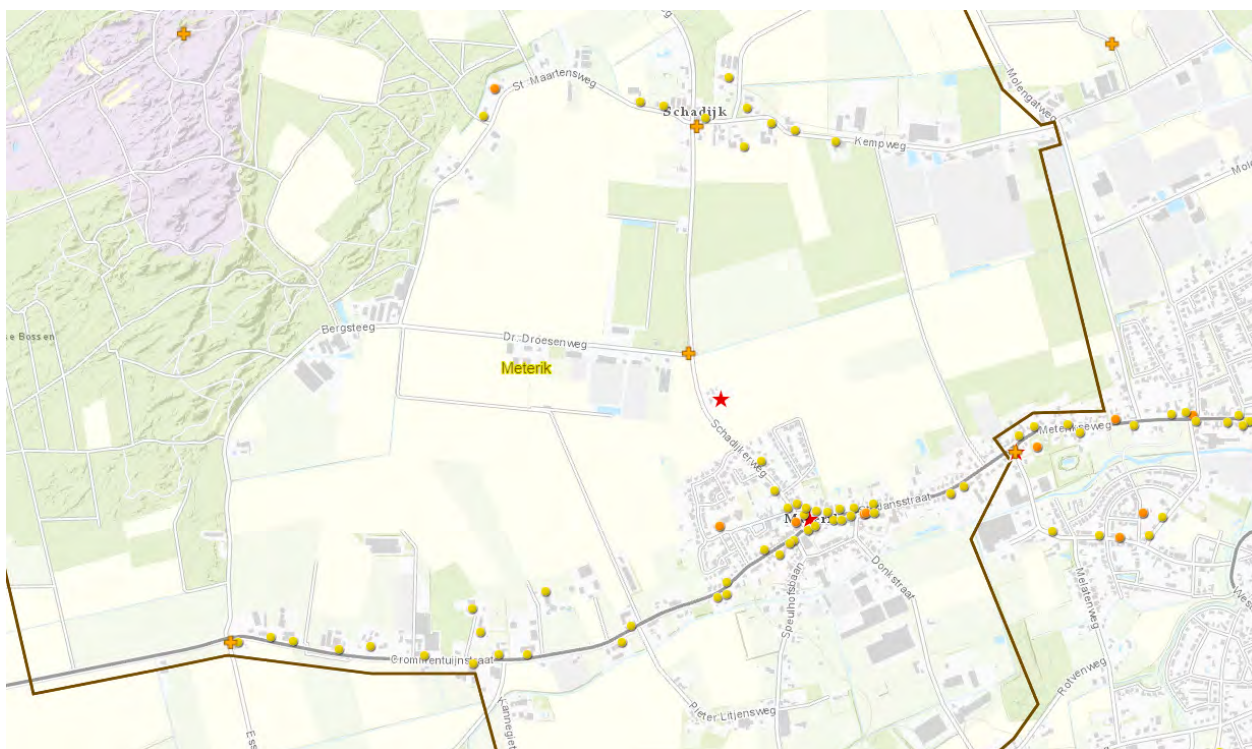
St. Maartensweg 14

Schuurgebouw, gebouwd in 1867 volgens een ingemetselde gevelsteen, gelegen bij een voormalige 18de eeuwse woon- stalhuis. Opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband. In de oostelijke kopgevel bevindt zich een dubbele poort, een enkel stalpoortje van de voormalige paardenstal en een schelfluik. Oorspronkelijk functioneel ingedeeld in de lengterichting, een z.g. langsdeelschuur. De schuur verteld veel over de boerderijgeschiedenis.

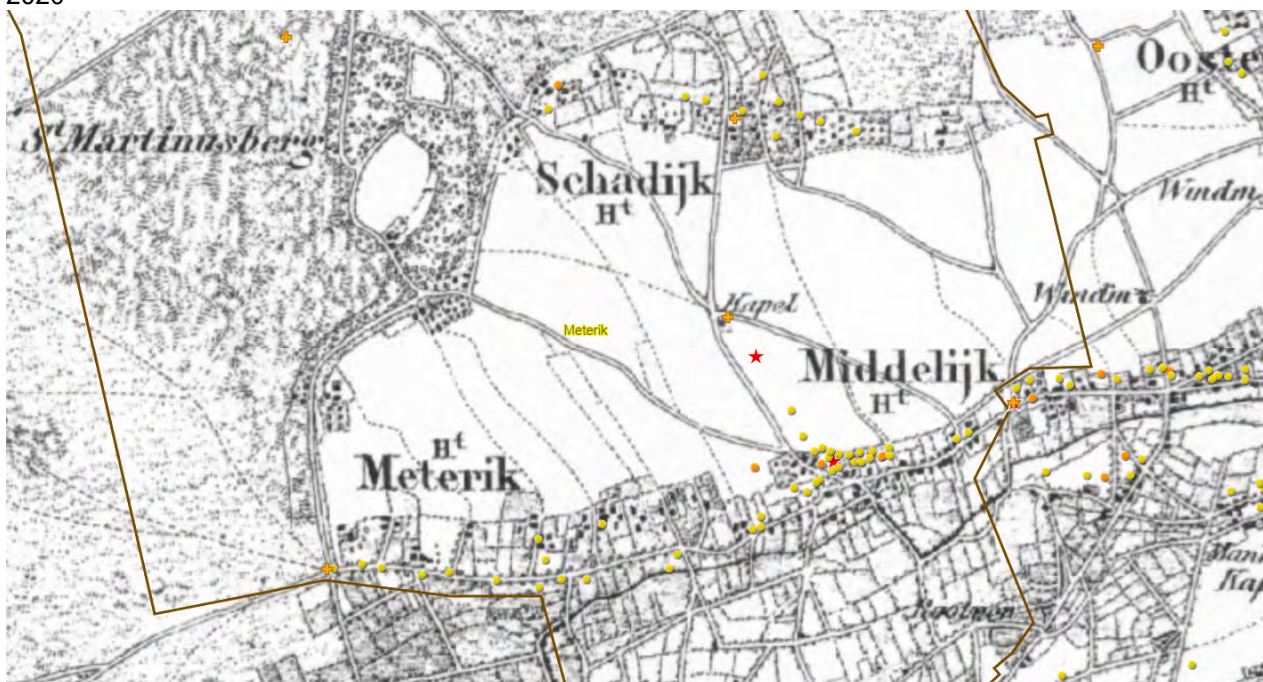
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de heemkondevereniging meterik. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De lijst telt nu 57 panden

Americaanseweg 101 Meterik	
1. Americaanseweg 105	historisch belangrijk, tuinders en voetbalvereniging
2. Americaanseweg 109,	boerderij voor tuindersbedrijf
3. Americaanseweg 110	tuinders woning / boerderij
4. Americaanseweg 112	boerderij voor tuinderij
5. Americaanseweg 113,	boerderij voor tuindersbedrijf, woonhuis van Martinus Bouten
6. Campsbosweg 5	
7. Crommentuijnstraat 11 / 11a	oorspronkelijk woonhuis, thans dubbele woning
8. Crommentuijnstraat 35	de nieuwe bakker, woonhuis , bakkerij en winkel, thans woonhuis
9. Crommentuijnstraat 48,	boerderijwoning met schuur
10. Crommentuijnstraat 66 -68,	boerderij bj 1925
11. Crommentuijnstraat 70,	boerderij bj ca. 1920
12. Crommentuijnstraat 74,	boerderij bj. ca. 1920
13. Crommentuinstraat 3	woonhuis bij timmerbedrijf
14. Crommentuinstraat 14	woning, directeurswoning boterfabriek
15. Crommentuinstraat 24	woonhuis bij boerderij
16. Crommentuinstraat 37	boerderij bj. ca. 1900
17. Crommentuinstraat 38	boerderij bj. ca. 1900
18. Crommentuinstraat 44	hofboerderij, zeer mooi voorbeeld
19. Crommentuinstraat 50	boerderijwoning met schuren bj. 1920
20. Crommentuinstraat 61	boerderij bj. ca. 1930, bijzondere detaillering
21. Crommentuinstraat 62 / 64	boerderij woning met ouder schuur thans twee woningen
22. Crommentuinstraat 67	boerderij bj. ca. 1900, thans woonboerderij
23. Crommentuynstraat 1	café, slagerij, smidse
24. Crommentuynstraat 42	boerderij, bj. 1900
25. Crommentuynstraat 46 /46a	boerderij bj ca 1950 , thans twee woningen
26. Crommentuynstraat 48	boerderij, "Croomen Toens"
27. Crommentuynstraat 51 / 53	boerderij, thans woning en groepsaccomodatie thans 1925
28. Crommentuynstraat 56?	boerderij bj ca 1930
29. Kempweg 1	
30. Kempweg 12,	hofboerderij
31. Kempweg 4,	boerderij
32. Kempweg 6,	boerderij
33. Kempweg 7,	boerderijwoning met schuren
34. Kempweg 9,	boerderij
35. Oude Peeldijk 16,	wehrmachtshuisje, t.b.v. schijnwerpers
36. Rector de Fauwestraat 2	boerderij bj. ca 1900
37. Roothweg 11	Bouwjaar 1830
38. Schadjkerweg	elactra gebouwtje / trafo
39. Schadjkerweg 6	boerderij met woonhuis "de Speulhof"
40. Schadjkerweg 11	voormalig kapelanie, jeugdhuis, kleuterschool en bibliotheek
41. Schadjkerweg 22	woonhuis bj ca. 1920
42. Speulhofsbaan 28	woonhuis
43. St. Jansstraat 1	woonhuis
44. St. Jansstraat 3	oorspronkelijk boerderij, thans bedrijfswoning
45. St. Jansstraat 4	van oorsrong boerderijwoning,
46. St. Jansstraat 5	oorspronkelijk bondszaal, thans bedrijfsactiviteiten
47. St. Jansstraat 6	woonhuis
48. St. Jansstraat 12	woonhuis bij boerderij bj. 1920

49. St. Jansstraat 13	boerderij bj. ca 1910
50. St. Jansstraat 14	woonhuis, hoofd van de jongensschool
51. St. Jansstraat 17	boerderij woning met achterliggende schuur (deels gesloopt)
52. St. Jansstraat 18	oorspronkelijk jongensschool
53. St. Jansstraat 24	woning, bj. 1936
54. St. Jansstraat 54	woonhuis bj. 1934
55. St. Jansstraat 7	hofboerderij bj. ca. 1935
56. St. Jansstraat50	boerderijwoning met twee schuren bj ca.1900
57. St. Maartensweg 16	boerderij bj. ca 1900, thans woonboerderij

2020

1850

Spreading van de markante objecten

5.13.3 Waardevolle landschappen

De Velden

Het Meterikse Veld is een groot aaneengesloten akkercomplex en een goed voorbeeld van een Boshoevenederzetting. De boerderijen lagen aan één kant van het veld en sloten aan bij een verkaveling in brede stroken. Deze vorm van ontginning is typisch voor de hoge Middeleeuwen.

In het westelijk deel van het dorpslint was de Crommetuynstraat (Meterikse Baan) een soort van “veldverzamelstraat” evenwijdig aan de Kabroeksche beek. De Boerenerven op de rand van het Meterikse Veld werden zo ontsloten. Veel insteken van deze oude veldwegen zijn nog aanwezig als toegang naar (woon)erf of landbouwperceel en soms gemarkeerd met een solitairboom of laanbeplanting.

In het oostelijk deel met de naam Middelijk is een dorpsstraat met aan beide zijde bebouwing. De boerenerven aan de noordzijde, op de rand van het veld, werden hier aan de achterzijde middels een veldweg ontsloten. In de tweede helft van de vorige eeuw zien we nieuwbouw en inbreiding en verdichting langs deze straat.

Met de ruilverkaveling zijn de percelen herverdeeld en is ook het intensieve ontsluitingssysteem van veldwegen grotendeels verdwenen. Langs de linten met bebouwing staan nog veel karakteristieke panden met monumentale bomen zoals oude lestructuren en solitair in tuinen. Nieuwe lanen werden aan de randen geplant zoals de laanbeplanting van Amerikaanse eiken aan de Bergsteeg.

Samen met Veld Middelijk, Veld Oostenrijk en Schadijk vormt het Meterikse Veld een groot aaneengesloten akkercomplex. De grootte van dit grootschalige open gebied, de bolle ligging en de lengterichting van west naar oost maken het tot een zeer geschikt molenlandschap. De naamgeving Molenveld zien we terug op oude kaarten. Midden op het Meterikse Veld staat nog steeds een windmolen met de naam “Eendracht Maakt Macht”. Ook aan de oostzijde bij de Oude Lind en ter hoogte van buurtschap Middelijk hebben korenmolens gestaan (topografische kaart 1900).

In de jaren '50 van de vorige eeuw ontwikkelde de Meterik zich als tuinbouwgebied. Tuinbouwbedrijven in de vorm van kwekerijen, kleine en grote kassen waren er verspreid in en om het dorp. Zo waren er op het Meterikse Veld landelijke proeftuinen en onderzoeklocaties. Met het saneren hiervan, begin deze eeuw, is het grootschalige open karakter weer hersteld.

Veld Oostenrijk, het oostelijk deel van het akkercomplex heeft een ontwikkeling doorgemaakt naar een grootschalig tuinbouwgebied en bedrijventerrein. Met de aanleg van de A73 heeft dit gebied een goede ontsluiting gekregen zowel regionaal als internationaal.

Het beekdal van de Kabroeksche Beek

De Kabroeksche beek stroomt van west naar oost richting Horst en komt bij kasteel Ter Horst uit in de Groote Molenbeek. Het meest westelijk deel behorend bij het grondgebied van America een gegraven of vergraven sloot voor ontwatering van percelen zodat deze konden worden ontgonnen en in gebruik genomen. Op de topografische kaart van 1850 zien we deze perceelindeling welke nog steeds herkenbaar in het landschap aanwezig is.

Aan de zuidzijde van het dorpslint Meterik heeft het beekdal nog min of meer zijn oorspronkelijke profiel. Hier is het beekdal met weiland van oorsprong vrij open. Daar waar straten en beekdal elkaar kruisen is dit goed te zien. Nabij het dorpscentrum hebben zich in dit gebied tuinbouwbedrijven gevestigd.

Evenwijdig aan de Peeldijk was ook een waterloop welke bij de Donkstraat (Rotven) in de Kabroeksche beek uitmondde. Deze plek met brug is er niet meer.

Landduinen en Heide Schadijker Bossen

Het Meterikse Veld wordt aan de westzijde begrenst door een heide en stuifzandgebied. De Schadijker Bossen en Sint Martinusberg (stuifduin) staan vermeld op de landelijke kaart van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed als “Groen Erfgoed”. De bossen hebben de aanduiding “kansrijk” wat betreft de aanwezigheid van oorspronkelijke aanplant en bomen van vóór 1850. Met een netwerk aan wandel- en fietsroutes zijn deze gebieden waardevolle gebieden voor toerisme en recreatie.

Het verstuiwen van zand werd voorkomen door de aanplant van bos en houtwallen. Houtsoorten die werden gebruikt waren grove den, berk en vuilboom. Aan de Gusseweg ligt een kamponginning. Het verhaal bestaat dat onder het zand een boerderij verscholen is. Gebruik van hakhout in de omringende houtwallen en bosstroken is hier goed zichtbaar. Eiken werden afgezet waardoor zogenaamde "strubben" of stoven ontstonden waar na het uitlopen van nieuwe knoppen meerdere takken en stammen groeiden.

Kampen individuele ontginningen en oude buurtschappen

De buurtschappen Schadijk (Schadijkerbroek) en Op Het Rooth zijn ontstaan als kleinschalige ontginning ook wel kamp genoemd. Op Het Rooth ligt op een dekzandrug omringd door lager gelegen beeklopen van de Kabroeksche beek. Schadijk ligt aan de noordrand van het Meterikse Veld met aan de noordzijde een lager nat gebeid "Schadijk Broek". Hier stroomde een klein beekje: de Diepe Leng. Bij de boerderijen lagen overal poelen. Met de ruilverkaveling Lollebeek (1961-1974) zijn deze poelen allemaal verdwenen. Kenmerken in het landschap zijn hier nog aanwezig zoals hoogteverschillen in de percelen, een slingerend wegpatroon, karakteristieke bebouwing en monumentale landschapselementen als lanen en oude houtwallen.

Heide ontginningen

In de 19^e eeuw worden de woeste gronden ten zuiden van de Americaweg en ten westen van de Speulhofsbaan ontgonnen en ingericht met strakke rechte wegen en kavelsloten. De maat en schaal van het landschap is kleiner dan dat van de latere (natte heide) ontginningen rondom America.

Ook hier zijn in de jaren '50 van de vorige eeuw veel tuinbouwbedrijven. Thans is het een gevarieerd kleinschalig agrarisch gebied. Bebouwing waaronder langgevelboerderijen hebben een woonfunctie gekregen. Er is een grote variatie aan bedrijvigheid. Zo zijn er kassen, kwekerijen, stallen en werkplaatsen met daartussen groene erven, tuinen, akkers en weilanden. Langs wegen zoals de Americaweg, Speulhofsbaan en de Oude Peeldijk staat een monumentale laanbeplanting. Langs deze wegen staat de meeste karakteristieke bebouwing.

Bijzondere lijnen en plekken

De Speulhofsbaan is onderdeel van een oude handelsroute. Deze route liep van noord naar zuid tussen Venray en Sevenum en passeert meerdere dorpen en buurtschappen.

De Americaweg is een oost-west verbinding. Deze weg loopt vanuit het centrum van Horst in westelijke richting naar de Peel. Daar waar het gebied natter wordt, werd de weg aangelegd op een dijk. De naam verandert dan ook in (oude) Peeldijk.

Voormalige stortplaats aan de Rotvenweg

Aan de Rotvenweg ligt een bosperceel (ca. 3 ha.). Op oude topografische kaarten is op deze locatie een vennetje met de naam Rootven. Hierin werd door de omwonenden vlas gerot om linnen te kunnen weven. In de jaren '60 van de vorige eeuw wordt dit ven met moeras in gebruik genomen als vuilstort. Daarna is het oostelijk deel tot in de jaren '80 een staanplaats voor woonwagens. Het bos met alleen maar loofhout is ontstaan door spontane opslag van bomen en planten.

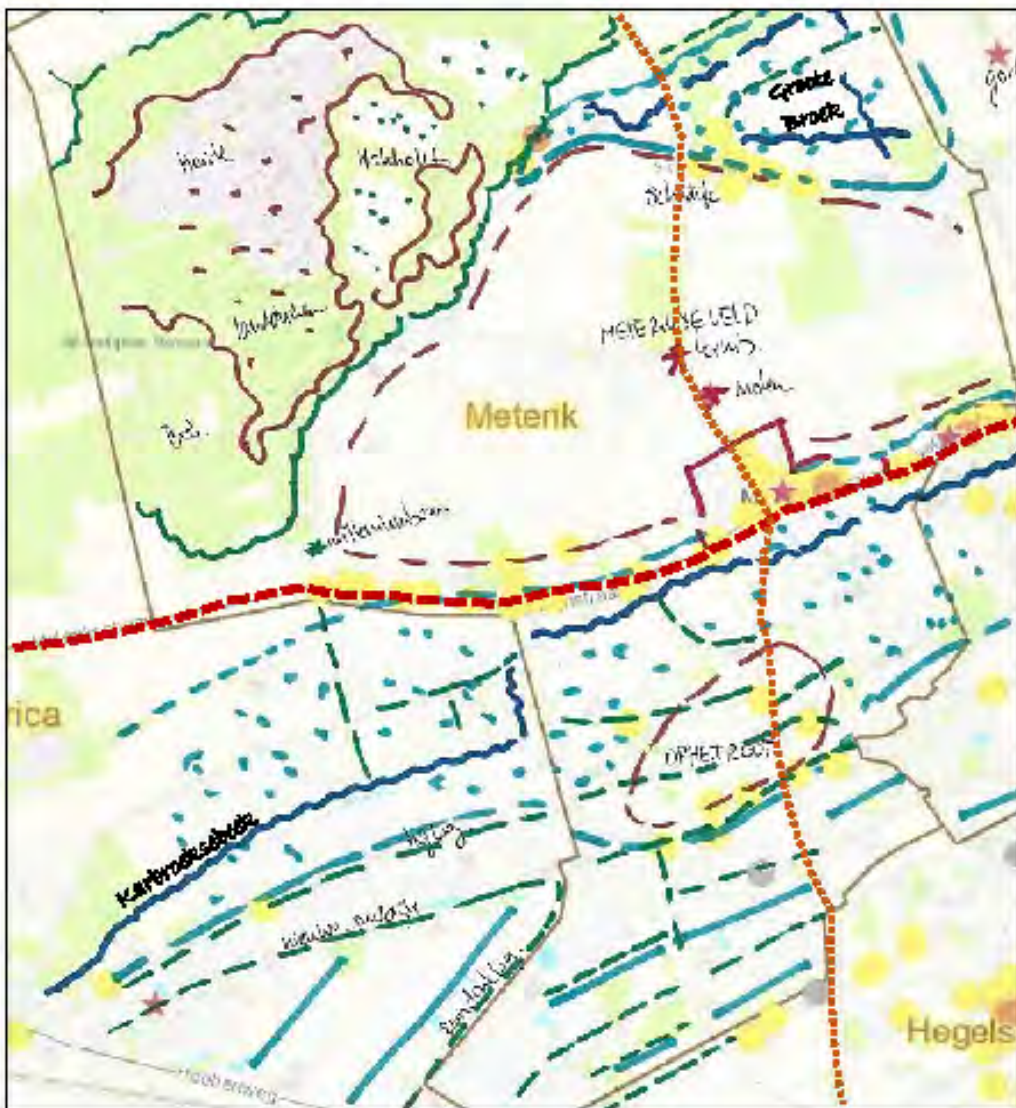
Kruisen en kapellen

Aan de Schadijkerweg midden op het veld staat een veldkruis. Hier heeft in het verleden een kapel gestaan. De plek wordt gemarkeerd met zuilbeuken. Kleine kapelletjes en veldkruisen vinden we overal verspreid in het landschap en dorpen. Veelal op knooppunten van wegen, gemarkeerd met monumentale bomen. Veel veldkruisen dateren van na WOII. De periode van wederopbouw en het "Rijke Roomse Leven". Aanplant van lindebomen komt het meeste voor maar andere boomsoorten worden ook aangeplant zoals paardenkastanje, rode beuk, eik, esdoorn, plataan. Elke boom heeft zo zijn/haar eigen betekenis. Zo wordt de beuk de koningin van het bos genoemd.

Milleniumboom

Aan de Bergsteeg is een “milleniumboom” aangeplant ter herinnering aan de eeuwwisseling. De plaats van de boom is gekozen omdat de plek op het moment van planten, 10 november 1999, het gemeten geografisch middelpunt was van de gemeente Horst. De gemeente Horst bestond toen uit de kernen America, Griendtsveen, Hegelsom, Horst, Melderslo en Meterik.

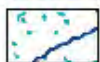
Na vorming van de nieuwe gemeente Horst aan de Maas ligt het geografisch middelpunt ook in de Meterik maar dan aan de Speulhofsbaan nabij de blokhut van Jong Nederland.

METERIK

Dorpskern met karakteristieke bebouwing en monumenten

Beekdalen; lager liggend gebied met beeklopen (Karbrokeksebeek en Grote Broek)

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland, grote percelen, open landschap, karakteristieke bebouwing aan randen

Oude ontginningslijn; met karakteristieke bebouwing en monumentale bomen (boshoeve)

Landduinen met bos, heidevelden en zandverstuivingen (schadijkere bossen)

Lijnstructuren, oude ontsluitingsroute (Venray-Sevenum), afwisselend met/zonder laanbeplanting

Heideontginning (kavelrichtingen en laanbeplanting) oudere ontginningen dubbelzijdige aanplant, jongere ontginningen enkelzijdige aanplant

5.14 SEVENUM

5.14.1 EIGENZINNIG EN TROTS

Sevenum heeft een lange en bewogen geschiedenis. Vondsten tonen aan dat op het grondgebied van Sevenum al in de brons- en ijzertijd sprake was van bewoning. In de Middeleeuwen was Sevenum, dat aanvankelijk Sevenheim heette, een van de rechtsgebieden van het graafschap Kessel, dat in 1279 aan graaf Reinoud I van Gelre werd verkocht. Vanaf 1674 was Sevenum een zelfstandige heerlijkheid, die na de Spaanse Successieoorlog deel ging uitmaken van het Pruisisch Overkwartier van Gelre. In de Franse tijd werd Sevenum bij Horst gevoegd, maar vanaf de Belgische tijd was het weer een zelfstandige gemeente. Sinds 2010 is Sevenum onderdeel van de gemeente Horst aan de Maas.

Sevenum ontstond op de hogere zandgronden. Van groot belang waren de drie middeleeuwse akkercomplexen die als velden waren aangelegd én onderhouden. We vinden ze ten noorden van de buurtschap Hees, tussen Hees, Kronenberg en de Steeg ('Grote Veld'), en tussen de Steeg en Sevenum. Naast deze drie grotere akkervelden, treffen we ook diverse kamponggingingen aan in het noordelijke deel van de 'gemeynt' Sevenum, zoals de grote Ulfterhoek. Duidelijk is dat vanaf de negentiende eeuw steeds meer individuele ontginningsboerderijen werden opgericht aan de randen van de middeleeuwse landschappen (zoals Achterste Hees, Blakt, Kronenberg, Zeesweg, de Vorst, etc). Voor het onderhoud van deze akkers was mest nodig en voor 1880 was dat vooral de meest van het vee, dat vaak collectief naar heide of graslanden werd gedreven door de herders van het dorp of van heerboeren.

Sevenum was van de drie buurtschappen duidelijk belast met de functies van de centrale dorp in de 'gemeynt' Sevenum. Een kaart uit 1729 geeft een prachtig beeld van de ruimtelijke structuur van het dorp, dat gekenmerkt werd door een driehoekig plein met rijen huizen, die als een 'trechter' eindigen. Men neemt aan dat deze pleinen (ook 'markten' genoemd) eerst een agrarische functie hadden als veedrift naar de gezamenlijke weidegronden. In Sevenumse situatie zouden dat de graslanden van de Grote Molenbeek ten noorden van het dorp zijn geweest. Onderzoek naar vergelijkbare ruimtelijke structuren in de Kempen heeft aangetoond dat deze pleinen dan rond 1100-1200 zijn ontstaan. Dat zou ook heel goed de datering van de centrale structuur in Sevenum kunnen zijn. Bij de aanleg hiervan hield men ook rekening met centrale functie van de kerk voor het dorp. De kerk van Sevenum stond er al toen het plein en de dorpsstructuur vorm kreeg. Bij het plein hoorde ook een poel en waren ook diverse waterputten. Een waterput onder uitbreiding van de winkel van Janssen-Noy bevatte aardewerk uit de veertiende eeuw, waaronder een kostbare kan met gekleurd hoog-reliëf, dat aan een welvarende eigenaar moet hebben toebehoord.

Uit belastingregisters uit het einde van de vijftiende eeuw blijkt dat de bevolking van Sevenum welvarender was dan van de bijbehorende gehuchten Steeg en Hees. Ook wordt duidelijk dat hier de meeste diversiteit was in economische activiteiten, zoals een herberg, die rond 1560 geleid werd door de armlastige dorpspastoor die zo wat geld kon bijverdienen. Ongeveer 10 % van de noodzakelijke belastingen moesten betaald worden door Venlonaren, die in het dorp bezittingen hadden.

Vanuit het plein liepen doorgaande landwegen via de Steeg naar Helden en Maasbree, via het huis Steinhagen naar Grubbenvorst en Blerick, en via de Molen en Donck/het huis Gaesdonck naar Horst

Buiten het dorpscentrum lagen een aantal aanzienlijke boerderijen die aanleiding waren te veronderstellen dat de naam Sevenum 'dorp met zeven kastelen' betekende. Het merendeel van deze boerderijen waren inderdaad louter boerderij. Wel zagen de Schenkenburg en Steinhagen ten noorden van het dorp er indrukwekkend uit en waren hun bezitters adellijke families, maar kastelen waren het niet. Alleen De Donck kon hierop aanspraak maken, want bezit van dit goed gaf recht op deelneming aan de vergadering van de ridderschap van het gewest. De heren Van der Donck zijn ook de oudste heren die we uit Sevenum kennen. De familie was verwant met de Van Broekhuizens, die formeel ook hun leenheer waren. In 1874 werd het

goed De Donck verkocht aan de Sevenumse familie Van Enkevort, die het bouwvallig en als deels gesloopte kasteel afbrak en er een gelijknamige boerderij liet bouwen.

Hees en Steeg

De beide buurtschappen Hees en Steeg waren aanvankelijk net zo omvangrijk in aantallen bewoners dan het centrale dorp Sevenum. Dat was mogelijk omdat deze lineaire nederzetting grote akkercomplexen omsloten en daardoor ook groot waren, terwijl Sevenum geconcentreerd lag om een plein. Gelet op hun ligging is het duidelijk dat in deze buurtschappen vrijwel louter agrarische bedrijvigheid heerste in gemengde bedrijven, waarin roggeteelt dominant was.

5.14.2 Waardevolle bebouwingen

rijksmonumenten

1. Onze Lieve Vrouwekapel, Den Eigen bij 29
Volgens de legende liep in de winter van 1676 een zekere Lucia Slots richting Sevenum, toen plotseling een wolf voor haar stond. Ze bad tot Maria en net toen de wolf haar wilde aanvallen, klonk een schot, waardoor het dier dood neerviel. Uit dankbaarheid bouwde Jan Slots, mogelijk de vader of echtgenoot van Lucia, ter plekke de Kapel van het Wonderbare Schot. Opmerkelijkste element is het klokvormige, met leien bedekte dak, bekroond met een open koepeltje. Onder de daklijst bevinden zich eikelversieringen. Het interieur bevat een zeventiende-eeuws altaartje met retabel. Een eveneens zeventiende-eeuws houten madonnabeeldje is in 1973 gestolen.

2. Sint-Antoniuskapel, Steinhagenstraat bij 21
De Sint-Antoniuskapel werd in de eerste helft van de achttiende eeuw gesticht door Hendrik Ignatius Schenck van Nijdeggen en zijn echtgenote Mechtild Cnops, bewoners van het aan de huidige Erdbrugweg gelegen huis Schenckenborg. Het bovenste van de drie muurankers is vervaardigd in de vorm van een Frans lelie. Het interieur is wit gestuukt. Het beeld van Antonius van Padua dat zich in een nis met een glazen deurtje bevindt, is een replica van het originele eikenhouten beeld. In de oorspronkelijke console waarop het beeld rustte, waren de wapens van de families Schenck van Nijdeggen en Cnops verwerkt.

3. Sint-Apolloniakapel, Renkensstraat bij 25
Nabij de Apolloniakapel ligt boerderij Van Ass. Die werd in de eerste helft van de negentiende eeuw bewoond door het echtpaar Reinier Aerts en Gertrui Jansen. In 1852 overleed hun oudste dochter Maria Gertrudis op 27-jarige leeftijd. Ter nagedachtenis aan Maria stichtten hun ouders dit kapelletje. De boogvormige toegang is voorzien van een sluitsteen waarop het jaartal 1852 en de initialen M.G.A. zijn aangebracht. De wanden van het interieur zijn wit gestuukt; het plafond is van hout. Achter een glazen deurtje staat een gipsen beeld van de Heilige Apollonia. De kapel werd in 1980 gerestaureerd en enkele meters verplaatst.

4. Onze Lieve Vrouwekapel (Vriets kapel), Frankrijkweg / Snelkensstraat
De kapel van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten staat in de volksmond bekend als Vrietskapel. 'Vriets' is een verwijzing naar de familie Verrijth die generaties lang de nabijgelegen boerderij bewoonde. Zij was in de tweede helft van de achttiende eeuw ongetwijfeld ook de stichter van de kapel. Het exterieur vertoont veel overeenkomsten met dat van de Sint-Jozefkapel aan de Renkensstraat. De kapel is in 1892 gepleisterd in opdracht van het echtpaar Hendrick van Enckevort en Johanna Verrijth. Het plaatje boven de op de parochiekerk van Sevenum gerichte ingang verwijst hiernaar. De lindehouten piëta is een replica uit 1990.

5. Sint-Jozefkapel, Renkensstraat bij 2
Het uit baksteen opgetrokken en wit gepleisterde Sint-Jozefkapelletje dateert getuige de loden windvaan uit 1721. De windvaan bevat tevens de initialen P.L., die waarschijnlijk verwijzen naar de mogelijke stichter, Pieter Leijsten. De top van de klokgevel wordt bekroond door een stalen kruis. De dakbedekking bestaat uit leien. Het interieur is wit gestuukt. Achter een glazen raam dat wordt beschermd door gesmeed traliewerk bevindt zich een geschilderd gipsen beeld van Jozef. Oorspronkelijk zouden zich in de kapel drie houten beelden hebben bevonden. Plannen om het tussen hekwerken ingeklemde kapelletje iets te verplaatsen, zijn nooit gerealiseerd.

6. Sint-Annakapel, Staarterstraat bij 25
De Sint-Annakapel is vermoedelijk ergens tussen 1729 en 1745 gebouwd door de nabij de kapel woonachtige familie Vostermans. Het kleine, op primitieve wijze uit hout gesneden Anna-te-Drieën-beeld dat lange tijd in de kapel stond, is om veiligheidsredenen verwijderd en vervangen door een beeld van Anna en Maria. In een verzonken houten tegeltableau in de voorgevel bevindt zich een houten kruis met corpus, met daarboven een muuranker in de vorm van een Franse lelie. De voorgevel wordt bekroond door liefst vijf toppen.

7. Wegkruis, Maasbreeseweg bij 8

Hagelkruis is de benaming voor wegkruisen die werden geplaatst ter bezwering van hagelschade aan de gewassen. Sevenum telde in 1745 bijvoorbeeld drie hagelkruisen, waaronder één aan de veldweg naar Maasbree. Om onbekende reden is dit kruis op enig moment verplaatst naar zijn tegenwoordige locatie op de splitsing van Maasbreeseweg en Krommeweg. Het huidige kruis werd in de tweede helft van de negentiende eeuw geplaatst door de familie Vostermans. Het oorspronkelijke houten corpus uit de zeventiende eeuw bevindt zich in verzorgingshuis Sevenheim. Het is vervangen door een tinnen replica.

Gemeentelijke monumenten

De Donckstraat 4, woonhuis

Historisch gezien vormde dit woonhuis een eenheid met het rechts ervan gelegen pand, een voormalige boerderij. Het pand ontleent zijn monumentale waarde aan de wijze van bouwen die in Sevenum niet veel voorkomt. Dit woonhuis is gaaf bewaard gebleven en bepaalt mede het aanzien van de straatwand.

De Donckstraat 10 woonhuis

Dit statige huis heeft een stijlvolle, gedetailleerde architectuur en bepaalt mede het aanzien van deze zijde van de straat. Het geeft bovendien een goed beeld van de woningbouw voor de gegoede burgerij in het begin van de 20ste eeuw. Het pand is uitgevoerd in een traditionele bouwstijl met neoclassicistische invloeden en fraaie metselwerk accenten. Het pand is in loop der jaren onveranderd gebleven echter na een recente schoonmaakbeurt zijn de stenen in voor – en zijgevels aanzienlijk lichter geworden.

De Donckstraat 13, woonhuis / voormalig kantoor Enerzijds bepalen de bijzondere uitvoering en het materiaalgebruik de monumentale waarde van dit gebouw, anderzijds markeert het pand een omslag in de ontwikkeling van het bankbedrijf in Sevenum naar een zakelijker bankieren. Tevens was het een blikvanger als men hier het centrum van Sevenum binnen kwam. Nu ligt het pand verscholen achter een uitbundige groenvoorziening.

De Donckstraat 23, Boerderij “De Donck”

De bouwkundige reden is dat het sober uitgevoerde pand een goed voorbeeld is van het boerderijtype uit de begin jaren van de 20ste eeuw. Het is bovendien gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. De historische reden is dat achter deze boerderij het enige echte kasteel van Sevenum heeft gelegen.

De Donckstraat 28, woonhuis “de Schutroe”

Het pand bezit een gedetailleerde architectuur, kenmerkend voor de jaren vijftig van de 20ste eeuw. Het is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. De voormalige dokterswoning is een typisch voorbeeld van de praktijk van een plattelandsdokter. Samen met de tuin met brede oprit is het een blikvanger in dit deel van de straatwand.

De Donckstraat 46, Woonhuis “de Gaesdonck”

De monumentale waarde van dit pand zit in de architectuur, het materiaalgebruik en de gave staat waarin het pand verkeert. Ook is het een voorbeeld van de bouwtrant van woningen voor de gegoede burgerij in de jaren voor de tweede wereldoorlog. In de periode voor de tweede wereldoorlog lagen er in Sevenum drie villa's zoals men deze landhuizen in de volksmond noemde. Eén van deze drie is De Gaesdonck, in 1938 gebouwd buiten de bebouwde kom aan de onverharde weg naar Horst. Het pand werd gebouwd door aannemetsbedrijf Jac en Martin Wanten voor de som van fl 8645,-. Opdrachtgever was Paul Nabben, directeur van Landbouwbelang.

Den Eigen 2 en 4, dubbel woonhuis

In 1935 is deze woning gebouwd door aannemer Van Neerven uit Meerlo naar ontwerp van architect Martens uit Venray. In 1953 is het pand uitgebreid en opgedeeld in twee wooneenheden om de oudere en de jongere generatie van de familie apart te laten wonen. Het dubbele woonhuis valt op door de strakke en sobere architectuur. Ze zijn gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. Door de ligging en het forse volume zijn het blikvangers en mede hierdoor bepalen ze het straatbeeld bij de entree vanuit Maasbree naar het centrum van Sevenum.

Grubbenvorsterweg 66, Boerderij Hoeve Rosa – Heide

Hoeve Rosa – Heide, ook wel Hoeve Rosa genoemd is uitgevoerd in een sobere architectuur, exemplarisch voor de bouwtijd. Zowel in de bouw als in materiaalgebruik en detaillering is het gaaf en vrijwel ongeschonden. Historisch gezien markeert deze boerderij het begin van de meer grootschalige ontginning in Sevenum.

Grubbenvorsterweg nabij nr. 53, Sint Annakapel
Het vrijwel ongeschonden gebleven gebouwtje heeft monumentale waarde omdat het uiting geeft aan een volksdevotie, zoals die in het nog vrij recente verleden heel gewoon was. Daarnaast is ook de bijzondere ligging in het landschap van belang, bij een kruising van meerdere wegen.

Heesbeemden t.o. 10, kapel

Het vrijwel ongeschonden gebleven kapelletje geeft uiting aan een volksdevotie, die nog op vele plaatsen nog te vinden is. De kapel werd gebouwd voor bescherming tegen natuurgeweld en onweer.

Hoogbroek 23, woonhuis / voormalige boerderij

De monumentale waarde van deze boerderij schuilt in de gedetailleerde architectuur, die kenmerkend is voor de bouwtijd, begin van de 20ste eeuw. Bovendien bevindt het pand zich nog in gave en vrijwel ongeschonden staat.

Horsterweg 10 en 12, dubbel woonhuis

In 1924 kocht koperslager Rob van der Beele een perceel hooiland gelegen in *de Erverweide*, ook gelegen aan de Horsterweg. In die tijd een straat met als bebouwing slechts de boerderij "De Donck" en het pand van fouragehandel Grad Janssen, nu Horsterweg 11. Van der Beele liet hier in 1935 de twee woningen bouwen door aannemer Pieter Janssen. Dit dubbele woonhuis bezit monumentale waarde vanwege de sobere uitgevoerde architectuur, die kenmerkend is voor de tijd waarin het gebouwd werd. De woonhuizen zijn bovendien vrijwel gaaf en ongeschonden bewaard gebleven.

Kerkstraat 2, Pastorie

In de 17de eeuw lag de pastorie, in die tijd de Wedem of Weem genoemd, op een andere plaats. Deze oude pastorie aan de Wedemstraat (in 1825 een voetpad vanaf de Peperstraat naar de aansluiting van de Staarterstraat in de Steeg) lag blijkbaar te ver weg van de kerk. Deze werd verkocht en van de opbrengst is het huis gekocht dat lag op de plek van de huidige pastorie. Op 21 december 1839 besloot de gemeenteraad om fl 1500,- als bijdrage te verstrekken voor herbouw van de pastorie. De oude pastorie is afgebroken. De gemeenschap leverde hand- en spandiensten. De pastorie ontleent zijn monumentale waarde aan de bijzondere architectuur en de ongeschonden staat waarin het pand zich bevindt. Op maatschappelijk-religieus gebied geeft het de hoge status aan die de pastoor bezat.

Kerkstraat 12 te Sevenum, woonhuis

Dit fraaie woonhuis aan de kerkstraat is gebouwd in opdracht van Johannes Sanders. Voor de bouw was hier een moeshof en boomgard die behoorden tot de voormalige boerderij annex brouwerij en het café Het Anker aan de Raadhuisstraat. Het gaaf en ongeschonden bewaard gebleven pand heeft een gedetailleerde architectuur, kenmerkend voor de traditionele bouwwijze van begin 20ste eeuw. Vooral de rijk versierde voorgevel trekt hierbij de aandacht.

Kerkstraat 17 en 19, Kapelanieën

De kapelanie te Sevenum is op verzoek van pastoor Johannes Linssen gesticht in 1654. Geurts Jacobs werd als eerste kapelaan benoemd. Hij kreeg als woning, een huis met tuin in de Neerstraete, toegewezen, gelegen op deze plaats in de huidige Kerkstraat. Sinds de oprichting van de stichting in 1654 heeft de Sevenumse parochie ongeveer 45 kapelaans resp. vicarissen gekend. De meeste van deze kapelaans en vicarissen hebben hier gewoond. De huidige kapelanieën werden in 1938 gebouwd ter vervanging van de oude woningen uit 1854.

Maasbreeseweg 13, woonhuis

Pieter Antoon Driessen, afkomstig uit Helden, was hoofd van de lagere jongensschool in Sevenum. Als hoofd van de school was hem een woning ter beschikking gesteld door de gemeente in de Raadhuisstraat. Echter in 1926 kocht Driessen

een bouwka­vel aan de Maasbreeseweg van Jan Arnold Bosch, herbergier in het Anker. Hij liet voor zijn gezin deze woning bouwen. Het woonhuis is gebouwd in een stijl die in Sevenum niet veel voorkomt. Bijzonder aan dit pand zijn de kwaliteit van het ontwerp en het materiaalgebruik. Bovendien is het gaaf en ongeschonden bewaarde gebleven.

Maasbreeseweg 18 te Sevenum, woonhuis
In 1935 verkocht de kerk twee percelen grond, afkomstig uit het oorspronkelijk grondbezit van de pastoor, gelegen in de Osseneeg. Het gehele perceel was 1 ha, 3 are en 80 centiare groot. De verkochte percelen waren elk 50 are. De grond werd verkocht om op deze plaats aan de Maasbreeseweg twee onderwijswoningen te bouwen. Het hoofd van de school, meester M. Zegers, heeft dit pand gebouwd. Op 22 mei 1936 werd de bouwvergunning verleend het ontwerp was van P. van Soest uit Baarlo. De andere onderwijzer was meester Wiel Verheijen, eveneens verbonden aan de lagere jongensschool, bouwde op het naast gelegen kavel een woning dat later de mooie naam Paluda kreeg.

Maasbreeseweg 25, Woonhuis, kantoor
Dit is het eerste huis dat in het Sondertseveld werd gebouwd. De opdrachtgever was Hubert Linssen. Het huis is in 1912 gebouwd, Hubert heeft de voltooiing zelf niet meer meegemaakt, hij overleed in datzelfde jaar. Door zijn grootte en opvallende bouwstijl verwierf het huis in Sevenum de bijnaam De Villa. Het vrijwel gaaf en ongeschonden gebleven pand heeft een traditionele architectuur, die begin van de 20ste eeuw kenmerkend was voor de woningen van de gegoede burgerij. In een dorp als Sevenum kwam dit niet veel voor. Dit pand was één van de drie z.g. villa's in Sevenum. De kwaliteit van het ontwerp en het zeer gevarieerd materiaal- en kleur­gebruik bepalen mede de monumentale waarde.

Maasbreeseweg t.o. nr. 88, Transformatiehuisje
De monumentale waarde wordt bepaald door de architectuur en de gave, ongeschonden staat waarin het gebouwtje verkeert. Maar vooral belangrijk is de waarde op maatschappelijk gebied. De bouw van het transformatiehuisje markeert namelijk het moment dat ook Sevenum op het landelijke elektriciteitsnet werd aangesloten.

Markt 1, r.k. kerk Fabianus en Sebastianus
Op 22 november 1944 zijn de neo-gotische kerk en het ervoor liggende oude raadhuis door terugtrekkende Duitse troepen nagenoeg geheel verwoest. Onder het pastoraat van pastoor Linssen werden er plannen gemaakt om een nieuwe kerk te bouwen. De architecten H. en G. Valk uit Den Bosch kregen de opdracht om een ontwerp te maken, een ontwerp dat veel discussie opriep. Dankzij de niet aflatende inzet van pastoor Linssen is de kerk van architecten Van der Valk er toch gekomen. Het werd een kruiskerk van baksteen, waarbij alleen de toren herinnert aan zijn voorganger uit 1514. In 1953 startte de bouw, die twee jaar duurde. Op 15 oktober 1955 werd de nieuwe kerk officieel in gebruik genomen.

Markt 4, woonhuis *Hoês Kupkes*
Het pand is in wezen van een sobere architectuur. Het heeft in de loop der jaren diverse verbouwingen ondergaan, maar die hebben het karakter van het pand niet aangetast. Het blijft een goed voorbeeld van het boerderijtype uit de 18de eeuw. Voor veel inwoners is dit het beeld van het Sevenum van vroeger, toen hier nog meer huizen van dit type lagen.

Markt 8, voormalig woonhuis
Het pand is uitgevoerd in een sobere architectuur en is wat betreft bouw en materiaalgebruik ongeschonden gebleven. Helaas laat de gaafheid te wensen over, het woonhuis ligt er onderkomen bij. De monumentale waarde wordt verder bepaald door de geschiedenis van het pand: achter het woonhuis lag één van de bekende bierbrouwerijen van Sevenum.

Markt 9, woonhuis

Het oud hallenhuis werd gesloopt en vervangen door het tegenwoordige pand. De zoon Piet van Gassel begon hier een kantoorboekhandel: fa. P.v Gassel – Timmermans. Deze werd overgenomen door F. Rubie- Creemers die de boekwinkel uitbreidde. Zoals zoveel winkels aan het eind van de 20ste eeuw is ook deze gesloten. Het pand is opgetrokken in een traditionele gedetailleerde architectuur. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven.

Markt 17, woonhuis

Hubert Stappers liet omstreeks 1880 deze woning bouwen. De familie heeft de woning tot de tweede helft van de 20ste eeuw bewoond. De waarde schuilt in de gedetailleerde architectuur en de rijke versiering van de voorgevel. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven

Markt 18, woonhuis

In 1924 is de oude bebouwing, in het bezit van de familie Nabben, op deze locatie vervangen door het huidige pand, dat vanaf 1937 bewoond werd door Eed Nabben. De boerderij met zwart melkvee is uit het midden van het dorp verdwenen omdat Pieter Nabben een modern bedrijf opzette op de Grubbenvorsterweg. Deze voormalige boerderijwoning bezit een gedetailleerde architectuur. Afgezien van de aanbouw is het vooraanzicht gaaf en ongeschonden bewaard gebleven.

Molenveldweg 7, Woonhuis

Smid Gerard Tielen, opdrachtgever, liet in 1917 deze woning bouwen. Hij heeft er gewoond tot zijn dood in 1937. Gerard Tielen's inbreng in het aanzicht van het pand is nog duidelijk zichtbaar. Het siersmeedwerk op de gemetselde frontgevel en het fraaie hekwerk zal ongetwijfeld door hem zijn vervaardigd. Het vrijwel in ongeschonden staat bewaard gebleven pand heeft een gedetailleerde architectuur, die kenmerkend is voor de tijd waarin het gebouwd werd.

Raadhuisplein, Kerkhofpoort

De poort is sober uitgevoerd in een traditionele architectuur en gaaf bewaard gebleven. Ze is tevens een herinnering aan de bekende architect

Cuypers die de oude jongensschool en de vorige kerk uit 1880 ontworpen heeft.

Steeg 35, woonhuis

Het pand is een hallenhuis type, één van de weinige die nog in Sevenum aanwezig is. Ondanks latere verbouwingen is het grotendeels bewaard gebleven in de oorspronkelijke staat. Het vormt hierdoor een goed voorbeeld van het type woning en boerderij dat in 17de en 18de eeuw, een periode van voor het gebruik van kunstmest, in deze streek gebruikelijk was. Als zodanig een vrij zeldzaam stukje sociaal-agrarische geschiedenis. De bescherming als monument geldt niet alleen voor het huis, maar ook voor de er achter gelegen timmerwerkplaats.

Steeg bij nr. 36, Heilig Hartkapel

Deze kapel is in 1910 gebouwd in opdracht van Petran Baeten. Hij was toen bewoner van de hierachter gelegen boerderij. De kapel is een uiting van devotie van de bevolking zoals die tot voor kort nog heel gebruikelijk was. De kapel is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. Door haar ligging vlak langs de weg, is deze kapel direct zichtbaar voor voorbijgangers.

Steinhagenstraat 42, woonhuis

Het pand is gebouwd in een gedetailleerde architectuur, kenmerkend voor de bouwtijd. Met namen het topgeveltje boven de entree verdient de aandacht. Het pand is gaaf en ongeschonden bewaard gebleven. Van dit woonhuis, dat gebouwd is omstreeks 1913 door aannemer Janssen en Vullingsh, is het oorspronkelijk bestek bewaard gebleven. De totale bouwkosten werden destijds geraamd op fl 2365,-. Hierbij waren niet inbegrepen de kosten voor het maken van een put met leidingen naar de pomp, de schoorsteenmantel, lijstwerk aan de plafonds, het grondwerk en het frontgeveltje

Steinhagenstraat 52, boerderij Steinhagen

De ligging aan de toegangsweg tot het centrum van Sevenum vanuit Venlo en Grubbenvorst is markant: de boerderij beheerst als het ware de hele omgeving. Vanuit historisch oogpunt speelt mee dat hier vroeger Huis Steinhagen lag, waar de adellijke familie Schenck de Nijdeggen woonde. Het complex was slechte onderhouden

en werd deels afgebroken. Wat goed was is verder verbouwd tot boerderij. Omstreeks 1910 werd het woongedeelte van deze boerderij geheel

vernieuwd, waardoor de huidige U-vormige hoeve ontstond.

Karakteristieke panden

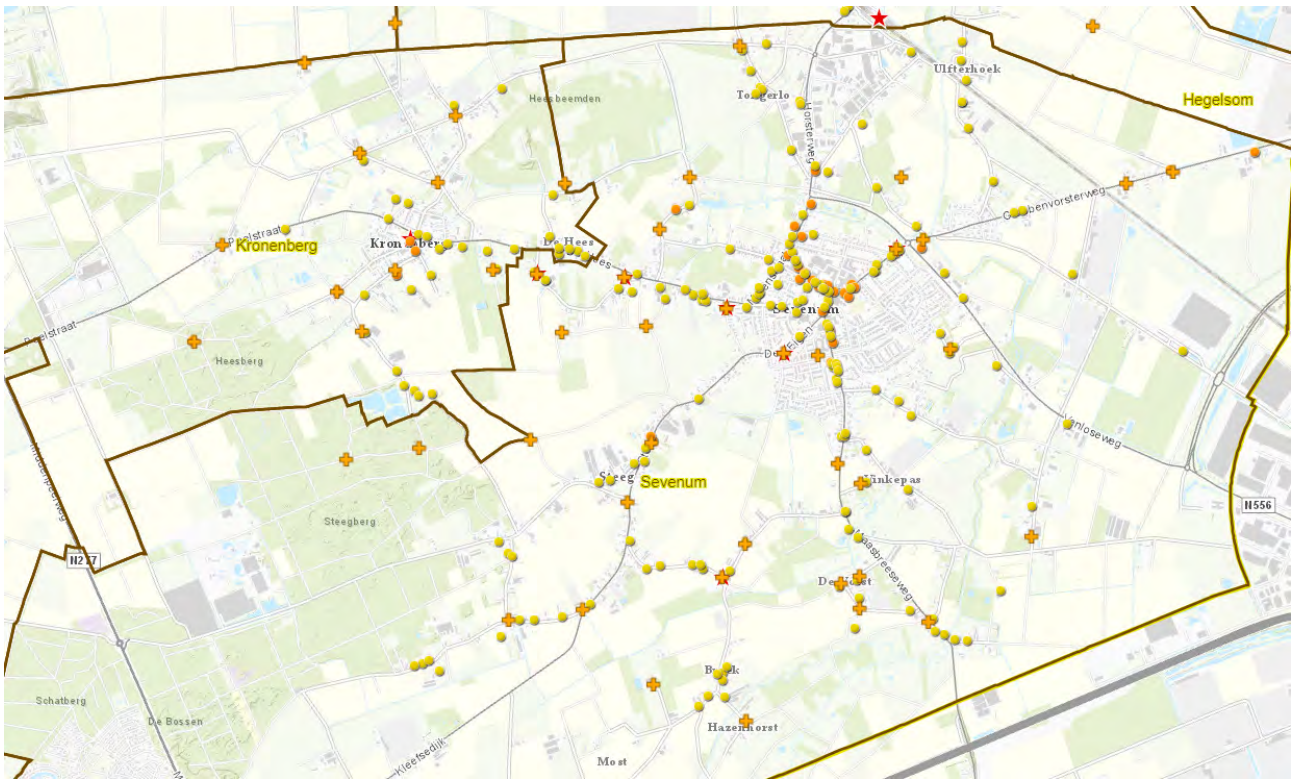
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de heemkundevereniging Sevenum. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen. De lijst telt nu 157 panden.

1. Berghemweg 10,	boerderij Deckersgoed
2. Berghemweg 2	woonhuis bij boerderij bj ca 1930
3. Blaktdijk 71	ontginningsboerderij bl ca 1940
4. Broek 11	hallenhuisje
5. Broek 12	hof boerderij
6. Broek 13	boerderij
7. Broek 16	hof boerderij
8. Broek 18	boerderij woonhuis bj ca 1920
9. Broek 9 Sevenum	boerderij
10. De Donckstraat 4	
11. De Donckstraat 12,	voormalig sigarenfabriek
12. De Donckstraat 14 en 16,	dubbel woonhuis vroeger winkel
13. De Donckstraat 15	woonhuis bj. ca 1920
14. De Hees 12	woonhuis met voormalige timmerwerkplaats
15. De Hees 13	boerderij bj ca 1925
16. De Hees 15,	boerderij
17. De Hees 23,	woonhuis met oorspronkelijke hallenhuis
18. De Hees 25	hof boerderij bj. ca. 1925
19. De Hees 28	boerderijtje bj. ca. 1920
20. De Hees 7	hofboerderij oorspronkelijk eind 1700, ook smidse geweest
21. De Hees 9	hof boerderij de Olieslager, met naastliggend rosmolen
22. De Vorst 3	boerderij Vorsterhand bj ca 1930
23. De Vorst 5	woonboerderij vrij gaaf gebleven
24. De Vorst 7	hallenhuis met "kruk" (aangebouwd woonhuis)
25. De Vorst 8	boerderij de oude Vorst met origineel bakhuisje
26. De Vorst 9	woonboerderij "de nieuwe Vorst"
27. Den Eigen 26	
28. Donkstraat 19	woonhuis bj. ca. 1920
29. Donkstraat 33	woonhuis en losliggende (oudere) schuur, bj woonhuis ca 1935
30. Dorperdijk 17,	genomineerd voor sloop; ontginningsboerderij
31. Dorperdijk 9	ontginningsboerderijtje bj ca 1920
32. Dorperweiden 11,5	woonhuis
33. Erdbrugweg 12	hofboerderij samengesteld
34. Erdbrugweg 2	schuur,
35. Erfbrugweg 1	thans woonhuis, voormalig melkfabriekje 1900
36. Frankrijkweg 1	woonhuis voormalig café en zaal
37. Frankrijkweg 10	de oude smidse
38. Frankrijkweg 13	hofboerderij
39. Frankrijkweg 19	woonboerderij
40. Frankrijkweg 20 - 22	zorgboerderij
41. Frankrijkweg 21	woonboerderij

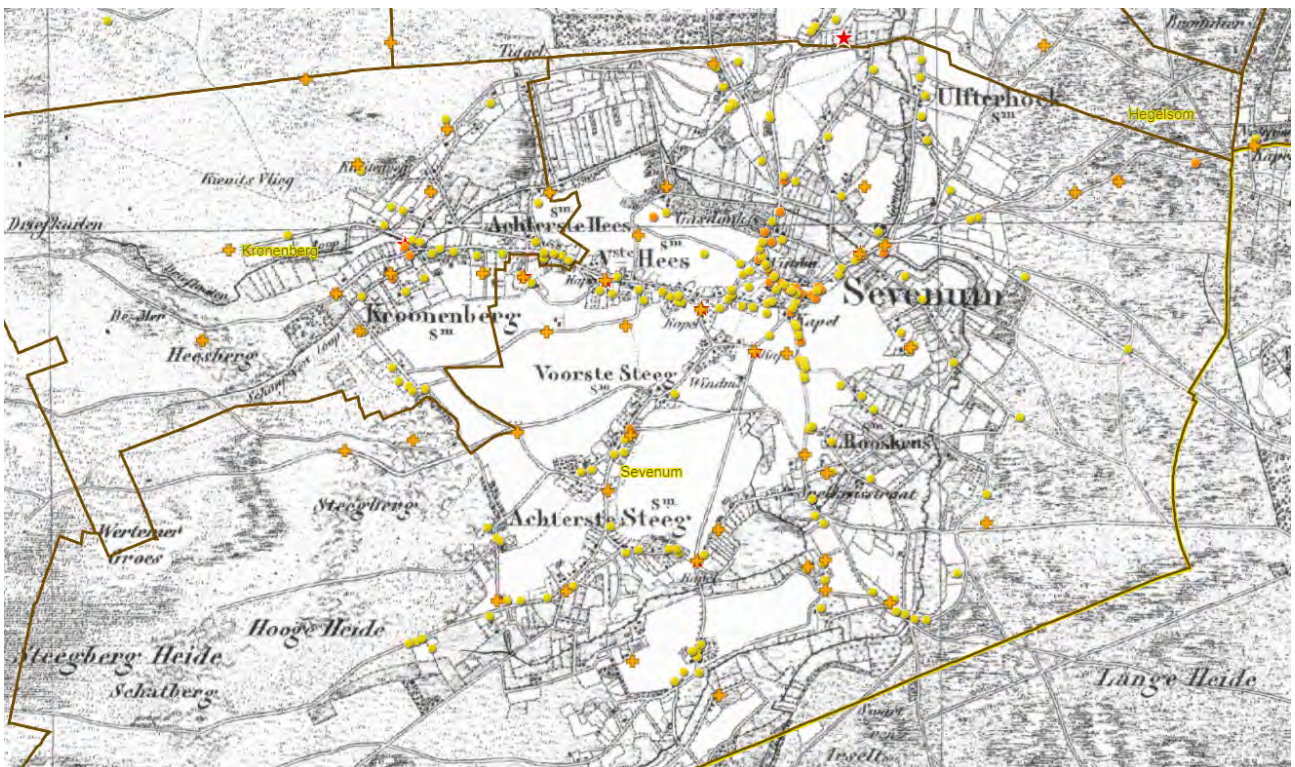
42. Gelderdijk 12	boerderij
43. Gelderdijk 16	boerderij
44. Gelderdijk 21	boerderij
45. Gelderdijk 29	boerderij
46. Gelderdijk 32	woonhuis voormalig armenhuisje
47. Gelderdijk 34	woonhuis voormalig armenhuisje
48. Gelderdijk 36	woonhuis voormalig armenhuisje
49. Gelderdijk 6	boerderij
50. Grubbenvorsterweg 31	woning
51. Grubbenvorsterweg 33	ontginningsboerderij
52. Hazenhorstweg 1	boerderij bj ca. 1930
53. Helenaveenseweg 17	boerderij
54. Hoogbroek 24	woonhuis bj. ca. 1925
55. Horsterweg 14 - 16	
56. Horsterweg 41	woonhuis bj. ca. 1930
57. Horsterweg 43	woonhuis 1930
58. Industrieweg 22,	boerderij met mogelijk dubbele bewoning bj. ca. 1930
59. Kerkstraat 10	woonhuis
60. Klassenweg 23	woonhuis ca. 1930
61. Klassenweg 28	hof boerderij
62. Klassenweg 31	boerderij Klassenplaats
63. Kleefsedijk 21	woonhuis
64. Kleefsedijk 22	boerderij, thans rijstal
65. Kleefsedijk 25	langgevelboerderij
66. Krouwelstraat 3	boerderij ca. 1920
67. Krouwelstraat 4	samengestelde hof boerderij
68. Krouwelstraat 5 - 7	woonboerderij "de Krouwel"
69. Kuiperpad 11a,	woning
70. Laarweg 1	
71. Lemmenweg 3	boerderij Lemmen
72. Maasbreeseweg 11	
73. Maasbreeseweg 112	mansarde boerderij
74. Maasbreeseweg 113	woonboerderij bj ca1920
75. Maasbreeseweg 17	woonhuis
76. Maasbreeseweg 20	onderwijzerswoning
77. Maasbreeseweg 22	onderwijzerswoning
78. Maasbreeseweg 32,	woonhuis
79. Maasbreeseweg 34	woonhuis bj. ca 1910
80. Maasbreeseweg 37	woning, twee eenheid met nr 39
81. Maasbreeseweg 39	woning, twee eenheid met nr 37
82. Maasbreeseweg 43	
83. Maasbreeseweg 7,	woonhuis
84. Maasbreeseweg 74	woonhuis bj. ca 1930
85. Maasbreeseweg 77	woonhuis bj ca 1930
86. Maasbreeseweg 79	woonhuis bj. ca 1930
87. Maasbreeseweg 89	electrahuisje
88. Maasbreeseweg 92	jaren 30 boerderij met een aangebouwd woonhuis
89. Maasbreeseweg 94	woonboerderij bj. ca 1920
90. Markt 3 Sevenum	café
91. Markt 11	woonhuis
92. Markt 12	café
93. markt 13	voormalg kapperszaak en sigarenwinkel
94. Markt 16	woonhuis, voormalig timmerwerkplaats

95. Molenstraat 10,	dubbele woning
96. Molenstraat 15	
97. Molenstraat 29	
98. Molenstraat 4,	woonhuis
99. Molenstraat 8,	helft van een dubbele woning
100. Molenveldweg 27,	woning
101. Molenveldweg 67,	woninkje
102. Most 9	oerpronkelijke ontginningsboerderijtje ca 1880
103. Op de Bergen 11	verplaatste boerderijtje (voormalig Hoogbroek)
104. Op de Bergen 8 - 10	boerderij de Bergerhof
105. Peperstraat 6	dubbel woonhuis bj. 1905
106. Peperstraat 9	
107. Peperstraat 17	
108. Peperstraat 20	
109. Peperstraat 30	
110. Peperstraat 40	
111. Peperstraat 47	drukkerij voormalig CHV
112. Raadhuisstraat 26	café
113. Raadhuisstraat 28	dubbel woonhuis voorheen winkel
114. Raadhuisstraat 36	groot woonhuis
115. Renkensstraat 7	hof boerderij bj ca. 1925
116. Renkensstraat 24	complex van boerderij, woonhuis, schuren stallen en bierbrouwerij
117. Renkensstraat 24	
118. Renkensstraat 25,	boerderij woning (kruk)
119. Renkensstraat 3	woonhuis bj ca. 1920 voormalige boerderij
120. Romerweg 14	langgevelboerderij meer info gewenst
121. Saardijk 11	langgevelboerderij
122. Siberieweg 1	oorspronkelijke boerderij
123. Siberieweg 3	ontginningsboerderij
124. Snelkensstraat 26	boerderij
125. Snelkensstraat 32	boerderij bj ca 1930
126. Steeg 15	alleen voorhuis, fraai gedetailleerd
127. Steeg 38,	boerderij woning (kruk)
128. Steeg 43,	boerderij met schuren
129. Steeg 77	
130. Steeghoek 8	woonhuis kantoor
131. Steeghoek 12	boerderij
132. Steeghoek 2	hof boerderij Cox plaats
133. Steinhagenstraat 15,	voormalig café en danszaal (gesloopt)
134. Steinhagenstraat 16 en 18,	dubbel woonhuis, voorheen kruidenierswinkel en woning
135. Steinhagenstraat 20,	woonhuis, deel van complexje nr. 16 - 20
136. Steinhagenstraat 27	
137. Steinhagenstraat 36,	woonhuis
138. Steinhagenstraat 46	
139. Tongerlosweg 31	boerderij bj. 1910 gebouwd voor fl 7000
140. Tongerlostraat 13	boerderijtje bj. ca. 1920
141. Tongerlostraat 25	
142. Tongerlostraat 27	boerderij, onderdeel van een complex boerderijen en schuren
143. Tongerlostraat bij 27	schuur (onderdeel van complex)
144. Ulfterhoek 14	hof boerderij samengesteld ? bj. ca 1850 en 1930
145. Ulfterhoek 20	hof boerderij bj. ca. 1920
146. Ulfterhoek 20	
147. Ulfterhoek 22	boerderij ca. 1900

148. Ulfterhoek 25	boerderij bj. ca. 1920
149. Ulfterhoek 27	boerderij bj. ca. 1920
150. Ulfterhoek 8	boerderij ca. 1925
151. Venloseweg 13,	boerderij ca. 1930
152. Venloseweg 21	boerderij bj ca. 1930
153. Venloseweg 24	boerderij bj. ca. 1930
154. Venloseweg bij 38	de oorspronkelijke ontginningsboerderijtje
155. Vinkenpas 14	woonboerderij
156. Vinkepas 6,	woonhuis, oorspronkelijk hallenhuis meeet kruk
157. Zeesweg	boerderij bj. 1925

2020

1850

Spreading of the historical buildings

5.14.3 Waardevolle landschappen

Het grondgebied van Sevenum behoort tot het oude cultuurlandschap van het dekzandgebied. Het bestaat uit een aaneenschakeling van grote en kleinere bouwlanden met aan de randen losse reeksen van boerderijen. Smalle laagten tussen de dekzandkoppen werden opgevuld waardoor uitgestrekte velden konden ontstaan zoals het Grootveld. De ontginningslinten liggen bijna allemaal op randen van beekdalen die in de middeleeuwen intensiever in gebruik werden genomen (7 en 34). Runderen geven namelijk meer mest dan schapen. De combinatie van akkers liggend aan een beekdal voor het inscharen van vee was daarom ideaal. De vele beekdalen dragen ook bij aan een gunstige grondwaterstand waardoor van nature vruchtbare akkers aanwezig waren.

Oude bouwlanden kampen en velden

Waarschijnlijk gelijktijdig meeeet het kerndorp Sevenum werden ook de buurtschappen Hees en Steeg ontwikkeld. De namen Voorste en Achterste, wijzen hierop. Kenmerken in het landschap zijn hier nog aanwezig zoals hoogteverschillen in de percelen, een slingerend wegpatroon, karakteristieke bebouwing en monumentale landschapselementen als lanen en oude houtwallen.

De trechtervorm van de akkers zijn typerend voor de veedriften van en naar de heidevelden. Kijken we naar de kaart van 1900 met daarop aangegeven de karakteristieke en monumentale bebouwing anno nu dan is het patroon van velden en ontginningslinten goed zichtbaar. De buurtschappen (en de velden) die vermeld worden; Voorste en Achterste Steeg (Grootveld) Voorste en Achterste Hees, Broek en Vorst ook Vorsterveld. Het Grootveld wordt door de bewoners ook wel het Grutte Veld genoemd en met als tegenhanger het Lutte Veld aan de oostzijde van De Steeg. Naar dit laatste veld verwijst de straatnaam Luttellseweg.

Door bemesting met een mix van mest en heideplaggen werden de akkers elk jaar ongeveer 1 millimeter hoger. De boeren hadden schapen die graasden op de heidevelden in de Peel en op de weitjes in de Heesbeemden. De mest werd uit de weidegronden teruggebracht om de akker vruchtbaar te maken, evenals plaggen voor in de stallen om de mest in op te vangen. Een akker met een meter hogere grond betekend 1000 jaar zwoegen.

Het Groot Veld is al vele eeuwen in gebruik voor akkerbouw en, in mindere mate, veeteelt. Het is een van de laatste overgebleven oude, grote en open velden in de gemeente Horst aan de Maas en daarom van enorm cultuurhistorisch belang. Ook heden ten dage wordt het Groot Veld nog intensief voor landbouwdoeleinden gebruikt. Het gebied heeft bovendien een niet te onderschatten recreatief belang voor lokale wandelaars en toeristen, die naar hartenlust van het unieke, onbebouwde landschap kunnen genieten.

Beekdalen

Door de ontginning van heidevelden kwam er gebrek aan weidegrond. Rondom Sevenum waren schapen belangrijk voor de wol en lakenindustrie. Zo werden moerasbossen in de beekdalen omgezet naar graslanden. De bossen werden gekapt en ontwateringssloten gegraven. Zo ontstond in de beekdalen een kleinschalig landschap van hagen voor veekering, sloten, greppels en houtsingels zoals we dat zien op oude kaarten.

Aan het Hoogbroek bij de Blakterbeek is recent een schaapskooi gebouwd (6a). Schaapskooien werden vroeger gebruikt om de schapen 's nachts een onderkomen te bieden. Hun mest was namelijk van levensbelang voor de mens. Om de akkers vruchtbaar te houden was de mest van schapen, geiten, varkens en koeien absoluut noodzakelijk.

Groote Molenbeek

De Groote Molenbeek is een middelgrote, gekanaliseerde laaglandbeek. Zonder de zijtakken erbij gerekend is deze beek ongeveer 35 km lang. De Molenbeek begint in Grashoek en stroomt langs de Schatberg naar Sevenum. Een andere bron ligt in de omgeving van de Mariapeel bij Evertsoord (Kattestaartsebeek). In 1935 werd de Groote Molenbeek voor een groot deel 'genormaliseerd' ofwel rechtgetrokken. Daardoor verdroogde het dal, en zelfs de landbouwgebieden in de omgeving werden te droog. Rond 2000 heeft men

grote delen van de Molenbeek opnieuw een slingerende loop gegeven.

Vanaf de Schatberg in de richting Sevenum strekt zich over een lengte van ruim 3 km een ruim 200 ha groot en langgerekt natuurgebied uit van het Staatsbosbeheer met de naam Molenbeekdal. Het deels beschermde beekdal bestaat uit een smal maar vrij diep beekdal met elzenbroekbos, populierenbos en kleinschalige landschappen met moerasruigten en bloemrijke natte graslanden. Door het onderhouden van houtwallen en andere kleine landschapselementen tracht men elementen van het eerdere kleinschalige cultuurlandschap te behouden en terug te brengen. Door het gebied zijn een aantal wandelroutes uitgezet.

Kattestaartsebeek

De beekloop van de Kattestaartsebeek loopt iets meer naar het noorden evenwijdig aan de Grootte Molenbeek met aan de noordzijde het ontginningslint met karakteristieke bebouwing aan de Snelkensstraat, Frankrijkweg en Gelderdijk. Met uitzondering van het brede beekdal met populierenbossen en broekweiden ter hoogte van de Snelkensstraat, het Van Zwienenbos, is de Kattestaartsebeek een hoofdwatgang in het huidige agrarisch cultuurlandschap en mondt, nabij het buurtschap De Vorst, uit in de Grootte Molenbeek. Een zijbeek van de Grootte Molenbeek is de Elsbeek nabij het buurtschap Hazenhorst langs de A67. Daar waar beide beken samen komen is een gebied van 65 ha groot waar de beken weer meanderend, ondieper en breder zijn gemaakt. Ingezet is op natuurontwikkeling met broekbossen, natte graslanden en een plasdrasgebied. Kleinschalig cultuurlandschap wordt omgevormd naar een landschap met natuurbeheer waaronder begrazing (IVN).

Blakterbeek

Het stroomgebied van de Blakterbeek ligt aan de noordzijde van Sevenum. De bovenloop van de Blakterbeek bestaat uit twee waterlopen: de Schorfvenloop en de Driefkuilenloop, deze liggen op het grondgebied van Kronenberg. Het Schorfven en de Driefkuilen waren oude heidevennen. Inwoners van Horst en Sevenum wonnen hun turf voor eigen gebruik niet uit de eigenlijke Peel maar uit een geïsoleerd ven in de heide, het Gemeenteven. Beide waterlopen komen samen in het lage gebied dat De Blakt heet. Hier ligt de voormalige vuilstort van de gemeente Sevenum. Aan de oostzijde van de Blakterdijk liggen de Heesbeemden.

Op een oude kaart uit 1745 is te zien dat de Heesbeemden in kleinere percelen was opgesplitst. Het gebied was toen al in gebruik als particulier hooiland. De Heesbeemden hadden toen een andere naam, namelijk Papen-bend (beemd). In de jaren 2005 en later is het stelsel van beek en waterlopen door het Waterschap Peel en Maasvallei op de schop genomen. Nu bestaan de Heesbeemden voor een groot deel uit elzenbroekbos, wilgenstruweel, grote zeggenmoeras en aangeplante, verruigde populierenbossen. De Blakterbeek loopt door tot aan de Venloseweg waar deze uit mondt in de Grootte Molenbeek. Hier was vroeger één van de kasteelachtige huizen van Sevenum. Een oude schuur aan de Erdbrugweg en de Boerderij Steinhagen zijn deels op oude restanten hiervan herbouwd. Aan de noordrand van de dorpskern Sevenum is het beekdal onderdeel van de dorpsrand. Hierin zijn naast een doorvoerende waterloop ook waterpartijen en poelen aangebracht.

Bosgebieden en heideontginning

Om voldoende vee te kunnen houden werden grote oppervlakten heidegrond gebruikt. Het heideveld op het grondgebied van Sevenum strekte zich uit tot aan De Schatberg. Het gebied ligt voor een groot deel op landduinen, Heesberg en Steegberg, dat bestaat uit bos en heidevelden. In deze bossen is de ontwikkeling van grootschalige recreatie zoals Toverland. Na zandwinning voor de aanleg van de snelweg A67 is bij Schatberg een groot recreatiepark aangelegd met waterrecreatie.

Aan de randen nabij Sevenum zijn nog oude elementen herkenbaar aanwezig zoals de 'schaapsdrift' bij Op Den Bergen, het pad waar de schapen richting de heidevelden werden/worden gevoerd. In een herbestemming is hier aangesloten bij de omringende recreatieve ontwikkelingen. In de bosgebieden ligt een netwerk van wandel- en fietsroutes.

De zuidrand van het bosgebied Schatberg, langs de Gelderdijk en het beekdal van de Kattestaartse Beek, is opgenomen op de landelijke kaart met Groen Erfgoed als kansrijk gebied. Dit betekent dat landschapselementen met autochtone bomen en struiken van vóór 1850 aanwezig zijn. Na het in cultuur brengen van dit beekdal wordt dit gebied in de tweede helft van de 19e eeuw met bos aangeplant. In een aanleg met een recht patroon van bospaden. Met het in cultuur brengen van deze gronden voor akkerbouw werd het patroon van paden gehandhaafd.

Voor het ontwateren van de natte heide aan de peelkant van de bos- en heidevelden werd de Wertemer Loop gegraven. Bij de Gelderdijk mondde deze uit in de Kattestaartsebeek. Na heidontginning en de aanleg van de Peelloop richting Helenaveen heeft deze waterloop zijn functie verloren en is grotendeels verdwenen. De heidevelden aan de peelkant werden ontgonnen in de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw. Dit was een initiatief van de Stichting Binnenkolonisatie voor de inrichting van de Limburgse Peel. De gemeenten Horst en Venray haakten af. Alleen Sevenum was bereid haar woeste gronden in de Stichting onder te brengen. In 1948 werd de inrichting rondom de Schorfvenweg en ten zuiden van de Kattestaartse Beek voltooid en de Stichting opgeheven.

Het gebied ten oosten van Sevenum, aan de andere kant van de Grootte Molenbeek, was tot voor 100 jaar onontgonnen gebied. "Voor velerlei gebruik" zoals het hakken van heide ter bemesting, het weiden van schapen en vee, het vervenen, het plaatsen van bijenkorven, het graven van leem om te pleisteren en in zeer kleine gedeelten om stenen te bakken. Het gebied heeft een grootschalig en open karakter zonder bebouwing en strekt zich uit tot Grubbenvorst. Vanaf het begin van de 21^e eeuw is hier de ontwikkeling van het agrarisch bedrijventerrein Greenport Venlo.

De naam van buurtschap De Vorst duidt wellicht op de term 'foreest' welke dateert uit de middeleeuwen voor jachtterreinen. Voor sommige soorten wild werden voorzieningen getroffen d.i. een gebied dat als jachtterrein enigszins beheerd werd. In zo'n gebied lag niet alleen bos maar meestal ook cultuurland en water. Gestreefd werd naar een grote landschappelijke variatie. Rondom De Vorst was dit, met het samenkomen van waterlopen, beekdalen, bouwlanden, heidevelden en bossen ruimschoots aanwezig. In het beekdal van de Kattestaartsebeek aan de Snelkensstraat ligt een groot bosgebied, het Van Zwienenbos, dat particulier bezit is.

Lijnen en bijzondere plekken

Dorpscentrum en Markt

Het dorpsplein aan de Markt in Sevenum heeft een mooie driehoekige vorm, een brink. Tot in de 18^e eeuw was er een dorpspoel voor het vee. Op de kop van de brink staat het kerkgebouw. Niet uitgesloten wordt dat de kerk is gebouwd op een ouder heiligdom. Dit vanwege de Tonput in de kerk (Renes). Nu is het plein onderdeel van een groter dorpscentrum met winkels en terrassen (13).

De driehoekige vorm van de pleintjes was zeer geschikt om het vee tot een handzame kudde te vormen. Bij de punt van het driehoekig plein begon meestal een veedrift die naar de gemeenschappelijke weidegronden liep. Aan de Frankrijkerstraat is ook een oude driehoekige drinkplaats (41). Hier staat enkel een kapel en geen bebouwing zoals aan de Markt in het dorp.

Galgenberg

Op de grens met het grondgebied van Maasbree, aan de overzijde van de Grootte Molenbeek nabij Hazenhorst, is een galgenberg (44).

Een galgenberg is een heuvel waarop vroeger een galg stond om ter afschrikking de lijken van ter dood veroordeelden ten toon te stellen. Op de topografische kaart van 1936 zien we een kleine zandopduiking op het heideveld met aangegeven NAP-hoogte van 29.1 wat hiernaar kan verwijzen.

De galgen werden vaak langs doorgaande wegen aan de grens van een dorpsgebied ingericht om mogelijk criminele reizigers af te schrikken. Soms stond er ook een paal met een rad erop bij. Sommige galgenbergen zijn hergebruikte prehistorische grafheuvels.

Meestal werd het martel- en doodvonnis ergens in het centrum van de bewoning ten uitvoer gelegd, zodat er veel volk kon komen kijken. Daarna werd het lijk naar de galg of het rad aan de grens van het rechtsgebied

gebracht om daar geëxposeerd te worden. Na 1800 zijn de galgen en raderen opgeruimd, maar de galgenberg bleef.

Kleefsedijk

Een opvallende lijn is de Kleefsedijk. Dit is een oude route aan de rand van de Peel richting Beringe.

Een ontsluitingsweg waarlangs in de 2^e helft van de 19^e eeuw de eerste ontginningen plaatsvonden.

Daar waar het gebied natter wordt, werd de weg aangelegd op een dijk.

Aan de andere zijde van de A67 heet deze weg de Lorbaan dat wellicht te maken heeft met het transport met lorries over een smalspoorlijntje zoals ook in America (Oud America).

Veldkruisen en kapellen

Op oude kaarten staan langs de veedriften op de rand van de bouwlanden, dus aan de achterzijde van de bebouwing, veldkruisen. Deze zijn later verplaatst naar de voorzijde, aan de straat. Rondom Sevenum zijn nog veel van deze houten veldkruisen aanwezig. Ook werden kapelletjes gebouwd langs wegen of plaatsen waar wegen bij elkaar kwamen. Zoals aan het Hoogbroek omgeven door een cirkel met knotwilgen en aan Den Eigen omgeven door lindes. De kapel aan Den Eigen stond vroeger aan het einde van de veldweg Luttelweg maar is nu opgenomen in de dorpsuitbreiding aan de Schoutstraat. Beide zijn een Onze Lieve Vrouwekapel.

Een van de meest voorkomende boomsoorten langs rivieren en beken is de wilg. De wilg heeft vele namen; (salix), sappepenholt, warf, wedde, wenebos, wervelwaarde, eurft, wie, fluitjeshijt, wisseleer, zweepboom, weydboom, wilghe, wyde, wydouw, bezemhout, zaalwiee, werve, wervelhout. Miemkes voor wilgenkatjes. En kent velerlei toepassingen; erfafscheiding, vlechtwerk, geluidsscherm, vakwerk (wanden van boerderijen), fundering, oeververdediging, bindmiddel, hoepelhout voor vaten, stoelen, klompen, kisthout, steel voor b.v. een bijl, medicinaal gebruik van bast.

Dat wilgen aangeplant worden bij bijzondere gebouwen zoals een kapel heeft ook een betekenis. Zo is de wilg onlosmakelijk verboden met water en staat ze symbool voor levenskracht en vruchtbaarheid.

De treurwilg daarentegen is een teken van ongelukkige liefde en dood.

Rustpunt op het Grootveld.

Midden op het (Grutte)veld, op de grens met het grondgebied van Kronenberg is een rustpunt met veldkruid en Paardenkastanje. Deze boom, Kruusboëm genoemd, is in 1967 al eens vervangen. De vorige boom had een stamomtrek waarvoor 6 kinderen nodig waren om een sluitende kring te maken. Volgens de overlevering is deze boom rond 1800 gepland door de toenmalige bewoners van het Huis Maes in de Steeghoek, de familie Baeten-Cox. De Kruusboëm bood niet alleen schaduw aan de werkers in het veld, maar ook aan het veldkruis. Op de kaart, daterend uit 1729, is het veldkruis te zien. Het kruis was geplaatst om Gods zegen af te smeken voor de veldgewassen en om er te bidden bij langdurige droogte af als één van de buurtbewoners ernstig ziek was. Vroeger trokken de bewoners van de Steeghoek en Den Bergen in de Goede Week (voor Pasen) in processie naar het kruis om te bidden.

SEVENUM

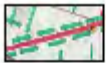
Bebouwing; karakteristieke bebouwing en monumenten in dorpskern Sevenum en langs ontginningsranden rondom oude bouwlanden

Beekdalen; Heesbeemden en Blakterbeek, Kattestaartsbeek, Elsbeek en de Groot Molenbeek

Oude bouwlanden, kampen en velden. Alle velden hebben namen.
Over het Grootveld lopen zandwegen vanuit het dorp Sevenum richting bos- en heide velden (schapendriften)

Belangrijke lijn/ontsluitingsroutes waarvan de wegen naar Maasbree en Grubbenvorst met een monumentale laanbeplanting

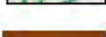
Bosgebied met recreatieparken (Schatberg en Toverland) en landduinen (Hees- en steegberg)

Heideontginning afwisselend droge en natte heide (kavelrichtingen en laanbeplanting) oudere ontginningen dubbelzijdige aanplant (Kleefsedijk), jongere ontginningen enkelzijdige aanplant

Middenpeelweg

Spoorlijn Eindhoven - Venlo

5.15 SWOLGEN

5.15.1 VERSTILD VERLEDEN

Terwijl Tienray de afgelopen eeuw van een landelijk in een (enigszins) industrieel dorp veranderde, behield buurdorp Swolgen (omstreeks 1300 inwoners) de agrarische uitstraling die het sinds mensenheugenis heeft. Zoals zoveel dorpen in de omgeving bestond Swolgen gedurende eeuwen uit een beperkt aantal, verspreid liggende boerderijen, met rond de kerk een beperkte concentratie van bebouwing.

Vanaf het centrum leiden oude landwegen naar de dorpen Tienray en Broekhuizen, via buurtschap het Gun in het noorden naar Blitterswijk en via buurtschap de Legert/de Leigt in het oosten naar Broekhuizenvorst. Tussen het Gun, de Legert en Swolgen ligt het grote akkercomplex ('op het Looiveld') van Swolgen, terwijl tussen Swolgen en Tienray ook akkers waren aangelegd. Deze akkercomplexen waren begrensd door weiden en heide, dat later veelal gewijzigd werd in bosbouw.

Swolgen (met Tienray) vormde samen met Broekhuizenvorst (met Ooijen) een eigen schepenbank die verantwoordelijk was voor goed recht en bestuur. De vertegenwoordiger van de landsheer in het ambt Kessel zag hierop toe. Beide dorpen hadden wel een eigen kerk en parochie, die overeenkwam met het grondgebied van de 'gemeeynt'.

Onder de naam Suulginon wordt Swolgen omstreeks 1100 voor het eerst vermeld. Rond die tijd moet op de plek van de huidige Sint-Lambertuskerk al een kerkje of kapel hebben gelegen. Uit die tijd dateert ook het romaanse doopvont, het oudste deel uit de inventaris van de kerk. Dit kreeg omstreeks 1500 het grondplan dat het tot de Tweede Wereldoorlog zou behouden: een driebeukige kerk met een driezijdig gesloten koor. Aan het einde van de oorlog werd de Swolgende kerk getroffen door hetzelfde lot als veel andere Noord-Limburgse kerken: terugtrekkende Duitse troepen bliezen de toren op, met als gevolg de verwoesting van een groot deel van de kerk. Op de fundamenten van de oude kerk verrees na de oorlog een nieuwe, grotere kerk. Pronkstuk daarvan was een door Jan van Swolgen (1521-1592) – de beroemdste inwoner uit Swolgen – geschonken drieluik uit 1573. Dit is evenwel spoorloos sinds een diefstal in 2007.

Ondanks nauwere historische banden met Broekhuizenvorst ging Swolgen, samen met Tienray, in de Franse tijd op in de nieuwgevormde gemeente Meerlo en in 1969 in de gemeente Meerlo-Wanssum. Bij de opsplitsing van die gemeente in 2010 werd Swolgen samen met Meerlo en Tienray onderdeel van Horst aan de Maas. Tot Swolgen behoren enkele buurtschappen, waarvan Gun en Legert de grootste zijn. Buurtschap de Gun ontleent zijn naam aan kasteeltje Ter Ghonnen dat voor het eerst in 1321 wordt genoemd toen Seger van Broekhuizen het als leen opdroeg aan de heer van Heinsberg; in de vijftiende eeuw was het in bezit van een andere regionale adellijke familie: van Myrlaer uit Meerlo. Het kasteel werd in 1860 gesloopt en er werd een grote boerderij op de locatie gebouwd. Legert is ook van middeleeuwse oorsprong en was de naam van een herenboerderij.

5.15.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1. Sint-Lambertuskerk, Monseigneur Aertsstraat 6

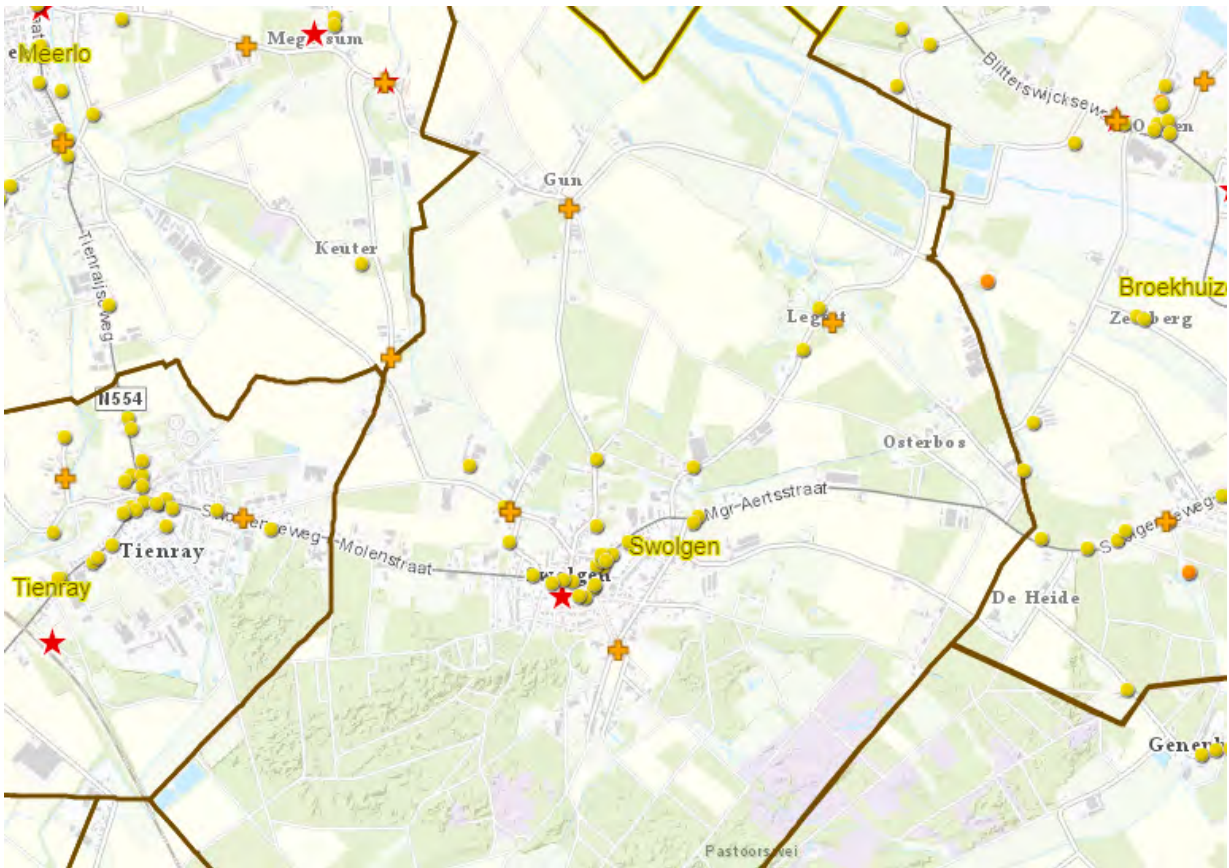
Op de plaats van de huidige Sint-Lambertuskerk stond al in de middeleeuwen een kerkje. Dit werd in de daaropvolgende eeuwen verder uitgebouwd. Duitse militairen op de terugtocht bliezen de kerk eind 1944 op. Daarbij gingen de toren, de gewelven, het dak en een pijler verloren. Na de Tweede Wereldoorlog werd de kerk herbouwd en vergroot naar een ontwerp van Jules Kayser. Het vijftiende-eeuwse koor werd gerestaureerd. Ook het schip bevat restanten van de oorspronkelijke kerk. De toren is nieuw. Tot het interieur behoort een romaans doopvont. Een aantal laatmiddeleeuwse houten heiligenbeelden werd in 2007 gestolen. Ze zijn nooit meer teruggevonden.

Karakteristieke panden

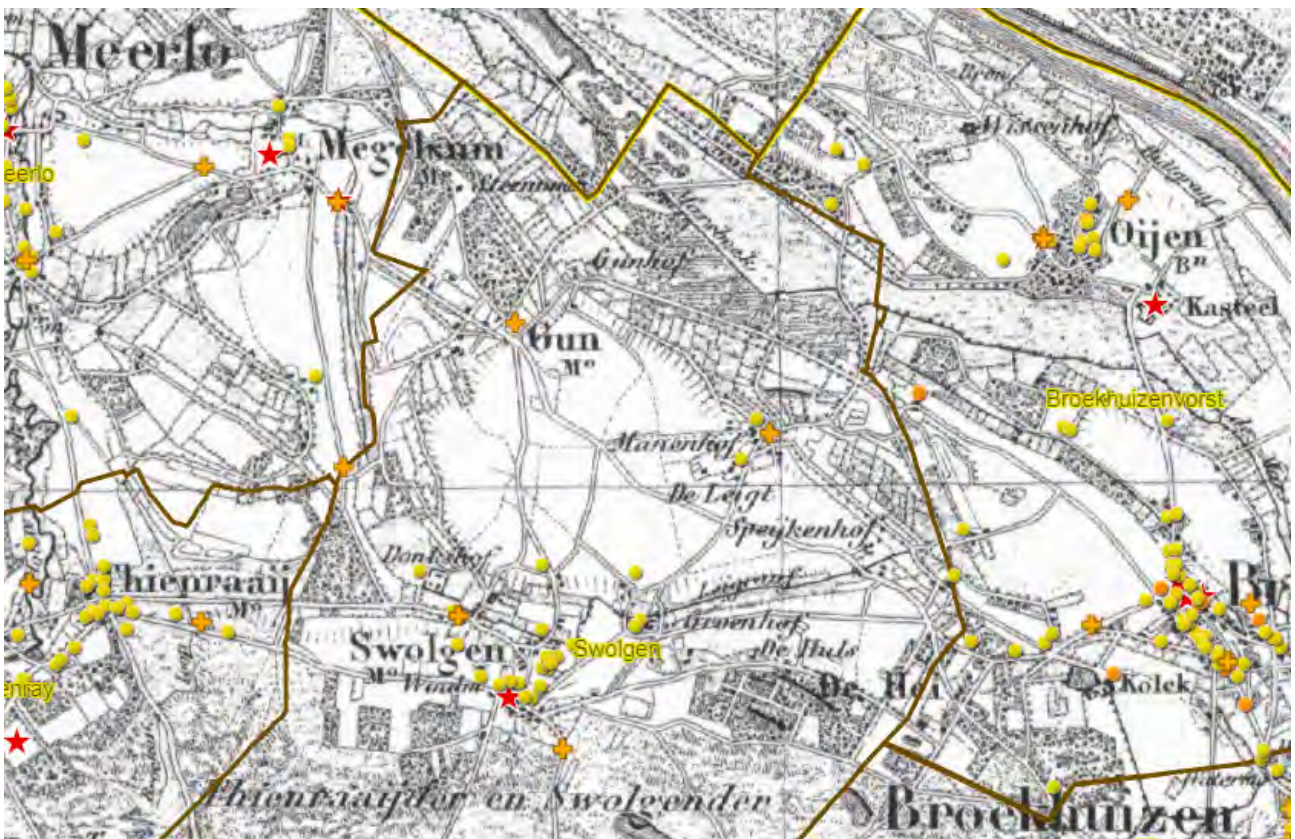
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de Heemkundevereniging Meerlo. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt 19 panden

1. Donkstraat 9	
2. Donkstraat 12	
3. Generaal Dempsystraat 20a	
4. Generaal Dempsystraat 30	bijgebouw interessant
5. Legert 23,	woning met schuren
6. Legert 5	boerderij De Schelberg
7. Mgr. Aertsstraat 3a	
8. Mgr. Aertsstraat 8	
9. Mgr. Aertsstraat 15	
10. Mgr. Aertsstraat 17	
11. Mgr. Aertsstraat 18	
12. Mgr. Aertsstraat 2	
13. Mgr. Aertsstraat 21	
14. Mgr. Aertsstraat 22	woonhuis
15. Mgr. Aertsstraat 30	
16. Mgr. Aertsstraat 43	
17. Mgr. Aertsstraat 46	
18. Molenstraat 6	
19. Molenzijweg 7	

2020

1850

Spreading of the historical buildings

5.15.3 waardevolle landschappen

Het Maasdal en het rivierterras

Het landschap van Swolgen behoort tot het oude cultuurlandschap op de rivierterrassen. Aan de rand van het terras met het Maasdal liggen de oude buurtschappen het Gun en Legert. Hier waren goede voorwaarden voor het gemengde agrarische bedrijf. De beek- en rivierdalen, onder invloed van waterstanden in de Maas, waren in dit gebied vrijwel onbewoond op enkele kastelen en versterkte boerderijen na, zoals het Gunhof.

In het noordelijk deel van het grondgebied van Swolgen is het landschap onderdeel van het rivierdal met hierin meerdere oude geulen en drooggevallen Maasarmen. 't Sohr, zoals dit gebied wordt genoemd, werd gebruikt voor turfwinning, als extensief grasland en voor houtproductie. Na de hoge waterstanden van 1993-1995 hebben in en rond dit gebied allerlei waterkundige ingrepen plaats gevonden. Dit in combinatie met het ontwikkelen van natuur en landschap.

Bij hoogwater mag de oude maasarm weer water voeren. Bij extreem droge perioden fungeert de arm als waterberging; vandaar de benaming van deze nieuwe functie van "klimaatbuffer". In 2012 zijn de werkzaamheden hier afgerond. De oorspronkelijke dynamiek waarin de rivier de hoofdrol speelt is hersteld. Bosschages zorgen voor een herkenbaar silhouet van wilg, populier, nat grasland en hooiland. Diverse wandel- en fietsroutes maken het gebied geschikt voor extensieve vormen van recreatie.

Oude Bouwlanden en Akkercomplexen

Aan de noordzijde van het dorp ligt een groot gebied met akkerbouw. Ontstaan vanuit verspreid liggende kamphoeven bij het Gun, Legert, Oosterbos/De Hei en Swolgen. Hiervan groeide Swolgen uit tot kerkdorp en woonkern. Lager liggende delen werden opgehoogd met materiaal van heuvels. Zo ontstond een groot aaneengesloten bouwlandcomplex met velden. De Velden werden door meerdere boeren gebruikt. Middels een ontsluitingspatroon van veldwegen waren de percelen dan bereikbaar. Op het Looiveld, zoals het akkercomplex staat vermeld op topografische kaarten, wordt de ontsluiting nog steeds door deze oude wegen bepaald. De routes van Swolgen naar Gun en Legert zijn inmiddels verhard. Kruisstraat en Hogeweg zijn zandwegen.

Aan de rand van het grootschalige open akkercomplex liggen kleine buurtschappen en het dorp Swolgen. Een mooi voorbeeld is het buurtschap Legert. Liggend aan een "inham" van een restgeul met aan beide zijden bebouwing. Boerenerven met variatie aan elementen zoals boomgaard, geriefhout, hagen, gebouwen en tuinen. Ook is er recent een visvijver aangelegd "Visvijver Swolgen".

De routes van en naar de woongebieden lopen meestal langs de buitenranden van de hoger gelegen oude akkers. Voorbeelden hiervan zijn de Ostebos, Aertsstraat, Hulsweg en de Donkstraat. Herkenbaar aan een bochtig tracé met begeleiding van laanbeplanting, steilranden en karakteristieke bebouwing zoals langgevel- en T-boerderij.

Beekdalen in restgeulen

Aan de westrand van het grondgebied, op de grens met Meerlo, ligt de watergang "van Smallebroek". Dit is de naam welke wordt vermeld op de legger van het Waterschap. Vanuit Swolgen richting het oosten ligt de Leijgraaf. Beide waterlopen liggen in restgeulen van het rivierterras. Herkenbaar zijn de steilranden evenwijdig aan deze waterlopen waar het water zich in een ver verleden heeft ingesleten. De Donkstraat en de Mgr. Aertsstraat lopen evenwijdig aan deze waterlopen, langs of op deze steilranden. De steilranden, vaak begroeid met struweel, worden zelden of niet bewerkt waardoor ze belangrijk zijn voor flora en fauna. Aanplant van elzen langs het Smallebroek zorgen voor een herkenbaar lijnelement in het landschap (30M).

Ten zuiden van Swolgen ligt de Boabelse Loop. Een langgerekte waterloop met een lengte van 4,50 kilometer die van oudsher de laaggelegen gebieden in de Tienraijer- en Swolgender Heide ontwaterde. Thans is het een primaire watergang met bufferfunctie.

Land- en stuifduinen en bos en heide

In het zuiden ligt op landduinen met bijbehorende vlakten en laagten de Tienraijsche en Swolgender Heide (A3). Het is een voormalig heide- en stuifzandgebied, tegenwoordig grotendeels beplant met naaldbos, maar ook met een aantal heiderestanten en enkele vennetjes.

In dit achterland met heide, bossen en woeste gronden werd gejaagd en vee geweid. De bossen deden dienst als leverancier van bouw materiaal en brandstof. Op de topografische kaart van 1863 zien we op de grens met Tienray het Turfven bij de Broekloop en een heideven bij de Boabelse Loop. Het heideven, is nog steeds een laag en nat gebied aan de Jan van Swolgenstraat en dient als waterbuffer voor het Waterschap. Bos en heidevelden zijn thans onderdeel van een groot natuurgebied dat zich uitstrekt tot het Broekhuizer- en Lottums Schuitwater en de Zanghei bij Lottum. Door deze aaneenschakeling van natuurgebieden en de grote variatie wordt dit gebied hoog gewaardeerd. De naam "Pastoorswei" is ontstaan toen de lokale pastoor protesteerde tegen de afsluiting van dit natuurgebied en over de omheining klom (63.02). Verschillende fiets- en wandelroutes doorkruisen het gebied. Op bescheiden schaal zijn er langs doorgaande routes nieuwe recreatieve ontwikkelingen. Aan de rand van het dorp bij Swolgen is aan de Parkweg en bescheiden locatie met vakantiewoningen.

Aan de zuidrand van dit heidegebied, langs de grens met het grondgebied van Merderslo zijn na bosaanplant in de tweede helft van de 18^e eeuw gronden verder ontgonnen voor landbouwgrond. Met de ruilverkaveling Melderslo eind vorige eeuw (1975-2003) zijn cultuurtechnische werkzaamheden uitgevoerd waardoor het onderscheid tussen het oude en nieuwe landschap sterk is genivelleerd. Verschillen in kenmerken van het oude buurtschap Eiklenbosch met omringende akkers en de heideontginningen van de vorige eeuw zijn niet meer zichtbaar.

Bijzondere lijnen en plekken

Nieuwebaan

Op de grens van het grondgebied van Swolgen met Melderslo ligt de Nieuwebaan. Deze route zien we ook door en langs andere dorpen met de naam Meerlose Baan.

De Meerlosebaan is opgenomen op de kaart "landelijk erfgoed met verdedigingswerken" als route daterend van vóór 1575. De route vormt een rechtstreekse verbinding tussen Cuijk (Nijmegen) en Blerick (Venlo) en zit nog steeds in de genen van bewoners als snelle en korte verbinding. De route is opgenomen in verschillende fiets- en wandelroutes.

Monumentale bomen

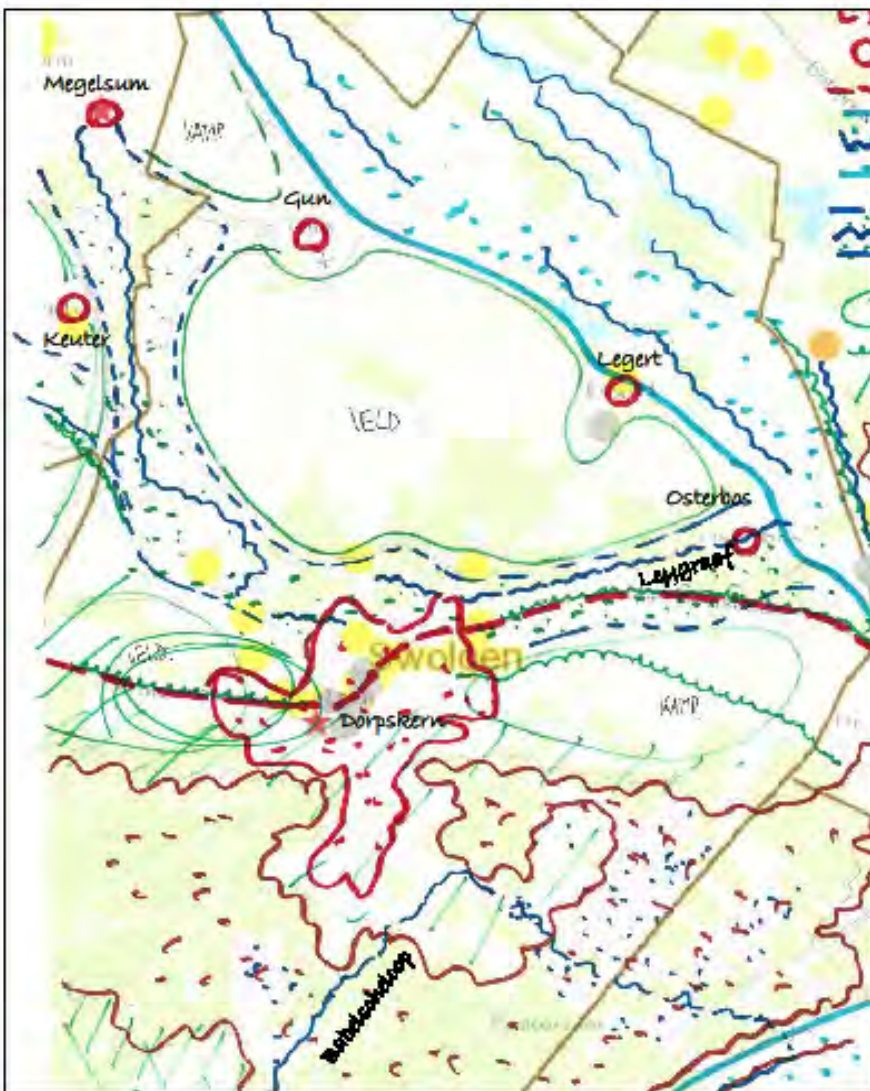
In het dorpscentrum van Swolgen ligt centraal de kerk met het kerkhof. Op het kruispunt van de Mgr. Van Arertsstraat en de Schoolstraat is een klein plantsoen met het devotiekruis "Kruis onder de linde" en daarachter een monumentale Hollandse linde. Deze boom staat vermeld op de landelijke lijst met monumentale bomen. Sinds de Keltische tijd is de linde een cultuurboom, bewust in de menselijke omgeving aangeplant ter bescherming maar vooral ook als centrum van de gemeenschap.

Aan de Mgr. Van Aertsstraat op de hoek met de Jan van Swolgenstraat staat in de tuin een (eveneens) landelijk geregistreerde monumentale tamme kastanje. Onduidelijk is of de Kelten of de Romeinen de tamme kastanje ten noorden van de Alpen hebben geïntroduceerd. Bekend is dat de Romeinen ze verbouwden om het legioen van voedsel te voorzien. In middeleeuwse kloostertuinen werden ze doelgericht aangeplant. De soort is in ons landschap verwilderd en een kensoort van het zomer-eik verbond en komt voor op oude landgoederen. Tamme kastanjes kunnen gegeten worden.

Beide bomen staan langs oude ontsluitingslijnen met karakteristieke bebouwing.

Kruisen en kapellen

Langs wegen, op kruispunten en bij boerderijen staan veldkruisen en of kleine kapelletjes. Geplaatst en gebouwd vanuit een katholieke traditie, naar aanleiding van een bijzondere gebeurtenis of als gedenkteken. Zo staat aan de Donkstraat bij de boerderij Erckenhof een Mariakapelletje met wegkruis. Rondom de inrichting van een rustplek met haag en heesterborder en markering met knotbomen (bolacacia). Kapel en kruis dateren van 1834 en werden gesticht door de bewoner(s) van de boerderij. Op het kruispunt van het Gun, Hogeweg en Kasteelweg staat het "kruis op de Gun". Verderop richting Swolgen langs het Gun, midden op het Looiveld staat het "Veldkruis aan de Riet". Beiden worden geflankeerd door lindebomen.

SWOLGEN

Dorpskern met karakteristieke bebouwing en monumenten

Buurtschap/Kasteelboerderij; oude nederzettingen op randen van hoog en laag (lichtblauwe lijn = terrasrand Maasdal)

Beekdalen; lager liggend gebied met beeklopen in oude Maasarmen

Akkercomplex; hoger gelegen bouwland, grote percelen, open landschap, karakteristieke bebouwing aan randen en veldwegen diagonaal over het veld

Landduinen met bos en heidevelden (Tienrayder en Swolgender Heide)

Oude ontsluitingsroute; met karakteristieke bebouwing en monumentale laanbeplanting

Lijnstructuren; laanbeplanting (groen) en waterlopen (blauw)

Heideontginning; aan de randen van bosgebied met landduinen (voormalige heidevelden grenzend aan kamp en/of veld)

5.16 TIENRAY

5.16.1 HET LOURDES VAN HET NOORDEN

Het dorp Tienray is ooit ontstaan als een middeleeuwse ontginning. De achtervoeging raai duidt namelijk op een ontginning waar bos is gerood. Al in het midden van de vijftiende eeuw werd *Tienrade* een rechthoekige woudkapel gebouwd, die aan Maria werd opgedragen. Het evenoude Mariabeeld dat hier kwam te staan kreeg de naam een wonderbaarlijk beeld te zijn, waardoor al in de zeventiende en achttiende eeuw de Mariaverering er tot bloei kwam voor bewoners van omliggende nederzettingen. De aanwezigheid van een eigen kapel (doch zonder parochiegeestelijke) was soms aanleiding om te denken dat dit de functie had van kerkelijke overheid bij een burgerlijke nederzetting. Maar Tienray had geen zelfstandig dorpsbestuur en ressorteerde onder de gezamenlijke schepensbank van de 'gemeynt' van Swolgen en Broekhuizenvorst, onderdeel van het ambt van Kessel.

Vanaf 1875 werd Tienray opnieuw een drukbezochte Maria-bedevoertplaats en vanaf 1877 mocht het dorp zich op voorspraak van de toenmalige paus Pius IX zelfs Klein Lourdes noemen. Toen in 1877 de kapel werd gewijzigd en toegewijd aan de 'Onbevleete Maagd van Lourdes en Troosteres der bedrukten' ontstond vrij snel een internationale religieuze aantrekkingskracht die het dorp zou veranderen. Door de *Kulturkampf* in Duitsland moesten veel katholieken voor hun religieuze beleving uitwijken naar Nederland en vonden in Tienray een mogelijkheid tot bezinning. Dankzij de bouw van het (grote!) treinstation aan de spoorlijn Venlo-Nijmegen (1883) konden jaarlijks duizenden bedevaartgangers Tienray bereiken. Hoewel Tienray in 1905 slechts 27 huizen en circa 200 inwoners telde, lagen vijf hotels nabij de kerk en werden door particulieren 62 bedden en 270 slaapplekken op stro ter beschikking gesteld !

Doordat Tienray een belangrijke bedevaertplaats werd, liet dit ook zijn sporen na in de ruimtelijke structuur van het dorp. Om en nabij de kapel verrees een getrouwe kopie van de Lourdesgrot, een processiepark, een kruiswegpark, een kapellenroute ter ere van de zeven Smarten van Maria, en een verkooppunt voor devotionalia. De kerk werd meerdere keren uitgebreid en ook verrees nabij de cultusplaats een klooster. Daarnaast was de concentratie van een aantal hotels in de relatief kleine nederzetting opmerkelijk. Terwijl het Noord-Limburgse dorp Steijl naam heeft gemaakt als kloosterdorp dat van betekenis vanwege de hier gevestigde orden die zich specialiseerden voor uitzending naar missiegebieden (lees 'religieuze distributie'), verdient Tienray het cultuurhistorisch etiket van bedevaertsoord met een belangrijke religieuze 'consumptie'.

Tienray was vanouds bekend als leverancier van stenen. Veel grote gebouwen in de regio werden gebouwd met bakstenen uit de ovens op de Tienrayse heide. De vestiging van een tweetal industriële steenfabrieken in het laatste kwart van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw was ook belangrijk voor de sociaal-economische en ruimtelijke structuur van het dorp..

In de Tweede Wereldoorlog speelde Tienray een opvallende rol in het verzet. Een groep rond kraamverzorgster Hanna van de Voort ving 123 Joodse kinderen op die uit Amsterdam waren weg gesmokkeld. Ze werden bij boerenfamilies in de omgeving ondergebracht. Van de Voort en haar medestander Nico Dohmen zijn voor hun hulp aan de Joodse onderduikers in 1987 onderscheiden door Yad Vashem

Terwijl de dorpen in de omgeving hun agrarische karakter behielden, ontwikkelde Tienray zich als centrum van handel, (religieuze) dienstverlening en industrie. Het telt thans ongeveer 1.100 inwoners

5.16.2 Waardevolle bebouwingen

Rijksmonument

1. Voormalig station, Stationslaan 2

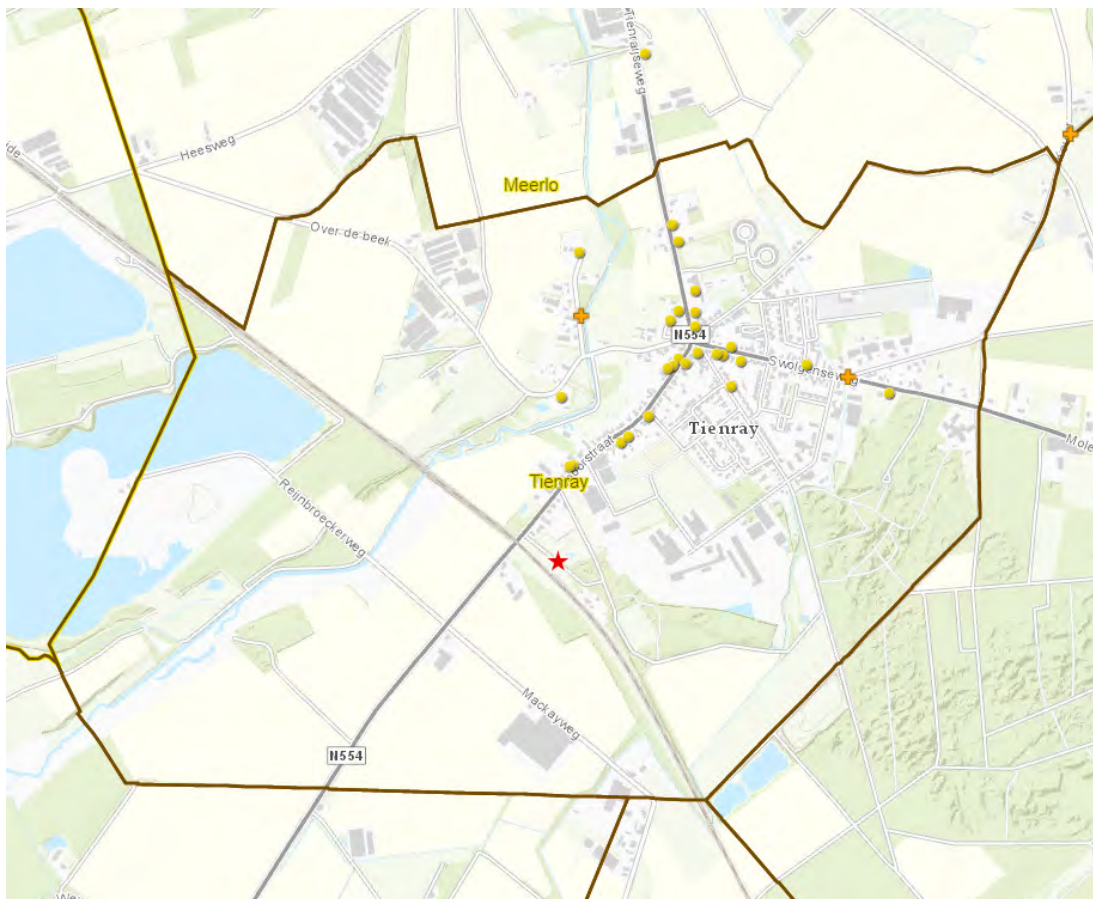
Station Tienray – aanvankelijk Station Meerlo geheten – werd in 1882 gebouwd naar een standaardontwerp van M.A. van Wadenoyen. Het was nagenoeg identiek aan de eveneens aan de Maaslijn gelegen stations van Cuijk en Lottum. Vochtproblemen maakten omstreeks 1900 een ingrijpende verbouwing noodzakelijk. Daarbij verdwenen de oorspronkelijke drie trapgevels. Bedevaartgangers maakten druk gebruik van het station. Bij speciale gelegenheden reden er zelfs extra treinen om de pelgrims te vervoeren. Het via een karakteristieke laan bereikbare station werd in 1938 gesloten voor reizigersvervoer. De grote laad- en losplaats bleef in gebruik tot 1971, toen ook aan het goederenvervoer een einde kwam.

Karakteristieke panden

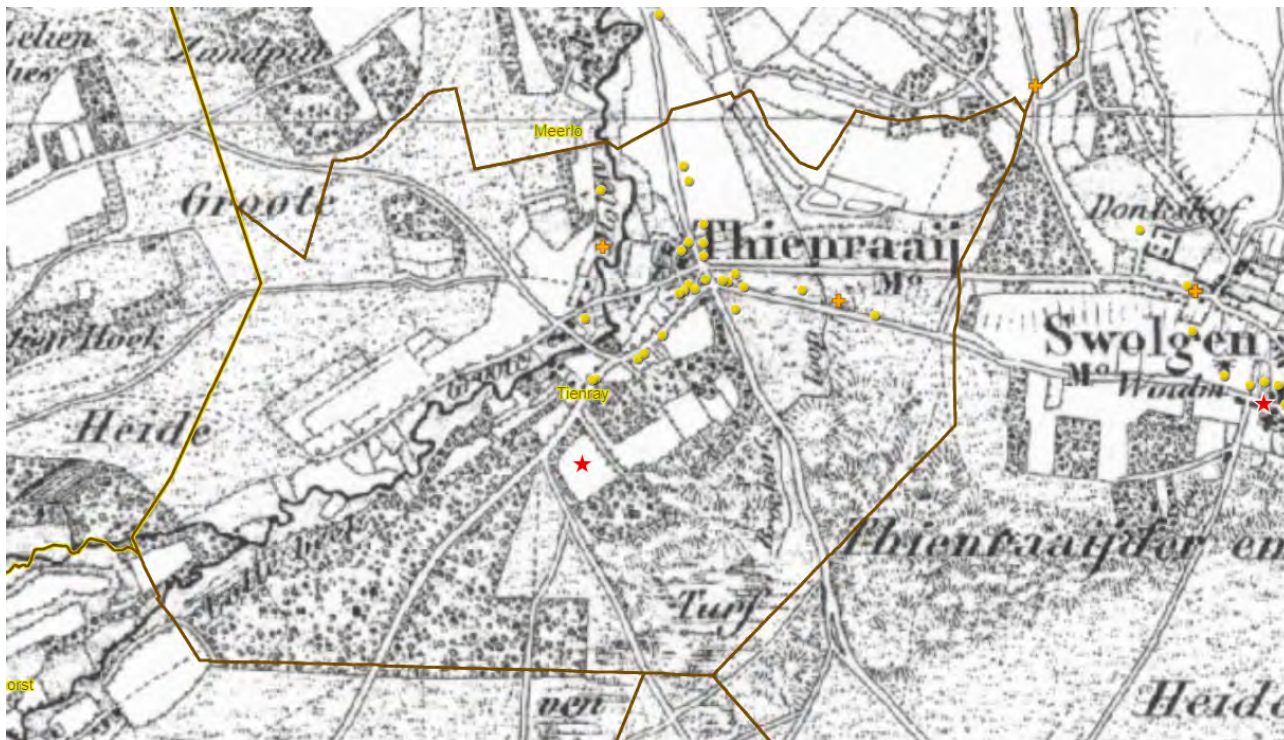
Deze lijst is samengesteld i.s.w. met de Heemkundevereniging Meerlo. Samen met de leden is een groslijst gemaakt. Deze is door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit gewaardeerd/ beoordeeld. Het is een dynamische lijst, afhankelijk van de ontwikkelingen van de historische panden kunnen er objecten bij komen of van afvallen.

De lijst telt 23 panden

1.	Kloosterstraat 8	pastorie
2.	Kloosterstraat 10	klooster
3.	Kloosterstraat 12	
4.	Kloosterstraat 16	
5.	Nieuwe Baan 13	arbeiderswoning t.b.v. de steenfabriek
6.	Over de beek 12,	
7.	Over de Beek 27	
8.	Spoorstraat 1	
9.	Spoorstraat 8	
10.	Spoorstraat 9	onderbouwing door heemkundevereniging
11.	Spoorstraat 10	
12.	Spoorstraat 35	
13.	Spoorstraat 4 - 6	dubbel woonhuis
14.	Spoorstraat 45	Tienray, Spoorstraat 45
15.	Spoorstraat 49	
16.	Spoorstraat 56	
17.	Spoorstraat 60	
18.	Swolgenseweg 9	
19.	Swolgenseweg 10	directiewoning steenfabriek
20.	Swolgenseweg 2	de kapper
21.	Swolgenseweg 37	
22.	Swolgenseweg 4	de smid
23.	Swolgenseweg 40	boerderijtje met later bijgebouwde champignonkelder

2020

1850

5.16.3 Waardevolle landschappen

Beekdal

Diagonaal over het grondgebied van Tienray ligt het beekdal van de Grootte Molenbeek. Oudere karakteristieke bebouwing ligt, evenwijdig aan de beek, op de randen met oude bouwlanden. Zichtbaar zijn de kenmerken van het beekdal zoals reliëf, stijlranden, aanliggende bolle akkers en oversteekplaatsen zoals bij Over de Beek. Na kanalisatie in de vorige eeuw is in de afgelopen decennia weer meer ruimte gecreëerd in het profiel van het beekdal voor waterberging en het meanderen van de beekloop.

Aan de zuidoostzijde van het dorp stroomt de Rijnbroekerbeek, komend van de Eicklenbosch op het grondgebied van Melderslo richting de Donkshof op het grondgebied van Swolgen. Opvallend zijn de Steenfabrieken die eind 19^e eeuw langs deze beekloop worden gevestigd. De gronden langs de Rijnbroekerbeek waren niet alleen geschikt voor het winnen van turf maar ook voor het bakken van stenen.

Landduinen en heideontginning

Eind 19^e eeuw wordt de “Thienraaijder Heide” bebost. Aan de zuidzijde van het terrein van de voormalige steenfabriek, thans betonfabriek ligt een landduin. Hierop is bosaanplant met autochtone bomen en struiken van vóór 1850.

Aan de zuidzijde van de spoorlijn worden na bosaanplant de gronden in cultuur gebracht voor landbouwgrond. Grote percelen met verspreid enkele agrarische bedrijven en langs de wegen een laanbeplanting van eik en/of berk. Met de aanleg van de A73 vindt op de grens met Oirlo zandwinning plaats. Zandwinning is hier nog steeds, maar midden in de plas is een bosschage gespaard dat opgenomen is op de kaart landelijk groen erfgoed en aan de zijde van de Grootte Molenbeek is een archeologisch monument.

Het Dorp

Tienraij is een kruisdorp ontstaan op een kruispunt van wegen. Routes langs de Grootte Molenbeek en Meerlosebaan (noord-zuid) en richting het oosten naar Swolgen. Op de topografische kaart van 1825 is Thinraij de plek waar vijf belangrijke routes elkaar kruisen (32). Dit is nog steeds zo. Oudere dorpsfuncties zoals herberg voor bedevaartgangers, slager en bakker zijn ingeruild voor horeca met terras aan een plein met druk kruispunt.

Centraal aan het plein, omgeven door groen, het kerkgebouw. De zomereiken rond kerkgebouw zijn opgenomen in de nationale bomenlijst, plantjaar 1880-1890.

Net buiten het dorp aan de noordzijde is een Zorghuis in een voormalig klooster. Bij dit gebouw, dat dateert uit de tijd van het Rijke Roomse leven 100 jaar geleden, ligt een groot parkgebied. Hierin staan meerdere monumentale bomen die op de gemeentelijke bomenlijst zijn geplaatst. Als bedevaartplaats is Tienray van betekenis. Meerdere groene elementen zijn gekoppeld aan religieuze rituelen zoals de kruisweg in het parkje bij de brug Over de Beek en een route met de Zeven Smarten van Maria in het groen rondom het kerkhof.

Bijzondere lijnen en plekken

Spoorlijn en station

Liggend op een kruispunt van wegen werd met de aanleg van de spoorlijn en het station Meerlo-Tienraij de betekenis groter als handelsroute, voor post verzorging, het vervoeren van forenzen en bedevaartgangers. Grond langs de Rijnbroekerloop was geschikt om stenen te bakken. Met het station en spoorlijn op korte afstand een aantrekkelijke vestigingsplaats voor de steenfabrieken. De eerste steenfabriek zien we 100 jaar geleden langs de weg naar Swolgen.

Een bijzonder monumentaal groenelement is de Beukenlaan aan de Stationslaan (33). Met name de buitenste rij heeft, door nalatig onderhoud als haagbeplanting, bijzondere groeivormen. De laan staat vermeld in het landelijk register van monumentale bomen.

Nieuwe Baan

De Nieuwe Baan is onderdeel van een belangrijke landweg in het gebied tussen Maas en Peel. Het tracé volgt voor een deel de oude Romeinse heirbaan van Blerick naar Cuyk. Loopt aan de westzijde van de Maasdorpen over de droge zandruggen. In de Franse tijd als vaste verbinding van Venlo naar Nijmegen aangeduid en ook als zodanig opgenomen op de stafkaarten van Brabant en Limburg (<1850). In het dorp wordt de Nieuwe Baan geflankeerd door nieuwbouwbuurtten. Een monumentale laanbeplanting van Hollandse Linden markeert deze oude, strategische, route.

Kruisen en Kapellen

Een wegwijk of een veldkruis is een in katholieke streken veelvoorkomend gedenkteken op de kruising van wegen en straten. Het is een religieuze uiting die de voorbijganger eraan herinnert dat Christus aan het kruis is gestorven. Als een wegwijk buiten de bebouwde kom geplaatst is, spreekt men van een veldkruis.

Bij het kruispunt van de Swolgenseweg met de Donkerhofsteeg staat een wegwijk. Het kruis staat op de plaats waar deze straten met de Reinbroekerbeek samen komen en wordt gemarkeerd met, een nog jonge, rode beuk. In en om Tienray zien we de beuk op meerdere plaatsen aangeplant als solitair, in groepen en als laanbeplanting. De beuk wordt ook wel "De Koningin van het Bos" genoemd.

TENRAY

Dorp skern met karakteristieke bebouwing. Groen knooppunt daar waar de wegen samen komen bij de kerk

Beekdalen; Grote Molenbeek daarin uitmondend de Lollebeek (op grens met Venray) en Rijnbroekerloop/Broekerloop

Oude bouwlanden, open landschap; door ruilverkaveling en delfstofwinning nauwelijks herkenbaar aanwezig

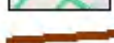
Oude routes met (groen) en zonder (rood) monumentale kaanbeplanting. De Meerlosebaan is een oude (militaire) route tussen Cuijk/Nijmegen en Blerick/Venlo

Bosgebied met landduinen (bruine stippen); Natuur en recreatiegebied de Tienrayder en Swolgender Heide

Heideontginning afwisselend droge en natte heide (kavelrichtingen, laanbeplanting en houtwallen)

Spoorlijn Nijmegen - Venlo

Bijlage I

Archeologische toelichtingen maatregelenkaart

1 Algemeen

In dit hoofdstuk komen een aantal thema's aan de orde die als aanvullende toelichting bedoeld zijn op de tekst van de beschikbare deelrapporten uit 2011.

2 Vergunningvrij bouwen

Na de inwerkingtreding van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) in 2007, is op 1 oktober 2010 de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) van kracht geworden en het daarbij behorende Besluit omgevingsrecht (Bor). Wat hierbij in het kader van de archeologie van belang is, is dat de wetgever uit oogpunt van deregulering en vermindering van administratieve lasten, de mogelijkheid om bouwwerken te realiseren zonder dat daarvoor een omgevingsvergunning is vereist, heeft verruimd. Hierdoor is het mogelijk dat er vergunningsvrij bouwwerken kunnen worden gerealiseerd die kleiner zijn dan 150 m². Het oppervlakte vergunningsvrij bouwen is afhankelijk van het bebouwingsgebied. Bij beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten geldt dit niet en is altijd een omgevingsvergunning vereist. In het kader van de Modernisering Monumentenzorg (MoMo) is het echter wettelijk mogelijk bij beschermde monumenten en in stads- en dorpsgezichten vergunningsvrij te bouwen in het achtererfgebied.

3 De grens van 50 jaar en ouder

Formeel gesproken heeft archeologie betrekking op alle zaken 'ouder dan vijftig jaar' die in de bodem verborgen zitten. In haar archeologiebeleid zal de gemeente zich echter in eerste instantie richten op het bodemarchief uit de prehistorie, Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd (Nieuwe Tijd), met als voorlopige einddatum circa 1850 wanneer de inrichting van de ruimte een vaste vorm heeft aangenomen (kadastrale minuten). Vanaf 1850 is in eerste instantie het cultuurhistorisch beleid van de gemeente richtinggevend. Gezien de keuze voor een helder en doelmatig ruimtelijkeordeningsscenario

voert de gemeente in het kader van haar archeologiebeleid vooralsnog dus geen actief beleid op beheer en behoud van zeer jonge archeologische resten uit de 19^e en 20^e eeuw. Of de gemeente een beleidsmatige taak voor zichzelf ziet weggelegd in de zorg voor het behoud van de informatiewaarde van jongere fenomenen zoals 19^e-eeuwse huizen en industriële/ambachtelijke objecten, 20^e-eeuwse nieuwstichtingen zal steeds een afweging in de bredere context van het gemeentelijk cultuurhistorische beleid zijn. Een aparte categorie vormen sporen in de bodem uit de Tweede Wereldoorlog, waar momenteel vanuit de maatschappij grote belangstelling voor bestaat en waar door de inzet van archeologische methoden en technieken van onderzoek belangrijke nieuwe informatie kan worden verkregen.

4 Onderscheid tussen archeologische waarden en verwachtingen

In de monumentenwet wordt qua vrijstellingsregiem geen onderscheid gemaakt tussen bekende waarden en verwachte waarden (verwachtingen). Het ligt evenwel in de rede om met een terrein met bekende archeologische complexen, zoals bijvoorbeeld een urnenveld uit de late prehistorie, anders om te gaan dan met terreinen waarvoor weliswaar een 'hoge' of 'middelhoge' verwachting voor archeologie geldt, maar waarvan de archeologische waarde nog moet blijken uit nader onderzoek. Dit principe wordt feitelijk ook door de rijksoverheid gehanteerd bij de omgang met haar wettelijke beschermde monumenten (altijd vergunningplichtig). Bij de invulling van het gemeentelijk beleid wordt dus onderscheid gemaakt tussen (gewaardeerde) terreinen en archeologische verwachtingszones.

5 Archeologische terreinen

Bij de opzet van de waarden- en verwachtingenkaart is aandacht besteed aan de volgende categorieën:

- Terreinen die wettelijk beschermd zijn vanwege de duidelijkheid wel opgenomen, hoewel ze formeel niet onder het gemeentelijk beleid vallen;
- Alle terreinen van de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Limburg en de RCE zijn opgenomen. Er is geen onderscheid aangebracht tussen de verschillende AMK-categorieën, omdat geen navolgbare criteria voorhanden zijn voor dit onderscheid. Onder de AMK-terreinen vallen ook de historische dorpskernen;
- Er is niet voor gekozen 'waarnemingen' waarvan de archeologische waarde en begrenzing niet met zekerheid kan worden vastgesteld als terreinen van archeologische waarde op de maatregelenkaart (beleidskaart) op te nemen. Uiteraard geldt ter plaatse wel de onderliggende verwachtingswaarde;
- Bij een eventuele verdere inventarisatie en analyse van cultuurhistorische elementen met een archeologische component kunnen in de nabije toekomst categorieën naar voren gekomen die de

gemeente als van archeologische waarde aanmerkt. Te denken valt aan bijvoorbeeld aan historische boerderijlocaties, watermolens en terreinen met sporen uit de Tweede Wereldoorlog.

6 Gemeentelijke archeologische monumenten

In principe is het mogelijk om terreinen aan te wijzen als gemeentelijk archeologisch monument op basis van een (herziene) Erfgoedverordening. Hierbij kan worden gedacht aan een representatieve selectie van voor de gemeente 'beeldbepalende' archeologische monumenten. Het aanwijzen van een gemeentelijk archeologisch monument zou bijvoorbeeld ook aan de orde kunnen zijn wanneer een archeologische vindplaats wordt bedreigd door een mogelijke bodemingreep en er geen juridische gronden zijn om dit te voorkomen. Het uitgangspunt is echter om terughoudend te zijn met het aanwijzen op dergelijke gronden. Het archeologische belang wordt primair gediend door middel van een goede communicatie en samenwerking met terreineigenaren, draagvlakverbreding en een effectief toezicht- en handhavingsbeleid. De gemeente overweegt vooralsnog niet om op korte termijn archeologische monumenten aan te wijzen.

7 Gebieden met een archeologische verwachting

Op de beleidskaart zijn de verwachtingsgebieden van de kaart uit 2011 (2013) overgenomen. Het betreft zones met een hoge verwachting, gematigde verwachting, onbekende verwachting (bebouwde kom), lage verwachting, specifieke (beekdal-)verwachting en geen verwachting. Rekening moet worden gehouden met het feit dat voor de Maas eveneens een vrijstellingsoppervlak geldt.

8 Vrijstelling in het kader van normaal (agraris) grondgebruik

Voor het gemeentelijk grondgebied zijn bij het opstellen van de drie rapporten voor de onderbouwing van de verwachtingenkaart de beschikbare archeologische basisrapporten met betrekking tot het vooronderzoek geraadpleegd en zijn gegevens over de diepte van de verstoring, de dikte van de bouwvoor en/of de enkeerdgrond nagetrokken. Als generieke maatregel voor het gehele gemeentelijk grondgebied wordt een ontheffing voor bodemingrepen tot een diepte van 50 cm beneden het maaiveld (en die binnen een bepaalde oppervlakte blijven, zie hierna paragraaf 3.11) verantwoord geacht. Dit is conform het huidige gemeentelijke beleid voor het landelijk gebied.

Deze diepte wordt ook voor de bebouwde kom buiten de historische kernen voorgesteld omdat de huidige grens van de bebouwde kom in archeologisch opzicht recent is en gebieden omsluit die relatief recentelijk nog is in agrarisch gebruik waren.

Voor archeologisch waardevolle terreinen wordt een dieptemaat van 30 cm gehanteerd. Dit is inclusief de historische kernen die op de AMK voorkomen. Over de ontwikkelingsgeschiedenis en culturele biografie van de historische kernen is momenteel nog zeer weinig bekend en deze vormen dan ook kennislacunes.¹¹

Vrijstelling tot een diepte van 50 cm beneden maaiveld in verwachtingszones is altijd van toepassing. Dat betekent dat in deze zones met een archeologische verwachting tot die diepte geen onderzoekseisen gelden. Archeologisch-inhoudelijk is deze keuze goed te motiveren omdat de praktijk uitwijst dat de moderne bouwvoor (dat wil zeggen de verstoorde bovengrond) in het algemeen gelijk aan of dikker dan de bovengenoemde 50 cm is. Door het intensieve gebruik van de bovengrond (zowel in bebouwd als buitengebied), grootschalig bodemverzet en moderne landbouw- en grondbewerkingstechnieken (ploegen, scheuren, etc.) is in de praktijk van het archeologisch onderzoek de kans daarmee zeer gering dat zich binnen 50 cm onder het maaiveld een in archeologische zin goed leesbaar vlak bevindt. Met de generieke dieptemaat van 50 cm wordt ingespeeld op de gangbare bewerkingsdiepten van het reguliere agrarische grondgebruik en wordt voorkomen dat reguliere grondbewerking onder de archeologische vergunningsplicht valt.

Op de vergunningverlening voor nieuwe bouwwerken in de bebouwde kom heeft de iets strengere vrijstellingsdiepte van 30 cm geen effect: de verstoring is ook vrijwel altijd dieper dan 50 cm omdat een bouwput of de sleuf voor een randfundering doorgaans tot op 70 cm beneden het maaiveld wordt uitgegraven.

Bij de keuze voor ontheffing van de archeologische onderzoeksplicht in relatie tot de diepte van verstorende bodemingrepen is, naast de inhoudelijke motivering, waar mogelijk mede afgestemd op de beleidsontwikkeling in de buurgemeenten Peel en Maas¹² en Venray.¹³

9 Eerder uitgevoerd onderzoek – archeologievrijverklaring

Als uitvloeisel van het geldende archeologiebeleid zijn in de gemeente Horst aan de Maas in principe ook locaties of terreinen aanwezig waar het AMZ-proces al op van toepassing is geweest en waarvoor dientengevolge géén of een aangepaste onderzoeksplicht geldt. Voorbeelden zijn (objectief aangetoonde) verstoorte terreinen en terreindelen waar een definitief archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Uiteraard komen er steeds terreinen bij waar het AMZ-proces aan de orde is (geweest). Bij inventariserend veldonderzoek blijkt dat in 80% van de gevallen de bodemopbouw op de onderzoekslocaties verstoord is waardoor verder onderzoek niet zinvol is.¹⁴ Deze terreinen zijn indicatief aangegeven naar de stand van medio 2014 (afbeelding 3).

10 Mogelijk diep verstoorde gebieden

In het centrum van Meerlo, Horst, Sevenum en in de andere dorpskernen komen ongetwijfeld onder recente bebouwing diep verstoorde delen voor. Deze gebieden zijn niet geïnventariseerd in het kader van de verwachtingenkaart. Bij de gemeente Horst aan de Maas zijn verstoringgegevens door bebouwing vanaf circa 1950 tot heden bekend. Specifieke aandacht voor dit type verstoring bij aanvang van het bureauonderzoek, zal duidelijkheid kunnen verschaffen in hoeverre voortgezet archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

11 Verdere aandachtspunten bij de implementatie van het archeologiebeleid

Excessieve kostenregeling

In principe zijn de kosten die voortvloeien uit de toepassing van de Monumentenwet voor rekening van de initiatiefnemer (het 'verstoorder betaald' principe). De gemeente Horst aan de Maas beschikt vooralsnog niet over een archeologisch noodfonds dat voorziet in een tegemoetkoming in de kosten bij buitenproportionele uitgaven voor gravend archeologisch onderzoek in relatie tot planontwikkeling.

Erfgoededucatie en publieksbereik

In het kader van een breed cultuurhistorisch beleid kan het goed zijn na te denken over beleid op dit gebied richting de burger. Minimaal noodzakelijk lijkt een inleiding op de website van de gemeente over het beleid ten aanzien van de archeologie.

Onderhoud en actualisatie archeologiebeleid

Het archeologiebeleid van de gemeente Horst aan de Maas en de daaraan ten grondslag liggende onderbouwing in de vorm van waarden- en verwachtingenkaarten dienen periodiek te worden geactualiseerd op basis van voortschrijdend inzicht en geldende wet- en regelgeving. Een goed evaluatiemoment is in 2017, een jaar nadat naar verwachting de nieuwe Erfgoedwet van kracht is worden.

A10 - 0164 09-09-10
41957
WP 23 STR
VL 2
PROFIEL
SP 23068

Gemeentelijk ontheffingsbeleid archeologie

1 Inleiding

Een belangrijke maatwerk-optie voor de invulling van de gemeentelijke archeologische zorgplicht, is de ruimte die de Monumentenwet biedt voor een op het gemeentelijk grondgebied toegesneden ontheffingsbeleid.

Om te voorkomen dat bij ruimtelijke ontwikkelingen een initiatiefnemer onevenredig wordt belast met kosten voor archeologie wordt in artikel 41a van de Monumentenwet gesteld dat ingrepen van 100 m² of minder niet onder de werking van de Monumentenwet vallen. In het betreffende artikel wordt daaraan toegevoegd dat de gemeenteraad een afwijkende oppervlakte kan vaststellen. De mogelijkheid tot bijstelling van de 100 m²-grens (zowel naar boven als beneden) biedt voor gemeenten de ruimte om de beleidsmatige omgang met het bodemarchief af te stemmen op de plaatselijke situatie.¹⁵ Voorwaarde is dat het selectie- en ontheffingsbeleid archeologisch-inhoudelijk onderbouwd en bestuurlijk is vastgesteld.¹⁶ De toelichting op de maatregelenkaart in combinatie met de onderbouwing daarvan op basis van de waarden-/verwachtingenkaart zoals gepresenteerd in de drie reeds aanwezige deelrapporten geeft hier invulling aan. In dit hoofdstuk wordt het ontheffingsbeleid gerecapituleerd en verder geëxpliciteerd.

2 Vrijstellingsoppervlakten (maatregelcategorieën)

De toelichtende rapporten op de maatregelenkaart vormt de wetenschappelijke en ruimtelijke onderbouwing voor het hier geformuleerde gemeentelijke beleid en de gehanteerde onderzoeks- en ontheffingsregeling. De regeling wordt (door middel van dubbelbestemmingen) planologisch verankerd in de gemeentelijke bestemmingsplannen en gekoppeld aan de omgevingsvergunning. Op deze manier wordt door de gemeente Horst aan de Maas voldaan aan de eisen van Monumentenwet, Wro en Bro, terwijl tegelijkertijd een goede gemeentelijke balans is aangebracht tussen het behoud van archeologische informatie (de zorg voor het bodemarchief) en economisch-maatschappelijke criteria (tijd, kosten, procedures, regeldruk – zowel voor de burger c.q. veroorzaker als voor het de bevoegde overheid).

Op de archeologische beleidskaart van Horst aan de Maas is het gemeentelijk grondgebied opgedeeld in zes (effectieve) maatregelcategorieën, die inzichtelijk maken of, en zo ja waar en wanneer archeologisch (voor)onderzoek nodig is bij ruimtelijke planvorming en bodemingrepen, en welke onderzoekseisen en ontheffingen daarbij gelden (tabel 1 ; effectief: categorieën 2 t/m 7). De maatvoering is ongewijzigd ten opzichte van de categorieën in de rapporten uit 2011 met e volgende uitzonderingen. De categorie 7 'bebouwde kom met een onbekende verwachting (buiten de historische kern)' is qua maatvoering gelijkgesteld aan die van gebieden met een hoge archeologische verwachtingswaarde (500 m²). De argumentatie daarbij is dat de (naoorlogse uitbreidingen bijna altijd grenzen aan gebieden met een hoge verwachtingswaarde (esgebieden).¹⁷ Verder is bij categorie 5 'gebied /terrein met een lage archeologische

verwachting' de vrijstellingsgrens van 10.000 m² opgeheven. Hier wordt aangesloten bij het beleid van onze buurgemeente Peel en Maas en Venray.¹⁸

Tenslotte moet bij categorie 9 een uitzondering worden gemaakt voor de Maas. Conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Waterbodems (versie 3.1 Deel II Protocol 4102) wordt bij (archeologisch relevante) wateroppervlakten ook als eerste stap in het archeologisch proces een bureauonderzoek voorgeschreven. Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of verwachte archeologische waarden (zowel onder als boven water), binnen een omschreven gebied. Het resultaat is een standaard rapport met een gespecificeerde archeologische verwachting op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventueel vervolgonderzoek. Vooralsnog is geen gemeentelijk vrijstellingsoppervlak bepaald. Bij initiatieven die de waterbodems roeren over een oppervlak groter dan 100 m² dient contact met de gemeente worden opgenomen over eventueel noodzakelijk archeologisch vooronderzoek.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen archeologische waarden/bekende terreinen en archeologische verwachtingen. Bij het voorschrijven van archeologisch (voor)onderzoek bij de verschillende maatregelcategorieën is uitgegaan van een zo effectief mogelijke inzet op archeologie, en de eisen van een 'normaal' ruimtegebruik en ruimtelijke ontwikkeling. Dat wil zeggen dat de maatschappelijke kosten die het archeologiebeleid met zich meebrengt in verhouding moeten staan tot de verwachte wetenschappelijke opbrengst. Daarvoor is een regeling opgesteld waarbij bodemingrepen worden vrijgesteld van archeologisch (voor)onderzoek zolang deze niet dieper gaan dan (30) 50 cm beneden maaiveld (zie voor de dieptemaat paragraaf 3.3). Wanneer de planvorming wel dieper reikt is per categorie een specifiek (maximaal) bruto verstoringoppervlak vrijgesteld in het geval van een nieuw bouwkegel, nieuwe bestemming of nieuw plangebied (zie tabel 1). Bij uitbreiding in bestaande situaties is het netto oppervlak bepalend (zie hierna paragraaf 4.3)¹⁹

Maatregelcategorieën gemeente Horst aan de Maas			
Categorie	Omschrijving	Maximaal verstoringsoppervlak (m2)	Diepte (cm)
1	Wettelijk beschermde archeologische monumenten/gemeentelijke monumenten	altijd vergunningsplichtig (via Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)	-
2	Gebied/terrein van archeologische waarde (inclusief AMK-dorpskernen)	100	30
3	Gebied/terrein met een hoge archeologische verwachting	500	50
4	Gebied/terrein met een gematigde archeologische verwachting	2.500	50
5	Gebied/terrein met een lage archeologische verwachting	geen onderzoeksverplichting	50
6	Gebied/terrein met een specifiek archeologische verwachting (beekdalen/oude Maasgeulen)	2.500	50
7	Bebouwde kom (onbekende archeologische verwachting buiten historische kern)	500	50
8	Gebied/terrein waar geen bodenarchief (meer) aanwezig is	geen onderzoeksverplichting	-
9	Water	geen onderzoeksverplichting m.u.v. de Maas*	-

Tabel 1 Vrijstellingsdiepten en vrijstellingsoppervlakten gemeente Horst aan de Maas (2014) bij nieuwe planvorming. *: Zie tekst.

Bij de keuze voor ontheffing van de archeologische onderzoeksplicht in relatie tot de omvang van verstorende bodemingrepen is, naast de inhoudelijke motivering, waar mogelijk aangesloten bij de beleidsontwikkeling in de buurgemeenten Peel en Maas¹⁹ en Venray.²⁰

Geen archeologieverplichting geldt voor gebieden waarvoor aangetoond is of kan worden dat er geen archeologische sporen verwacht kunnen worden. Op de maatregelenkaart zijn enkele grote verstoringen aangegeven, waaronder niet-historisch water (categorie 8). De gebieden waar archeologisch (voor)onderzoek heeft plaatsgevonden en waarover selectiebesluiten zijn genomen, zijn indicatief aangegeven op detailkaarten behorende bij de rapportages naar de 'stand' van 2011 (categorie 9). Een actueel overzicht van de feitelijk vrijgegeven gebieden wordt per casus bijgehouden door de gemeente.

3 Onderzoeksverplichting

Bij overschrijding van de grootte van het verstoringsoppervlak en de diepte, zoals weergegeven in de tabel 1 (paragraaf 4.2), wordt van de initiatiefnemer gevraagd vast te stellen wat de gevolgen zijn van de geplande bodemingreep voor het bodemarchief en dit te (laten) onderbouwen door middel van een archeologisch bureauonderzoek en een daarna volgend veldonderzoek door middel van boringen (IVOoverig:

verkennende, dan wel karterende fase).

Bij de onderzoeksplicht wordt aanvullend onderscheid gemaakt tussen initiatieven voor nieuwe en voor bestaande locaties conform tabel 2.

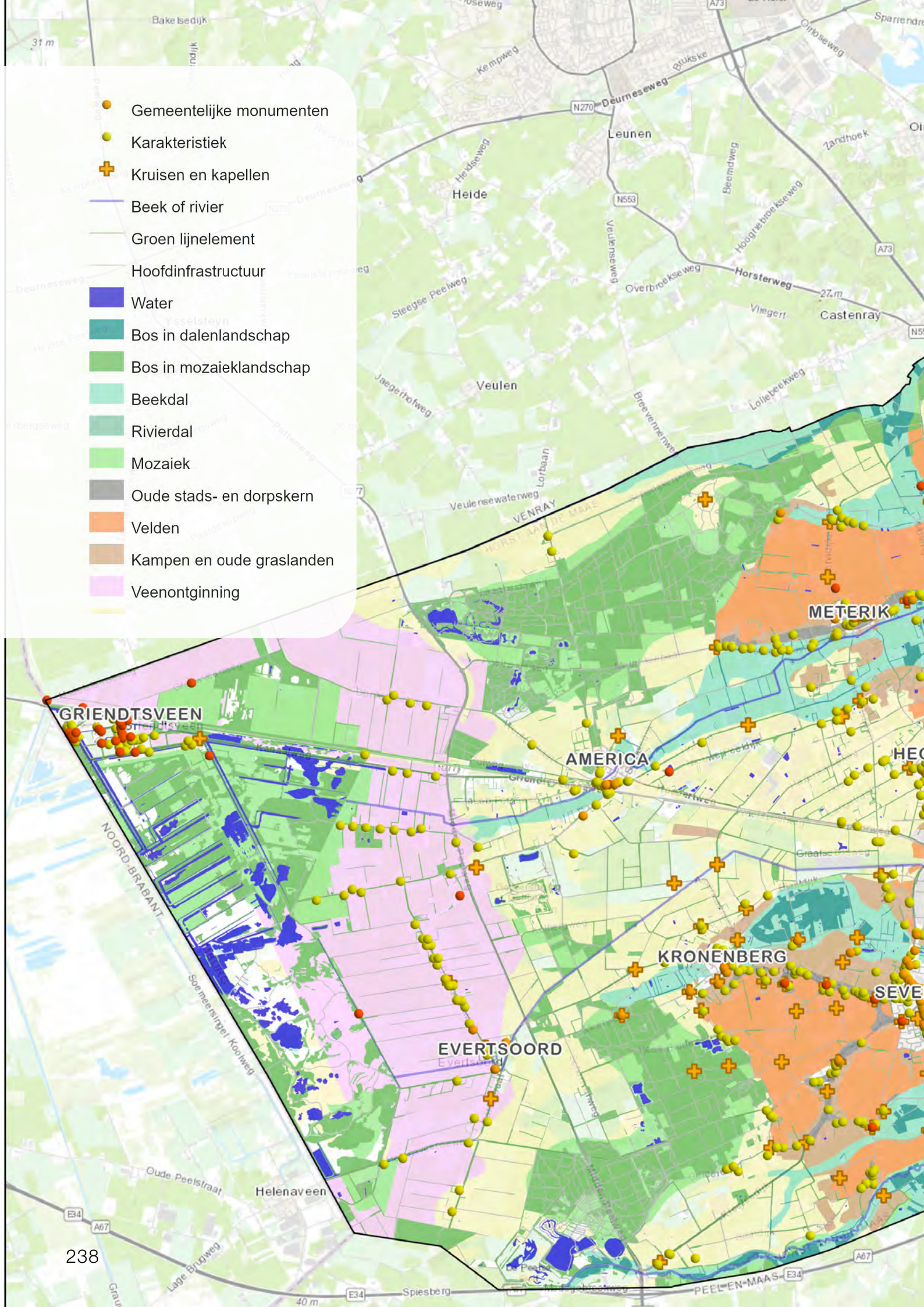
Nadere uitwerking onderzoeksverplichting gemeente Horst aan de Maas	
Uitgangspunt	Methode
Nieuwe bouwkafeel/bestemming/plangebied	De oppervlakte van het totale plangebied is bepalend. <i>Het gehele plangebied zal vrijgegeven worden zodat archeologie in de toekomst geen beperkingen meer zal opleveren.</i>
Bestaande situatie	Het netto oppervlakte van de uitbreiding is bepalend. <i>Voorbeelden:</i> <i>Gebieden met een hoge archeologische verwachting:</i> - <i>Uitbreiding kleiner dan 500 m²: geen onderzoeksverplichting;</i> - <i>Sloop en herbouw op dezelfde locatie: geen onderzoeksverplichting;</i> - <i>Sloop en herbouw op dezelfde locatie met uitbreiding: als de uitbreiding buiten de reeds eerder bebouwde locatie kleiner is dan 500 m²: geen onderzoeksverplichting</i>

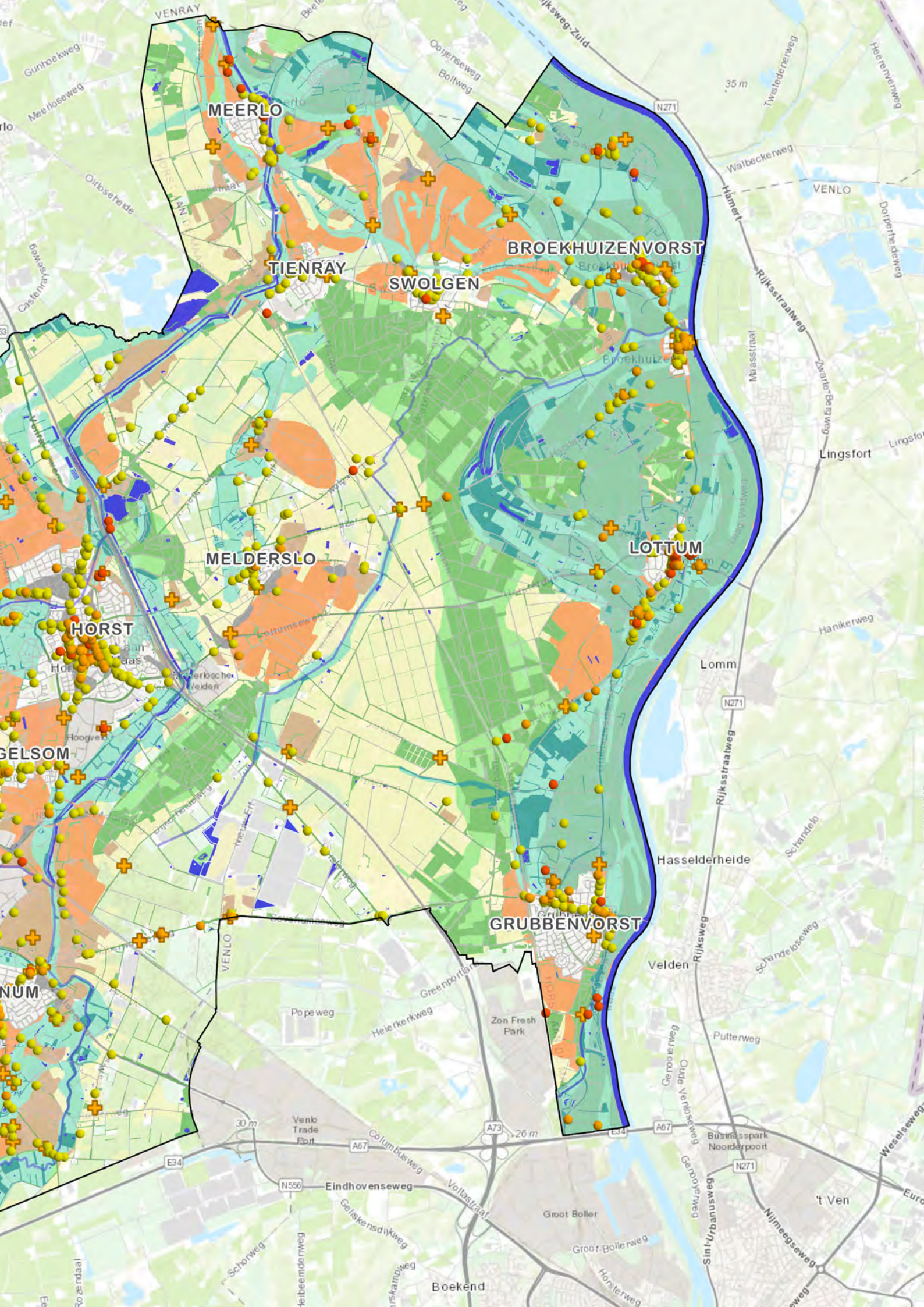
Eerder is in paragraaf 3.4 al aangegeven dat bij het tot op heden uitgevoerde inventariserende veldonderzoek is gebleken dat in meer dan 80% van de gevallen de bodemopbouw op de bewuste onderzoekslocaties verstoord is. Dit betekent dat als dit ter plaatse van een initiatief wordt vastgesteld, het archeologisch proces als beëindigd kan worden beschouwd. Er is dan geen sprake meer van een onderzoeksverplichting, de locatie kan worden 'vrijgegeven'.

Indien wel een gaaf bodemprofiel aanwezig is in combinatie met (te verwachten) archeologische vondsten, zijn er twee mogelijkheden. Of wel worden de waarden ongestoord in de grond met rust gelaten ('behoud in situ'), of het onderzoek wordt voortgezet (proefputten) om tot een waardestelling te komen waarover de gemeente een selectiebesluit neemt ten aanzien definitief onderzoek (opgraven) of eventueel ruimtelijke inpassing.

Archeologische onderzoek wordt uitgevoerd door erkende archeologische bedrijven die werken conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, geldende versie 3.3). De KNA wordt onderhouden door de Stichting Beheer Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB). Op de website van de SIKB is verdere informatie te vinden over de KNA en het proces van archeologische monumentenzorg (www.sikb.nl).

- Gemeentelijke monumenten
- Karakteristiek
- + Kruisen en kapellen
- Beek of rivier
- Groen lijnelement
- Hoofdinfrastructuur
- Water
- Bos in dalenlandschap
- Bos in mozaïeklandschap
- Beekdal
- Rivierdal
- Mozaïek
- Oude stads- en dorpskern
- Velden
- Kampen en oude graslanden
- Veenontginning

www.horstaandemaas.nl